

KEKKOSEN KONSTIT

- Urho Kekkosen politiikkakäsitys

Timo Juhani Tuikka

Valtio-opin pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2002

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja Eeva Aarnio

KEKKOSEN KONSTIT

- Urho Kekkosen politiikkakäsitys

Timo J. Tuikka, ohjaaja Eeva Aarnio

Valtio-oppi

Toukokuu 2002 Jyväskylän yliopisto

164 sivua + liitteet

Tiivistelmä

Tutkimuksessa kuvattiin millainen Urho Kekkosen politiikkakäsitys oli kolmena eri ajankohtana eli 1930- ja 1940-lukujen puolivälissä sekä 1970-luvun alkupuolella. Keskeisenä aineistona olivat Kekkosen teokset Demokratian itsepuolustus (1934), Kunnallinen vaalioikeus Suomen lain mukaan (1936), Tässä sitä ollaan (1944) sekä Demokratia ja perusoikeudet (1972). Tutkimusongelmana oli miten Kekkonen määritteli eri aikoina politiikan sekä mikä oli hänen politiikkakäsityksensä ja poliittis-retorisen toimintansa välinen suhde. Lisäksi tarkasteltiin, miten hänen politiikkakäsityksensä tutkittavalla aikavälillä muuttui ja oliko hänen ajattelussaan olemassa kansallista eheyttä korostava pitkäkestoinen linja.

Kekkosen politiikkakäsityksen avaamisessa käytettiin hyväksi politologian ja historian tekstintulkintamenetelmiä, koska kyseessä oli ns. yhteisgradu, jossa tieteenalojen välinen vuoropuhe korostui. Menetelmänä käytettiin erityisesti käsitehistoriallista ja retorista luentatapaa. Niiden avulla analysoitiin Kekkosen puheaktien keskeisiä käsitteitä ja millä tavoin hän mahdollisesti käytti niitä hyväkseen muita poliittisiä toimijoita vastaan. Kekkosen politiikkakäsitys osoittautui hyvin elastiseksi luonteeltaan. Hän ymmärsi politiikan toiminnaksi, jonka onnistumiseksi on tärkeää, että se muokkautuu alituisesti uudelleen yhteiskunnallisten tarpeiden mukaisesti. Niinpä Kekkosen politiikkakäsitys muuttui eri aikoina. Hän käytti poliittisiä aatteita ja historian esimerkkejä tarkoituksenmukaisesti hyväkseen.

Tutkimuksessa onnistutaan yhdistämään historian ja politologian tarkastelutavat ja osoitetaan Kekkosella olleen kansallista yhtenäisyyttä korostava suuri linja, joka ei ole kuitenkaan politiikkakäsitykseltään yhtenäinen. Sen sijaan yksityiskohtaisia käsitteellisiä muutoksia Kekkosen käsitteissä oli tämän pro gradu-työn puitteissa vaikea osoittaa. Tarkempi käsitteellisen muutoksen analyysi voisikin olla oivallinen jatkotutkimuskohde.

Avainsanat: Urho Kekkonen, politiikka, demokratia, retoriikka, käsitehistoria

Sisältö

1 TUTKIMUSONGELMA	3
1.1 Urho Kekkosen julkaisut tutkimusaineistona	4
1.2 Kekkos-aiheisen kirjallisuuden profiilit	6
1.3 Metodikirjallisuuden kytkeytyminen näkökulmiin ja tavoitteisiin	8
1.4 'Suuri linja' ja politiikan jatkuvuus kysymyksenasetteluina	10
1.5 Innovatiivisen ideologin näkökulma	12
2 HISTORIAN JA POLITOLOGIAN METODINEN SYNKRETISMI	13
2.1 Aika ja historia	14
2.2 "Historian laajennus" - historian ja politiikan välinen kytkös	15
2.3 Poliittisen historian kirjoitus Suomessa	16
2.4 Käsitehistoriallisen ja retorisen metodin yhdistäminen	17
2.5 Keskeiset käsitteet - politiikkakäsityksen käsittäminen	20
3 DEMOKRATIAN PUOLUSTUSPUHEENVUOROT	22
3.1 <i>Demokratian itsepuolustuksen</i> vastahyökkäys	24
3.1.1 Liberalistinen valtio- ja vapauskäsitys <i>Demokratian itsepuolustuksessa</i>	26
3.1.2 Liberalismi-kritiikin motiivit ja siveellis-demokraattinen vapauskäsitys	30
3.1.3 Kansan suvereniteetin ongelma	35
3.2 Väitöskirjan 'liberaali maailmankuva'	40
3.2.1 Väitöskirjan valtio-, yksilö- ja demokratiakäsitys	43
3.2.2 Kansasta kansanvaltaan ja kunnalliseen itsehallintoon	47
3.2.3 Energetiikasta organismiteorian ongelmallisuuteen	52
3.3 Tasavalta luo nahkaansa - Kekkosen taistelu "oikeista tulkinnoista"	58
3.3.1 Kekkonen tasavaltaisena innovatiivina	58
3.3.2 Kekkosen ja IKL:n käsitekamppailu	63
3.3.3 Kekkonen kansallisena eheyttäjänä	68
3.4 Kekkosen ajattelun suhde republikanismiin ja hegeliläis-snellmanilaisuuteen	70

1 TUTKIMUSONGELMA

Perehtyessäni mahdollisimman monipuolisesti valitsemaani aiheeseen vakuutuin, että Kekkonen politiikkakäsityksen ja retorisen toiminnan hahmottamisessa ja määrittelemisessä tarvitaan useamman kuin yhden tarkastelutapauksen ('case') tutkiminen. Arvioinnin seurauksena koin tarkoituksenmukaisena myös tulkita käsityksessä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia.

Niinpä päädyin kolmen eri tarkastelutapauksen tutkimiseen, jotta läpileikkausperiaatteella saataisiin aikaan mahdollisimman laaja, tarkka ja luotettava kuvaus, joka olisi voimavarat huomioon ottaen mahdollista. Mahdollisia caseja hahmottaessani huomasin, että valinta olisi joka tapauksessa jossain suhteessa sattumanvaraista, jopa irrationaalista, koska täysin primaarien kontekstien määrittäminen on lopultakin mahdotonta. Valitut tapaukset ovat kuitenkin hyvin puolusteltavissa kokonaisuudenkin kannalta, koska ne osuvat Kekkonen poliittisen ajattelun ja koko suomalaisen yhteiskunnan kannalta suoranaisesti murroskohtiin.

Tarkastelutapaukset ulottuvat 1930-luvun puolivälistä 1970-luvun alkupuolelle saakka. Tutkimukseni kannalta eittämättä tärkein ja tarkinta käsittelyä vaativa oli 1930-luvun puolivälin case, jota tutkin kahdenkin eri tekstin kautta. Tuona ajankohtana Urho Kekkonen viimeistään loi oman poliittisen ohjelmansa, jonka tuella hän lähti laajamittaisemmin taistelemaan politiikan saralle¹. Aikakausi oli murroskohta myös siinä suhteessa, että Mäntsälän kapinan kukistamisen jälkeenkin Suomessa pelättiin laajasti oikeistovallankumousta Italian tai Saksan tapaan. Oikeiston, erityisesti isänmaallisen kansanliikkeen (IKL), vastaisessa taistelussa Kekkonen oli yksi innovatiivisimpia voimia. Seuraava tarkastelemani case oli vuoden 1944 muutos Kekkonen ulkopoliittisessa ajattelussa, joka perustui 'ulkopoliittisen realismin' vaateelle. Murros tapahtui myös koko Suomen siihenastisessa ulkopoliitikassa. Viimeinen tutkimani case koski 1970-luvun alun tapahtumia, jolloin Kekkoselle puuhattiin jatkoaikaa presidentin virkaan. Tapahtui uusi murros: ensimmäistä kertaa 'normaalioloissa' demokraattisessa Suomessa saatettiin voimaan poikkeuslaki, jonka nojalla presidentin virkakautta jatkettiin.

Kuvasin tutkimuksessani kutakin kolmea aikakautta ja Kekkonen neljää eri tekstiä sekä yksin että yhteydessä toisiinsa. Peilasin eri tekstejä ja niissä tapahtuneita muutoksia toisiinsa, mutta toisaalta tarkastelin myös niitä konteksteja, joissa ne ovat syntyneet. Eri aikakausien tekstit ja niiden tulkinnat muodostavat käsittehistoriallisen tulkintakentän, joka mahdollistaa sen, että teksteistä voidaan nostaa esiin toimijoita, teesejä ja argumentteja sekä niissä tapahtuvien muutosten tarkastelun². Tekstin merkitysten ymmärtämisen kannalta

¹ Ks. esim. Uino 2000, s. 224-228.

² Palonen 1997, s. 126.

merkitysyhteyden ts. kontekstin tulkinnalla on ratkaiseva rooli. Merkitysten tulkinnassa kontekstuaalisuus auttaa kysymään mm.; kenelle, milloin ja missä suhteessa teksteillä tai niiden kohdilla on merkitystä. Tällainen tulkinta aktualisoi poliittisen ulottuvuuden.³

1.1 Urho Kekkosen julkaisut tutkimusaineistona

Kekkosen konstit⁴ oli alunperin halventavaksi tarkoitettu sanonta, jolla suomalainen oikeisto hyökkäsi Kekkosen poliittista pamflettia *Demokratian itsepuolustusta* vastaan.⁵ Myöhemmin 1930-luvun jälkipuoliskolla Kekkosen konstit saivat laajemman merkityksen; ne tarkoittivat yleisemmin maalaisliiton IKL-vastaisia reaktioita. Kekkosen konstit käyvät kuitenkin hyvin, arvovapaana ilman merkityslatauksia olevana nimenä, myös koko pro gradu-työn yleisnimeksi. Se kuvaa hyvin tarkastelemiani Kekkosen tekstejä, joissa motiivina oli, toisissa korostuneemmin kuin toisissa, luoda ideologisia (uus)tulkintoja ja lopultakin vaikuttaa kansalaismielipiteisiin. Näin ollen Kekkonen voidaan nähdä ns. 'innovatiivisena ideologina'⁶. Kekkosen konstien tarkoituksena oli omalta osaltaan käydä taistelua politiikan suunnasta Suomessa. Tämä näkyy myös hyvin Kekkosen eri aikojen teksteissä.

Ensimmäinen Kekkosen teksti, jota tarkastelin, oli poliittinen pamfletti *Demokratian itsepuolustus* (1934), jossa Kekkonen koko tuotannostaan selvimmin tuo esiin käsityksensä politiikasta; esimerkiksi millaista kansanvallan, demokratian ja poliittisen toiminnan tulisi olla. Kirjasta pystyy eksplisiittisesti jäsentämään etenkin sen, miten Kekkonen vuonna 1934 ymmärsi demokratia-käsitteen merkityksen⁷. Pamfletin yleisönä voidaan pitää politiikasta kiinnostuneita kansalaisia. Tiedeyhteisölle sitä ei suunnattu, koska sen teoreettinen anti on vähäinen. *Kunnallinen vaalioikeus Suomen lain mukaan* (1936) on oikeustieteellisen tiedekunnan väitöskirja, mutta se sisältää sekä historiallisesti että politologisesti mielenkiintoisia aspekteja⁸.

1930-luvun puoliväliä voidaan pitää murroskohtana paitsi yleisen historiallisen liikehdinnän lisäksi myös Kekkosen oman poliittisen ajattelun rakentumisen kannalta. Tultuaan valituksi vuonna 1936 eduskuntaan, Kekkonen aloitti varsinaisesti ammattipoliitikon uran⁹. Kahden

³ Palonen 1988b, s. 62.

⁴ Ks. esim. Kekkonen 1972 s. 26; Uino 2000, s. 227.

⁵ Uola 1982, s. 341.

⁶ Ks. Skinner 1988e, s. 112. Käsittelen innovatiivisen ideologin teoriaa enemmän luvussa 1.5.

⁷ Vuoden 1972b painoksen alkupuheessa s. 24 Kekkonen muotoilee kirjan keskeisenä ajatuksena olleen: "Ei ole maailmassa mitään olemassaolokelpoista elämänilmiötä, jolla ei olisi oikeus itsepuolustukseen. Sen täytyy olla myös demokratialla".

⁸ Kari Palonen on artikkelissaan *Urho Kekkonen tiedemiehenä* huomionut Kekkosen väitöskirjassaan problematisoineen Weimarin tasavallan loppuaikoja ja sen valtiosääntöoikeudellista debattia sekä kansallissosialistien oikeuskäsityksiä. Väitöskirjasta on luettavissa myös Kekkosen poliittista ajattelua. Ks. Palonen 1987.

⁹ Uino 1985; Suomi 1986.

ajallisesti lähekkäisen tekstin ottamista tarkastelun alaiseksi 1930-luvun puolivälistä puolusti myös yksi keskeinen lähteisiin liittyvä tekijä. Ne harvat tutkijat, jotka ovat aiheesta ylipäätään kirjoittaneet, ovat nähneet Urho Kekkosen poliittisessa ajattelussa tapahtuneen muutosta *Demokratian itsepuolustuksesta Kunnalliseen vaalioikeuteen*¹⁰.

Jatkosodan aikana Urho Kekkonen kirjoitti Pekka Peitsi-nimimerkillä *Suomen kuvalehteen*. Tällä nimimerkillä julkaistiin sodan aikana myös kirjasia¹¹. Pekka Peitsen teos *Tässä sitä ollaan* ilmestyi lokakuussa 1944¹². Kirjasessa Kekkonen tarkasteli Suomen valtiollista asemaa heti sodan päättymisen jälkeen. Hän käsitteli Suomen ulkopoliittikan historiaa, Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita sekä iskosti omasta puolestaan ensimmäistä kertaa suomalaisten tajuntaan 'ulkopoliittisen realismin' vaadetta. *Tässä sitä ollaan*-kirjasta voi siis pitää Kekkosen ja siten osittain myös Suomen sotien jälkeisen ulkopoliittisen doktriinin ensimmäisenä ohjekirjana, jossa Kekkonen määritteli Suomen tulevaisuuden mahdollisuuksia. Kirjan yleisö oli moninainen. Toisaalta Kekkonen halusi vakuuttaa Suomen kansan linjansa välttämättömyydestä, toisaalta hän halusi vakuuttaa neuvostoliittolaiset muuttuneesta ajattelustaan. Lisäksi hän joutui taistelemaan myös omassa puolueessaan näkemyksiensä puolesta¹³.

Toinen maailmansota on ehkä merkittävin taitekohta itsenäisen Suomen historiassa. Sota itsessään oli tietysti taistelua kansakunnan olemassaolosta¹⁴. Taistelu kansakunnan olemassaolosta jatkui Suomen kannalta pitkään sotien jälkeenkin. Kärjistetysti voisi väittää, että Kekkosen näkökulmasta akuutti taistelu jatkui sodan päättymisestä aina hänen virkakautensa päättymiseen asti.

Kun lähdimme liikkeelle Kekkosen poliittisen ajattelun "minne-mennään"-suunnasta, tulimme "tässä-sitä-ollaan"-pysäkillä, voisi kuvailla, että trilogian viimeinen osa oli "tähän-sitä-ollaan-tultu"-osio. Ensi sijassa siksi, että 1970-luvun suomalainen politiikka oli vahvasti Kekkoseen personalisoituvaa. Kolmas aineistolähteeni on Kekkosen vastaukset professorien Antti Eskolan ja Jan-Magnus Janssonin kysymyksiin demokratiasta ja perusoikeuksista. Kysymykset vastauksineen ilmestyivät Urho Kekkosen *Puheita ja kirjoituksia IV*-osassa, joka ilmestyi syksyllä 1972. Kokoomateoksen yleisö oli hyvin laaja, koska kekkoslaisessa Suomessa Kekkosen puheet ja kirjoitukset alkoivat saada 1970-luvulla kaanonmaisii piirteitä.

¹⁰ Hakanen 1985, s. 46, 52; Palonen 1987, s. 97.

¹¹ Suomi 1986, s. 294-307.

¹² Tekijällä käytössä uusintapainos vuodelta 1961.

¹³ Suomi 1986, s. 538.

¹⁴ Kansakunnan käsitteen pääasiallinen merkitys oli poliittinen. Kansakunta samaisti kansan ja valtion. Kysymys oli siis lähinnä kollektiivisen suvereniteetin, valtion, suvereenisuudesta. Hobsbawm 1994, s. 27, 28.

Presidentti vastasi teoksessa kysymyksiin, jotka koskivat mm. demokratian sisällön muutoksia, demokratian ja taloudellisen vallan yhteyksiä, demokratian laajentamista, sodan luonnetta ja presidentin asemaa. Laajensin tarkastelunäkökulmani kattamaan myös samaan aikaan meneillään olleen poikkeuslakivalintaprosessin, koska se tuo esille hyvin kontekstin ja tuo esille myös ns. ulkopoliittisen realismin 'jatkumon' ja laajemman 'retorisen pelikentän'¹⁵.

Tämän työn yhteydessä en pitänyt tarkoituksenmukaisena ja välttämättömänä tutkia laajaa arkistoaineistoa Kekkosesta. Koska kyseessä oli pääasiallisesti tekstianalyysiin perustuva tutkimus, niin työn luonne, laajuus ja voimavarojen huomioonottaminen puolusti sitä seikkaa, että arkistotyö ei tämän työn yhteydessä ollut välttämätöntä. Lisäksi Kekkosen puheita ja kirjoituksia on toimitettuina julkaisuina tarkastelujaksojen ajoilta niin paljon, että ne tyydyttivät hyvin Kekkosen teksteihin liittyvän aineistotarpeen. Pääpaino työssä olikin tulkita Kekkosen tekstejä uudesta näkökulmasta.¹⁶ Julkaistuista lähteistä olen käyttänyt *Valtiopäivien pöytäkirjoja*. Lähinnä olen hyödyntänyt niitä Kekkosen ja hänen vastustajiensa dialogin esiin tuomisessa sekä tekstiä rikastavina esimerkkeinä aikalaiskielestä ja -käsitteistöä.

1.2 Kekkosen aiheisen kirjallisuuden profiilit

Urho Kekkosesta on kirjoitettu enemmän kuin kenestäkään muusta suomalaisesta poliitikosta. Kekkosen lähipiirin tai antikekkoslaisten tekemiä poliittisia muistelmia ja poliittisia profileita löytyy hyllymetreittäin. Teoreettisesti jäsenneiltyjä akateemisia tutkimuksia sen sijaan on vähän. Tähän epäkohtaan tutkimukseni osaltaan pyrkii vastaamaan.

Yksi harvoja kunnianhimoisia Kekkosen politiikan analyyseja on Marjatta Ojala-Laireksen väitöskirja (1985) Urho Kekkosen poliittisesta ideologiasta¹⁷. Hänen teoksensa antaa hyvän viitoituksen, millä tavalla Kekkosen 'ideologiatasoa' voidaan lähestyä. Varsinkin Ojala-Lairaksen ajatus Kekkosesta valtionpäämiehenä "puolueettoman erotuomarin" roolissa

¹⁵ Kekkosen ulkopoliittisen realismin retorista strategiaa voisi kuvata jatkuvan toiston, jatkuvan viestin vahvistamisen ja teknisen tehokkuuden näkökulmista ts. vakuuttavan argumentoinnin kannalta toisarvoisten tekijöiden näkökulmasta. Tätä "piilevän retoriikan" teoriaa on korostanut erityisesti Kenneth Burke. Ks. Summa 1996, s. 59.

¹⁶ Kari Palonen on kärjekkäästi kuvannut tutkijoita, jotka tyytyvät vain luokittelemaan varastoitua tietoa uudelleen ja julkistamaan tämän "tutkimuksena" arkistoinnin aineistoksi. Palosen mielestä historiantutkimuksessa aineiston käsittely päättyy ennen itsenäisen tulkinnan tekemistä. Ks. Palonen 1988b, s. 125. Itse en näe 'arkistotutkimuksen' ja 'itsenäisen tulkinnan' välillä mitään vastakkainasettelua, mutta tämän työn yhteydessä laaja arkistotutkimus ei ollut tarpeellista.

¹⁷ *Urho Kekkosen poliittinen ideologia. Tutkimus presidentin poliittisesta ideologiasta ja mahdollisuudesta toimia sovittelavana voimana.* (1985).

1970-luvun Suomessa, *pouvoir neutre*-näkömyksen mukaisesti, on lähellä omaa tarkastelunäkökulmaani. Väitöskirjaa voidaan kuitenkin pitää yhteiskuntatieteiden tiettyjen muuttuneiden paradigmojen vuoksi osittain vanhentuneena.

Osmo Apunen ja Yrjö Hakanen ovat pyrkineet kokonaisvaltaisiin tieteellisiin esityksiin Kekkonen politiikan luonteesta. Ongelmallisia heidän esityksistään kuitenkin tekee tietynlainen etäisyyden ottamisen puute tutkittavan aiheen suhteen. Kansainvälisen politiikan professori Apusen teos *Paasikiven-Kekkonen linja* (1977) oli vielä hyvin pitkälle Suomen virallisen puolueettomuuspolitiikan mukaista historiankirjoitusta. *Tilinteko Kekkonen kauteen* (1984) oli jo kokonaisvaltaisempi ja suurempi tulkinta Kekkonen valtakaudesta tai paremminkin hänen ulkopoliittisesta vallankäytöstään Suomessa. Vaikka kirjassa tarkasti eritelläänkin historiatieteiden ja yhteiskuntatieteiden antamasta viitekehystä Kekkonen valtaa ilmiönä ja lieveilmiönä, leimaa kirjaa tietynlainen populaarisuus ja älyllinen laiskuus. Esimerkiksi Kekkonen (vallankäyttäjänä) tärkeässä linkittämisessä Machiavellin "perilliseksi" Apunen ei ollut tutustunut laisinkaan itse Machiavellin teksteihin, vaan teki analyysinsä yksin Isaiah Berlinin Machiavelli-kommentaarin perusteella¹⁸.

Yrjö Hakasen piirtämät kuvat Kekkosesta, *Kansallinen etu ja eheyttäminen* (1982) ja *Kuusi kuvaa Kekkosesta* (1985), pyrkivät ilmentämään Kekkonen kansallisen edun ja eheyttämisen politiikkaa. Hakasen kaksi kirjaa koostuvat lähes samasta materiaalista ja niille on tunnusomaista Kekkonen kaikkien toimien loppuun saakka ymmärtäminen. Kriittisyys Kekkonen tekstien ja poliittisten toimien käsittelyssä on suurelta osin unohdettu. Niinpä Hakasen tutkimuksista tuli lähinnä Kekkos-aiheisia triumfeja, jotka palvelivat poliittisia tarkoitusperiä Kekkonen presidenttikausien jälkeenkin. Hakasen tutkimat aihepiirit kuitenkin sivuavat monin kohdin tarkastelemiani aiheita, eivätkä hänen tutkimuksensa ole suinkaan ansiottomia, joten ne ovat monin osin käyttökelpoista materiaalia.

Hakasta "kiihkottomammin" Kekkonen *Demokratian itsepuolustusta* ja väitöskirjaa on analysoinut Kari Palonen artikkelissaan *Urho Kekkonen tiedemiehenä* (1987). Hänen artikkelinsa painottuu kuitenkin otsikon mukaisesti Urho Kekkonen tieteellisten ansioiden tarkasteluun, ilman että ympäröivän yhteiskunnan henkistä ilmapiiriä juurikaan eriteltäisiin.

Juhani Suomen tiheään kirjattu ja uuvuttavakin Urho Kekkonen elämäkertasarja on sinänsä tieteellisesti asiallinen, relevanttikin kuvaus Urho Kekkonen poliittisesta toimijuudesta. Vaikka hän itse korostaa tutkimuksessaan Kekkonen sitomista yhteiskunnalliseen kontekstiin¹⁹, jää tämä painotus melko heppoiseksi koko elämäkertasarjassa. Lisäksi

¹⁸ Ks. Apunen 1984, s. 59-82.

¹⁹ Suomi 1996, s. 10.

Suomen rooli tutkijana on pulmallinen, koska hän jatkuvasti ymmärtää Kekkonen motiiveja ja toimia parhainpäin. Suomeen voi kuitenkin luottavaisin mielin tukeutua faktojen tarkastamisen suhteen, sillä hänen tietonsa ja viitemerkintänsä ovat tarkat ja luotettavat.

Luotettavuudeltaan kyseenalaisia Kekkos-tutkimuksiakin löytyy, kuten mm. Risto Hyvärisen *Suomen mies* (2000), jonka lähdekritiikin ja viitteiden puutteisiin on kiinnitetty yleistä huomiota²⁰. Myös Hannu Rautkallion tutkimuksia saa lukea varovaisesti "karvarukkaset kädessä", koska hänen käyttämänsä tutkimusmenetelmät ovat joutuneet tiedeyhteisössä kritiikin kohteeksi. Uudemman ja nuoremman polven tutkijoista Kimmo Rentolan Kekkonen politiikkaa sivuavat tulkinnat nousevat tuoreudellaan esiin²¹. Ehkä tutkijalle onkin hyväksi, ettei hän ole ollut kosketuksissa Kekkonen tai hänen politiikkaansa.

Kekkonen aikalaisten muistelmateoksissa on usein korostuneesti esillä jälkiviisautta, oman arvon kohottamista ja vasta jälkikäteen Kekkoista vastaan asettumista²². Silti muistelmateokset ja aikalaisanalyysit ovat relevanttia tutkimusaineistoa dialogissa, jota käydään pyrittäessä hahmottamaan menneisyyden tapahtumia. Historiantutkimuksellisesti Kekkonen tekstien lukeminen, historia-aikakausten läpikäyminen ja teoreettisen sekä metodisen kirjallisuuden hahmottaminen eivät vielä riitä mennyttä koskevien "kestävien" selitysten luomisessa.²³ Myös muistelmaluonteisilla teoksilla on olemassa osuutensa tarkempien yhteiskunta- ja historiatieteen selitysten tekemisessä.

1.3 Metodikirjallisuuden kytkeytyminen näkökulmiin ja tavoitteisiin

Saksalainen ja englantilainen käsitehistoriallinen koulukunta, keulakuvinaan Reinhart Koselleck ja Quentin Skinner, poikkeavat tutkimusotteeltaan ja painotuksiltaan yleisesti ottaen toisistaan. Koselleckille käsitteet merkitsevät 'merkitysisältöjen kiteytymiä', jotka ovat monimielisiä ja edellyttävät kilpailevia tulkintoja. Hänen mielestään vasta käsitteiden tarkastelun kautta pystytään avaamaan historia. Tämä tapahtuu ns. diakronisen analyysin avulla, jossa käsitettä tutkitaan historiallisesti, valittujen ajankohtien välillä spesifistä kontekstista irrotettuna. Tavoitteena on käsitteellisen muutoksen havaitseminen. Skinner on puolestaan pyrkinyt kuvaamaan lyhytaikaista argumentaatiota, jossa olisi kirjoitettava

²⁰ Ks. esim. HS 30.8.2000.

²¹ Esim. *Niin kylmää että polttaa* (1997).

²² Tutkimuseettisenä lähtökohtana on tehdä oikeutta Kekkonen ajattelulle. Esimerkiksi pyrin erittelemään tutkimusprosessin aikana omia tarkoituksiani ja huolehtimaan, etten tietoisesti sijoita Kekkonen politiikkakäsitystä väärin asiayhteyksiin. Vrt. Kalela 2000, s. 63, 109

²³ Vrt. Kalela 1993, s. 201-202.

kokonaisten kontekstien historia. Skinnerin mielenkiinnon kohteena ovatkin synkronisesti diskurssit ja lingvistiset konventiot.²⁴

Tämän työn peruslähtökohta on, että tarkastelussa yhdistetään synkroninen ja diakroninen leikkauskulma. Poikkileikkauksen avulla määritetään aikakauden konteksti, jossa Kekkonen toimi. Kontekstualisointi tapahtuu vertaamalla Kekkonen kirjoituksia ja poliittista toimintaa ajanjaksoista kertovaan tutkimuskirjallisuuteen, aikalaislähteisiin ja aikalaisten puheakteihin. Pitkittäissuunnassa Kekkonen puheakteja ja retorisia siirtoja luetaan niiden sisältämien käsitteellisten katkosten ja käsitteellisen jatkuvuuden näkökulmasta²⁵. Esimerkiksi hänen demokratia-käsitteensä intentiot muuttuivat useasti. Lisäksi tarkastellaan keiden käsitteille Kekkonen puheaktien merkitykseltään muuttuvat ja todellisuutta muuttamaan pyrkivät käsitteet olivat kulloinkin vastakäsitteitä. Pitkittäisleikkauksen tekeminen tapahtuu pääasiassa diskussiossa, jossa kolmen ajanjakson perusteella tulkitaan Kekkonen omassa poliittisessa ajattelussa ja toiminnassa tapahtunutta muutosta. Tutkimuksen pääpaino on kuitenkin mahdollisimman tarkassa Kekkonen oman käsitepelin tulkinnassa eri ajanjaksoina.

On selvää, että tutkimus, joka on sidoksissa historialliseen aikaan, paikkaan ja tilanteeseen mahdollistaa monia erilaisia tulkintänäkökulmia. En tuo esille Kekkonen politiikkaa ja hänen tuottamiaan tekstejä niinkään niiden tuottamien 'tulosten' (perlokuutioiden) avulla, vaan niiden tuottaman 'teon' (illokuutioiden) sisällön perusteella. Tarkoitukseni on määrittää Kekkonen politiikkakäsitystä siinä ajallisessa ja paikallisessa prosessissa ja yhteydessä, jossa hänen tekstinsä ja poliittisen ideologiansa (teorian) muodostus tapahtui²⁶. Tietysti Kekkonen politiikan 'tuloksellisuus' vaikutti myös hänen käsityksiinsä politiikasta, jolloin politiikkakäsitys edelleen vaikutti Kekkonen poliittiseen toimintaan. Sen vuoksi teoreettisen ja toiminnallisen tason yhtymäkohdan tarkastelu säilyi mukana poliittisia tilanteita analysoitaessa.

Tutkittaessa Kekkonen tekstejä 'puhetekoina', joissa tutkitaan ennen kaikkea illokuutioiden ilmaisua perlokuutioiden tutkimisen sijaan, kiinnittyy huomio ns. pointin tutkimiseen. Skinner on käsitellyt pointtia mm. retorisen siirron näkökulmasta. Hänen mielestään tutkimuksessa on ymmärrettävä miksi tietty väite on esitetty, jotta pystyisi ymmärtämään myös väitteen ja sen merkityksen²⁷. Tutkittaessa Kekkonen politiikkaa, poliittista toimintaa sekä hänen tekstejään, on siis tulkinta tehtävä Kekkonen tilanteesta käsin. Pointti

²⁴ Palonen 1997, s. 126-136; Ihalainen 1999, s. 37-49.

²⁵ Vrt. Palonen, 1997, s. 126; Aarnio 1998, s. 32-33.

²⁶ Vrt. Hänninen 1981, s. 11.

²⁷ Skinner 1988c, s. 274

suhteutetaan kysymys- ja keskusteluyhteyksiinsä. Pointin luonteeseen kuuluu olennaisena sen retorinen luonne.²⁸

Tutkimuksessa tarkastelluista Kekkonen teksteistä, väitöskirjaa lukuunottamatta, on löydettävissä helposti niiden retorinen luonne. Retorisella tasolla tarkoitan, että teksteihin sisältyy henkilöiden välisiä argumentointirakenteita. Retoriset tekstit liittyvät siis argumentointitilanteisiin, joissa niillä on jokin auditorio. Teksti sinänsä ei ole itsenäinen kielellinen ja looginen rakennelma.²⁹ Kekkonen poliittisena toimijana oli jo sinällään taitava puheargumentaatioissaan, mutta erityisesti Kekkonen retorinen valmius ja kyvykkyys tulee esiin hänen teksteissään. Kirjoitetun kielen käyttäjänä ja mielipiteen muokkaajana hän oli elementissään. Kun hän oli saanut työstää vastauksiaan kirjallisesti puheaktit olivat terävämpiä kuin eduskuntakeskusteluissa, joissa oli reagoitava nopeasti vastauspuheenvuoroissa.

1.4 'Suuri linja' ja politiikan jatkuvuus kysymyksenasetteluna

Yksi keskeisimmistä työhypoteeseistani oli Kekkonen 'suuren linjan', siis kansallisen yhtenäisyyden ylläpitämisen, tutkiminen. Analyysin kohteena oli, säilyikö Kekkonen suuri linja sisällöltään pääpiirteissään samana, vaikka retoriset keinot, käsitteiden merkitykset sekä tulkinnan tasot osittain eri tekstien valossa ja historiallisissa konteksteissa vaihtelevatkin. Tarkoituksena oli jäsentää, oliko politiikka Kekkoselle mahdollisen ja/tai mahdottoman politiikkaa erilaisten historiallisten kontekstien yhteydessä. Hypoteesini, joka aineiston perusteella nopeasti vahvistuikin, oli että Kekkonen 'poliittinen itseymmärryskyky' oli usein elastista luonteeltaan.

Tässä case-tutkimuksessa esitetään kolme 'poliittista aikakautta' ja neljä Kekkonen tuottamaa tekstiä. Luen *Demokratian itsepuolustusta* sen ympäröivästä ajallisesta viitekehystä päin. Keith Michael Bakerin esittämän kysymyksenasettelun tavoin tarkastelin koko pamfletin retorista tarkoitusta ja sitä keille se oli suunnattu³⁰. Käsittelin Kekkonen poliittista ajatusmaailmaa suhteessa poliittisiin ja teoreettisiin traditioihin. Vaikka en pyrkinytkään laajempaan vaikuteanalyysiin, tarkastelin Kekkostä hänen sosiaalisen vaikutuspiirinsä ja ideologisten traditioiden 'osana'. Vertailin esimerkiksi hänen suhdettaan demokratiaa puolustaviin aikalaissäesityksiin, kuten 1930-luvun osalta James Bryceen, J.H. Vennolaan, Eino Kailaan ja K.J. Ståhlbergiin. Kekkonen sijoittaminen - upottaminen - omaan aikaansa tapahtui mm. aikalaissäestelun, aikalaiskielen, yksilön sekä yhteisön välisen vuorovaikutuksen esiin tuomisen kautta.

²⁸ Vrt. Palonen 1997, s. 132.

²⁹ Palonen 1988b, s. 39-40.

³⁰ Ks. kappale 2.5.

Demokratian itsepuolustuksessa esiintyvää Kekkonen voimakasta liberalismiin vastaista hyökkäystä vertasin tietyn anakronismin uhallakin ns. republikaanistisen tradition tuotoksiin ja hegeliläis-snellmanilaisuuteen, koska näiden ajatusmallien yhtymäkohtia Kekkonen ajatteluun ei ole kunnolla tulkittu. Väitöskirjan hahmottamisessa etuna oli, että pystyin katsomaan suoraan viitteissä tapahtuvaan laajaan tieteelliseen keskusteluun. Vertailin näitä kahta erityyppistä teosta keskenään ja tarkastelin tapahtuiko jo mahdollisesti näiden muutaman vuoden aikana Kekkonen poliittisessa ajattelussa ja argumentaatiossa käännettä liberalistisempaan suuntaan, kuten näytti.³¹

Kekkonen vuonna 1944 tapahtunutta ulkopoliittista tilannearviota, joka oli toinen tarkastelutapaukseni, voidaan jälkikäteen tulkita ns. välttämättömyyskielen näkökulmasta. Ulkopoliittisen realismin vaade oli tuolloin Paasikiven ja Kekkonen mielestä saatava nopeasti mahdollisimman universaaliksi tavoitteeksi Suomessa. Nähdäkseni poliittiset ristiriidat peittämään pyrkivän, tietynlaisen kurin ja järjestyksen kielen motiivina oli Kekkonen näkökulmasta akuutti kansallisen itesäilytyksen refleksi. Hierarkisoimalla kielellisiä symboleja hän pyrki kontrolloimaan poliittista keskustelua Suomessa.

Symbolien merkitys syntyy ihmisten tavasta käyttää niitä ts. ne ovat sopimuksiin perustuvia järjestelmiä, joissa linkitetään todellisuus ja kieli.³² Miksi Kekkonen poliittisena pyrkimyksenä oli todellisuuden "säätelminen" kielen kautta, pyrkikö hän siis auktorisoimaan omia todellisia historiakäsityksiään? Kolmannen casen yhteydessä tarkastelin oliko Kekkonen presidiaalisen vaikuttamisen kaudella nähtävissä pyrkimystä symbolisen vallan käyttöön, vai alkoiko Kekkonen 'suuri linja' saada uudenlaisia poliittis-strategisia muotoja. Kekkonen pyrki sotien jälkeen reaalipoliittisessa ajattelussaan epäilemättä auktorisoimaan kieltä. Analyysin kautta alkoi hahmottua, että Kekkonen suuri valta hänen myöhemmillä presidenttikausillaan perustui siihen, että hän auktorisoi keskeisiä poliittisiä symboleja.

Kekkonen alkoi 1960-luvulta lähtien painottaa 'kansallis-patrioottisessa-ajattelussaan' yhteiskunnallisten ristiriitojen ja erilaisuuden tunnustamista yhteiskunnallisesti hyödyllisenä asiana. Ristiriidat tunnustava hyödyllisyyden periaate palautuukin lähtökohtaisesti durkheimlaiseen orgaaniseen solidaarisuuteen.³³ Kekkonen mielestä yhteiskunnalliset ristiriidat ja vastakohtaisuudet pitää myöntää, mutta valtion pitää pystyä niitä aktiivisella politiikalla säätelämään. Pohdin siis Urho Kekkonen politiikkakäsityksessä ja poliittisen retoriikan tyyleissä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia. Testasin aineiston perusteella

³¹ Uino 2000 tuo paljon lisätietoa Kekkonen tiestä politiikkaan ja ennenkaikkea hänen sosiaalisen vuorovaikutusverkostonsa suhteen

³² Pekonen 1991, s. 32-34.

³³ Ks. Allardt 1994; Alapuro 1994a.

Kekkosen 1970-luvun alun politiikan "palauttamista" durkheimilaisiin viitekehyksiin ja totesin teorian ja presidentin politiikan yhteensopivuuden. Lopuksi käsitteelin mikä hänen suuressa poliittisessa linjassaan pysyi samana, vai pysyikö mikään.

Esitän tutkimuksessani myös Kekkosen kansallisen yhtenäisyyden politiikan patriotismin käsitteeseen palautuvat yhteydet. Patriotismilla taas on omat kytköksensä ns. republikaanistiseen traditioon, mutta kovinkaan perinpohjaiseen tämän tradition purkamiseen en voi työssäni keskittyä. Tuon esille oman näkemykseni siitä, millaista oli Urho Kekkosen politiikkakäsitys muutoksineen ja säilymisineen ja miten hän poliittista retoriikkaansa harjoitti.

1.5 Innovatiivisen ideologin näkökulma

Poliittista mielipiteen muokkaajaa voidaan kuvata Quentin Skinnerin muotoileman 'innovatiivisen ideologin' käsitteen avulla. Innovatiivinen ideologi pyrkii retoriikallaan tuomaan esille uusia poliittisia näkökantoja ja legitimoimaan uusia toimintansa sovellutuksia. Innovatiivinen ideologi yrittää legitimoida uudenlaista sosiaalista toimintaansa niillä termeillä ja moraalisisilla sanastoilla, jotka ovat vallitsevana yhteiskunnassa.³⁴ Kysymys on siis eräänlaisesta käsitteenmuutoksesta, jossa tekijä puheakteillaan 'retorisin siirtoin' legitimoivat poikkeavat toimintatilanteensa.

Innovatiivisella ideologilla on olemassa keinoja, joilla hän legitimoivat "epäsovinnaiset toimintasuuntansa". Hänen pitää pystyä osoittamaan, että hänen toimintansa on harmoniassa vallitsevien kielellisten käytäntöjen kanssa. Normatiivista sanastoa on kuitenkin pystyttävä muuntelemaan niin, että sillä voidaan legitimoida epäsovinnaisia toimintasuuntia.³⁵

Poliittisessa toiminnassa on kielen käytöllä merkittävä rooli sekä toimintana että erilaisia resursseja sisältävänä tekijänä. Poliittinen ajattelija ja toimija joutuu itsereflektoimaan paljon erilaista poliittista materiaalia. Itsereflektion kautta hän suuntaa mm. politiikan sisältöjä ja sen käsittämistä koskevia tulkintoja. Käsitteiden tulkinnan ja käytön, vaihtoehtojen jäsentämisen sekä vastustuksen ennakkoinnin kyky ovat olennaisia ominaisuuksia politiikassa (onnistuneesti) toimimiselle. Tämän ajattelutyön jälkeen poliittinen toiminta tapahtuu kielen luomalla kommunikatiivisella kentällä, joka ilmenee julkisuudessa. Innovatiivisen ideologin näkökulmaan, johon Kekkosen käsitetaistelun tutkiminen erityisen hyvin soveltuu, kytkeytyy kielen käyttö toimintana ja resurssina. Kielen liikkeeseen liittyvillä käsitteenmuutoksilla ja muutoksien hallinnalla yhteisössä pyritään vakuuttamaan mahdollisimman laaja yleisö.³⁶

³⁴ Skinner 1988e, s. 112

³⁵ Ibid., s. 112-113; vrt. Palonen 1997, s. 139.

³⁶ Aarnio 1998, s. 30-31.

Kekkosen yhteiskunnallisesta toiminnasta ja teksteistä löytyy hyvä mahdollisuus tutkia oletettua epäsovinnasta toimintasuuntaa kielipelinä, jossa Kekkonen rakentaa uutta sisä- ja ulkopoliittista fraseologiaa ja teoriaa. Yksi keskeinen näkökulma onkin tarkastella, oliko hänen motiivinaan osoittaa edeltävien suomalaisen yhteiskunnan tilaa "osoittavien" kilpailevien tulkintojen virheellisyys ja edelleen se, että vanhat tulkinnat voidaan syrjäyttää. Tämän dekonstruktio-operaation voidaan olettaa tapahtuneen pitkälti retoristen siirtojen avulla. Innovatiivisen ideologin näkökulma osoittautui tutkimuksen kulun aikana asialliseksi, mutta Kekkosen politiikkaan vaikeasti yhdistettäväksi tarkastelukehikoksi.

2 HISTORIAN JA POLITOLOGIAN METODINEN SYNKRETISMI

Pro gradu-työni tarkoituksena on olla Suomen historian ja valtio-opin välinen yhteisgradu. Poikkitieteellisyys vaatimus leimaa siten tutkimukseni rakentumista, joten työn sisällä käydään paljon tieteiden välistä dialogia. Näin ollen on tärkeää tuoda esille tarkka ja eksplisiittinen käsitteiden erittely ts. problematisoida mm. 'politiikan', 'historian', 'poliittisen historian', 'käsitehistorian' ja 'retorisen apparaatin' luonne, sekä miten politiikkakäsitystä pystytään ylipäättään mahdollisimman tarkasti ja selväpiirteisesti tutkimaan. Siksi harrastan "sanansaivartelua" ja olen varovainen kaikkien esiintulevien käsitteiden merkitysten suhteen³⁷. Käsitehistoriallis-retorinen metodi sopii hyvin Urho Kekkosen tekstien tarkastelemiseen. Raportointini tarkoituksena on kirjoittaa auki historiallis-poliittisia diskursseja, jotka määrittävät työni etenemistä ja rakentumista.

Kekkosen kirjallinen toiminta tapahtui eräänlaisena peilausjärjestelmänä, jota määrittivät konteksteina sekä yhteiskunnallis-historiallinen tilanne että suomalaiseen yhteiskuntaan vaikuttava poliittinen kulttuuri, joiden merkityslataukset olivat yhtä hyvin poliittisia kuin historiallisiakin. Niinpä en uskokaan, että pystyn täsmällisesti eriyttämään ns. historiallista tai politologista näkökulmaa tutkielmassani, enkä näe sitä tarpeellisenakaan. Historiallinen ja politologinen näkökulma voivat käsikädessä kulkien tukea opinnäytetyön edistymistä. Historiallinen perspektiivi ja sen tuottama aineisto auttaa aukaisemaan tutkimiani tekstejä ja yhteiskunnallisia tilanteita mm. Kekkosen persoonallisuuteen, hänen omaksumiin tai vastustamiin ideologisiin traditioihin ja historialliseen kontekstiin pureutumalla³⁸.

³⁷ Vrt. Mikkeli 1990, s. 262; Palonen 1988a.

³⁸ Mielenkiintoinen tutkimusnäkökulma sinänsä olisi, kuinka suuren merkityksen kontekstiin kytkennässä voi ajalle antaa? Toivo Nygård esitti (4.10.2000) luentosarjassaan *Poliittiset liikkeet maailmansotien välisenä aikana*, että prosessien peräkkäisyyttä tai samanaikaisuutta on hankala osoittaa, ja että ajalle annetaan usein liian suuri merkitys. Kausaaliyhteyksiä korostavaa näkökulmaa tulee siis pystyä kriittisesti tarkastelemaan ja kyseenalaistamaan.

2.1 Aika ja historia

Tieteenä historia luo näkökulman, johon sisältyy tutkimuskohteen tarkastelu nimenomaan ajan perspektiivistä. Ajan perspektiivi ei voi olla vain tapahtumien peräkkäisjärjestykseen saattamista, vaan se toimii apuvälineenä asioiden välisten geneettisten yhteyksien tarkastelussa. Ajankohdan tutkimisen kiinnostavuus on liitoksissa synty-yhteyksiin.³⁹ Tarkastelen Kekkonen tekstejä ja toimintaa samanaikaisten, edeltävien ja jälkeisten tapahtumien viitekehyksessä⁴⁰.

Historiantutkimuksen itseymmärrystä tutkinut Jorma Kalela varoittaa riskeistä, jotka liittyvät ilmiöiden tarkasteluun ajan perspektiivistä. Suurimpana riskinä hänen mukaansa on antaa ajalle liian suuri merkitys ihmisten toimintaa kuvatessa. Ajan kulumisen pelkkänä "ajan kulumisena" ei luo yhteyksiä asioiden tai ilmiöiden välille. 'Historiallisen jatkuvuuden' ongelmaksi hän on nähnyt tutkimuksen lähtökohtien ennalta määräämään pääsevän merkityksen sekä asioiden ja ilmiöiden väliset keinotekoiset yhteydet, joita tutkijat liian helposti rakentavat.⁴¹

Aikaan sidottuja merkityssuhteita ei voidakaan palauttaa yleispätevästi ja loogisesti vaihe vaiheelta menneestä nykyisyyteen. Yhtenäisten, lineaaristen ja johdonmukaisesti etenevien prosessien historiankirjoitus on hyvin arveluttavaa, eikä sitä paljon enää harrastetakaan. Esimerkiksi Michel Foucault korosti historian tapahtumien katkoksellisuutta ja yksittäisyyttä. Foucault toi ns. genealogisessa ajattelussaan esille erilaisten voimien, niiden välisten suhteiden ja valtakamppailujen aspektit. Hänen tarkastelunäkökulmansa valtaan ja vallankäytön ongelmaan oli lähinnä aatehistoriallinen ja tieteenfilosofinen. Foucault`lainen (aate)historian näkökulma on relevantti näkökulma myös ajan ja vallan luonnetta tarkasteltaessa. Etenkin Foucault`n valta-analyysit ovat oman tutkimuksen kannalta kiintoisia.⁴²

Puhtaasti historiallisessa näkökulmassa pitäytyvällä tutkimusotteella on olemassa omat rajoitteensa, siksi se ei yksistään riitä tämän työn perspektiiviksi. Pelkästään historialliseen näkökulmaan rajautuva tapahtumien ja tekstien tarkastelu antaa mahdollisuuden melko yksipuoliseen asioiden tarkasteluun. Historiantutkimuksen ongelmana ovat olleet mm. käpertyminen omaan itseensä, lähdefetisismi, kosketuspinnan puute ympäröivään

³⁹ Renvall 1983, s. 18-20.

⁴⁰ Vrt. *ibid.* Historian tapahtumat ovat osa suurempaa kokonaisuutta, mutta kysymys ajan merkityksestä on edelleen ongelmallinen. Joka tapauksessa on huomioitava historian tapahtumien ja ilmiöiden poikittaissuuntainen levittäytyminen. Siten ilmiöt ovat toisiinsa sidottuina rinnakkain mukana kehityskulussa.

⁴¹ Kalela 2000, s. 111-112, 119.

⁴² Foucault määrittää vallan toimivan strategisissa voimien välisissä suhteissa, eikä pidä valtaa pelkästään valtakoneistojen ja hallitsijoiden ominaisuutena. Foucault 1980.

yhteiskuntaan, objektiivisuuden ylikorostus ja yhteiskunnallisesti arkaluonteisista tutkimusongelmista erossa pidättäytyminen. Historiallinen näkökulma on myöskin ollut erityisen varovainen yhteiskuntatieteenomaisten yleistysten tekemisestä. Joskin viimeiset vuosikymmenet ovat tuoneet muutosta asiaan ja historiantutkimus on monipuolistunut.⁴³

2.2 "Historian laajennus" - historian ja politiikan välinen kytkös

Tutkiessani Kekkoista, hänen politiikkakäsitystään ja retorista toimijuuttaan suhteessa vallitsevaan historialliseen aikakauteen, kannatan siis poikkitieteellistä tutkimusotetta: "menneisyyden tutkimisen laajentamista".⁴⁴ Se merkitsee tieteiden välisten rajojen muuttumista ja murtumista, koska en voi pitäytyä yksinomaan politologisessa, sosiologisessa, poliittisen historian, tai historiallisessa perspektiivissä, koska puhtaassa mielessä sellaisia näkökulmia ei nykypäivänä voi ollakaan.

Kekkosien toiminnan poliittisuus löytyy paljolti hänen argumentointitilanteisiin liittyvistä konfliktiasetelmista, jotka tuovat esille myös vastapoolit eri aikoina. Jos argumentoinnin konfliktiasetelmat otetaan 'politiikan' lähtökohdaksi, voidaan sanoa, että argumentointi on yksi politikoinnin muodoista. Poliittikka tapahtuu yleisesti ottaen voiman ja vastarinnan "välissä". Siten tutkimuksessani yhtenä keskeisenä elementtinä on vertailla Kekkosien politiikkaa ja hänen vastustajiensa harjoittamaa politiikkaa.⁴⁵ Kekkosien politiikan tyypittelyssä käytän hyväksi Kari Palosen poliittisen toiminnan jaottelua, jossa politiikalla on erilaisia retorisia muotoja. Palosen jaottelussa politiikka tyypitellään politikointi- (vallan operatiiviset käyttötavat), politisointi- (vallan sisältämät mahdollisuudet ja tilaisuudet), policy- (ohjelmat) ja polityretoriikoiksi (pysyvät rakenteet).⁴⁶

Historian ja politiikan välinen kytkös on selvä ja helposti havaittava. Historia ja politiikka suhtautuvat toisiinsa hyvin yleisessä mielessä myös tässä tutkimuksessa. Yleisemmässä mielessä kuin siinä, miten historiantutkijat asettavat politiikan tutkimuskohteeseen tai politologit historian tutkimuskohteeseen. Kytös löytyy myös ajan merkityksellistämässä modernissa maailmassa, jossa universaalinen historia-käsitteen kehittyminen ja politiikka-kategorian kehkeytyminen liittyivät olennaisesti yhteen.⁴⁷

⁴³ Ahtiainen&Tervonen 1990, s. 27-29. Ks. myös historian ja sosiologian välisistä yhteyksistä: Ahtiainen et.al. 1994.

⁴⁴ Vrt. Haapala 1990, s. 78.

⁴⁵ Palonen 1988b, s. 44, 158-159; Kari Palosen politiikka-typologian pohjalta Kekkosien 1930-luvun poliittinen toiminta on lähellä vastarinta- ja vastapolitiikka-käsitteiden merkitystä.

⁴⁶ Palonen 1993; Palonen&Summa 1996.

⁴⁷ Vrt. Kettunen 1990, s. 164-165.

Tutkittaessa Urho Kekkosen politiikkakäsitystä sekä retoris-poliittista toimintaa on poliittisen historian tarkastelutapa eittämättä yksi tutkinnallinen vaihtoehto. Poliittisen historian ongelmana on pitkään ollut, että se on korostanut liiaksi yksittäisten henkilöiden roolia ja osuutta historian kulkua muokkaavina voimina. 'Suurmiesajattelun' ja ns. valtiotaidon korostaminen on ollut poliittisen historian pitkäaikainen trendi, mutta pyrin välttämään suurmiesajatusmallin karikat sijoittamalla Kekkosen omalle paikalleen suomalaisessa poliittisessa establimentissa.⁴⁸

2.3 Poliittisen historian kirjoitus Suomessa

Poliittisen historian kirjoitus on Suomessa ollut paljolti historiallisessa näkökulmassa pidättäytyvää. Poliittinen historia hahmottaessaan mm. valtopoliittisia prosesseja on pitkälti pitäytynyt 'historiallisissa tutkimusongelmissa', eikä pyrkinyt muodostamaan kovinkaan syviä analyysejä tai luomaan teorialalleja. Itse asiassa 'poliittisen' määrittelemisen ja problematisointi on itsessään jäänyt poliittisen historian tutkijoilta usein määrittämättä ja käsittelemättä.⁴⁹

Poliittisen historian antaman näkövinkkelin vahvuus on sen itseymmärrys historiankirjoituksen poliittisesta luonteesta itsestään. Esimerkiksi Suomessa historiaa, erityisesti poliittista historiaa, kirjoitettiin sotien jälkeen vuosikymmeniä suoranaisesta 'tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta'. 1960- ja -70-luvuilla historiantutkimuksen piirissä nähtiin tarpeellisena mobilisoida tutkimusta Paasikiven-Kekkosen-linjan tueksi Suomessa.⁵⁰ Samoin mm. Arvi Korhosen ja Pentti Renvallin toisen maailmansodan jälkeisessä alkuperäiseen arkistomateriaaliin nojaavassa positivisoituvassa historian tutkimusotteessa on nähtävissä selkeä sisä- ja ulkopoliittinen tilauksensa. Puolueettomalla tutkimusotteella pyrittiin varmistamaan historian elintila ja jatkuvuus Suomessa.⁵¹

Tuorempi poliittisen historian tutkimus Suomessa on oivallisesti kritisoinut historiantutkimuksen "tähytysaukkoja". Se on siis kritisoinut tarkastelutapaa, jossa kansallisen menneisyyden merkittävä tapahtuma ohjaa sitä edeltävän ajan tutkimista. Aiempi historia käsitetään siis ko. päätepisteeseen johtavaksi tieksi.⁵² Tähytysaukkokritiikki on oivallinen näkökanta tulkitessani suomalaisen yhteiskunnan kolmea murrosta työssäni.

⁴⁸ Vrt. esim. Pentti Renvallin tapaan kirjoittaa 'suuria teorioita', joissa yksittäiset suurmiehet saavat merkittävän roolin aikakausien murroskohdissa. Ks. Renvall 1983.

⁴⁹ Ibid., s. 196. Poliittista historiaa onkin vanhoissa painotuksissa käsitelty valtio-opin "aputieteenä". Ks. *ibid.*, s.175, 197-198.

⁵⁰ Ks. Nevakivi 1993, s. 29-31.

⁵¹ Ahtiainen et al 1994, s. 24-25.

⁵² Kettunen 1990, s. 167.

Poliittisen historian näkökulma tiedostaa poliittisen aspektin olemassaolon, muttei pahemmin erittele eikä tuo selvästi näkyviin poliittisuuden ulottuvuutta. Tässä suhteessa käsitehistoriallinen tutkimustapa tuo poliittisen aspektin selvemmin esiin ja on luonteeltaan politologisin tarkastelutapa tutkimaani aihetta ajatellen. Käsitehistorialla on liitoskohtia aatehistorian aikaansaamaan kysymyksenasetteluun. Aatehistoriallista tutkimukseni onkin siinä mielessä, että pyrin tulkitsemaan Kekkonen poliittista ajattelua sen sisältämistä aatteellisista ajatusrakennelmista käsin. Tutkin siis osaltaan myös Kekkonen poliittiseen ajatteluun vaikuttaneita ideologioita, ideologeja ja ideoita. Sellaisia ovat esimerkiksi ulkomaiset ja maan sisäiset aatevirtaukset, joita hän tarkoitushakuisesti käytti hyväksi puheissaan ja kirjoituksissaan. Spekulaatiiviseen vaikuteanalyysiin en voimavarojani kuitenkaan aio kohtuuttomasti uhrata.

2.4 Käsitehistoriallisen ja retorisen metodin yhdistäminen

Kekkoslaista ajattelua ei voida irrottaa historiallisesta tilanteesta irralliseksi ajatusrakennelmaksi. Olennaista on havaita, että Kekkonen politiikkakäsitystä ja retorista toimimista käsitellään ajatusrakennelmien historiallisen kontekstin ohella myös Kekkonen itsensä antamien politiikan merkitysten näkökulmasta.

Tulkinta Kekkosesta retoriikan näkökulmasta liittyy osaltaan siihen 'retoriikan renessanssiin', jossa tutkitaan retoriikan merkitystä tietylle ajattelijalle. Otsikkotasollakin tämä renessanssi on näkynyt "X ja retoriikka" tyylinä otsikkoina. Retorista tutkimusotetta Kekkoseseen liittyen ei kuitenkaan pidä ottaa itsetarkoituksellisenä näkökulmana, vaan on huomioitava sen Kekkonen ajatteluun uusia puolia ja lähestymistapoja avaava mahdollisuus. Retoriikan muodikkouden taustalla on juuri ajatus retoriikasta erityisenä 'kielenä', joka tutkimukseen liittämällä avaa uusia katsontakantoja ja näköaloja mm. Kekkonen teksteihin.⁵³

Retoriikantutkija Chaim Perelman on argumentaation, puhujan ja yleisön suhdetta koskevassa tekstissään nostanut esiin kolme eri retorisen puheen lajia, jotka hän on muokannut Aristoteleen jaottelusta⁵⁴. Ne ovat 'neuvotteleva', 'oikeudellinen' ja 'epideiktinen' (ylistävä). Neuvottelevassa puheenlajissa puhuja pyrkii neuvomaan tai kehoittamaan yleisölle parasta mahdollista vaihtoehtoa; kyse on siis eräänlaisesta suosittelusta. Oikeudellisessa puheenlajissa puhuja syyttää ja puolustaa tuodessaan näkökantojaan esille; kyse on ikäänkuin oikeudenkäytön näkökulmasta. Epideiktisessä puheenlajissa puhuja ylistää "kaunista ja kunniallista" ja alentaa "rumaa ja häpeällistä". Perelmanin mielestä epideiktinen genre on vaikuttamisen suhteen keskeinen diskurssi, koska siinä arvojen

⁵³ Ks. Palonen&Summa 1996, s. 9.

⁵⁴ Aristoteles 1997, I.3, s. 201.

vahvistaminen on merkittävässä asemassa. Sitä ilman diskurssi ei voi tähdätä provosoivaan vaikutukseen, koska kuulijoita tai lukijoita koskettavaa ja inspiroivaa voimaa ei olisi.⁵⁵ Tulkitessa Kekkonen puheaktien suhdetta yleisöön käytän hyväkseni Perelmanin jaottelua.

Tarkastellessa Kekkonen retorista toimintaa havaitsemme, että hänen teksteillään on useasti toiminnallinen kaksoismerkitys. Toisaalta hänen tekstinsä pyrkivät vaikuttamaan kansalaisten poliittiseen mielipiteen muodostamiseen, mutta toisaalta hän halusi myös palauttaa, rationalisoida, poliittista toimintaansa jälkeen päin selitettäviin periaatteisiin. Periaatteilla on vaikutusta toimintaan vain, jos ne ovat "aitoja motiiveja". Poliittisen toiminnan palauttaminen pelkästään periaatteisiin olisi näin ollen vähintäänkin kyseenalaista.⁵⁶

Tarkoituksena on siis pyrkiä ns. vaikuteanalyysia syvällisempään käsitehistorialliseen käsittelyyn ja käsitteiden perinpohjaiseen problematisointiin, sekä tutkimaan käsitteissä mahdollisesti tapahtuvia muutoksia tarkastelemani ajanjakson aikana. Joskin on myönnettävä, että 40 vuoden ajanjakso on käsitteiden merkitysten muutosten kannalta lyhyt aikaväli. Siitä syystä painopiste tässä työssä onkin Kekkonen oman käsitteiden tutkimisessa. Kyseessä on siten hänen poliittisen tyylinsä analysoimisesta laajamittaisen käsitehistoriallisen analyysin sijaan. Sinänsä käsitehistoriallinen tutkimus ja ns. retorinen apparaatti ovat yhdistettävissä melko kivuttomasti toisiinsa, aikaisemmin kuvatun retorisen apparaatin mahdollistaman laajan tekstin tulkintakentän mukaisesti.⁵⁷

Käsitehistorian ja retoriikan synteisillä voidaan aukaista paremmin merkitykseltään ja sosiaaliselta kontekstiltään hankalia käsitteitä, kun huomioidaan todellisuuden ja kielen keskinäinen vuorovaikutus sekä keskinäinen toistensa konstruointi. Käsitteiden monimerkityksisyys ja se, ettei voida luoda yhtä kaikkien hyväksymää käsitteellistä määritelmää, aiheuttaa sen, että on olemassa edellytyksiä käsitteiden poliittiselle hyväksikäytölle puolueellisesti omaksi eduksi.⁵⁸ Monimerkityksisyys mahdollistaa myös eri tilanteissa piilevän omaksi eduksi tehtävän käsitteenmuutoksen mahdollisuuden.

Kekkonen kielellinen, tekstuaalinen taso on aina suhteessa johonkin kontekstiin, mutta tuo tekstin ja kontekstin käsitteellinen suhde on vaikea tuoda esiin, koska lopultakin on mahdotonta sanoa mihin tekstit päättyvät ja mistä kontekstit alkavat. Historioitsijan näkökulmasta kontekstuaalisuuden problematiikka on yhtä kuin tekstuaalinen tulkintaongelma, koska myös sitäkin, mikä ei ole tekstiä, joudutaan tutkimaan vain tekstejä

⁵⁵ Perelman 1982, s. 19. Perelman oli Kekkonen tavoin alunperin oikeustieteilijä.

⁵⁶ Vrt. Aarnio 1998, s. 25-26.

⁵⁷ Vrt. Palonen 1997, s. 124-127; Mikkeli 1990, s. 255-256, 260-264.

⁵⁸ Räsänen 1997, s. 17-18. Ks. myös Ball 1988.

tulkitseamalla. Lisäksi kontekstien tulkinnassa joudutaan turvautumaan erilaisiin konteksteja tulkitseviin teksteihin. Tämä tulkinta yhdistyy jatkuvasti luettuihin teksteihin, joiden valikoituminen tulkinnan alaisuuteen määräytyy kysymyksenasetteluista ja lukeneisuudesta. Valinnan voi nähdä luonteeltaan myös 'poliittisena' päätöksentekona.⁵⁹

Relevantteja konteksteja on hankala määritellä, mutta käsitehistoriallis-retorisessa tutkimusotteessa on kuitenkin pyrittävä mahdollisimman laajaan taustatyöhön relevanttien kontekstien määrittämiseksi. Quentin Skinner on juuri historian ja kontekstin suhdetta koskien esittänyt kysymyksen siitä, mikä olisi tarkoituksenmukainen työskentelytapa tekstintulkinnassa. Hän tuo esiin kaksi tulkintatapaa, jotka kumpikin ovat yleisesti hyväksytyjä.

Ensimmäinen tekstin tulkintatapa, jonka käsitehistorioitsijat ovat omaksuneet, vaatii esimerkiksi uskonnollisten, poliittisten ja taloudellisten tekijöiden huomioonottamista kontekstualisoinnissa, koska ne määrittävät tekstin tarkoituksenmukaisuutta. Skinnerin mielestä 'massiivisen kehystyön' avulla huolehditaan siitä, että myös ymmärretään näitä kontekstiin liittyviä tekijöitä. Toisessa tulkintatavassa, joka Skinnerin mielestä on yleisempi (huom. teksti kirjoitettu alunperin vuonna 1969), teksti itse on ainoa tarpeellinen avain sen 'tarkoituksen' avaamisessa. Skinnerin mielestä toisessa tulkintatavassa hukataan rekonstruoiva tarkastelumahdollisuus, koska tekstin laajempi kontekstualisointi nähdään aiheettomana ja perusteettomana.⁶⁰

Vaaratekijänä rekonstruoivassa tekstin tulkinnassa ja kontekstualisoinnissa ovat puutteellisesti eritellyt tekstin ja kontekstien käsitteelliset yhteydet. Tällöin käy helposti, että kontekstista tulee tutkimuksen kaunistus ilman kontekstin ja tekstin suhteen erittelyä.⁶¹ Suoraan sanoen tämän pelottavan suhteen eksplikoinnin haaste vaivasi myös minua. Toinen vaaratekijä tekstin ja kontekstin suhteessa on Skinnerin muotoilema anakronismiteesin vaara. Esimerkiksi Kekkosen voidaan väittää johonkin satunnaiseen samankaltaisuuteen vedoten kannattaneen jotain näkemystä, jota hän ei periaatteessa ole voinut tietoisesti käsitellä.⁶² Jälkiviisasta projektiota voidaan pyrkiä välttämään arvioimalla tarkasteltavan tekstin suhdetta mm. kirjoittajan itse tekemiin kysymyksenasetteluihin sekä

⁵⁹ Hyrkkänen 1995, s. 50-51; vrt. Palonen 1988b.

⁶⁰ Skinner 1988a, s. 29. Ks. myös Skinner 1988b, s. 68-78, jossa hän käsittelee tekstien motiiveja, intentioita ja tulkintaa.

⁶¹ Hyrkkänen 1995, s. 51.

⁶² Ks. anakronismiteesi Skinner 1988a, s. 32. "The particular danger with intellectual biography is that of sheer anachronism. A given writer may be 'discovered' to have held a view, on the strength of some chance similarity of terminology, on some subject to which he cannot in principle have meant to contribute."

aikalaiskeskusteluun ja -käsitteistöön ts. siihen käsitteistöön, joka hänellä oli käytettävissään.⁶³

2.5 Keskeiset käsitteet - politiikkakäsityksen käsittäminen

Kekkosen politiikkakäsityksen avaamisessa on luonnollista käyttää hyväksi modernin poliittisen ajattelun tutkimusta, joka ymmärtää politiikan argumentaation lajeina. Esimerkiksi Terence Ball on esittänyt, että politiikka ymmärrettynä argumentaation lajeina on kielitieteellisesti ja konseptuaalisesti perusteltua toimintaa. Poliittiset ja teoreettiset argumentit, jotka ovat poliittisen diskurssin synnyttäjiä ovat osaltaan kieltä sekä käsitteitä, joihin sisältyy ajatus konseptuaalisesta muutoksesta ja innovaatioista. Kyseessä on siis poliittisen kielen ja käsitteiden muutoksen tutkimus.⁶⁴

Eeva Aarnio on puolueohjelmia koskevassa tutkimuksessaan painottanut juuri poliittisen kielen osuutta tutkittaessa toimijan uskomusten välittämistä muille. Poliittinen kieli muodostaa sitoumuksia, joilla poliittiset toimijat kuvaavat hahmottamaansa todellisuutta. Poliittiset toimijat välittävät 'todellisuuttaan' kielen osatekijöiden kautta esimerkiksi käsitteiden, retoriikan, tyylien, idiomien ja sanastojen muodossa.⁶⁵

Pureutuessani Kekkosen politiikkakäsitykseen ja retoriikkaan pyrin tarkastelemaan tekstejä juuri niiden kielellisten osatekijöiden kautta. Ennen kaikkea pyrin aukaisemaan Kekkosen poliittista ymmärrystä hänen käyttämiensä käsitteiden ja niissä mahdollisesti tapahtuneiden merkitysten muutosten kautta. Myös teksteissä esiintyvät tyyli ovat suuressa roolissa, koska Kekkosen kirjoitteluun kuului olennaisena osana rikas kielellinen tyyllittely. Kekkoselle ominaisia tyyllittelyn keinoja olivat mm. voimakas satiirin ja ironian käyttö

Tutkimuksen kannalta tärkeimmät käsitteet muodostavat "poliittis-retorisen saranaston", jonka avulla myös Urho Kekkosen politiikkakäsitystä pystytään hahmottamaan ja aukaisemaan. Poliitiikkakäsityksen merkityslataukset palautuvat sekä käsitteellisiin traditioihin että käytännön kielellis-poliittisiin merkityksiin puheakteissa. Poliittisessa vaikuttamisen argumentaatiiossaan Kekkonen joutui luonnollisesti tukeutumaan vanhoihin ja tuttuihin käsitteisiin. Puheakteja määrittävät sisäisesti siis lingvistiset konventiot. Peruskäsityksenä politiikka on kerännyt niin pitkäkestoisia merkityksiä ja rakenteita, ettei sen yksittäistä kontekstuaalista merkitystä ja rakennetta pystytäkään täydellisesti "palauttamaan" tiettyyn hetkeen ja tilanteeseen.

⁶³ Palonen 1997, s. 135-136. Ks. jälkiviisauden välttämisestä ja ennakkoviisauden maksimoinnista myös Palonen 1988b, s. 75-76.

⁶⁴ Ball 1988.

⁶⁵ Aarnio 1998, s. 31.

Poliittisille käsitteille on ominaista niiden merkityksen historiallisuus, kiistanalaisuus ja lopullinen määrittelemättömyys. Poliittinen toiminta on luonteeltaan paljolti kamppailua käsitteiden "oikeasta" määrittelystä. Kekkonen konsteja voisi kuvata myös ns. asymmetristen vastakäsitteiden näkökulmasta⁶⁶. Kekkonen loi asymmetrisiä vastakäsitteitä puolueellisesta näkökulmasta antaen positiivisia ja negatiivisia arvovärejä omasta perspektiivistään: esimerkiksi 1930-lukulaisessa puhunnassa hän ymmärsi "me isänmaalliset" poliittisen keskustan ominaisuudeksi ja "ne epäisänmaalliset" yhdistettiin 'sosialistisen' vasemmiston ja 'fasistisen' oikeiston ominaisuudeksi. Patriotismi-käsitettä tutkinut Jussi Kurumäki on korostanut, että patriotismilla on jo sinänsä positiivisia varauksia. Kansaan ja isänmaahan patrioottisilla käsitteillä vetoamalla saadaan tekstin auditorio erittäin laajaksi, jopa universaaliyleisöä tavoittelevaksi. Mielenkiintoisinta onkin tarkastella kenellä lopulta on "oikeus" määritellä se, mitä isänmaallisuus on ja kuka voi itseään patrioottiksi nimittää.⁶⁷

Olen luokitellut Kekkonen keskeiset käsitteet kolmeen käsiteperheeseen. Tärkeimpiä ympäröiviä käsitteitä Kekkonen politiikkakäsityksen käsittämiseksi ovat esimerkiksi poliittiseen osallistumiseen liittyvät demokratian, kansanvallan, kansalaisyhteiskunnan ja valtion käsitteet. Arvopohjaisen käsiteperheen muodostavat patriotismin, liberalismiin, diktatuurin, siveellisyyden, vapauden ja pakon, isänmaan sekä tasa-arvon käsitteet. Realismin, idealismin ja puolueettomuuden käsitteet liittyvät poliittiseen toimintatapaan. Pyrin tarkastelemaan käsitteitä Kekkonen käyttäminä ja analysoimaan niissä mahdollisesti eri aikoina havaittavia käsitteellisiä muutoksia. Huomioin myös miten Kekkonen poliittiset vastustajat pyrkivät eri aikoina vastakäsitteillä kumoamaan hänen käsitteitään. Esimerkiksi Kekkonen vedotessa sotien jälkeen poliittiseen realismiin, vetosi oikeisto laittomuuden käsitteeseen. 1970-luvun alussa Kekkonen puhuessa suorasta demokratiasta, puhui oikeisto epäkansanvaltaisuudesta. Yleisimmin käsitetaistelua käytiin kuitenkin samojen käsitteiden "hallinnasta".

Tutkittaville käsitteille voidaan Keith Michael Bakerin mielestä esittää mm. seuraavanlaisia kysymyksiä: Kuinka tärkeä käsite oli poliittisessa ja sosiaalisessa kielessä? Oliko käsite yleisessä käytössä? Oliko sen merkitys kiistelty? Missä kontekstissa käsite esiintyi? Kuinka kauan käsite on ollut käytössä? Mitä termejä kuului käsitteen piiriin ja mitä termejä se lähestyi? Onko käsitteen termillä täydentäviä tai vastakkaisia pareja? Mikä on käsitteen sosiaalinen kirjo? Ketkä käyttivät käsitettä? Ja erittäin tärkeänä kysymyksenä: Mihin tarkoitukseen ja keille suunnattu käsite oli?⁶⁸ Bakerin kysymyksenasettelun mielessäpitäminen helpottaa varmasti käsitteiden tarkastelua myös omassa tutkimuksessani.

⁶⁶ Ks. Palonen 1997 ja Räsänen 1997, jotka käsittelevät Kosellekin muotoilemia asymmetrisiä vastakäsitteitä.

⁶⁷ Kurumäki 1994, s. 81, 92.

⁶⁸ Baker 1990.

3 DEMOKRATIAN PUOLUSTUSPUHEENVUOROT

Urho Kekkonen piti lokakuussa 1933 Kärki ry:ssä puheen käsityksistään demokration luonteesta. Pian puheen jälkeen Kekkonen alkoi luonnostella käsikirjoitusta demokration itsekritiikistä. Nopeasti kyhätty käsikirjoitus ilmestyi keväällä 1934. Se ei myynyt paljon, mutta sai runsaasti huomiota ja vastakaikuakin poliittisissa ja yliopistopiireissä Suomessa. Urho Kekkonen oli eittämättä aidosti huolissaan kansanvallan selviytymisestä 1930-luvun alkupuolella. Kansanvallan puolustaminen oli keskeinen painopistealue hänen varsinaisen poliitikon uransa alun toiminnassa.⁶⁹

Poliittisen uransa alkutaipaleella hän kuului ns. nuormalaisliittolaisten ryhmään, joka ahkerasti pohti demokratiaan ja kansanvaltaan liittyviä kysymyksiä. Kekkonen ja nuormalaisliittolaiset katsoivat, että jos hallitusvalta ei ole riittävän voimakas torjumaan kansanvallan vastaisia ilmiöitä, ei demokratia voi olla terveellä pohjalla. Kekkonen pelkäsi, että kansanvaltaisuus olisi voimaton tekijä estämään vastustajiensa toimia ja näin ollen kumoussuunnat jäisivät vähintäänkin elinkelpoisiksi tai jopa potentiaalisiksi yhteiskunnallisiksi uhkatekijöiksi.⁷⁰

Kekkosella oli 1930-luvun alussa käynnissä väitöskirjaprosessi kunnallisesta vaalioikeudesta. Syksyllä 1931 hän toteutti ensimmäisen perusteellisemman tutkimus- ja aineistonhankintamatkansa Saksaan. Hänen motiivinaan oli mitä ilmeisimmin vielä tuolloin yliopistoura. Kekkoson läheinen ystävä Jussi Teljo toivoikin Kekkoson Saksan matkallaan keskittävän kaikki voimansa tieteelliseen työhön, jotta Kekkonen voisi päästä "kahden vuoden päästä" (1933) Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professorin Willgrenin paikalle.⁷¹ Väitöskirjaprosessi ei kuitenkaan edennyt odotetussa aikataulussa poliittisen toiminnan viedessä yhä enemmän hänen aikaansa. Myös urheilujohtajuus vaati aikansa.⁷²

Samalla Kekkoson sosiaalinen viiteryhmä laajeni nopeassa tahdissa politiikan piiriin. Kekkonen julkaisi 1933 *Kunnallisvaaleja koskevan lainsäädännön selitettynä*, mutta väitöskirjan valmistuminen kesti sen jälkeen vielä kolme vuotta. Syksystä 1935 alkuvuoteen 1936 hän keskittyi loman ja virkavapauden turvin väitöskirjaansa ja sai katkoksellisen työnsä valmiiksi. Yliopistoura oli nyt Kekkoselle avoinna, mutta samaan aikaan Kekkoson

⁶⁹ Kekkonen 1972b, s. 21, 24-25; Uino 1985, s. 328-331

⁷⁰ Uino 1985.

⁷¹ Uino 2000, s. 150-151. Kekkoson väitöskirjassa painottuikin melkein yksinomaan saksalainen oikeustiede ja valtioteoreettinen keskustelu.

⁷² Uino 2000.

eduskuntavaaliehdokkuus varmistui. Kiivaan kampanjan jälkeen kesällä 1936 hänet valittiin kansanedustajaksi, mistä alkoi keskeytymätön ammattipoliitikon ura.⁷³

Vuoden 1918 tapahtumat ja tasavallan muodostuminen olivat Kekkonen yhteiskunnallisen kasvun kannalta erityisen merkittäviä. Lisäksi Kekkonen toimi aktiivisesti 1920-luvun liikehdinnässä. 1930-luvun kohtalonhetkistä hän ammensi voimakkaasti poliittista käyttövoimaa. Nämä tapahtumat vaikuttivat Kekkonen varttumiseen ja yhteiskunnallisen kasvun vuosiin, kuten hän on itse todennut⁷⁴. Tapahtumilla oli oma vaikutuksensa myös *Demokratian itsepuhustuksen* ja *Kunnallisen vaalioikeuden Suomen lain* mukaan kirjoittamiseen. Kekkosella olisi hyvinkin ollut mahdollisuus valita myös täysin toisenlainen poliittinen tie, koska monet hänen akateemiset ikätoverinsa valitsivat esimerkiksi Akateemisen Karjala-Seurassa (AKS) ajan hengen mukaisemman poliittisen suunnan.⁷⁵

Poliittinen ja oikeudellinen todellisuus oli 1920- ja -30-luvuilla irrallaan oikeusvaltiollisesta legalistisesta traditiosta, kun äärivasemmiston toimintaa tukahdutettiin kontrollipoliittisen lainsäädännön avulla mm. kommunistilakien yhteydessä ja kommunistioikeudenkäynneissä tuomittiin tarkoitushakuisilla rikoslain tulkinnoilla äärivasemmistolaisia. Jopa "kansanvaltaisen" Kyösti Kallion kolmas hallitus (1929) oli laittomasti määrännyt suljettavaksi kommunistien kirjapainot. Poliittisesta suhdanneherkkyydestä oikeudenkäytön yhteydessä kertoo jotakin se, että Väinö Tannerin vähemmistöhallituksen aikana ei nostettu ollenkaan poliittisia oikeusjuttuja.⁷⁶

Suomi oli revennyt kahtia sisällissodassa. Sisällissodan jälkeen myös valkoinen ja punainen Suomi ryhmittivät kahtia. Porvaristo jakaantui karkeasti jaotellen kansallisen yhtenäisyyden kannattajiin ja niihin, jotka suhtautuivat diskriminoivasti punaisia kohtaan. Punaisten puolella Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) aloitti toiminnan parlamentarismien pelisääntöjen puitteissa ja heitä alettiin pitää legaalina työväenliikkeen edustajina, joskin epäluuloja heitä kohtaan esiintyi vielä pitkään. Kommunistit sitä vastoin toimivat (maailman)vallankumouksen hyväksi, josta tosin ei ollut reaalista uhkaa Suomen valtiojärjestelmälle, koska toiminta irtaantui poliittisesta todellisuudesta. Esimerkiksi siitä syystä, että Suomen Kommunistista Puoluetta (SKP) johdettiin Neuvostoliitosta.⁷⁷ Sen sijaan oikeiston toiminnassa oli uhka parlamentaarille järjestelmälle.

⁷³ Ibid. Uion mielestä väitöskirjan loppuunsaattaminen alkoi vuodesta 1934 olla puhtaasti poliittista uraa palveleva ambitioikysymys.

⁷⁴ Kekkonen 1981.

⁷⁵ Vrt. Virtanen 2001; Virtasen sukupolvi- jaottelu pohjautuu Karl Mannheimin sukupolviteoriaan. Virtasen mukaan sukupolvet muodostavat oman poliittisen todellisuutensa, mutta vahva historiallinen murros voi myös hajottaa sukupolven vastakkaisiin fraktioihin. Näin kävi hänen mukaansa myös 1930-luvulla AKS:ssa Mäntsälän kapinan jälkeen, jolloin kapinan ja väkivallan vastustajat irrottautuivat AKS:sta.

⁷⁶ Kekkonen Jukka 1996, s. 23, 182, 194; vrt. Soikkanen 1984, s. 16-17.

⁷⁷ Vrt. Soikkanen 1984, s. 11-12; Kekkonen Jukka 1999, s. 72, 75.

Oikeistoradikalisella liikehdinnällä oli nuorena tasavallassa monta mahdollista hetkeä aloittaa vallankaappaus. Martti Ahti on tuonut esiin suojeluskuntaselkkauksen vuonna 1921, Väinö Tannerin sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen vuonna 1927 sekä Mäntsälän kapinan vuonna 1932 tapahtumasarjoina, jolloin tie olisi voinut olla auki todella laajamittaiselle kaappausyritykselle.⁷⁸ Kaappauksen uhka ja oikeistoradikalismien reaalinen mahdollisuus vaikuttivat suuresti poliittisen keskustan ja sosialidemokraattien laajaan yhteisrintamaan jo vuoden 1919 hallitusmuotokysymyksessä sekä ensimmäisissä presidentinvaaleissa, jossa laillisuusmies K.J. Ståhlberg valittiin tasavallan presidentiksi. Ståhlbergia yritettiin oikeiston painostuksella saada luopumaan ehdokkuudesta C.G.E. Mannerheimin hyväksi, jonka merkitys oli valkoiselle Suomelle huomattava symbolisella tasolla 1920- ja -30-luvuilla. Hänen avullaan voitiin vaikuttaa suojeluskuntien ja armeijan sisäiseen mielipiteenmuokkaukseen.⁷⁹

Mäntsälän kapinan yhteydessä oikeistovoimat olivat juonitelleet jo täydellä teholla. Laajempien oikeistovoimien mukaantulo kaappausliikettä tukemaan riippui osaksi siitä, että ne katsoivat kuinka suuren kannatuksen Lapuan liike kumouksellisella toiminnallaan saa. Siihen vaikutti myös kuinka hyvin Lapuan liike saisi organisoitua taakseen suojeluskunnat sekä olisiko näillä lopultakin mahdollisuus poliittisen vallan haltuunottoon Suomessa italialaisen talonpoikaismarssin tapaan. Vaikka suojeluskuntien yhteys Mäntsälän kapinaan oli selkeä ja takana olivat myös laajat sotilaalliset voimat, kumouksen esti lähinnä se, että suuri kansan enemmistö, myös ns. valkoisista, oli 1930-luvun alussa lopultakin laillisen hallitusvallan takana.⁸⁰ Tämä ei kuitenkaan 1930-luvun aikalaisnäkökulmasta näyttänyt lainkaan varmalta, vaan kyseessä on paremminkin jälkiviisas projektiio.

3.1 *Demokratian itsepuolustuksen vastahyökkäys*

Aloittaessaan korkeakouluopinnot Helsingissä Kekkonen liittyi AKS:an, joka oli tuohon aikaan luonnollinen siirtymä koulupoikana valkoisten puolella taistelleelle. Aitosuomalaisuus oli tuolloin melko helposti omaksuttavissa maaseudulta tulleelle suomenkieliselle opiskelijalle.⁸¹ Nuoren Kekkonen voimakas isänmaallisuus, itsenäisyystahto ja suojeluskunta-aate näkyi jopa runebergiläisen "sotaisan suomalaisen"-identiteetin vaalimisena ja venäläisiä nöyristeleättömän linjan kannattamisena.⁸²

⁷⁸ Ahti 1990.

⁷⁹ Ahti 1987, s. 308-309. Ks. myös Virkkunen 1978, s. 15-21.

⁸⁰ Esim. Klinge 1972; Ahti 1987.

⁸¹ Hakanen 1985b, s. 26.

⁸² Wilenius 1985, s.16-18.

Kekkonen alkoi kuitenkin 1920-luvun kääntyessä toiselle puoliskolleen etäännyttä tyypillisestä AKS:laisesta ajattelusta, joka oli korostuneen oikeistolaista. Kekkonen lähestyiikin tuolloin yliopistomaailmassa ruutulaista yhteiskunnallisia vastakohtia tasoittamaan pyrkivää ajatusmaailmaa, johon kuului myös pyrkimys kansan saattamisesta henkisesti terveeksi, voimakkaaksi ja kansainvälisesti kehityskelpoiseksi.⁸³ Siten hän valitsi puolensa tässä suhteessa varhain ja aktiivisesti. Häntä ei voikaan vielä 1920-lukulaisessa miljöössä määritellä poliittisen ilmaston "kyttäilijäksi" ts. poliittiseksi opportunistiksi.

Demokratian itsepuolustus oli poliittinen pamfletti, jonka perussanoma oli, että demokratian on kyettävä puolustamaan itseään uhkatekijöitä vastaan. Kekkonen demokratiakäsitys *Demokratian itsepuolustuksessa* on osaksi ymmärrettävissä oikeistokaappauksen uhan varjossa tuotetuksi⁸⁴. Kekkonen ensisijainen poliittinen vastustaja oli Lapuan liikkeen perillinen IKL, jonka 'totalitaristisia' pyrkimyksiä vastaan pamfletti kirjoitettiin. Kekkonen retorisena strategiana oli legitimoida kansanvalta ja kansanvaltaisuus poliittisen keskustan (maalaisliiton) ominaisuudeksi, joka oli luonteeltaan isänmaallisen demokratian ydin. Hän katsoi sekä äärimmäisen oikeiston että vasemmiston edustavan epädemokraattisia ja ei-kansan valtaisia voimia, niinpä Kekkonen pyrki osoittamaan niiden toiminnan epäisänmaalliseksi. Se ei ollut etenäkään IKL:n tapauksessa lainkaan ongelmatonta: uustulkinnan käytössä näkyy suoranaainen käsitteellinen paradoksaalisuus.⁸⁵

Eduskunnassa IKL hyökkäsikin tuolloin vielä melko tuntematonta Kekosta kohtaan kovin sanoin. Liike oli keväällä 1934 ahdingossa, koska eduskunnassa käsiteltiin yhdistyslain muuttamista ns. puserokieltoa, joka merkitsi välittömästi sen tunnusten kieltämistä, mutta myös sen liikkumavaran supistumista. IKL:n strategiana keskustelussa oli osoittaa, että se ei suinkaan ole luonteeltaan epädemokraattinen, vaan poliittinen keskusta vie itsensä demokratian kannalta umpikujaan puserokiellolla. Maalaisliiton vastaisessa demokratiataistelussa IKL:n Kaarlo Kares löysi aseet *Demokratian itsepuolustuksesta*:

"Lukekaa hallitussihteeri Kekkonen, maalaisliittolaisen äsken kirjoittama teos ``Demokratian itsepuolustus`` (ed. Räisänen: Ei ole Jumalan sanaa), niin näette siinä minun ymmärtääkseni aivan selvästi kuvatuna, mihinkä se tie, johon te nyt lähдете, mihinkä se vie" ... "Jos te tahdotte nähdä nykyisen demokratian, turmellun demokratian, pilkkaa, avatkaa tämä maalaisliittolaisen Kekkonen kirja. Sen pahempaa demokratian pilkkaa ei todellakaan voi nähdä."⁸⁶

Kares halusi todistaa, että eduskunta tulee tekemään epädemokraattisen ratkaisun, viedessään demokratian sen "jyrkimpään vastakohtaan, sen todelliseen saastumiseen,

⁸³ Ks. tarkemmin Kekkonen 1969, s. 85-87, Klinge 1983, s. 116.

⁸⁴ Vrt. Kekkonen 1972b, s. 26.

⁸⁵ Vrt. Kekkonen 1934 ja Uola 1982.

⁸⁶ Kares eduskunnassa 13.3.1934. VP 1934 ptk I, s. 680-681.

diktatuuriin⁸⁷. Yrittäessään osoittaa Kekkosen epädemokraattisuuden Kares näytti oman kielellisen innovatiivisuutensa. Myös IKL:n Reino Ala-Kulju halusi osoittaa, että maalaisliitossa on vallalla *Demokratian itsepuolustuksessa* esiintyvä "demokratian diktatuurin" ajattelutapa. Diktatuurihaaveet tulisivat siis keskustan, ei IKL:n taholta.⁸⁸ IKL:n kanta oli, että se edusti Suomessa ainoaa oikeaa demokratiaa ja muut puolueet olivat väärän demokratian asialla, koska ainoastaan IKL kannatti korporatiivisella järjestelmällä todellista demokratiaa puoluevaltaisuuden sijaan⁸⁹. Toisaalta liike pyrki käyttämään Kekkosen pamflettia hyväkseen myös legitimoidessaan omaa kielipoliittista ja SDP:n vastaista taisteluaan. Ala-Kulju vetosi *Demokratian itsepuolustukseen* kielitaistelussaan Ruotsalaista Kansanpuoluetta (RKP) vastaan, koska pamfletissa kritisoitiin aitosuomalaiseen tapaan ruotsalaisten kieroä taktiikkaa liittoutua SDP:n kanssa.⁹⁰

Demokratian itsepuolustuksessa avoimen hyökkäyksen kohteena olivat myös liberalistiset opit, etenkin sen tuottama vapauskäsitte. Kekkonen katsoi, että liberalistiset opit antavat elintilaa ja selviytymismahdollisuuksia totalitarismiin pyrkiville järjestelmille ja ovat siten vahingollisia ja vaarallisia demokraattisen valtion kannalta⁹¹. Kares oli eduskunnassa helmikuussa 1934 syyttänyt liberalismia syövän itsensä diktatuuriin, koska se "mielivallalla ja diktatuurilla kukistaa niitä uusia elämän tuulahduksia, jotka käyvät kansakuntien sielun ja sydämen lävitse"⁹². Karesen puheenvuoro tarkoitti, että IKL "pelkää" liberalismia diktatuuria, joka antaisi hallitukselle valtuudet lakkauttaa IKL. Näin ollen näkemys oli täysin vastakkainen Kekkosen näkemykselle, koska hän pelkää liberalismia mahdollistavan IKL:n tai muun "epäkansanvaltaisen" puolueen valtaannousun. Toisaalta myös SDP:n Karl Wiik pelkää, että kiihotuslakia voitaisiin käyttää SDP:tta vastaan, vaikka se muutoin lakia IKL:a vastaan kannattikin. Wiikin pelkona oli siis, että poliittinen keskusta määrää lakien sisällöstä, tulkitsee niitä ja soveltaa niitä käyttöön.⁹³

3.1.1 Liberalistinen valtio- ja vapauskäsitte *Demokratian itsepuolustuksessa*

Kekkonen kuvaa pamfletissaan liberalistien valtion eräänlaisena 'yövärtijana', jonka pääimmäisenä tarkoituksena on suojella yksityistä omaisuutta, vapautta ja rauhaa. Kekkonen piti liberalistista valtiota aineellisen oman edun julistuksena. Liberalistinen vapausperiaate oli hänelle *Demokratian itsepuolustuksen* yhteydessä yksinomaan vapautta valtiosta. Hän näki yksityisen valtiokansalaisen oikeuksien toimivan valtiota vastaan.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ala-Kulju eduskunnassa VP 1934 ptk I, s. 704-706.

⁸⁹ Vrt. Uola 1982.

⁹⁰ VP 1934 ptk I, s. 704-706; vrt. Kekkonen 1934, s. 67-71.

⁹¹ Kekkonen 1934.

⁹² Kares 5.2.1934 eduskunnassa hallituksen esityksestä yhteiskunnalle vahingollisen kiihotuksen kieltämisestä. VP 1934 ptk I, s. 81-85.

⁹³ Wiik 5.2.1934 eduskunnassa VP 1934 ptk I, s. 87-89.

Liberalistinen vapaus oli siis kielteinen elementti, joka uhkasi weberläisittäin valtion legitimiteettiä, laillista pakkovaltaa ja lopultakin valtion fyysisen väkivallan monopolia^{94, 95}

"Tämänpäivän liberalismi on pohjasävyiltään sama kuin aikaisempikin. Se on puhtaasti individualistinen, yksilöllinen oppi, joka asettaa yksityisen ihmisen itsetarkoitukseksi ja pitää valtiota, välikappaleena yksilöiden onnen edustamiseksi. Valtiolla ei liberalistisen käsityksen mukaan ole mitään itsenäistä arvoa ja merkitystä, se on ulkopuolisesti konstruoitu yksilöiden vapautta rajoittava aparaatti, joka tunnustetaan ainoastaan käytännöllisen väistämättömän välttämättömyyden vuoksi. Valtio ei ole [liberalisteille] mikään arvo sinänsä, se ei ole elävä organismi, vaan "yhteisen itsekkyyden solidariteetin" toisiinsa liittämien valtiokansalaisten summa."⁹⁶

Pamfletissa tunnustettiin liberalismiin aatteen koko inhimilliseen yhteiselämään vaikuttavat tekijät. Hän toi esiin liberalismiin merkityksen persoonallisena ja taloudellisena aatteena, koska katsoi liberalismiin merkityksen olevan suurin juuri näillä edellämainituilla osa-alueilla. Huomioitavaa on, että hän rajasi liberalismi-kritiikkinsä kohteeksi ainoastaan liberalistisen valtiokäsityksen, jonka hän myönsi elimellisesti liittyvän osana koko liberalismiin 'kokonaisoppiin'. Liberalistisessa valtioteoriassa oli paljon yhtäläisyyksiä Kekkonen poliittisteoreettisten painotusten kanssa, kuten hahmotelmat kansanvallan toiminnasta ja parlamentin lainsäädäntövallasta.

Kekkonen kirjoitti liberalistisen oppisuunnan syntyneen 1800-luvun alkupuolella ja perustuvan Yhdysvaltojen riippumattomaksi julistautumiseen ja eritoten Ranskan vallankumouksen vapausperiaatteisiin.⁹⁷ Niiden tavoitteeksi hän katsoi valtiosta vapaan mahdollisemman suuren toimintapiirin turvaamisen yksityiselle henkilölle, siten valtion toimintapiiriä oli siis supistettava. Valtio oli Kekkonen näkemyksen mukaan liberalisteille välttämätön "paha", jota tarvittiin lähes ainoastaan oikeusjärjestyksen ylläpitämiseen. Kekkonen käsitti tällaisen valtiiovihamielisen liberalismiin ns. 'vanhaliberalismiksi', jolla on yhteydet John Locken (1632-1704) ajatteluun.⁹⁸

Kekkonen ei kuitenkaan tehnyt selvää analyttistä eroa 'vanhaliberalismin' ja 'tämänpäivän liberalismiin' välillä. Hän ei pyrkinyt ylipäättäänkään erittelemään minkäänlaisia merkityseroja,

⁹⁴ Ks. Weber 1994, s. 310-311.

⁹⁵ Kekkonen 1934, s. 13-15. Pakkovoimien lisäksi tarvitaan tekijöitä, jotka liittävät kansalaisia yhteen. Jyränki 1994, s. 33-35. Vallan hyväksyttäväksi tekemiseen kuuluu kuitenkin olennaisesti Max Weberin vallan legitimoimisen käsite. Moderni oikeus oli Weberille positiivista, asetettua oikeutta, jonka legitimiys perustuu siihen, että kansalaiset luottavat ja uskovat vallitseviin oikeusnormeihin ja siihen, että ne on asetettu legaalisesti. Joskin Weberin modernin oikeuden legitimiteetti-perusta on problemaattinen, koska hänellä oli vaikeuksia perustella miten asettamisjärjestyksen legaalisuus takaa legitimiteetin. Weber 1994, s. 310-312; Tuori 1988, s.28-29; Tuori 1990, s. 22.

⁹⁶ Kekkonen 1934, s.13-14.

⁹⁷ Locken kansalaisyhteiskunta-ajattelusta oli melko lyhyt matka Rousseauin kansan suvereniteetti-ajatteluun, joka oli voimakasta "polttoainetta" Ranskan vallankumouksen yhteydessä. Ks. liberalistisen kansalaisuuden ja kansalaisyhteiskunnan ymmärtämisestä; Pekonen 1988, s. 34. Rousseauin kansansuvereniteetti-ajattelusta; Rousseau 1998, s. 90-91, 121-124.

⁹⁸ Suvanto 1994, s. 27-30, 55-59.

joita käsitteissä, jopa ideologioissa oli tapahtunut. On selvää, että hänen historialliset linjauksensa olivat suuria, lineaarisia ja niitä voikin tulkita poliittista tarkoituksenmukaisuutta palveleviksi.⁹⁹

Kiihkeänä aitosuomalaisena Kekkonen liberalismi-kritiikkiin motiivina oli - paitsi suojata kansanvaltaa kumouksellisilta liikkeiltä - myös tehdä pesäeroa sellaisiin "liberaaleihin", jotka edustivat yläluokkaista "ruotsalaisuutta" etuoikeuksineen. Hänen mukaansa "ruotsalaiset" saattoivat olla liberaaleja tai konservatiiveja, mutta suomalaisia he eivät olleet.¹⁰⁰ Maalaisliitto oli pitkään puolueista aitosuomalaisin. Se esimerkiksi vaati 1930-luvun alussa yliopiston suomalaistamista ja Kekkonen SUL:n puheenjohtajana katkaisi 1933 Suomen ja Ruotsin kilpailusuhteet Ruotsiin. Kesän 1936 eduskuntavaaleissa, jossa Kekkonen pääsi läpi, maalaisliitto vältti kielitaistelun vetämistä etualalle halutessaan tehdä pesäeroa IKL:ön, joka toi näyttävästi esille kielidemagogiaansa.¹⁰¹

Vielä vuonna 1934 Kekkonen halusi osoittaa vanhan liberalismiin puoltaneen omaisuussensukseen perustuvaa äänioikeutta. Kekkonen määritteli yhteiskuntasopimuksen tasa-arvoisten ihmisten solmimana sopimuksena, jonka seurauksena kansan täysivaltaisuusperiaate ei voinut hyväksyä enää yksityisten tai ryhmien privilegioita valtiossa. Tämä on oikeastaan ainoa kohta, josta voi tulkita, mitä Kekkonen tarkoitti käyttäessään 'vanha liberalismi'-termiä. Hän siis katsoi vanhaliberalismin edustavan vanhaa epätasa-arvoistavaa sääty-yhteiskunnan periaatetta.¹⁰²

Locken muotoilema liberaalin demokratian teoria sai vaikutteita Thomas Hobbesin (1588-1679) ajattelusta, mutta teoriat ja johtopäätökset olivat esimerkiksi luonnontilaa koskien erilaisia. Locke käsitteli sitä väkivallattomampana tilana kuin Hobbes. Molempien mielestä ihmisten oli laadittava perusoikeudet turvaava yhteiskuntasopimus. Locke painotti, että kansalaisilla itsellään on oltava vapaus valita hallitsijansa, jonka tehtävänä on suojella kansalaisten elämää ja omaisuutta.¹⁰³ Locken muotoilemista filosofisista argumenteista moderni liberaalikapitalismi ammensi aatettaan myös 1900-luvun Suomessa¹⁰⁴. Locken

⁹⁹ Kekkonen kylläkin katsoi ajasta, paikasta ja olosuhteista riippumattoman oikeuden olevan kestämätön katsontakanta ja sen tulleen yleisesti hylätyksi jo 1800-luvulla. Hän painotti luontaisoikeuden antamaa oikeusfilosofista 'perustusta', joka vieläkin antaa tukea liberalismille eli vapaamielisyydelle. Kekkonen käsitti (tai ainakin toi esille) liberalismiin melko yhtenäiseksi ja historiallisesti muuttumattomaksi oppijärjestelmäksi, jonka lähtökohdat ovat luontaisoikeuksissa. Kekkonen 1934, s. 12-14.

¹⁰⁰ Ibid., s. 64-69.

¹⁰¹ Uino 1989.

¹⁰² Kekkonen 1934, s. 20-21. Tulkinta on hieman ihmeellinen, koska esim. Locken liberalistista teoriaa on pidettävä modernin 'tasa-arvon' kannalta merkittävänä ja lisäksi Locke vastusti absolutismia jyrkästi. Kekkonen kritiikki kohdistuikin tältä osin ilmeisesti omaisuuteen perustuvaa edustusta sekä lockelaista 'omistamisen vallan aristokratiaa' vastaan.

¹⁰³ Locke 1995, s. 48-49 § 6, 116-120 § 87-90.

¹⁰⁴ Pietarinen 1990, s. 79.

filosofiasta kummunut liberaalis-kapitalistinen käytäntö ja 'laissez faire'-talouspolitiikka aiheutti närää yhteiskunnallis-taloudellisia epäkohtia tasoittamaan pyrkivässä Kekkosessa¹⁰⁵. Kekkonen teoreettinen tarkastelunäkökulma kohdistuikin Lockeja ja 1700- ja 1800-lukujen porvarillisia individualisteja vastaan. Maali oli "helppo", koska 'porvarillisen liberalismiin' teoriaan kuului myös eri yksilöiden rationaalisten ja epärationaalisten luonteenpiirteiden sekä hyvien ja huonojen kykyjen "julma" yleistämismalli¹⁰⁶.

Liberalismissa oli Locken painotuksissa keskeisenä tekijänä individualistinen onnen tavoittelu. Painotus oli Kekkonen keskeinen argumentti hänen tuodessaan esille "tämänpäivän ja aikaisemman liberalismiin" luonteen piirteitä¹⁰⁷. Liberalismin individualistisia, porvarillisia omistusoloja käsitellessään Kekkonen tarkoitti myös Adam Smithin 1700-luvun lopun vapaata kilpailua korostavia talousteorioita, jotka aloittivat varsinaisen maailmanvallankumouksensa 1800-luvulla¹⁰⁸. Vapaan talouden säännöstelemättömyyteen, talouden itseohjautuvuuteen ja 'näkyvämmään käteen' vahvan valtion kannattaja Kekkonen luonnollisesti suhtautui kielteisesti.¹⁰⁹

Kekkonen näki poliittisen liberalismiin vapauselementin "viimeisenä kehitysvaiheena" todelliselle demokraattiselle vapauselementille. Hän korosti liberalismiin vapausperiaatteen ja 'demokraattisen' vapauselementin selvää ristiriitaisuutta toisiinsa nähden. Kekkonen näki liberalistisen vapauden kärjekkäästi paljolti porvarillisena vapautena, kun demokratian vapaus sen sijaan oli luonteeltaan valtiollista. Samaa logiikkaa seuraten hänelle kansalainen ts. suomalainen oli siis suomenkielinen, kun taas ruotsalainen ei ollut "oikea siveellinen kansalainen".¹¹⁰

¹⁰⁵ Etenkin sotien jälkeen Kekkonen talouspoliittisissa linjauksissa oli nähtävissä selvästi keynesiläisiä piirteitä. Hän vaati vuonna 1952 teoksessa *Onko maallamme malttia vaurastua* nopeaa mm. investointiohjelmaa maan teollistamiseksi ja suositteli rahoitusmahdollisuudeksikulutuksen supistamiseen valtionverotuksella. Ks. Pekkarinen&Vartiainen 1993, s. 138-139, 186. Kekkonen suhde ns. laissez faire-liberalismiin on yleisestikin ollut hyvin poikkeuksellinen.

¹⁰⁶ Locke esimerkiksi tuomitsi selvästi köyhät, joiden omaa syytä köyhyys oli. Locken ymmärtäessä yksilön vapaan tahdon karteesiolaisella tavalla eli yksilön ollessa "oman onnensa seppä", voidaan esim. omaisuuden kartuttaminen ymmärtää ominaisuudeksi tai taipumukseksi piittaamatta taloudellis-sosiaalisista lähtökohdista, jolloin ollaan hyvin lähellä vanhakantaisia "jumalallisia" selitysmalleja. Ks. Pietarinen 1984, s. 108 sekä 1990, s. 93, 98-99. Rousseauun ajattelu oli tässä suhteessa radikaalimpaa ja politiikan taloudellissosiaaliset tekijät tiedostavampaa. Rousseau huomioi hyvin yksityisomaisuuden eriarvoisuuden syyksi. Ks. Rousseau 1998, s. 60-64. Samansuuntainen ajattelumalli kuin Lockella on ollut liberalismiin traditiiossa mm. suhteessa työttömyyteen, jonka yhteiskunnallis-rakenteellisia syitä ei ole haluttu välttämättä tunnustaa.

¹⁰⁷ Kekkonen 1934, s. 13-14.

¹⁰⁸ Smith esitti oman edun tavoittelun ja vapaan kilpailun johtavan myös kansakunnan etuun ja hän painotti, että valtion tulee puuttua mahdollisimman vähän kilpailuun. Ks. esim. Pekkarinen&Sutela 1983, s. 24-25.

¹⁰⁹ Pietarinen 1984, s. 92-93.

¹¹⁰ Kekkonen 1934, s. 15, 69.

Kaiken kaikkiaan *Demokratian itsepuolustuksen* liberalismiin kritiikki oli luonteeltaan pitkälti aika- ja paikkasidonnaista. Liberalismi ei kaikissa olosuhteissa ollut valtion edun vastainen. Kekkonen huomioi 1800-luvulla vallinneen liberalismiin mahdollistaneen "suurenmoisen taloudellisen nousun". Tasaisissa olosuhteissa, jossa valtioon ja kansanvaltaan ei kohdistu minkäänlaista uhkaa, voi liberalistinen vapauselementti olla etualalla. Liberalistisen valtion ongelmana kuitenkin oli Kekkonen mielestä, että "vaaran" uhatessa valtiota ja kansanvaltaa, se ei tunnusta minkäänlaista pakkotoimenpiteiden oikeutta kansavallan turvaamiseksi. Kekkonen rajasi liberalistisen valtio- ja vapauskäsitteiden toimivan hyvin suppealla alueella:

"...tämä [liberalistinen valtio] voi olla mahdollista ainoastaan sellaisissa oloissa, joissa liberalistinen ajattelutapa on järkkymättömästi valtion hallituksesta määräämässä niin, että sen jatkuvaa vallassapysymistä eivät mitkään vastaliikkeet näytä voivan häiritä ja horjuttaa. Sellaisessa valtiollisessa tilanteessa voi liberalistinen valtio olla luja ja se voi mitä hedelmällisimmällä tavalla edistää taloudellista hyvinvointia ja sivistyksellistä kehitystä."¹¹¹

Kuten tiedämme tällainen Kekkonen maalailema tilanne oli 1930-luvun Suomessa, kuten monissa muissakin osissa maailmaa, utopiaa. Niinpä hän tyytyi toteamaan, "ettei yhteiskuntaelämä ole aina niin vapaa hankauskohdista".¹¹² Kekkonen koki liberalistisen käsityksen valtiosta RKP:n ja (osan) edistyspuoluealaisten vastakäsitykseksi maalaisliiton ja etenkin nuormaalaisliittolaisten valtiokäsitykselle. Myös IKL:n valtiokäsitys oli vastakkainen liberalistien käsitykselle, mutta vastakkaisesta syystä kuin Kekkoselle.

3.1.2 Liberalismi-kritiikin motiivit ja 'siveellis-demokraattinen' vapauskäsitte

Kekkonen ankaralta, kohtuuttomalta ja paikoin hämälätkin tuntuva liberalismi-kritiikki on suhteutettava synty-yhteyksiinsä. Kekkonen oli viettänyt pitkin 1930-luvun alkupuolta pitkiä ajanjaksoja Saksassa ja havaitsi siellä, kuinka demokraattiset voimat kulutettiin loppuun voivoteltaessa kansanvaltaa uhkaavasta vaarasta. Saksassa demokraattisesta kansanvallasta ei ollut vastustamaan Hitlerin diktatuuria. Kekkonen havaitsi jo 1931, että porvarillinen keskusta Saksassa oli luisunut kansallissosialistien äänestäjiksi, ja koska Saksassa poliittiset vastakohtaisuudet olivat tuolloin erittäin suuret, ei poliittisesti tasapainottavaa voimaa näin ollen ollut olemassa. Suomessakin tilanne oli 1920-luvun loppupuolella kehittynyt samaan suuntaan eli poliittinen ilmapiiri oli polarisoitunut, huolimatta siitä tai juuri sen vuoksi, että keskustavetoiset hallitukset olivat johtaneet maata ja sosialidemokraatit olivat muodostaneet hallituksen vuonna 1926¹¹³.

¹¹¹ Ibid., 22-23.

¹¹² Ibid., s. 23.

¹¹³ Ks. Kekkonen Jukka 1999, s. 71-72. Kekkonen huoli kohdistui tuolloin Saksan "opetusten" kautta siis suomalaisen yhteiskunnan voimakkaisiin vastakohtaisuuksiin. Suomalaista yhteiskuntaa voisi kuvata 1920-luvulla ja osittain vielä 1930-luvullakin kauttaaltaan jakaantuneeksi. Hegemonia oli porvareilla, mutta vasemmistolla oli laaja kannatus niin eduskunnassa kuin koko yhteiskunnassakin, joka aiheutti voimakasta

Lapuan liikkeen aloitettua "hulinointinsa" kyydityksineen ja lähestyessä antiaitosuomalaisesti myös Suomen ruotsalaista porvaristoa Kekkonen asenne muuttui radikaalisti, kuten myös suurimman osan poliittista keskustaa. Paras mahdollisuus oikeistokaappaukselle olisi ollut toimia talonpoikaismarssin yhteydessä heinäkuussa 1930. Jälkikäteen samaan arvioon päätyi myös Kekkonen, koska katsoi tilanteen silloin selkiintymättömäksi ja kommunismin vastaiset iskulauseet saivat vastakaikua koko maassa sekä sivistyneistöltä että maaseutuväestöltä, sekä ennen kaikkea poliittiselta vedenjakajalta maalaisliitolta.¹¹⁴

Kekkonen visioi 1930-luvun alussa tarkkanäköisesti, että ajan myötä kansallissosialistit tulisivat saamaan ehdottoman enemmistön valtiopäivillä. Kansallissosialistien valtaantulon *Demokratian itsepuolustuksessa* hän katsoi onnistuneen mm. poliittisten eturyhmien suurista ristiriitaisuuksista, puoluehajaannuksesta ja kansallissosialistien voimakkaasta agitaatiosta johtuen.¹¹⁵ Hänen asenteistaan näkyi tuolloin selvä vastenmielisyys kansallissosialisteja ja heidän ajatusmaailmaansa kohtaan. Asennoituminen kansallissosialismiin suodattui kuvaavasti kotoisen Lapuan liikkeen ajatusmaailman kautta. Tämä käy hyvin ilmi Kekkonen kirjeestä vaimolleen 1931, jossa hän kertoi kokemuksistaan asuessaan saksalaisen majuri Weigandin perheessä Heidelbergissä:

"...Täällä on vieraana rouvan sisarentytär, englantilainen miss, oikein tyyppilinen englantilainen, laiha ja kolkonnäköinen. Majuri on suuri etuilija kaikesta päätellen, poika fanaatikko. Hitleriläisiä. Tämä miss on ajattelutavaltaan englantilainen. Näillä tuli kova riita, pojalla ja missillä. Hitleriläisyydestä ja naisten äänioikeudesta, jonka Hitler aikoo lopettaa. Minäkin sanoin, että se on hyvin typerää. Mutta poika suuttui ja sanoi, että te englantilaiset ette voi ymmärtää yhtään näistä asioista ja majuri lisäsi, että elä väittele, kyllä Hitler tietää, mitä hän tekee. Rouva rupesi pyytämään, ettei politiikasta puhuta ruokapöydässä, mutta poika jatkoi. Rouva pyysi majuria, että hän kieltäisi Werneria. Ja majuri kielsi: 'Elä puhu Margerille, ei hän ymmärrä eikä opi. Me saksalaiset teemme, mitä tahdomme.' Aivan kilahti Kosolan Vihtorin puheelta."¹¹⁶

Hän siis katsoi, että Lapuan liikkeellä ja Mäntsälän kapinan jälkeen yleisemmin oikeistoradikalismilla Suomessa oli samantapaisia mahdollisuuksia kuin Italiassa ja Saksassa, jollei valtiolta aktiivisesti taistele 'fasismia' vastaan¹¹⁷. Kekkonen huoli äärioikeistolaisen

kitkaa vastakohtaisuuksien ollessa suuria. Vrt. Veli-Pekka Leppäsen kritiikki Kari Selénin teoksesta *Sarkatakien maa*. Suojeluskunta ja yhteiskunta. HS 15.2.2001.

¹¹⁴ Kekkonen 1972b, s. 21. On ironista, että Lapuan liikkeen voiman kasvettua suurimmilleen sen poliittinen vaikutus ja kannatus alkoi laskea vuoden 1930 loppupuolella, jonka syynä oli, että ns. kommunistilait menivät läpi ja Lapuan liikkeellä ei sen jälkeen itse asiassa ollut oikeastaan minkäänlaista poliittista ohjelmaa ja liike radikalisoitui. Vrt. Uola 1982, s. 14-15 ja Ahti 1990, s. 127-132.

¹¹⁵ Kekkonen 1934, s. 29; Kekkonen 1981, s. 220-225; Uino 2000, s. 151.

¹¹⁶ Kirje vaimolle marraskuussa 1931. Kekkonen 1981, s. 222-223.

¹¹⁷ Kekkoselle oikeistoradikalismin vastaisen taistelun "loppuhuipentumaksi" *Demokratian itsepuolustuksen* pohjalta piti tulla hänen sisäministerikaudellaan vuonna 1938 isänmaallisen kansanliikkeen lakkauttaminen. Lakkautuspäätös kuitenkin kumottiin Helsingin raastuvanoikeuden päätöksellä äänin 2-1. Seuraavan lakkautusyrityksen väliin ehti jo syttynyt talvisota, joka lopetti Kekkonen sisäministeriyden ja toisaalta aiheutti eräänlaisen 'välirauhan ajan' oikeistoradikalismin vastaisessa taistelussa. Sotien päätyttyä Pariisin rauhansopimuksen 8. artikla määritteli kaikki fasismiluontoiset järjestöt kiellettäväksi. Ks. esim. Kekkonen 1972b, s. 26-28; Suomi 1986 sekä 1988; Uino 1998.

vallankaappauksen ja yleensäkin antiparlamentarismien uhasta oli konkreettinen. Lapuan liike lakkautettiin 1932 Mäntsälän kapinan jälkeen. Se ei Kekkonen mielestä kuitenkaan lopettanut oikeistokumouksen uhkaa ja hän oli edelleen huolestunut oikeistovaaran olemassa olosta maassamme. Oikeistovaaran torjumisesta tulikin Kekkoselle keskeisin poliittinen tehtävä 1930-luvulla.

Oikeistoradikalismi¹¹⁸ oli potentiaalinen valtiolliseen hegemoniaan pyrkivä voimatekijä 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa. Hallitusvallan kannalta potentiaalinen oikeistovoima oli moneltakin kannalta ongelmallinen 1920- ja -30-luvuilla. Oikeistovoimat - laajassa mielessä ymmärrettyinä - olivat olleet keskeisessä asemassa torjumassa 1918 tapahtunutta vasemmiston kumouksellista toimintaa ja vuonna 1919 syntynyt tasavaltainen Suomi myös arvosti sitä. Oikeistoradikaalit nauttivat 1930-luvun alkuun asti kansallisesti "tervehenkisenä subjektina" parlamentaarista tukea, koska ns. valkoisella, porvarisella Suomella oli enemmistö eduskunnassa, vaikka SDP olikin suurin yksittäinen puolue maailmansotien välisenä aikana eduskunnassa. Lisäksi oikeistoradikalismilla ja suorastaan antiparlamentaarisella oikeistolla oli suuri kannatus suojeluskunnissa ja armeijassa ylipäättäänkin, mikä aiheutti uhkatekijän.

Kekkonen mielestä liberalismien ylevät ja kauniit iskulauseet, kuten esim. "elää ja antaa toisenkin elää", "jokaisen tulee sallia tulla uskollaan autuaaksi" ja "antaa mennä" avasivat tietä diktatuurille¹¹⁹. Hänen mielestään käsitys demokratiasta nahjusmaisuuksena on peräisin nimenomaan liberalistisista opeista: Opit siis loivat maaperää ajatukselle, ettei kansanvallan ole nostettava sormeakaan itsepuolustukseksi, vaikka sitä yritettäisiin väkivalloinkin tuhota. Sen vuoksi Kekkonen katsoi, ettei liberalistisilla opeilla pitkälle pötkitä. Liberalismin ainoa mahdollisuus oli hänen mielestään saada ihmiset niin valistuneiksi, että he vapaaehtoisesti asettuvat "oikean jatkuvan yhteiskuntaelämän rakentamiseen". Tällöin liberalismilla ei olisi muuta keinoa, kun yrittää vakuuttaa kansalaiset vapaamielisen politiikan

¹¹⁸ Käytän tektissäni kieltämättä laajaa ja hämärää 'oikeistoradikalismi'-termiä eksplikoimatta sitä spesifimmin, koska oikeistoradikalistiset liikkeet ja niiden ideologiset ytimet olivat Suomessa tuolloin hyvin moninaisia, keskenään hyvin riitaisiakin. Oikeistoradikalismilla tarkoitan hyvin yleisellä tasolla liikehdintää, joka ei hyväksynyt vasemmistoa yhteistyökumppanina valtiollisessa elämässä, taisteli vasemmistoa vastaan, kyseenalaisti laillisen valtiovallan ja olisi "tarpeen vaatiessa" ollut valmis kumoukselliseen toimintaan parlamentaristista koneistoa vastaan. Lauri Karvonen on määritellyt oikeistoradikalismin tarkemmin. Hänen määrittelyssään äärioikeisto oli liikehdintää, joka meni lain yli, kun taas oikeisto ei mennyt lain yli. Karvonen 1984. Risto Alapuro on AKS:a käsittelevässä tutkimuksessaan vertaillut fasististen ja konservatiivisten (taantumuksellisten) liikkeiden välisiä eroja. Alapuron mukaan konservatiiviset liikkeet pyrkivät mm. säilyttämään perinteellisen (aristokraattisen) järjestelmän, kun taas fasistiset joukkoliikkeet pyrkivät vastustamaan sekä sosialismia että suurkapitalismia ja ovat luonteeltaan populistisia. Alapuro 1973, s. 7-11.

¹¹⁹ Talouden *laissez faire*-ajatusmalli, jonka keskeisenä ajatuksena on antaa asioiden kehittyä 'itseksensä'. Periaate oli ennenkaikkea ranskalaisten fysiokraattien iskulause 1700-luvulla, heidän vaatiessaan talouden vapautta.

välttämättömyydestä, mutta tämä keinojen "nahjusmaisuus" väistämättä ajan myötä johtaisi yhteiskunnan perikatoon.¹²⁰

Hänen mielestään liberalistiselle vapaamielisyydelle oli ominaista suoranainen tyhmyys julistaessaan valtiossa sallituksi kaikenlaiset valtiolliset virtaukset huolimatta siitä, että ne selvästi ilmoittaisivat välittömästi valtaan päästyään tekevänsä lopun vapaamielisyydestä¹²¹. Kekkonen korosti äärimmilleen vietyä tyhmyyttä seuraavasti:

"Mutta vapaamielisyyks mence hyvänahkaisuudessaan paljon pitemmälle. Se sallii kansalaisvapauksien väärinkäytön, aina siihen hetkeen saakka, jolloin tämä väärinkäyttö, luotuaan mahdollisuuden vapaamielisen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaiseen kumoamiseen, sen myöskin toteuttaa. Silloin vapaamielisyyks ryhtyy suonenedontapaisiin pelastustoimenpiteisiin, mutta se on myöhäistä. Vapaamielisyyks on liiallisella suvaitsevaisuudellaan valmistanut itselleen lopun."¹²²

Hän oli huolestunut ns. Saksan mallin tehokkuudesta, joka voisi toteutua Suomeenkin tuotuna, koska kansalaismieliala oli Kekkonen näkemyksen mukaisesti muokattavissa "viimeiseen saakka tutkituilla ja tehostetuilla propagandakeinoilla". Hänen mukaansa vapaamielisyyks unohtaa täysin joukkopsykologiset tekijät luottaessaan olemassaolotaistelussa kansalaisten järkeen ja kansalaisvalistukseen.¹²³

Valtiolla oli olemassa itseisarvo Kekkonen ajattelussa. Hänen mielestään demokraattinen vapaus merkitsi vapautta valtiossa, yksilöiden oikeutta toimia valtiossa ja valtion hyväksi sekä hänen oikeuksinaan ja velvollisuuksinaan ottaa osaa valtiotahdon muodostamiseen. Kekkonen näki yksipuolisesti liberalistisen vapausperiaatteen yksityisen valtiokansalaisten oikeutena valtiota vastaan. Liberalistinen vapaus välittyi *Demokratian itsepuolustuksesta* kielteisenä ja pelottavana elementtinä, jonka yksilönoikeuden korostus ja sen mukanaan tuoma valtiollinen heikkous luo uhkatekijöitä valtion legitimizeettii ja 'laillista pakkovaltaa' vastaan. Niinpä valtio oli hänelle aktiivinen tekijä, jolla oli taloudellisia ja sosiaalisia tehtäviä. Sen tarkoitus ei luonteeltaan ollut olla pelkästään juridinen oikeusvaltio.¹²⁴

Demokratia merkitsi Kekkoselle lähinnä kansanvaltaista valtiota, jonka yksi keskeinen päämäärä oli aatteellinen ja siveellinen rohkeus demokratian puolustamisessa. Demokratiaa vastaan suuntautuvat liikehtimiset tuli hänen mielestään pystyä ohjaamaan "työskentelemään kansainvaltaisen valtion puolesta". Hän lähti liikkeelle kokonaisuuden eduista, ja että ne voidaan toteuttaa demokratian puitteissa, "mikäli se on oikein organisoitu ja mikäli sen harjoittajien siveellinen pyrkimys on terve". Mikäli siveelliset pyrkimykset olivat vääränlaisia

¹²⁰ Kekkonen 1934, s. 30-31.

¹²¹ Kekkonen erotteli vaarattomien haihattelijöiden uhkan, joihin ei tarvitse suhtautua vakavasti, valtiollisesti reaalisesta ja potentiaalisesta uhasta.

¹²² Ibid., s. 31.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Vrt. Hakanen 1982, s. 39.

tai jopa kumouksellisia oli hänen mielestään ryhdyttävä demokratian puolustamiseksi voimakkaisiin toimenpiteisiin.¹²⁵

Demokratian puolustuspuheenvuoro tarkoitti käytännössä siis eräänlaista potentiaalista 'demokratian diktatuuria'¹²⁶, johon liittyi valmius käyttää pakkokeinoja kumouksellisia uhkia kohtaan, vaikka ne eivät olisikaan ennättäneet tehdä mitään laitonta. Kekkonen mielestä demokratia eli kansanvalta¹²⁷ eivät saaneet olla mitään "ressukoita", jotka vapaamielisinä olisivat kaikenlaisten tuulien vietävissä. Demokratian - kansanvallan - tuli olla niin voimakas, että se pystyi tuhoamaan niitä uhkaavat tekijät sekä lisäksi poliittiset ryhmät, jotka käyttivät demokratian luomia kansalaisvapauksia hyväkseen¹²⁸. Tähän näkökantaan IKL:n kannattajat, eduskuntakeskustelun ohella, hanakimmin puuttuivatkin lehdistään käydessään IKL:n säilymiskamppailua¹²⁹. Siten IKL pyrki kääntämään Kekkonen konstien kolhaisut maalaisliiton omaan nilkkaan.

Kekkoselle oli ominaista pitkin 1930-lukua korostaa lujan hallitusvallan tarpeellisuutta, jotta valtio voisi aktiivisesti sovittaa erityisintressejään. Kekkonen lähtökohta valtioajattelussa oli, että valtio on "järjestetyn yhteiselämän korkein muoto"¹³⁰. Hän erotti toisistaan yksityisen ja julkisen ts. valtiollisen alueen, mutta ei asettanut niitä vastakkain. Kekkonen valtioajattelussa olikin kyse paljolti yhteiskunnan jäsenten keskinäisten suhteiden järjestämisestä ja oikeudellisesta takaamisesta. Keskitetty valtiovalta takasi yhteiskunnan hajoamisen vaaran voittamista. Kuten Yrjö Hakanen on tutkimuksessaan esittänyt oli keskitetty valtiovalta kuitenkin mahdollista vain ylhäältä päin.¹³¹ Lujan hallitusvallan tarpeellisuutta korostivat myös IKL:laiset, mutta heidän painotuksensa oli kovin korporatiivinen ja johtajakeskeinen¹³².

Jälkeen päin voidaan todeta, että Kekkonen vaatimaa voimakkaan hallitusvallan politiikkaa toteutettiin jo silloin, kun pamfletti ilmestyi. Edistyspuolueen oikeusoppinut pääministeri T.M. Kivimäki painotti esitellessään ns. kiihotuslakia eduskunnalle helmikuussa 1934¹³³, että hallitus ei epäröi esittää ryhdyttäväksi poikkeuksellisiin toimenpiteisiin lyhyeksi väliajaksi. Hän esitti myös, että arvostelu on vapaata, mutta pitäisi olla terve valtiollinen

¹²⁵ Kekkonen 1934, s. 7.

¹²⁶ Kekkonen oma käsite. Ks. *ibid.*, s. 62.

¹²⁷ Kekkonen rinnasti demokratian ja kansanvallan suoraan: "demokratia eli kansanvalta". Kekkonen katsoi Suomen hallitusmuodon 2 §:n säännöksen; "Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle", ilmentävän kansan täysivaltaisuutta ts. demokratiaa. Kekkonen 1934, s. 19.

¹²⁸ Vrt. Kekkonen 1934, s. 40-41; ks. myös Uino 1985, s. 329.

¹²⁹ Uola 1982, s. 209-210.

¹³⁰ Kekkonen 1934, s. 10

¹³¹ Hakanen 1982, s. 38-39, 42.

¹³² Borg 1965, s. 214; vrt. Uola 1982, s. 67-68.

¹³³ Kivimäen hallituksesta tuli sittemmin Suomen pitkäikäisin hallitus aina 1980-luvulle saakka, jota lyhyitä ja heikkoja hallituksia manannut Kekkonen ei voinut tietää.

ilmapiiri, jonka kautta terve kehitys ja kansallinen yhteistoiminta olisi mahdollista.¹³⁴ Samoin edistyksen Eero Rydmanin mielestä kiihoitus, joka johti Mäntsälään, jatkui yhä IKL:n puolesta. Hänestä eduskunta ei voinut vaieta ennen kuin tietäisi isänmaan olevan turvassa¹³⁵.

3.1.3 Kansan suvereniteetin ongelma

Olennessa osassa Kekkonen muotoilemassa aggressiivisen demokratiamallin konseptissa oli hänen muotoilemansa sangen omaperäinen oppi kansan suvereniteetistä. Kansan suvereniteetti-problematiikka myös muodostaa monimutkaisen ongelmakohdan hänen poliittis-juridisessa ajattelussaan, kuten tulemme myöhemmin huomaamaan.

Kekkonen mielestä demokratia oli elävä valtio-oppi, joka ei ole harmaa teoria. Demokraattisen ajattelutavan tuli hänen mielestään seurata herkästi kaikkia elämän ilmiöitä ja inhimillisen kehityksen kulkua, se ei saanut jättäytyä mihinkään kaavoihin kangistuneeksi oppirakennelmaksi, joka tahtoo pakottaa inhimilliset virtaukset omiin muuttumattomiin muotoihinsa.¹³⁶ Hän tuntuu jo tuolloin tehneen itselleen selväksi, että politiikka on toimintaa, joka on jatkuvassa ja alituisessa muutoksessa ja sijainnin vaihdossa. Täten ymmärrettynä politiikan sisällön muutokset ovat poliittista realismia, joka mahdollistaa menestyksellisen poliittisen toimijuuden, mitä erilaisemmissa tilanteissa. Siten keskeisenä elementtinä oli Palosen jaottelun mukaisesti politikointiretoriikka, jossa toimijoiden välinen kamppailu nousee tulosten yläpuolelle. Siitä syystä policyn lukkoonlyöminen merkitsee vain kamppailun uutta käännettä.¹³⁷

Demokratian ns. valtaelementin olemuksen hän johti historialliselta kehitykseltään yhteiskuntasopimukseen ja kansansuvereniteettioppiin. Hän myönsi niillä olevan tiettyjä 'kosketuspintoja' luontaisoikeuden kanssa, mutta hän erotti ne kuitenkin toisistaan sisäisten rakennuksen perusteella. Yhteiskuntasopimusopissa Kekkonen seurasi paljolti Hobbesin ja Rousseauin yhteiskuntateoreettisia rakennelmia. Yhteiskuntasopimusoppi selitti Kekkonen mielestä valtion synnyn tapahtuneen vapaalla sopimuksella, jossa luonnontilassa elävät ihmiset ovat sosiaalivietin, pelon tai itsepuolustusvaiston takia liittyneet yhteen ja antaneet ruhtinaalle vallan hallita. Hobbesin mukaan yhteiskuntasopimuksen tehtävänä oli juuri lopettaa "kaikkien sota kaikkia vastaan" ja taata rauhallinen ja turvallinen yhteiskunta.¹³⁸

Valtio ei Kekkonen mukaan näin ollen syntynyt luonnolain voimasta vaan sopimuksesta, jossa jäsenillä olisi ollut 'luonnosta' johtuvia myötäsyttyisiä oikeuksia, vaan heillä oli vain ne

¹³⁴ VP 1934 ptk I, s. 77-79.

¹³⁵ Ibid., s. 268.

¹³⁶ Kekkonen 1934, s. 25-26.

¹³⁷ Palonen&Summa 1996, s. 10-11.

¹³⁸ Hobbes 1985, XIII.

oikeudet, jotka he olivat sopimusta tehdessään määritelleet. Niinpä hän esittää hobbesilaisittain hallitsijan vallan alkuperän kansan oikeuksista ja kansan sopimuksen kautta johdetuksi.¹³⁹

Kansansuvereniteettioppi on pitkälti Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) muotoilema oppi, jossa on yhtymäkohtia Hobbesin ja Locken yhteiskuntafilosofiöihin. Rousseau kansansuvereniteettikäsitys liittyy olennaisesti yhteen hänen demokratiakäsityksensä kanssa, joten on luontevaa kuljetella niitä rinnakkain. Hän korosti yhteiskunnallista tasa-arvoa ja toi esille ajatuksen kansan yleistahdosta, painotti kansaa suvereenin yhteiskuntajärjestyksen lähteenä sekä hahmotteli monia modernin liberaalin demokratian elementtejä. Kuitenkin hänen demokratiakäsityksensä oli monessa suhteessa 'totalitaarinen'. Bertrand Russel onkin kuvannut Rousseau *Yhteiskuntasopimuksen* (1762) demokratia-oppia seuraavasti: "Vaikka sen opit palvovat huulillaan demokratiaa, ne silti taipuvat osoittamaan totalitaarisen valtion oikeutusta"¹⁴⁰. Rousseau mukaan yhteiskunta on syntynyt kansalaisten vapaaehtoisesta sopimuksesta, samoin kuin Hobbesillakin. Rousseau kuitenkin painotti, etteivät kansalaiset alistuneet yksinvaltiaan hallittavaksi, eivätkä kansalaiset siis luovu 'luonnollisista oikeuksistaan'. Hän korosti terävästi yksityisomaisuutta eriarvoisuuden syynä.¹⁴¹

Kekkonen huomioi Rousseau lähteneen liikkeelle yhtymismuodon ongelmasta eli sellaisen yhteisen voiman etsinnästä, joka puolustaa ja varjelee jokaista yhteisön jäsentä ja omaisuutta. Yhteiskunnan jäsenen on liittyessään toisiin kuitenkin säilytettävä yhä vapaus ja toteltava vain itseään. Kekkonen mielestä Rousseau yhteiskuntasopimuksessa yksilön vapaus saavutettiin ainoastaan siten, että kunkin yhteiskunnan jäsenen tuli luovuttautua yhteiskunnalle kaikkine oikeuksineen. Vapaaehtoisen yhteiskuntasopimuksen solmimisen jälkeen, luovutettuaan oikeutensa, ihminen oli oikeuksia vailla valtiossa, mutta koska sopimuksenteossa täysivaltaisuus eli kansansuvereniteetti ei voinut siirtyä kansalta, niin jokainen yksilö täysivaltaisen kansan jäsenenä oli myös täysivaltainen. Niinpä yksilö valtion

¹³⁹ Kekkonen 1934, s. 15-16. Hobbesille valtio(ruumis) oli keinotekoinen ihminen, jonka tarkoituksena oli olla vahvempi ja kestävämpi kuin yksittäisen ihmisen. Yhteiskuntasopimuksessa kansalaiset sopivat keskenään enemmistöperiaatteella tottelevansa sellaista hallitusvaltaa, jonka he valitsevat. Valtiovalta takasi yhteiskuntarauhan säilymisen. Valtiovalta oli Hobbesille käytännössä monarkia eli absoluuttinen hallitsija hallitsi, siten kansa ei Hobbesille ollut suoranainen yhteiskuntajärjestyksen lähde. Suvereenin, hallitusvallan perustamisen ja valinnan jälkeen alamaisten poliittinen valta lakkaa ja he eivät myöskään voi enää muuttaa hallitusmuotoa. Suvereeni on yksi ja jakamaton ja niinpä myös positiivisten lakien tulkinta on suvereenin yksinoikeus. Vähemmistöä sitovat samat velvollisuudet kuin enemmistöäkin, koska sopimuksessa enemmistön valitsemaa hallitusta on toteltava. Lagerspetz 1990, s. 38-39, Russel 1997, s. 78-79 sekä Wiberg 1984, s. 77-80, 88.

¹⁴⁰ Russel 1997, s.255.

¹⁴¹ Rousseau 1998, s. 60-64; Rousseau onkin pidettävä monessa suhteessa valistuksen häirikkönä ja kapinallisena, koska hän huomioi näennäisen ja pettävän tasa-arvoisuuden, jossa tosi asiallisesti valtarakenteet ovat muuttumattomia. Modernin kansalaisen ja kansalaisuuden kehittäjänä Rousseau painotukset olivat aikanaan radikaaleja, 'vasemmistolaisia' ja vallankumouksellisia. Ne herättivät luonnollisesti suurta ärtymystä aristokratian piirissä. Ks. myös Rousseau 1999, s. 290-308.

jäsenenä ja valtion ulkopuolella oli yhtä vapaa, koska hän totteli tämän logiikan mukaan niissä itseään. Vapaus ja tasa-arvo kuuluvat yhteen.¹⁴²

Yhteiskunnassa jokaisella on oltava Rousseau'n hahmotelmassa mahdollisuus toimia subjektina.¹⁴³ Kekkonen analysoi tasa-arvoisuuden periaatteen sisältävän kansansuvereniteettiopin lisäksi myös demokratian valtaelementin. Tasa-arvoisuus ei tarkoita Rousseauilla paremmin kuin Kekkosellakaan ominaisuuksien yhdenvertaisuutta, vaan lähinnä juridista elementtiä, jossa ei erioikeuksia tunneta. Kekkonen ymmärsi varmasti aikansa lukeneiston edustajana hyvin Rousseau'n yhteiskuntafilosofian puutteet ja sen aikasidonnaisuuden¹⁴⁴. Rousseau'n 'utopiassa', joksi Kekkonen myös sen ymmärsi, kaikki olivat vapaita, mutta myös sidottuja yhteiskuntaan. Kekkoselle vapaus oli riippumattomuutta ja tasa-arvoisuus merkitsi sidonnaisuutta. Tämän ajatusrakennelman pohjalta myös Rousseau'n kansan vapauksinen täysivaltaisuus näyttäytyi mahdottomuutena.¹⁴⁵

Demokratian itsepuolustuksessa Rousseau-kritiikki kohdistui erityisen voimakkaana Rousseau'n demokratiakäsitystä kohtaan¹⁴⁶. Kekkonen mielestä se veisi kohti tyranniaa, koska yksityisen vapauden suojaamiseksi tarkoitettu järjestelmä vie eittämättä raakaan absolutismiin. Hänestä tahdon vapauden ongelma aktualisoituu yhteiskunnassa yksittäisen ihmisen kautta. Yksilö, jonka mielipide on kansan tahtoa vastaan on siis rousseaulaisittain "erehtynyt". Tätä ajatusrakennelmaa ei Kekkonen hyväksynyt. Hänen mielestään kansan yleistahdon toteuttamisessa tapahtuu paradoksi yksilön pakottamisena vapauteen¹⁴⁷. Tämän

¹⁴² Kekkonen 1934, s.16-17.

¹⁴³ Tolonen 1984, s. 121.

¹⁴⁴ Kekkonen toi selvästi esiin ajasta, paikasta ja olosuhteista riippumattoman oikeuskäsityksen kestättömyyden. Kekkonen 1934, s. 12. Kekkonen aikakautena oikeuskäsitys oli luonnollisesti irtautunut "maagisista" aineksista ja oikeus ymmärrettiin positiivisena asetettuna oikeutena, jossa voidaan mm. erottaa weberläistään oikeusjärjestyksen juridis-ideaalinen ja sosiologis-empiirinen puoli. Tuori 1988, s. 21, 26-27, 29. Kekkonen oikeuskäsityksellä on selviä yhtymäkohtia Weberin oikeusajatteluun ja etenkin väitöskirjassaan Kekkonen myös eksplikoi suhdettaan Weberiin. Hän käytti väitöskirjansa aineistona Weberin kirjoitusta *Wirtschaft und Gesellschaft*.

¹⁴⁵ Kekkonen 1934, s. 19-21.

¹⁴⁶ Kekkonen kritikoi Rousseau'n valtiofilosofiaa perustaltaan epähistorialliseksi ja epäluonnolliseksi. Kekkonen demokratiakäsityksessään erottaa perustekijöinä vapauden ja pakon sekä vapauden ja tasa-arvoisuuden toisilleen vastakohtaisiksi. Yksityistä vapautta tulee Kekkonen mukaan pystyä rajoittamaan valtion ja kansalaisten edun mukaisesti. Näin ollen Kekkonen katsoi, että rousseaulainen demokratia yhteiskuntasopimuksineen, yleistahtoineen ja kansalaisvapauksineen oli luonteeltaan mahdotonta, siis epärealistista. Ks. Kekkonen 1934, s.16-23 ja vrt. Rousseau 1998, s. 51-59. Kaarlo Tuori on painottanut, että rousseaulainen demokratiakäsitys ei huomioinut juurikaan informaaleissa kommunikaatioprosesseissa esiintyviä demokraattisia, diskurssiivisia ehtoja. Tuorista demokraattisella pluralismilla ja poliittisilla päätöksentekoprosesseilla tulisi olla oma tilansa perusoikeuksien antaman suojan rinnalla. Tuori 1990, s. 275-276.

¹⁴⁷ Ks. 'Pakottavasta voimasta' Rousseau 1998, s. 57.

rousseaulaisen katsontakannan vastustaminen johti Kekkosella painotukseen, ettei kansalaisten poliittinen vapaus saa käydä yhteiskunnalle vaaralliseksi.¹⁴⁸

Painotuksen taustalla oli ilmeisen konservatiivinen ajattelutapa, joka johtui sisällissodasta ja sen jälkeisestä vasemmiston ja oikeiston radikalistisesta liikehdinnästä. Kekkonen ajatuskulku on hyvin samanlainen kuin hänen hyvän ystävänsä valtio-opin tohtorin (1934) Jussi Teljon suomentamassa James Brycen *Nykyajan kansanvaltoja* teoksessa. Bryce oli liberaali englantilainen demokratian tutkija ja tukija, joka kuitenkin päätyi e.m. teoksessaan hyvinkin konservatiivisiin mielipiteisiin¹⁴⁹. Brycen mukaan "kansansuvereniteetti on demokratian perustus ja tunnussana"¹⁵⁰. Kuitenkaan hänen mukaansa innokkaimmakaan demokraatit eivät voi kannattaa sellaista käsitystä, että enemmistö olisi aina oikeassa. Siten kansan tulee keksiä varokeinoja "itseään vastaan". Kansa ei aina välttämättä aina ilmaise "kansan oikeaa tahtoa". Bryce esittelee kansan totalitarismia vastaan useita eri varokeinoja.¹⁵¹ Hän antaa myös varoittavan esimerkin Ranskasta, jossa kansanomaisen diktatuurin ihanne pysyy sitkeästi hengissä parlamentarismia vastaan¹⁵².

Kekkonen kannatti *Demokratian itsepuolustuksessa* voimakkaasti enemmistövaalitapaa motiivinaan vahva valtio, joka nojaa laillisuusperiaatteeseen. Kekkonen arvioi tuolloin enemmistövaalitavan vaikeuttavan poliittisen oikeiston nousua valtaan. Kekkonen mielipiteen takana on nähtävissä jälleen Bryce-Teljo-yhteys. Teljo oli 1930 käsitellyt juuri enemmistövaalitapaa kirjassaan *Yhdenmiehen vaalipiirit vaiko suhteelliset vaalit?*, jota Kekkonen *Demokratian itsepuolustuksessa* kehui¹⁵³. Teljo osallistui myös aktiivisesti Kekkonen tekstien työstämiseen, mikä käy ilmi Kekkonen taskukalenterimerkinnoista.¹⁵⁴ Kekkonen "valtio-opillinen" näkemys on hyvin lähellä Teljon mielipidettä valtion roolista. Teljo kirjoitti *Yhdenmiehen vaalipiirit vaiko suhteelliset vaalit?* kirjassaan valtiosta tavalla, joka on keskeinen Kekkonen 1930-luvun puolivälin poliittisessa ajattelussa ja toiminnassa IKL:n lakkauttamisyritysten kautta "kansanvallan puolesta":

"... kansaneduskunnan sulkeminen kumouksellisilta ja valtionvastaisilta aineksilta, puolue-elämän tervehdyttäminen ja parlamentaarisen hallitusvallan parantaminen ovat laajojen kansalaispiirien ... mukaan nykyhetken tärkeimmät valtiolliset tehtävät."¹⁵⁵

¹⁴⁸ Kekkonen 1934, s. 18-19.

¹⁴⁹ Suvanto 1994, s. 232.

¹⁵⁰ Bryce 1933 I, s. 139.

¹⁵¹ Ibid. II, s. 247-254.

¹⁵² Ibid. I, s. 270.

¹⁵³ Kekkonen 1934, s. 88; Bryce esitteli teoksessaan yhdenmiehen vaalipiirin hyviä ja huonoja puolia, josta taas Teljon voidaan katsoa ottaneen innostuksensa. Ks. Bryce 1933, s. 113-115.

¹⁵⁴ Ibid. Ks. myös Uino 2000.

¹⁵⁵ Teljo 1930, s. 3 Palosen 1979, s. 116 mukaan.

Demokratian itsepuolustuksen "teoreettisen" tarkastelun motiivina oli siis estää enemmistön mielivalta, tyrannia, jota ei harjoitetaisi hallitsija eikä hallitus vaan kansa itse. Yhteiskunnan jäsenten olisi samaistuttava toisiinsa tarpeeksi paljon, jotta he voisivat "oikealla tavalla" kansanvaltaisesti toimia valtion hyväksi. Kekkoselle 'siveellishenkinen kansanvaltaisuus' merkitsi, kuten aiemmin todettiin, täysivaltaista ja tavoiteltavaa demokratiaa, joka olisi Suomen kannalta parhaiten toimiva valtiollinen järjestelmä.

Samanlainen ajatus oli olemassa K.J. Ståhlbergilla, jonka mukaan parlamentarismi estää parhaiten diktatuurin syntymisen. Ståhlberg puolusti yleistä äänioikeutta, koska "kansaa joka yleistä äänioikeutta käyttämään, ei hevin siitä luovu". Samoin kuin Kekkonen oli Ståhlberg 1930-luvun alussa katsonut Lapuan ja äärioikeiston uhkaavan suomalaisen kansanvallan perustuksia. Hän kuitenkin korosti äärivasemmiston ja -oikeiston välisessä taistelussa 'laillisempaa' linjaa kuin Kekkonen.¹⁵⁶ Kommunistien epäisänmaallisuutta ja häikäilemättömyyttä vastaan Kekkonen argumentoi koko maailmansotien välisen ajan, mutta hän ei pitänyt heitä ns. kommunistilakien säätämisen jälkeen kovinkaan suurena valtiollisena uhkatekijänä. Hänen poliittisessa toiminnassaan äärivasemmistolla ei ollut enää 1930-luvulla kovin keskeistä sijaa¹⁵⁷.

Demokratian itsepuolustuksen kansa-, kansakunta- ja valtio-käsitys, osittain myös historia-ymmärrys, on tässä suhteessa selkeästi kytköksissä 1800-lukulaiseen snellmanilais-topeliaaniseen ajattelumeکانismiin. Siinä Suomen (talonpoikainen) kansa oli kylläkin järkevää ja uskollista, mutta kansalla oli myös oltava "tervehenkisiä" ja "siveellisiä" johtajia ja tiennäyttäjiä siltä varalta, että kansa ja kansakunta oikealta polulta hairahtuisi sivuaskelaita ottamaan¹⁵⁸. Kekkosella saattoi olla vielä tässä vaiheessa jonkinlaisia "metafyysisiä" taustaoletuksia historiankulun luonteeseen liittyen. Joskin niin paljon realisti Kekkonen oli, että ei topeliaanisen sokeasti luottanut "jumalan kaitselmukseen" vaan hän korosti *Demokratian itsepuolustuksessa* historianfilosofisesti arkipäiväisen poliittisen taistelun merkitystä.¹⁵⁹

Kansalaisten ja valtion problemaattinen suhde Kekkoson ajattelussa merkitsee lähinnä kansansuvereniteettiajatuksen hylkäämistä. Kekkoson määrittelyissä kansa oli ennen muuta valtioon idenfioituva siveellishenkinen 'ykseys', reaalisesti toimivan poliittisen subjektin sijaan. Kekkoson tarkoituksena oli, Yrjö Hakasen huomioon yhtyen, muuttaa kansalaisten

¹⁵⁶ Blomstedt 1969, s. 471-475.

¹⁵⁷ Esim. Kekkonen 1934, s. 34-35, 46-47, 51-52.

¹⁵⁸ Sama johtajakeskeinen painotus Kekkosella jatkui oikeastaan koko sotien ajan hänen toimiessaan Pekka Peitsi- nimimerkillä. Peitsi korosti, että kansan tuli kuuliaisesti seurata valtion johtoa. Sama elitistinen tendenssi oli nähtävissä myös aikakauden historian tutkijoiden piirissä esim. Pentti Renvallin historianfilosofiset painotukset olivat samanlaisia. Ks. Ahtiainen&Tervonen 1996, s. 118.

¹⁵⁹ Vrt. Ahtiainen&Tervonen 1996, s. 34-41.

vapaus valtiosta kansalaisten vapaudeksi valtiossa ja valtion hyväksi.¹⁶⁰ Sekä Kekkonen demokratia- että kansansuvereniteetti-käsitysten yhteydessä tulee hyvin esiin hänen poliittisen ajattelunsa reaalipoliittinen luonne, joka nostaa kansakunnan edun yksilön etujen ja vapauksien yläpuolelle¹⁶¹.

Kekkonen ajattelu oli eräällä tapaa Snellmanin tavoin kansan suhteen romanttista, 1920-luvulla myös nationalistista. Kiihkonationalismista hänet kuitenkin *Demokratian itsepuolustuksen* aikoihin erotti se, ettei hän pitänyt kansaa historia subjektina, eikä kansallistunne ollut hänelle tietoisista egoismia, moraalikysymysten ulko- ja yläpuolella olevaa valtiollista organismia piittaamatta yksittäisten jäsenten tahdosta ruotsalaisen Rudolf Kjellènin nationalistisen teorian tapaan. Organistisia painotuksia hänellä kyllä oli ja hän piti kansakunnan etua yksilön etujen yläpuolella.¹⁶²

Kekkoselle raadollinen demokratiakäsitys oli tuolloisessa kansainvälispoliittisessa ilmapiiirissä poliittista realismia. Kansainvälisesti tarkastellen, poliittinen kenttä oli polarisoitunut 1920-luvun lähestyessä loppuaan mm. taloudellisen laskukauden seurauksena ja virta alkoi viedä vahvasti oikealle monissa Euroopan maissa. Kekkonen demokratiakäsityksellä oli erittäin tarkoituksenmukainen funktio, joka oli demokratian säilyttäminen. Kekkonen politiikan teorian tarkoituksena ei ollut tehdä universaaleja politiikan ja demokratian ideaalien määrittelyjä, vaan hänen katsontakantansa oli tässä suhteessa hyvin pragmaattinen kansallisesti, oikeastaan täysin kotimainen. Kekkonen demokratian puolustus oli siis luonteeltaan patrioottinen, koska sen perimmäisenä pyrkimyksenä oli edistää valtion (kansakunnan) sisäistä integraatiota ja näin ollen parantaa myös pienen kansakunnan elonjäämismahdollisuuksia.

3.2 Väitöskirjan 'liberaali maailmankuva'

Urho Kekkonen on kirjallisissa tuotoksissaan vain ohimennen sivunnut omaa suhdettaan väitöskirjaan ja väitöskirjatyöhön. Teoksessa *Vuosisatani* (1981), joka on Paavo Haavikon Kekkonen muistiinpanojen pohjalta kirjoittama teos, Kekkonen kuvasi väitöskirjatyötään. Hän kuvasi etenkin matkojaan Saksaan 1931 ja 1932, jolloin hän valmisteli väitöskirjaansa. *Vuosisatani* teoksessa kuvataankin oikeastaan enemmän saksalaista levotonta

¹⁶⁰ Hakanen 1982, s. 39.

¹⁶¹ Jos samaistetaan raastasti kansakunta keskitetyn hallitusvallan kautta valtioon tullaan hyvin lähelle Hegelin ajatuksia valtiosta suurimpana 'hengen tuotoksena', joka tahtona on muiden yläpuolella. Hegel käsitti vapauden realisoituvan yhteisössä. Smith 1989, s. 245.

¹⁶² Kekkonen oli ilmeisesti tutustunut Kjellènin geopolitiikkaan Yrjö Ruudun välityksellä, mutta Kekkonen tukeutui kuitenkin 'yrjö-koskislaiseen' oikeusvaltiokäsityksiin Kjellènin teorioiden sijasta. Ks. Soikkanen 1991, s. 32-33 ja Suvanto 1994, s. 163-165.

yhteiskunnallista ilmapiiriä ja verrataan sitä suomalaisen äärioikeiston liikehdintään kuin varsinaista väitöskirjatyötä.¹⁶³

Ari Uinon toimittaman *Sanka-rillinen Känä* (2000) teoksessa esiintyvistä Kekkonen taskukalenterimerkinnöistä käy parhaiten ilmi koko väitöskirjaprosessi, milloin ja millä intensiteetillä Kekkonen väitöskirjansa kanssa puuhasteli. Väitöskirjaan ja tohtorin arvoon liittyi Kekkoselle myös niiden symboli- ja välinearvo. Niiden tarkoituksena oli tukea politiikassa menestymistä ja lyhyellä tähtämellä hyödyntää statusarvoa vuoden 1936 eduskuntavaaleissa.¹⁶⁴ Kekkonen väitöskirjan hyväksymiseen liittyi myös selkeä poliittisluontoinen yksityiskohta, kun Kekkonen IKL:läinen vastustaja kansanedustaja Bruno Salmiala yritti lainopillisen tiedekunnan professorina käyttää asemaansa hyväkseen hidastaakseen väitöskirjan hyväksymistä. Salmialan motiivina oli estää Kekkonen pääsy eduskuntavaalitaisteluun tohtorina. Näin myös tieteen kenttä toimi politiikan välineenä oikeiston ja Kekkonen välisessä taistelussa^{165, 166}

Kekkonen esitti itse väitöskirjansa motiiveiksi selvittää niitä "arkisia" juridisia ongelmia, joihin hän jatkuvasti Maalaiskuntien liiton lakimiehenä törmäsi. Etenkin käsittelyn kohteena olivat yksilön ja yhteisön väliset oikeussuhteet ts. subjektiivisen oikeuden kysymykset, jotka hän palautti aina pohtimisen arvoiseksi. Jälkikäteen Kekkonen selitti väitöskirjansa tarkoituksiksi myös kokonaisuuden edun korostamisen: "mutta ei yksilönvastaisena vaan juuri yksilön oikeuksien toteutumisen mahdolliseksi tekevänä elementtinä".¹⁶⁷ Kari Palonen on tulkinnut ja tuominnut Kekkonen edellisen kommentin jälkiviisaudeksi, jolla pyrittiin hämärtämään väitöskirjan tietyissä osissa esiintynyttä yksilönvastaisuuden olemusta¹⁶⁸.

¹⁶³ Ks. Kekkonen 1981, s. 220-232.

¹⁶⁴ Kyösti Skyttän mielestä Kekkonen väitöskirjan kirjoittaminen oli melko väkinäistä. Hänen motivaationsa oli heikko ja ennen kaikkea Kekkosella oli paljon muuta puuhaa. Kekkonen kunnianhimo ajoi kuitenkin Skyttän näkemyksen mukaan tekemään väitöskirjasta hyvän. Väitöskirjatyön ja lakitieteen tohtorin arvon saavuttamisen jälkeen Kekkonen tieteelliset ambitiot Skyttän mukaan kuitenkin sammuiivat. Kekkonen olikin 'luonteeltaan' enemmänkin homo politicus kuin tieteentekijä. Väitöskirja palveli siten poliittista uraa. Jo hänen aiemmassa lakimiehen urassa oli nähtävissä uran instrumentaalisuus. Skyttän mielestä paljastavaa on, että Kekkonen hakeutui jo nuorena lakimiehenä hallinnollisiin tehtäviin, eikä nuorten lakimiesten tavoin asianajajaksi tai hovioikeuteen. Skyttä 1980, s. 59-60.

¹⁶⁵ Uino 2000, s. 287.

¹⁶⁶ Juhani Suomen yksipuolisen näkemyksen mukaan väitöskirja oli akateeminen opinnäyte, joka sisälsi laajan teoreettisen ja käytännöllisen osan. Suomen mukaan juuri teoreettisesta osasta on myöhemmin tehty liian pitkälle meneviä päätelmiä, koska väitöskirjaa ei ole haluttu nähdä puhtaasti akateemisena tai valtiohallinnon tarpeita palvelevana esityksenä, vaan on korostettu Kekkonen siinä täsmentäneen yhteiskunnallisia näkemyksiä *Demokratian itsepuolustukseen* pohjautuen. Suomi näkee väitöskirjan 'yhteiskunnallisissa näkemyksissä' vain hivenen perää ja korostaa teorioiden vertailevaa esitystä ja käytännöllisen osan merkitystä teoksen kannalta. Suomi 1986, s. 19-20. Suomen käsitys on väärä, kuten tulemme havaitsemaan.

¹⁶⁷ Kekkonen 1981, s. 220-221.

¹⁶⁸ Palonen 1987, s.84.

Väitöskirjaprosessissa ja väitöskirjassa yhdistyivät siis tieteellinen ja poliittinen taso. Väitöskirjan sisällä Kekkonen ei pyrkinytkään rankelaiseen "itsensä sammuttamiseen" ja tieteelliseen viileään objektiivisuuteen, joka nykyisen historia-ymmärryksen mukaan onkin mieletöntä ja mahdotonta¹⁶⁹. Kekkonen poliittinen taso ja yhteiskunnalliset mielipiteet suodattuivat vääjäämättömästi myös väitöskirjaan. Sen hän myös varmasti ymmärsi. Yhtä vääjäämättömästi tohtorin arvo auttoi Kekosta lunastamaan hänen poliittisia ambitiesiään, kuten Skyttän uskottavan tulkinnan perusteella voidaan todeta. Ei pidä myöskään väheksyä Kekkonen laajan sosiaalisen toveripiirin aiheuttamia paineita väitöskirjatyössä ja etenkin sen loppuunsaattamisessa¹⁷⁰.

Kaksijakoisia - ongelmallisia - paradigmoja Kekkonen väitöskirjassa olivat hänen yksilön ja yhteisön väliset painotuksensa sekä valtion ja oikeusjärjestyksen suhteiden määrittely. 1920-luvun oikeustieteellisessä tiedekunnassa, jossa Kekkonen opiskeli oli vielä olemassa painotuksia, jotka korostivat oikeutta valtion yläpuolella olevana "pyhänä järjestyksenä". Kekkonen väitöskirjan valmistumisen aikoihin alettiin suomalaisessa juridiikassa korostaa turhan teoretisoinnin sijaan pitäytymistä olemassaolevan lainsäädännön selvittämisessä¹⁷¹.

Väitöskirjassa ei pyhiä järjestyksiä enää kumarreltu, vaan sen teoreettinen tarkastelu tukeutui lähinnä saksalaiseen valtio- ja hallinto-oikeuteen. Ne antoivat Kekkoselle työkaluja pureutua teoreettisesti myös suomalaisen kunnallislainsäädäntöön. Väitöskirjassa Kekkonen edelleen kritisoi liberalismiin oppeja "luontaisista oikeuksista", oli yksilön vastainen ja toi esille yhteisen (valtion) edun. Hän toi kuitenkin myös selkeästi esille yksilön oikeudet vahvan valtion alaisuudessa. Ne tutkijat, jotka Kekkonen väitöskirjaa ovat ylipäättäen analysoineet ovat nähneet Kekkonen valtioteoriassa tieteellistä "hämäryyttä", saksalaisen uudemman lakipositivismin ymmärtämättömyyttä ja suoranaisia kehäpäätelmiäkin, kun hän pyrki sitomaan valtion oikeuteen.¹⁷²

Aiheellinen tarkastelunäkökulma väitöskirjan suhteen onkin pohtia, miten hän erotteli valtion ja oikeusjärjestyksen vuonna 1936 ja minkälaisia "ulkotieteellisiä" motiiveja hänen teoreettiseen tarkasteluunsa sisältyi. Voidaanko siis aikakontekstiin porautumalla pystyä

¹⁶⁹ Ks. esim. Ahtiainen&Tervonen 1996, s. 14.

¹⁷⁰ Kekkosella oli laaja sosiaalinen verkosto, jonka ydinjoukko piti erittäin tiiviisti yhteyttä. Tuolle ydinjoukolle alkoi 1930-luvun puolivälissä olla yhteistä ja merkitsevää myös akateemisesti korkea koulutus. Kekkonen lähipiirin väittelässä ahkerasti on helppo olettaa, että äärimmäisen kunnianhimoisen ja "kilpailuherkkä" Kekkonen halusi myös päästä akateemisesti samaan kastiin 1930-luvun puolivälissä ahkerasti väittelevän toveripiirinsä kanssa. Kekkonen taskukalenterimerkinnöistä löytyy esimerkiksi toukokuun 18. päivästä 1934 [Lauri] Postin karonkkatilaisuus ja toukokuun 23. päivä "porukka" oli seuraamassa [Jussi] Teljon väitöstä ja piti karonkkaa illalla. Jo toukokuun 28. päivä Kekkonen "halaji" oman väitöskirjaprosessinsa pariin. Tuskinpa Antin [Salminen] väittely toukokuussa 1935 myöskään hidasti Kekkonen oman väitöskirjan loppuunsaattamista. Ks. Uino 2000, s. 234-235, 267.

¹⁷¹ Vrt. Palonen 1980; Hakanen 1982.

¹⁷² Ks. Hakanen 1982 ja 1985; Palonen 1987.

vastaamaan kysymyksiin, tapahtuiko väitöskirjassa ajatuksellisia, liberalisoivia siirtymiä verrattuna *Demokratian itsepuolustukseen* ja miksi Kekkonen esitti uudenlaisia näkökantoja.

3.2.1 Väitöskirjan valtio-, yksilö- ja demokratiakäsitys

On mahdotonta eritellä täsmällisesti kuinka paljon Kekkonen yhteiskuntateoreettiset asenteet muuttuivat *Demokratian itsepuolustuksen* julkaisemisesta *Kunnalliseen vaalioikeuteen Suomen lain mukaan* julkaisemiseen. Ajallisestihan *Demokratian itsepuolustuksen* muotoutui pääsuuntaviivoiltaan jo lokakuussa 1933¹⁷³, kun väitöskirjaprosessi oli alkanut jo vuonna 1931. Syksy 1931 sekä kevät 1932 olivat aktiivista tiedonhankinnanaikaa väitöskirjaa varten. Vuosi 1933 ja vuoden 1934 ensimmäinen puolisko näyttävät olleen hiljaiseloa väitöskirjan edistymisen suhteen. Kuitenkin hän taskukalenterimerkintöjensä perusteella kävi eduskunnan kirjastossa aika ajoin keräämässä materiaalia ja perehtymässä aiheeseen. Kesällä 1934 Kekkoselle tuli vapauttava päätös hovioikeudelta ns. Alfa-jutussa¹⁷⁴ ja väitöskirjan tekeminen alkoi jälleen kiinnostaa.

Toukokuun 28. päivältä Kekkonen kalenterista löytyy merkintä: "Eiköhän voisi aloittaa kirjallisia töitä [väitöskirjaa]". Vuosina 1934 ja 1935 Kekkonen aikaa vei erittäin paljon, kaiken muun aktiivisen toiminnan ohella, urheilujohtajuus (SUL). Virkalomaa Kekkonen otti maaliskuusta toukokuuhun 1935 ja väitöskirja eteni hyvin. Syyskuusta hän aloitti kahden kuukauden loman, jolloin sai viimeistelyä väitöskirjan: 10.9.1935 "Väitöskirjan kirjoittaminen lopussa. Jälkitarkastus jäljellä"; 24.9 "Jätin väitöskirjani tiedekunnalle"; 14.10. "Sain väitöskirjan takaisin lisäyksiä varten"; 6.11 "Sain väitöskirjan vielä takaisin korjauksia ja tarkastamista varten. Saa kestää!". Viimein tammikuussa 1936 Kekkonen vei käsikirjoituksen esitarkastukseen ja helmikuun lopulla se sai painatusluvan.¹⁷⁵

Teoksista ei siis voida osoittaa, mitkä Kekkonen mielipiteistä ovat syntyneet missäkin ajassa. Tästä seuraa, että on tyydyttävä tarkastelemaan teoksien sanomaa, niiden julkaisuajankohdasta ja sen suomasta aikakontekstista käsin. On luonnollisesti myös eriteltävä ja pystyttävä näkemään poliittisen pamfletin ja akateemisen tieteellisen väitöskirjan

¹⁷³ Kekkonen taskukalenterimerkinnöistä käy ilmi, että hän piti 26.10.1933 "Kärjen kokouksessa" esitelmän demokratiasta. Jo neljä päivää myöhemmin hän kirjoitti aloitteellensa kirjan, joka koski demokratian itsekritiikkiä. Tammikuun 16. päivältä 1934 löytyy myös merkintä kirjan tekemisestä ja 1. helmikuuta Kekkonen kävi Teljon [Jussi] kanssa kirjaansa läpi ja Haavio [Martti] sai käsikirjoituksen luettavakseen. Taskukalenteri merkinnöistä käy selvästi ilmi, että Kekkonen ei kovinkaan paljon keskittänyt voimavarojaan kirjan tekemiseen, työstämiseen ja viimeistelyyn. Se syntyi kaikkien muiden töiden, järjestö- ja poliittisen toiminnan, rientojen ja harrastusten ohessa. Ks. Uino 2000, s. 207, 229-230.

¹⁷⁴ *Tulenkantajat*-lehden konkurssipesän vastuut vuodelta 1930 olivat tulleet raastuvanoikeuden päätöksellä Kekkonen vastuulle.

¹⁷⁵ Uino 2000, s. 196-285.

väliset tekstillis-tekniset tyyllilliset erot, jotka johtuvat erilaisista ennakko-odotuksista ja suoranaisista normeista, jotka teksteille asetettiin. Jotta ajattelussa tapahtuneen oletetun 'muutoksen' tulkinta olisi edes mahdollista näiden tekstien osalta, on eräällä tapaa luotettava Kekkonen seisomiseen teostensa takana niiden julkaisuajankohtana. Lopultakin joudun paljolti "ymmärtämään" teokset vuosista 1934 ja 1936 käsin.

Väitöskirja jakaantuu oikeastaan kahteen erilaiseen tarkastelunäkökulmaan. Niistä ensimmäisessä tarkastellaan erilaisia teoreettisia valtio-oikeudellisia malleja sekä eritellään ja kyseenalaistetaan käsitteiden merkityksiä on tutkimukseni kannalta kiintoisin osio. En keskity juuri ollenkaan Kekkonen väitöskirjan toiseen puoliskoon, jossa Kekkonen käsittelee voimassaolevaa lainsäädäntöä. Kekkonen käsitteli ja eksplikoiti laajasti ns. objektiivisia ja subjektiivisia oikeuksia¹⁷⁶. Subjektiivisia julkisia oikeuksia¹⁷⁷ käsitellessään hän parhaiten formuloi valtion ja oikeusjärjestyksen luonteen tai itse asiassa niiden välisen eron. Hän korosti, että on tehtävä selvä ero valtion ja oikeusjärjestyksen välille:

"Valtio on oikeusjärjestyksen lähde, mutta ei oikeusjärjestys itse. Valtion tahto ilmenee oikeusjärjestyksenä, mutta oikeusjärjestys ei ole identtinen tämän tahdon kantajan kanssa. Valtio luo oikeusjärjestyksen, mutta on itse sen alainen. Valtio yhtä hyvin kuin sen alamaisetkin on oikeusjärjestykseen sidottu. On kyllä kiistämätöntä, että valtiolla on mahdollisuus muuttaa oikeusjärjestystä, vapautua siinä säädellyistä velvollisuuksista jne., sillä valtion lainsäädäntöä vastaan ei kenelläkään viime kädessä voi olla oikeuksia. Mutta sikäli kuin oikeusjärjestys on turvannut yksityiselle oikeuksia valtiota vastaan, ne ovat loukkaamattomia ja valtio on itse niihin sidottu, niin kauan kuin se pitää objektiivista oikeutta tältä osalta voimassa. ... Niin kauan kuin oikeusjärjestys sisältää oikeuden valtiota vastaan, se on valtiota sitova, niin hyvin yksityisen kuin julkisenkin oikeuden alalla. Oikeusjärjestys on näin ollen valtiovallan toiminnan raja yksityisiä vastaan."¹⁷⁸

Kekkonen oikeusjärjestyksen ja yksilönkin puolustus (vahvaa) valtiota vastaan on tässä kohdin harvinaisen selkeä ja yksiselitteinen. Hän ei hyväksynyt valtiota oikeusjärjestyksenä, jonka totalitarisoiva vaikutus ja merkitys näkyi hyvin Suomeen Saksan kautta. Weimarin

¹⁷⁶ Kekkonen määritteli subjektiivisen oikeuden yksityisoikeuden yhdeksi keskeisimmistä käsitteistä. Kekkonen mielestä objektiivisen oikeuden käsitteestä oli melko helppoa päästä yksimielisyyteen eli se käsitetään joko oikeusjärjestyksenä tai yksityisenä oikeusnormina. Subjektiivisen oikeuden määrittelyyn Kekkonen sen sijaan uppoutui hyvin perinpohjaisesti kysymällä mm.: Milloin yleinen käyttäytymissääntö sisältää yksityiselle oman oikeuden ts. subjektiivisen oikeuden tehdä tai olla tekemättä jotakin oikeudellisesti vaikuttavaa; onko lainkaan olemassa subjektiivisia oikeuksia? Kekkonen toi esille mm. Duguitin tosiasiallisten valtasuhteiden opin, jossa ei ollut sijaa yksilön omalle (subjektiiviselle) oikeudelle, koska opin mukaan valtio ei luo yhteiskuntaelämän yhteisiä pelisääntöjä vaan ainoastaan toteuttaa ne. Kekkonen näki, ettei oikeutta voi olla olemassa ilman ulkopuolista auktoratiivista voimatekijää (lainsäätäjää), joka toteuttaa yksityisintressien funktioita. Järjestetyssä yhteiskunnassa, valtiossa lainsäätäjät luo oikeusnormeja, jotka ovat velvoittavia. Toisilla oikeusalamaisilla on siten velvollisuus olla loukkaamatta tunnustettuja intressejä ja valtio turvaa intressien loukkaamattomuuden. Niinpä Kekkonen päätyi johtopäätökseen, että subjektiivinen oikeus, ei ole pelkkä fiktio; "se on olemassa, se on realiteetti, vaikka sitä ei voi käsin koskea enempää kuin muitakaan abstraktioita". Kekkonen 1936, s. 1-4. Vrt. Duquitin liberalistisista opeista myös Kekkonen 1934, Hakonen 1982 ja Ojala-Laires 1985.

¹⁷⁷ Kekkonen mukaan vasta selkeytynyt käsitys kansalaisten asemasta valtiossa ja kansalaisten oikeudet (valtiota vastaan) valtiossa mahdollistivat subjektiivisten julkisten oikeuksien tunnustamisen. Absoluutteisessa valtiossa näitä oikeuksia ei ollut. Kekkonen 1936, s. 14.

¹⁷⁸ Ibid., s. 16-17.

tasavallan historia oli Saksassa ollut jatkuvaa parlamentin vallanmenetyksen historiaa. Oikeusnormien asettaminen siirtyi Weimarin tasavallassa yhä enemmän parlamentilta toimeenpanokoneistoille. Erityisesti tasavallan loppuvuosina valtiosäännön surullisen kuuluisan artiklan 48¹⁷⁹ perusteella hätätilaoikeuskäytäntöön nojalla ohitettiin parlamentti. Lopulta vuonna 1932 Weimarin tasavallassa säädettiin enää viisi parlamenttilakia, kun puolestaan 48 artiklan perusteella hätäasetuksia annettiin 66 kappaletta.¹⁸⁰

Oikeusjärjestyksen ja yksilön subjektiivisten oikeuksien puolustaminen oli eittämättä reagointia Saksassa tapahtuneeseen totalitaarisen valtion ja oikeuden yhdistämiselle. Lisäksi IKL:n järjestö Sinimustat sekaantui Viron epäonnistuneeseen vallankaappausyritykseen loppuvuodesta 1935, joka herätti Suomessa tavatonta huomiota¹⁸¹. Voidaankin olettaa, että näiden ajatusten muotoilu ja kirjoittaminen tapahtui vasta vuoden 1935 aikana. Samalla kun hän tiedosti Saksan yhteiskunnalliset ja oikeusjärjestystä koskevat muutokset, näkyi reagointi myös väitöskirjan sivuilla kiivaana polemiikkina kolmatta valtakuntaa pönkittäviä oikeustieteilijöitä kohtaan. *Demokratian itsepuolustuksessa* Kekkonen oli vielä vaatinut vahvaa valtiota ja hallitusta, josta oli seurannut, että IKL oli pystynyt melko tehokkaasti kääntämään argumentoinnin hänen keinojaan vastaan. Vahvan hallituksen vaatimus oli myös liian lähellä IKL:n samantapaisia vaatimuksia.

Demokratian itsepuolustuksessa oli esiintynyt korostus, että Suomen ollessa epävakana rajamaana oli tilanne totaalisesti erilainen kuin vapaassa, itsenäisessä valtakunnassa. Kekkonen mielestä Suomen autonomia voitiin ylläpitää ainoastaan luomalla mahdollisimman laajoja kansalaisvapauksia ja pitämällä niitä loukkaamattomina. *Demokratian itsepuolustuksesta* välittyi myös selvästi esiin kanta, jossa peräänkuulutettiin vahvaa hallitusvaltaa (toimeenpanokoneisto)¹⁸². Hän ei kuitenkaan nähnyt lujaa hallitusvaltaa vastakkaisena demokraattisen, kansanvaltaisen vaalijärjestelmän kanssa. Niiden yhteensovittamisessa oli kyse hänen mukaansa vain "oikeasta organisaatiosta".

¹⁷⁹ Artiklan 48 perusteella presidentin ja hallituksen (toimeenpanokoneiston) valta kasvoi erittäin suureksi. Artiklan toinen momentti antoi valtakunnanpresidentille oikeuden tarvittaviin toimenpiteisiin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden palauttamiseksi. Hätätilaoikeuteen kuuluvat valtuutusten edellytykset jäivät tosiasiallisesti pelkästään valtiosäännön tulkinnan varaan. Kohtalon artiklaksikin kutsuttu artikla 48 avasi osaltaan myös tietä Hitlerin valtaanpääsulle. Artiklaa käytettiin legalisoimaan Hitlerin vallan ensikuukausien poliittisen opposition väkivaltaisen tukahduttamisen. Maaliskuussa 1933 säädettiin Saksassa valtuuslaki, joka nosti hallituksen lainsäätäjän asemaan. Valtio ja oikeusjärjestys olivat siis tosiasiallisesti Hitlerin Saksassa yhdenmukaiset. Ks. Tuori 1990, s. 168, 175-176, 180

¹⁸⁰ Ibid., s. 126.

¹⁸¹ Uola 1982, s. 305-307.

¹⁸² Kekkonen oli kyllästynyt hallitusten lyhytikäisyyteen, riitaisuuteen ja toimimattomuuteen: hän halusi (maalaisliittoon pohjautuvia) vahvoja ja laajoja enemmistöhallituksia, joka hyvin pitkälle selittää Kekkonen aktiivisuutta punamultayhteistyötä kohtaan 1930-luvun puolivälissä.

Väitöskirjassa huomioitiin lujan hallitusvallan vaatimuksen vaarat sekä historian että juridiikan opettamassa mielessä, jonka vuoksi hän korosti vahvasti yksilönoikeuksia.¹⁸³

Aivan liian yksipuolinen ja harhaanjohtava kuva väitöskirjasta saadaan, jos sitä tarkastellaan yksipuolisesti yksilön oikeuksien korostamisen kannalta. Kekkonen hyökkäsi edelleen yksilönvastaisesti luonnonoikeudellisia näkökantoja vastaan, joiden mukaan ihmisillä olisi joitain luontaisia oikeuksia. Kekkonen mielestä oikeutta ei voi ajatella olemassaolevaksi ilman inhimillistä yhteiselämää ts. yhteisöä, joka edustaa kokonaisuutta. Intressien kvalifikoiminen voi siten tapahtua pelkästään järjestetyssä yhteiskunnassa¹⁸⁴. Kekkonen näki tuolloin valtio- ja oikeuskäsityksen seuraavasti:

"Oikeus ei ole perimmältään yksilön oikeutta, sitä ei ole perustettu yksilön vuoksi, vaan kokonaisuuden intressi on ollut määräämässä sen syntyä. Oikeus ei ole absoluuttista, vaan monien rajoitusten ja supistusten alainen, jotka ovat syntyneet juuri kokonaisuuden intressin tyydyttämiseksi."¹⁸⁵

Samalla otteella Kekkonen käsitteli myös luontaisoikeudellista käsitystä ihmisestä. Kekkonen käsitteli ihmistä hyvin pitkälle tukeutuen Eino Kailan kehitys(persoonallisuus)psykologisiin käsityksiin, jotka korostivat ihmistä kulttuurin tuotteena. Kuten Eino Kailalle myös Urho Kekkoselle oli tunnusomaista holistinen ajattelu. Kaila korosti ajattelussaan mm. filosofian, fysiikan, biologian ja psykologian elementtejä, joiden avulla hän rakensi kokonaisvaltaista teoriaansa¹⁸⁶. Kekkonen ei itse luonut mitään kokonaisvaltaista teoriaa, mutta oli kylläkin viehätynyt Kailan ihmis-käsityksistä. Kekkonen korosti Kailan tavoin sosiaalista sidonnaisuutta yksilöllisyyden korostamisen sijaan, mikä näkyy hyvin hänen oikeus- vs. luontaisoikeuskäsityksistään:

"Oikeus ei ole yhden ihmisen aate, eikä voi edes kuvitella, että oikeus syntyisi ulkopuolella ihmisen ja ihmisen keskinäisen vuorovaikutuksen. Luontaisoikeudellinen käsitys isoleerattuna ihmisestä oikeuden lähtökohdaksi perustuu virheelliseen kuvitelmaan, että ihminen olisi luonnontilassa ollut vapaa, toisista ihmisistä riippumaton yksilö. Asiahan on päinvastoin niin, että ihminen luonnontilassa on sosiaalisen ryhmän jäsen ja ryhmän vallan alle alistettu. Primäärinen oikeus ei ole yksilön oikeutta, vaan ryhmän oikeutta. Vasta kulttuuri on luonut yksilöoikeuden."¹⁸⁷

Hänen mielestään ihminen oli tullut oikeusjärjestyksen voimasta oikeussubjektiksi, ei siis "luonnostaan", siten ihmisestä tuli oikeudelle henkilö¹⁸⁸.

¹⁸³ Vrt. Kekkonen 1934, s. 32, 100-101 ja Kekkonen 1936, s. 14-17; vrt. Hakanen 1982, s. 49. Autonomian aikana suomalaista oikeusjärjestelmää oli taktisesti tarvittu turvaamaan "Suomen" edut tsaarinvaltaa vastaan, josta seurasi, että oikeus oli asetettu tsaarinvallan "yläpuolelle". Suomen itsenäistyttyä valtio edusti yhteistä etua, joten oikeutta ei enää valtiosta irrallisena instrumenttina tarvittu turvaamaan Suomen intressejä. Siten oikeutta ei enää voitu käsittää valtion yläpuolella olevanapyyhänä järjestyksensä, vaan lainsäätäjän normien kokonaisuutena.

¹⁸⁴ Kekkonen 1936, s. 3-4, 9.

¹⁸⁵ Ibid., s. 9.

¹⁸⁶ Ks. esim. Kaila 1929.

¹⁸⁷ Kekkonen 1936, s. 20.

¹⁸⁸ Kekkonen erotteli myös ns. juridisen henkilön, jonka oikeusjärjestys on luonut oikeussubjektiksi.

3.2.2 Kansasta kansanvaltaan ja kunnalliseen itsehallintoon

Kekkosen yksi keskeisimmistä poliittisista ja oikeudellisista käsitteistä oli kansa. Suomalaisessa 1930-luvun poliittis-historiallisessa kontekstissa kansa-käsitteellä oli selkeästi moniarvoisia merkityksiä ja hegemonis-strategisia tavoitteita. Kyse olikin pitkälti eri eturyhmien välisestä valtataistelusta; puolueiden, painostusliikkeiden, puolivirallisten/laittomien järjestöjen yms., jossa ryhmät pyrkivät auktorisoimaan ko. symboleja, kuten esim. kansa, puhtaasti valtamotiiveista käsin. Kekkonen käsitteli sekä *Demokratian itsepuolustuksessa* että väitöskirjassaan laajasti kansa-käsitystään ja siihen elimellisesti liittyviä lähikäsitteitä; kuten kansalaisuus ja kansakunta. Juuri nämä käsitteet muodostavatkin eräänlaisen käsiteperheen, jossa käsitteiden yhteyksiä toisiinsa voidaan tarkastella.¹⁸⁹

Maalaisliitto oli 1920-luvun lopun taloudellisen laman seurauksena menettänyt äänestäjiä vasemmalle ja oikealle, jolloin sen 'kansallinen politiikka' oli saanut jäädä taka-alalle. Kommunistilakien tultua voimaan ja Lapuan liikkeen lakattua oli tie ollut jälleen auki aitosuomalaiselle toiminnalle, joka jatkui 1930-luvun puoliväliin asti kielipoliittisena kiivailuna mm. kansakoulukeskustelussa ja jopa yksikielisen kansallisvaltion vaatimuksissa.¹⁹⁰ SDP suhtautui kieli-/kansa-kysymykseen maltillisemmin kuin porvarillinen rintama. SDP toimi RKP:n kielipoliittisena takuumiehenä, joka merkitsi ankkuroitumista pohjoismaiseen suuntaukseen. IKL oli Lapuan liikkeestä poiketen aitosuomalaisuudessaan ehdoton, mutta kokoomuksessa tapahtui suunnan muutos Paasikiven tultua puheenjohtajaksi 1934¹⁹¹.

Paasikiven mielestä kokoomuksen oli pyrittävä oikeuteen, kohtuuteen, humanisuuteen kansalaisuusasiassa. Hän taktisesti viisaasti vetosi Yrjö-Koskisen ohjelmaan määrittäessään puolueensa humaania suhdetta ruotsinkieliseen kansanosaan¹⁹² Paasikiven maltillisen kansallisuusohjelman linja eteni voitokkaasti huhtikuun 1936 puoluekokouksesta kesän 1936 eduskuntavaaleihin. Maalaisliittokin vältti kielitaistelun painottamista, koska se vaalistrategisesti pyrki tekemään pesäeroa IKL:n demagogiaan. Vaaleissa SDP ja RKP

¹⁸⁹ Kansa käsitteen yhteys on selvä kansalaisuuden käsitteen kanssa. Vasta kansalaisista saattoi koostua kansa tai kansakunta. Modernin kansalaistumisen prosessin liikkeelle lähdön voisi karkeasti ajoittaa keskiajalle. Sana 'kansalainen' (citizen) on tuolloin merkinnyt kaupungin asukasta vastakohtana feodaalisessa alistussuhteessa eläville 'alamaisille' (subjects). Kansalaistumisen prosessi on ollut hyvin pitkä ja vaihteleva merkityksiltään. Kansalaistumiseen ja modernin kansalaisuuden synnyssä tärkeässä roolissa olivat sellaiset historialliset proselit, jotka edesauttoivat ihmisten enemmistön poliittista merkityksellistämistä. Nisbet 1986, s. 131-132; Pekonen 1988, s. 28-29.

¹⁹⁰ Uino 1989, s. 215-237.

¹⁹¹ Ibid., s. 232, 239.

¹⁹² Paasikiven esitelmä *Ajankohtaisia kysymyksiä* Kansallisen kokoomuspuolueen keskusliiton kokouksessa Helsingissä 28.4.1935. Paasikivi 1956a, s. 71-72.

saivat yksinkertaisen enemmistön. Se ja kokoomuksen "kansallinen" maltillistuminen merkitsivät aitosuomalaisuuden kuihtumista.¹⁹³

Demokratian itsepuolustus oli kansa-demagogialtaan suoraan sanoen vielä silkkaa suomalaiskansallista paatosta. Kekkonen kylläkin katsoi topeliaanisesti kansan henkiseksi selkärangaksi maaseutuväestön, mutta topeliaanisesta katsomuksesta hänet erotti suoranainen fennomaaninen kiihko, jolla hän suhtautui kielikysymykseen. Sen kansakäsitys lähestyi enemmänkin Snellmanin suomalaisuustaistelua ja ajatusmaailmaa ylipäätäänkin. Kekkonen yleistä ja samaistia *Demokratian itsepuolustuksessa* kansan tervehenkiseksi osaksi nimenomaan maaseutuväestön; etenkin koskien Suomen tasavallan alkuaikoja.¹⁹⁴

Kekkonen kiihkomielisyyttä kansalaisuus- ja suomalaisuuskysymyksissä osoitti yhä 1930-luvulla radikalisoitumisen merkkejä, mutta paradoksaalisesti juuri nämä teemat menettivät merkitystään Kekkonen politisoituessa kokonaan. Muut asiat nousivat ensisijaisemmiksi. Lisäksi aktiivisena politiikan ammattilaisena toimiminen; mm. ministerinä tarkoitti 'koneistoon' sitoutumista ja edelleen tietynlaista kielellistä korrektiutta sekä hallituksen sisäisten linjausten noudattamista. Esimerkiksi, kun keväällä 1937 eduskunnassa käsiteltiin yliopistolakia, jossa ruotsinkielisten intressit otettiin hyvin huomioon maan edun nimissä jännittyneessä maailmanpoliittisessa ilmapiirissä, sisäministeri Kekkonen taipui hallituksen esitykseen. Tästä hän sai kuulla IKL:n vahingoniloista pilkkaa. Elias Simojoki luki *Demokratian itsepuolustuksesta* pitkiä lainauksia pyrkien todistamaan sisäministerin takinkääntämisen:

"...jos kukaan nykyisen hallituksen jäsenistä on ollut aktiivinen suomalaisuustaistelija ja suomalaisen yliopiston asianajaja, on nykyinen ministeri Kekkonen ... Erittäin jyrkkänä ja ehdottomana esiintyy hänen suomalaisuus vaatimuksensa kirjassa „ Demokratian itsepuolustus“, joka kirja on niin hyvin mennyt kaupaksi, että on loppunut kustantajalta."¹⁹⁵

Simojoki halusi osoittaa, että maalaisliitto ja Kekkonen ovat taipuneet hallituksessa ruotsalaisten toivomuksiin ja ovat näin ollen epäluotettavia. Simojoki taktisesti sinänsä oivallisesti vetosi "kansallisessa herätystyössä" Snellmaniin ja väitti Kekkonen turruttavan kansallistuntoa Suomessa.¹⁹⁶ Maalaisliiton Kalle Lohi yritti puolestaan näyttää IKL:n "epäsuomalaisuuden" kytkemällä IKL:n Lapuan liikkeeseen, joka oli kosinut ruotsalaisia¹⁹⁷. Kekkonen kritisoi yliopistolainsäädännön käsittelyssä myöhemmin IKL:a itseään puoluepoliittiseksi taktikoksi ja epäsuomalaiseksi. Vaikeassa yliopiston kieliasiassa hän sen

¹⁹³ Uino 1989, s. 240.

¹⁹⁴ Kekkonen 1934, s. 7, 80; vrt. Ahtiainen&Tervonen 1996.

¹⁹⁵ Yliopistolainsäädäntö 6.4.1937 VP 1937 ptk I, s. 578.

¹⁹⁶ Ibid., s. 579-580.

¹⁹⁷ Ibid., s. 589.

sijaan oli lojaalisti hallitusrintamassa ja jopa väitti lain tuovan merkittäviä parannuksia suomen kielen asemaan. Hänen kärkevä ironinen kielensä käy hyvin ilmi IKL-kritiikistä:

" ... maalaisliittoon tässä asiassa suunnattu hyökkäys on johtunut suuressa määrin samasta syystä, joka sanalaskun mukaan pakottaa hukkuvan tarttumaan oljenkorteen. ... Ne miehet, jotka vaativat yliopiston suomalaistamista, ovat samassa hengenvedossa lisäämään ruotsalaisten professorien määrää, jos voisivat sillä ostaa suomalaisuuden kannalta merkityksettömän, mutta puoluepoliittisesti ehkä hyvinkin tärkeän edun. ... IKL huutaa suomalaisuuden puolesta, kun taas maalaisliitto tyytyy tekemään työtä sen edistämiseksi. ... Se seikka, että kansanvallan vastainen puolue, tai niin kuin ed. Kares täällä on sanonut, fascistipuolue, ottaa kansallisuusasian keppihevosekseen, saattaa tietenkin kansallisuusasian sellaisen epäluulon alaiseksi laajoissa kansanvaltaisissa piireissä, jotka eivät usko Nasaretista tulevan mitään hyvää. Tämä on luonnollisesti väärä kanta, eihän lasta saa heittää pois pesuveiden mukana. Mutta seuraus on kuitenkin ollut, että suomalaisuusasia on kärsinyt paljon sen johdosta, että IKL:n sen ottanut ohjelmaansa. ... Täällä on luettu muutamia otteita minun 'Demokratian itsepuolustus'-nimisestä kirjastani ja haluttua ruokaa on ollut nimen omaan kohta, jossa minä pelottelin vasemmistoa sillä, että ellei kansallisuuskysymystä ajoissa ratkaista, silloin voivat tähän maahan perustaa IKL:n diktatuurin. (Eduskunnassa välihuutoja.) Mutta kun asianlaita oli sillä tavalla, että teitä ei kukaan pelännyt, niin tämä minun laskelmani kärsi haaksirikon. (Eduskunnassa naurua.) Ja minun täytyy myöntää, että tästä lähtien ei IKL:llä kyetä ketään säikäyttelemään."¹⁹⁸

Sen sijaan väitöskirja oli läpeensä kielellisesti korrekti ja akateemisesti viileä kansa- ja kansalaisuus-käsitteiden suhteen. Siten voidaan havaita, että sisä- ja ulkopoliittinen realismi vaikutti "siveelliseen kansakäsitykseen". Väitöskirjassa kansaa käsiteltiin yhteydessä valtion toimielinedustukseen. Hän katsoi, että "valtion luonnollinen inhimillinen perusaines on kansa". Kansa myös muodostaa valtiotahdon ts. HM:n 2 §:n 1 momentin säännöksen mukaisesti: "Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta". Kekkonen katsoi siinä ilmaistuksi kansantäysivaltaisuusperiaatteen. Valtiovallan subjekti on kylläkin valtio itse, mutta kansa on valtiovallan kantaja. Hän toi esille, että kansa-käsitettä voi tutkia kolmesta erilaisesta tulkintanäkökulmasta: poliittisesta, sosiologisesta ja juridisesta.¹⁹⁹

On harmillista, että Kekkonen toi laajemmin esiin vain juridisen näkökulman. Hän toi kuitenkin esiin poliittisen näkemyksen kansasta organismaina, minkä näkemyksen katsoi historiallisen koulukunnan luoneen. Sosiologinen kansakäsitys toi Kekkonen mielestä esiin kansan toisiaan vastaan taistelevien heterogeenisten sosiaalisten ryhmien yhteenliittymänä, joka ei välttämättä tunne itseään miksikään kokonaisuudeksi²⁰⁰.

Juridisesti ja tuolloin Suomessa voimassa olevan oikeuden mukaan valtion tahdon suorittaja oli kansa²⁰¹. Valtiopäiville kokoontunut eduskunta edustaa kansaa välillisesti. Kekkonen

¹⁹⁸ Yliopistolainsäädäntö 27.4.1937 VP 1937 ptk I, s. 954.

¹⁹⁹ Kekkonen 1936, s. 21.

²⁰⁰ Tätä heterogeenisten ryhmien yhteiskunnallista problematiikkaa ja pluralististen ryhmien yhteisen edun integraatiomahdollisuuksia Kekkonen tarkasteli ahkerasti juuri sosiologisessa mielessä radikaaleilla 1960- ja -70-luvuilla.

²⁰¹ Kekkonen katsoi, että juridisesti kansa on määriteltävissä vain yksityisten jäsenten avulla; kansaa ei ole olemassa jäsenten ylä- tai ulkopuolella ts. kansa on siis jäsentensä kokonaisuus.

tarkoitti positiivisen vaalioikeuden tarkoittavan sitä, että kansan edustamisessa on siis kyse kansan edustamisesta kokonaisuudessaan, ei siis pelkästään esim. vaalioikeutettujen tai valitsijamiesten edustamisesta. Hän sivusi vanhaliberalismia myös tässä yhteydessä väittämällä, että vanhaliberalismin vaalioikeusteorian "etuoikeutettujen" ja "kansan paremman ja ajattelevamman osan" poliittisen oikeuden teoriaksi. Kekkonen mielestä vanhaliberalisteille kansa oli siis lähinnä aristokratiaa, jota hänen mielestään ei voinut nimittää kansaksi ja sen tahdon ilmentäjäksi. Tätä samaa vanha liberalismiin omaisuussensukseen perustuvaa kansakäsitystä Kekkonen kritisoi myös *Demokratian itsepuolustuksessa*.²⁰²

Kansan jäsenyys perustui Kekkoselle yksinomaan ihmisten "siveelliseen henkilöllisyyteen", johon liittyy snelmannlaisesti yksilöiden vastuunalaisuus; siten eivät juridiset henkilöt tule kysymykseen kansalaisina. Jos valtio rakennetaan yksityisten jäsenten sijaan yksityisten jäsenten muodostamille ryhmille, korporatismiin tapaisesti, niin Kekkonen katsoi sen johtavan poliittisten oikeuksien irrottamiseen kansalaisyhteisyydestä ja niin ollen kansalaisen aseman ja merkityksen vähenemiseen valtiossa. Tässä kohdin Kekkonen mitä ilmeisimmin viittasi Italian fasistiseen hallintoon, joka hyvin konkreettisesti rajoitti yksilöiden poliittisia oikeuksia²⁰³.

Kekkonen teki selvän eron myös kansanäänestyksen ja välillisten vaalien välille. Kansanäänestys oli hänelle valtion välitön representatiivinen toimielin. Tuolloin kansanäänestyksessä kansa ilmaisee välittömästi tahtonsa, joka on myös valtion tahto. Kansa ei kuitenkaan ole kansanäänestyksessä välitön toimielin vaan se on "kansanäänestyksessä läsnäolevana". Myös vaaleissa kansa on määrävissä osassa valtion tahtoa muodostettaessa (kansaneduskunnassa). Vaali oli hänelle konstitutiivinen tapahtuma, jossa kansa luo valtion tahdon ilmaisijan ts. valtion välillisen representatiivisen toimielimen. Vaalit olivat "ainoastaan tekninen aputoimenpide", jossa muodostettiin toimielin valtion tahdon ilmaisemiseksi ja luomiseksi. Vaaleissa ei siis ollut kysymys suoraan valtion tahdon luomisesta vaan sellaisen toimielimen luomisesta, joka luo valtion tahdon. Kansaneduskunta on näin siis kansan toimielin, mutta se on siten myös yhtä paljon valtion toimielin.²⁰⁴

²⁰² Vrt. Kekkonen 1934, s. 21 ja Kekkonen 1936, s. 38-40.

²⁰³ Korporativistinen edustus yhdistyi Italiassa "valtioon". Taustalla oli pitkälti sosiologinen valtiokäsitys; jota esim. Italiassa pönkitettiin 1930-luvulla ns. eliittiteorioilla. Marxilainen luokka-käsite korvattiin tuolloin eliittikäsitteellä. Eliittiteoreetikkojen mielestä historia oli siis eliittien "dialektiikkaa". Erityisesti Robert Michelsin teoriaa 'oligarkian rautaisesta laista' käytettiin hyväksi fasistisen hallinnon pönkittämisessä. Myös italialaisten Gaetano Moscan ja Vilfredo Pareton eliittiteorioita fasistit hyväksikäyttivät, vaikka Mosca itse kritisoi voimakkaasti Mussolinin toimintaa. Berndtson 1994, s. 193-194.

²⁰⁴ Kekkonen 1936, s. 40-49.

Vaalioikeuden käsittelyssä Kekkonen tunnusti nykyajan valtioissa kansalaisilla olevan oikeuksia valtiossa ja valtiota vastaan²⁰⁵. Vaalin käsitteenä Kekkonen ymmärsi ratkaisuksi kahden tai useamman vaihtoehdon välillä. Täten hän rajasi pois vaalitapahtuman merkityksen totalitarististen valtioiden yhteydestä, joissa ei ollut olemassa tosiasiallista vaihtoehtoa, kuten Italiassa ja Neuvostoliitossa²⁰⁶.

Hänen mielestään vaaliperiaate kunnallisvaalien yhteydessä toteutui ainoastaan siinä tapauksessa, että asetettuja ehdokaslistoja on useampia. Kunnan ainoa välillinen representatiivinen toimielin on vaaleilla valittava kunnanvaltuusto, jonka kautta kunnan tahto ilmituodaan. Kunnan tahdon luovat kunnan kansalaiset, jotka ovat aina luonnollisia henkilöitä eivät milloinkaan juridisia henkilöitä. Valtio ei kuitenkaan Kekkonen mielestä jättänyt kunnan "muodostamista ja jatkuvaa olemassaoloa" kunnan jäsenten harkinnan varaiseksi, vaan kuntaan liittyminen ja kuuluminen on pakollista. Itsehallinto kunnissa oli kylläkin olemassa, mutta Kekkonen mielestä se toteutti julkista tarkoitusta ja julkista valtaa hallintotoimintana valtion piirissä.²⁰⁷

Lähtökohtana Kekkosella kunnallisen itsehallinnon yhteydessä näyttää olleen se, että kuntien itsehallinnolliset oikeudet myönnetään mm. Suomen - Skandinavian historiallisiin hallinto-oloihin viittaamalla. Kekkonen loi siis eräänlaista omaa 'yhdyskuntasopimusteoriaa' painottamalla paikallisten sosiaalisten yhteisintressien toteuttamista yhteisten etujen valvomisella ja yhteenliittymisellä. Kyseessä olisi siis ollut eräänlainen miniyhteiskuntasopimus, jota voitaisiin nimetä yhdyskuntasopimukseksi. Tämä yhdyskuntasopimus on vanhempi kuin valtion rooli paikallishallintoon vaikuttavana tekijänä. Valtion mukaantulo paikallishallintoon ja kunnalliseen itsehallintoonkin toi Kekkonen mielestä mukaan 'yleisen edun' käsitteen.²⁰⁸ 'Yleisen edun' käsitteellä on kekkoslaisessa retoriikassa monenlaisia käyttötarkoituksia, kuten tulemme huomaamaan.

Hänen tavoitteenaan kuntien ja valtion välisessä hallinto-oikeudellisessa tarkastelussa oli osoittaa valtion ja kuntien "siveellinen yhteys". Valtio tunnustaessaan kunnat paikallisten yhteisetujen valvojiksi ja toteuttajiksi samalla itse asiassa otti kunnat tiukkaan huomaansa palvelemaan julkisoikeudellisena juridisena henkilönä valtiollisia yleisiä päämääriä. Tämä sopi Kekkonen motiiveihin varmasti hyvin, koska hän halusi myös paikallisen kuntatason olevan kiinteästi yhteydessä koko kansakunnan etuun, jonka etua Kekkonen ahkerasti oli määrittelemässä. Kekkonen formulointeja ei kuitenkaan pidä ymmärtää siten, että hän olisi

²⁰⁵ Kekkonen tukeutuu julkisten subjektiivisten oikeuksien tarkastelussa Labandin ja Jellinekin mielipiteiden vertailuun.

²⁰⁶ Vrt. Palonen 1987, s. 95-96.

²⁰⁷ Kekkonen 1936, s. 52, 88-89, 95, 105, 110, 121.

²⁰⁸ Ibid., s. 52.

halunnut romuttaa kunnallista itsehallintoa, vaan hän halusi, että kunnallisen hallinnon ja valtion hallinnon edut ja tahto olisivat yhteneväiset. Varoittavana esimerkkinä kunnallisen itsehallinnon romuttamisesta Kekkonen huomioi Saksan kunnallislain tammikuulta 1935, joka käytännössä lopetti kunnallisen itsehallinnon.²⁰⁹

Tasa-arvoisuusperiaatteen mukaisesti yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella turvattaisiin kansalaisten valtiollinen yhdenvertaisuus. Kekkonen näki, että sekä käytössä olevalla suhteellisella vaalitivalla että enemmistövaalitivalla taattaisiin tasa-arvoisuusperiaatteen mukainen yhtäläinen äänioikeus. Olennaista kuitenkin on, että hän katsoi suhteellisen vaalitivavan antavan mahdollisuudet hyvinkin pienille ryhmittymille, mikä edistää puoluepirstoutumista.²¹⁰

Tästä syystä hän katsoi vaaralliseksi ilmiöksi IKL:n tai jonkun muun demokratian vastaisen liikkeen pääsyn esittämään kovaan ääneen omaa poliittista propagandaansa eduskunnassa. Näiltä kohdin Kekkonen tukeutui juuri Brycen konservatiivisiin kannanottoihin, joissa vaadittiin maan hallinnossa kuria ja vastuunalaisuutta. Bryce viilsi terävästi demagogien lihaan. Bryce tuo erityisesti teoksensa toisessa osassa esille kansanvaltaisten 'valtiolaitosten' nykytilaa ja kansanvallan mahdollisuuksia selvitä tulevaisuudessa. Hän korosti erityisesti kansanvaltaisen demokratian jatkuvaa aktiivisuuden tarvetta kansanvaltaisen järjestelmän ylläpitämisessä.²¹¹ Kekkonen kansanvaltainen käsittelytapa *Demokratian itsepuolustuksessa* oli pitkälti samanlaista.

Enemmistövaalitivavan Kekkonen katsoi suosivan suuria puolueita, joka tietysti tarkoittaisi sitä, että pienten ääripuolueiden olisi vaikeaa päästä eduskuntaan ja kasvattaa siellä parlamentaarista kannatustaan. Tätä enemmistövaaliperiaatetta Kekkonen katsoi vuoden 1934 olosuhteissa vaadittavan, mutta hän myös korosti, etteivät äänioikeusolot normaalitilanteessa kaipaa juurikaan korjauksia²¹². Tämän kaltaisia olosuhteita ei enää vuoden 1936 Suomen poliittisessa tilanteessa ilmeisesti enää ollut, koska väitöskirjasta ei löydy viittauksia enemmistövaalitivavan mahdollisuuteen tai tarpeellisuuteen.²¹³

3.2.3 Energetiikasta organismiteorian ongelmallisuuteen

Demokratian itsepuolustuksessa Kekkonen hyökätessään suureleisesti liberalistista valtioteoriaa vastaan tuli samalla tahtomattaankin lähestyneeksi organismiteoriaa, jonka

²⁰⁹ Ibid., s. 52-58.

²¹⁰ Ibid., s. 80.

²¹¹ Bryce 1933 osa II, erityisesti s. 424-435.

²¹² Kekkonen rajoitti enemmistövaalitivavan koskemaan vain valtiollisia vaaleja. Kunnallisvaaleissa suhteellinen vaalitivapa oli Kekkonen mielestä edelleen paikallaan.

²¹³ Ks. Kekkonen 1934, s. 80-99.

päätösin mukaan valtio on elävä organismi. Organismiteoreettinen suuntaus henkilöityi Suomessa vahvasti Yrjö Ruudun persoonaan, jonka kanssa Kekkonen oli tiiviissä kanssakäymisessä pitkin 1920-lukua. 1930-luvulla kanssakäyminen oli enää vähäistä, mutta Ruudun kylvämät valtioteoreettiset ja valtiotieteelliset opit olivat vielä pitkään Kekkosella teoreettisina työkaluina valtiota ja yhteiskunnallista integraatiota koskevia poliittisia linjauksia luotaessa.

Silmiinpistävää sinällään on kuinka samalla tavalla Kekkonen käsitteli poliittisessa pamfletissaan esim. Hobbesin ja Rousseauin muotoilemia yhteiskuntasopimustematiikkaa kuin Ruutu väitöskirjassaan²¹⁴. Tieteenteoreettisena lähtökohtana Ruudulla oli väitöskirjassaan eräänlainen monistisen ja pluralistisen valtiokäsityksen synteesi, jonka seurauksena valtion määräysvalta ja spontaani kehitys yhdistyvät, ja jonka kautta voidaan harjoittaa taitavan politiikan valtiotaitoa. Ruutu käsitteli kansakuntaa sisäpoliittisesti energeettisenä kokonaisuutena, jonka tavoitteena olisi kaikkien kansalaisten kokonaisuus.

Kokonaisuus olisi saavutettavissa löytämällä se yhteinen tai yleinen etu, joka voisi rajoittaa ryhmien itsekkyyttä yhteiskunnassa ja siten pakottaa ne etsimään soviteltavaa "objektiivista ratkaisua". Kansakunta energeettisenä yksikkönä rakentui työn ja pääoman tarkoituksenmukaisen käytön perustalle. Ruutu korosti, että kansallisenergiaa ei olisi syytä käyttää eturyhmien väliseen kiistelyyn pääoman käytöstä. Koska kaikki eri ryhmät olivat kuitenkin yhteiskunnan toiminnassa toisistaan riippuvia yksiköitä, olisi niiden huomattava keskinäinen riippuvuus ja palveltava yhteisiä päämääriä, joiden voimanlähteenä ovat mm. yhteinen maa-alue, sukupolvittain siirtyvä traditio ja yhteinen vastuu tulevaisuudesta^{215, 216}. Siten Ruudun teoria oli eräänlainen antiteesi marxilaiselle kategoriselle valtioteorialle. Sen tavoitteena oli luoda yhtenäinen kansakunta polarisaation jälkeen.

Energeettisen teoriaan sisältyi siten tärkeänä tekijänä työväenliikkeen, vasemmiston, integroiminen mukaan kansallisen edun ja yhteisen edun käsitteelliseen yhteyteen. Tämä oli tekijä, joka korostui erityisesti Kekkosella *Demokratian itsepuolustuksessa*. Kekkonen liittyi mukaan Ruudun alulle panemaan valtiososialistien toimintaan 1920-luvun puolivälissä. Kekkonen kuitenkin etäännytti valtiososialisteista vuonna 1928. Hän alkoi tuolloin pitää Ruudun valtiososialismia liian epärealistisena ja epäkäytännöllisenä. Vaikka Kekkonen

²¹⁴ Ks. Soikkanen 1991.

²¹⁵ Kekkonen väitöskirjassaan yhdistää orgaanisen kokonaisuuden metafysiilliseksi arvoyhteisöksi, joka yhdistää menneet ja tulevat sukupolvet nykyhetkessä, nauttii edellisten sukupolvien työstä ja ottaa samalla vastuun tulevista sukupolvista. Ks. Kekkonen 1936, s. 36. Palonen on kiinnittänyt huomiota tässä yhteydessä metafysiillisen-sanan ilmeiseen pejoratiiviseen käyttöyhteyteen. Palonen on myös arvellut, että sanan käytön takana on Jussi Teljon artikkeli *Metafysiillinen valtiokäsitys*, joka kritisoi organismiajatusta. Palonen 1987, s. 87. On kuitenkin huomioitava, että Kekkonen 'konservatiivis-republikaanisessa' kansakunta-ajattelussa oli paljon samankaltaisia elementtejä, mutta ei "metafysiillistä" arvolatausta.

²¹⁶ Soikkanen 1991, s. 178-188.

etääntyikin ruutulaisesta valtiososialismista, vaikutti ennen kaikkea Ruudun eheyttämisen ideologia häneen jatkossakin ja jäi kytämään latenttina käyttövoimana poliittisia linjauksia tehtäessä.²¹⁷

Esimerkiksi *Demokratian itsepuolustuksessa* organistisen valtioteorian haamu leijaili avoimena esiin. Ongelmallista se on ennen kaikkea siksi, että pamfletti oli suunnattu fasistisia oikeistovoimia vastaan ja vasta toissijaisesti mahdollisen fasismin "mahdollistavia" heikkoja liberalistisia aatteita vastaan. Ongelman ydin piilee siinä, että organismiteorialla ratsastaminen liberalismiin aatteita vastaan tarkoitti samalla kyseenalaista kytkeytymistä fasismin liepeillä majaileviin organismiteorioihin.

Organismiteorian merkitys oli siinä, että se katsoi kansan ja sen jäsenet itsenäiseksi orgaaniseksi kokonaisuudeksi, joka kansakuntana muodostaa historiallis-alueellisen subjektin. Tästä orgaanisesta kokonaisuudesta ei ollut enää pitkä matka esim. IKL:n 'kansankokonaisuuden' ideaan, josta puolestaan oli hyvin lyhyt matka kansallissosialistien 'kansanyhteisöön' ('Volksgemeinschafti'in'). Myös AKS:n piirissä oli jo vuodesta 1933 lähtien sellaisia - Gemeinschaft-solidarisuuden - vaatimuksia, jotka olivat suoranaisia lainoja saksalaisesta oikeistoradikalismista, kansallissosialismistakin. AKS:n piirissä sisäistä yksimielisyyttä vaadittiin ulkopoliittisin perustein. Kansanyhteisön tai kansankokonaisuuden korostaminen alkoi korvata AKS:n eheyttämisen politiikkaa²¹⁸. Esimerkiksi Vihtori Kosola julisti IKL:n ensimmäisessä edustajankokouksessa 4.2.1933, että "kansanliikkeen miehet laskevat haarniskan hartioiltaan vasta, kun eduskuntaan on valittu miehiä, jotka eivät tavoittele omaa, vaan maan kansan yhteistä etua"²¹⁹.

Itse asiassa IKL alkoi ensimmäisenä poliittisena järjestönä toteuttaa AKS:n ideologisesti muuttunutta politiikkaa. IKL:n pyrkimyksenä oli valtiollinen yhtenäisyys, jossa eri puolueita ei enää olisi, vaan valtakuntaa johdettaisiin Saksan mallin mukaisesti johtaja-periaatteella.²²⁰ Tuntuu paradoksaaliselta, että Kekkonen oikeistoradikalismiin vastaisessa kritiikissään käytti samankaltaisia antiliberaalisia ja valtiollisia yhtenäisyyttä korostavia vaateita kuin IKL hieman myöhemmin. Kekkonen tukeutui tosin lailliseen kansanvaltaiseen järjestelmään, mutta useat Kekkonen konstit, joita hän markkinoi pamfletissaan olisivat kyllä tosiasiallisesti merkinneet eräänlaista puoliparlamentaristista sekajärjestelmää, demokratian diktatuuria,

²¹⁷ Kekkonen painotti Ruudun olleen ideologi, ei tekijä. Vaikka Ruudun oppeja ei Kekkonen mielestä käytännössä voinutkaan toteuttaa, kirjoitti hän oppien vaikutteiden kuitenkin säilyneen itsellään. Ruudun valtiososialismissa Kekkonen erityisesti miellytti keskiluokan uhatun ja itsenäisen aseman korostus kapitalistien ja työväenluokan välillä. Erityisesti Kekkonen miellytti keskiluokan asema yhteiskuntaa integroivana voimana taistelussa ääriasenteita vastaan. Ks. Kekkonen 1981, s. 177.

²¹⁸ Alapuro 1973, s. 144.

²¹⁹ Korjuksen 1976, s. 237 mukaan.

²²⁰ Klinge 1972, s. 176-177.

jota IKL:kin ivasi eduskunnassa.²²¹ Vahvan hallitusvallan vaatimus esiintyi, samoin kuin Kekkosellakin, myös IKL:n ohjelmassa jo heti sen perustamisen jälkeen²²². Vahvan hallitusvallan tarkoitusperät vain olivat tyystin erilaiset. IKL:n motiivina oli korporatistinen järjestelmä parlamentaarisen heikkouden vastapainona, johon kuului vahva hallitus²²³.

Demokratian itsepuolustuksessa näyttäytyi vielä naiivilta tuntuva usko siihen, että kansanvalta on siinä määrin siveellisessä mielessä "ylevää", että se purkaa mahdolliset pakkovallan keinot heti kun se on mahdollista. Näin hän viittasi juuri suomalaisuuskysymyksen yhteydessä. Olennainen ajattelutavan muutos oli havaittavissa jo väitöskirjassa. Siinä Kekkonen huomioi uusimman saksalaisen oikeustieteen kiistävän subjektiivisten julkisten oikeuksien olemassaolon. Hän viittaa mm. Labandin, Schulz-Schaefferin ja Schuppen teorioihin, joiden mukaan oikeusjärjestys ja valtio olisivat yksi ja sama²²⁴. Hans Kelsenille samoin valtio oli sama kuin oikeusjärjestys:

"Dass es der Wille des Staates ist, der in der Rechtsordnung zum Ausdrucke kommt, indem die Rechtssätze Urteile über dessen bedingte Existenz sind, darf nicht zu einer Identifizierung der Person des Staates oder deren Willen mit dem unpersönlichen Inbegriff von Urteilen führen, als was sich die Rechtsordnung darstellt."²²⁵

Hans Kelsenin ja Carl Schmittin teorioita Kekkonen tarkasteli väitöskirjassaan monipuolisesti, joskin heidän mielenkiintoisimpiin 1930-lukulaisten teorioidensa tarkasteluun Kekkonen tarkastelun jänne ei enää ylettynyt²²⁶. Jellinekin teorioita Kekkonen sen sijaan kävi ahkerasti läpi. "Allgemeine Staatslehre", jonka yksi keskeisimpiä vaikuttajia Jellinek oli, edusti kantaa, jonka mukaan puolueet voivat tehdä politiikkaa vain valtion kautta. Perinteessä korostetaan politiikkaa teoreettisena, ei toiminnallisena ilmiönä. Weber

²²¹ Yrjö Hakanen on nimittänyt tätä sekajärjestelmää eräänlaiseksi rajoitetun parlamentarismien ja valtiollisen pakon yhdistelmäksi ja Matti Klinge on nimittänyt sitä eräänlaiseksi liberalismien ja kansanradikalismien kompromissiksi. Kekkonen itse toi kärjekkäästi esiin ja oikeastaan uhkaili *Demokratian itsepuolustuksessa* (s.78-79), "että ellei demokratia pysty kohtuullisessa ajassa suomalaisuuden asiaa ratkaisemaan, ei ole mitään syytä estää sellaisen valtiojärjestyksen luomista, joka sen ratkaisee". Vaikkapa se olisi jokin diktatuuriinkin turvautuva oppi, kunhan se on vierasperäisyydestä vapaa...". Edellisestä käy ilmi Kekkonen kiihkeä aitosuomalaisuus ja 'organistinen' suhtautuminen kansanvaltaan. Ruudun tavoin hän siis saattoi katsoa, että "historiallisen tehtävän suorittaminen tekee diktatuurin oikeutetuksi, mutta diktatuuri vain diktatuurin takia [IKL ja suomalainen äärioikeisto] on silkaa humpuukia". Ks. Soikkanen 1991, s. 271. Ari Uino on kuitenkin korostanut, ettei Kekkonen olisi ollut tosi paikan tullen uhraavan demokratian pelkän suomalaisuuskysymyksen takia. Kyseessä olisikin ollut turhautuneisuus suomalaisasian hoitamisessa. Uino 2000, s. 226-227.

²²² IKL:n piirivaltuutettujen kokouksessa 5.6.1932 poliittisen ohjelman viidennessä kohdassa vaadittiin hallituksen vallan lisäämistä. Ks. Korjus 1976, s. 235-237.

²²³ Uola 1982, s. 72-73; s. 79 Paavo Susitaipaleen luonnos korporatiiviseksi järjestelmäksi.

²²⁴ Kekkonen 1936, s. 15.

²²⁵ Kelsen 1984 (1923), s. 233.

²²⁶ Kelsen pyrki puhtaassa oikeusopissaan yhtenäiseen loogiseen systeemiin, jonka perusteella voitaisiin tieteellisesti luoda oikeusjärjestys, johon kansalaiset rationaalisesti idenfioituivat. Kelsenin järjestelmässä valtio ja oikeus olivat identtiset. Schmittin painotus taas oli johtaja-keskeisempi. Hänen teoriassaan oli oltava johtaja, joka on oikeusjärjestyksen yläpuolella. Ei siis ihme, että hänen teorioitaan käytettiin kolmannessa valtakunnassa hyväksi 1930-luvun puolivälissä. Palonen 1980; Tolonen 1989.

taas ymmärsi politiikan kategorian olevan valtion yläpuolella. Hän korosti politiikan luonnetta taisteluna.²²⁷ Siten Kekkonen politiikkaymmärrys on 1930-luvun puolivälissä lähempänä weberläistä näkökulmaa, johon vaikutti hänen käytännöllinen poliittinen elämänsä.

Kekkonen alkoi tehdä suoraviivaista pesäeroa oikeuspositivisteihin, organismiteoriaan, kolmannen valtakunnan oikeusteoreetikoihin, Saksan kansallissosialisteihin, suomalaiseen 'fasismiin' ja jopa takkia kääntäen liian totalitaarisiin liberalismiin kritikoihin. Historian opetukset eli fasismien nousu ja sitä seurannut laaja yksilöoikeuksien polkeminen suodattivat Kekkoselle nopeasti. Hän halusi jo kaksi vuotta pamflettinsa jälkeen nähdä oikeusjärjestyksen valtiota sitovana elementtinä, joka on yksilöiden turvana valtiovaltaa vastaan. Erityisen vahvasti Kekkonen kritisoi Bornhakin kantaa, jonka mukaan "oikeusjärjestyksen luojana valtio on kaiken oikeuden yläpuolella ja alamainen ei koskaan voi saada oikeutta vastoin valtion tahtoa".²²⁸

Organismiteorian hän katsoi olevan liian tiiviissä yhteydessä kansallissosialismin ja fasismiin, koska ne ovat omaksuneet poliittisen kansa-käsitteen valtio-oikeudellisten dogmiensa perusteiksi²²⁹. Näihin konteksteihin suhteuttaen liberalisoitunut katsontakanta voidaan Kekkonen suhteen katsoa perustelluksi. On kuitenkin syytä korostaa, että liberalistista luonnonoikeudellista näkemystä hän ei edelleenkään hyväksynyt, vaan korosti yksilön oikeuksia kulttuurin ja ryhmadynamiikan tuotoksena.²³⁰

Risto Alapuro on Akateemista Karjala-Seuraa koskevassa tutkimuksessaan havainnut, että AKS ja IKL erkaantuivat ulkomaisten, lähinnä saksalaisten, termien jäljittelyllä alkiolaisesta populismista ja oikeastaan suuresta osasta maaseutuväestöä. Kansallissosialistien noustua valtaan Saksassa ja AKS:n ammentaessa ideologista sanomaa Saksan suunnasta, kävi AKS vieraaksi hyvin monelle muullekin maalaisliittolaiselle ja kansalaiselle kuin Kekkoselle²³¹. Täten Kekkonen tavoin ulkomaisen ideologian ja termistön vierastaminen oli hyvin yleistä tuolloin Suomessa, joskin Kekkonen yhtenä kynäniekkana kävi näiden "patenttilääkkeiden" kimppuun. Kekkonen ero AKS:sta oli tapahtunut huomattavan julkisuuden saattelemana, koska *Ylioppilaslehdessä* oli 30.4.1932 52 henkilön eroilmoitus AKS:sta. Allekirjoittaneiden mielestä he olivat pakotettuja eroamaan, koska AKS:n hallitus oli ottanut

²²⁷ Palonen 1980, s. 49-50, 59.

²²⁸ Kekkonen 1936, s. 15. Kekkonen kritiikin kohteena oli siis absolutistinen valtioidea, joka kokonaan kiistää julkiset oikeudet.

²²⁹ Kekkonen katsoi kansan organismiopin olevan historiallisen koulun aikaansaannosta. Poliittinen kansa-käsite yhdistyi Kekkonen mielestä historialliseen kehityskulkuun ja oli siis näin ollen organistista, mutta samalla hän määritteli kansan siten olevan oikeusyhteisön vastakohta.

²³⁰ Kekkonen 1936, s. 17, 20-21, 36-37.

²³¹ Vrt. Alapuro 1973, s. 145-146.

Mäntsälän kapinaan isänmaalle turmiollisen myötämielisen kannan. Muita keskeisiä eroajia olivat mm. Martti Haavio, Jussi Annala, L.A.Puntila ja Jussi Teljo, jotka muodostivat AKS:n oikeistolaiselle ryhmälle vastavoiman Kärki-yhdistyksessä.²³²

Demokratian kansallis-patrioottinen korostus näkyi hyvin Kekkonen Viipurissa 13.4.1936 eli reilu viikko väitöstilaisuuden jälkeen pitämästä puheesta, jossa hän käsitteli kansanvallan puolustamista ja kansanvallan ongelmia, sekä ilmaisi huolestumisensa IKL:n kansanvallan vastaisesta suuntauksesta. Erityisen huolestunut hän oli, että IKL "yrittää parantaa valtiota ulkomaisilla patenttiläkkeillä", Kekkonen mielestä ne saattavat tappaa potilaan. Kyseisessä puheessa on huomionarvoista hänen kantansa fasismiin ja kansallissosialismiin alueellisesti rajattuina teoreettisina ilmiöinä:

"...en esitä pienintäkään arvostelua näitä oppeja [fasismi ja kansallissosialismi] vastaan sellaisenaan, enkä niiden soveltamista vastaan niiden omassa kotimaassa...Kun niitä arvostelen, en siis väitä, että ne ovat vääriä ja vahingollisia Italiassa ja Saksassa, päinvastoin tunnustan, että ne saattavat näissä maissa olla paikallaankin ja välttämättömiäkin, mutta haluan vain osoittaa, että ne lähtevät meille niin kokonaan vieraista oloista, vieraasta historiallisesta kehityksestä, erikoislaatuisista valtiollisista edellytyksistä ym., että ne eivät sovi meille."²³³

Puhe jatkui montesqueenomaisesti vertailemalla appelsiinipuun viljelyä Suomessa ja Italiassa, mutta hänen suhtautumisensa demokratian luonteeseen tulee selväksi: Demokratia sopii suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta se ei ole universaali arvo sinänsä. Puhe oli oikeastaan eräällä tapaa ajatuksellisessa ja aatteellisessakin ristiriidassa hänen aiemmin esittämänsä suoraa vastenmielisyyttä Saksan hitlerläisiä kohtaan. Näyttääkin, että Kekkosella oli olemassa antipatioita fasisteja kohtaan, mutta mm. kansainvälispoliittisista, reaalipoliittisista - sisäpoliittisen toimijuuden ja ulkopoliittikan kytkös - syistä hän ei niitä strategisista syistä ilmaissut. Niinpä Kekkonen joutuikin IKL:n vastaisen hyökkäykseensä ammentamaan voimaa vetoamalla kansallisiin elementteihin ja historiaan.

Kekkonen ajattelusta voidaan *Demokratian itsepuolustuksen* yhteydessä löytää tiettyjä yhtymäkohtia sotien jälkeiseen 'realistiseen ajatteluun'. Ulkopoliittinen realismi yhteydessä sisäpoliittiseen realismiin alkoi kuitenkin vankemmin muotoutua Kekkosella vasta toisen maailmansodan loppupuolella ja varsinaisesti se tapahtui sotien jälkeen, jolloin Kekkonen alkoi Paasikiveen nojautuen harrastaa erittäin varovaista epäprovokatiivista ulkopoliittikkaa²³⁴. Maailmansotien välisenä aikana Kekkonen kansainvälisten asioiden harrastuneisuus rajoittui lähinnä Ruudun piirin "ulkopoliittiseen keskustelukerhoon".²³⁵

²³² Ks. Klinge&Harmo 1983, s. 165-166.

²³³ Kekkonen 1967a, s. 13.

²³⁴ Ks. Apunen 1984, s. 96.

²³⁵ Soikkanen 1991.

3.3 Tasavalta luo nahkaansa - Kekkonen taistelu "oikeista tulkinnoista"

Jotta pystytään ymmärtämään Urho Kekkonen 1930-luvulla sekä erityisesti tutkimissani kahdessa alkuperäislähteessä esiintyneitä 'retorisia siirtoja', on pyrittävä mahdollisimman tarkkaan tuntemaan ja tuomaan esille historiallinen kontekstit, jossa puheaktit tapahtuivat. Varsinkin tutkittaessa käsitteiden muutoksia hyvinkin lyhyellä aikavälillä pitää olla erikoisen tarkka ja kontekstinsa tunteva. Suurisuuntainen analyysi käsitteen muutoksista on turhaa aikavälin lyhyiden ja tekstien syntyajan epäselvyyden vuoksi. Tarkastelussa kannattaa kuitenkin pyrkiä suhteuttamaan ja yhdistämään teoreettiset lähtökohdat historiallisiin prosesseihin²³⁶. Kekkonen puheakteillaan pyrki legitimoimaan poikkeavat toimintatilanteensa, joista erityisesti *Demokratian itsepuolustus* ja eduskunnassa tapahtunut toiminta ovat erinomaisia esimerkkejä.

Vaikka olenkin kiinnostunut enemmänkin illokutionaarisesta näkökulmasta kuin varsinaisesta perlokutionaarisesta tulosten tasosta on kuitenkin mahdollisimman selvänäköisen aikakuvauksen kartoittamiseksi syytä konstruoida auki myös kirjoitustilanteissa ja ylipäätäänkin ne ajassa velloneet poliittiset ristiriitaisuudet. Niiden aukikirjoittaminen edesauttaa myös Kekkonen retoristen siirtojen tarkastelussa, koska Kekkonen teksteillä on eittämättä ollut myös oma vaikutuksensa yhteiskunnallisen ilmapiirin ja 'todellisuuden' muokkaajana. Kekkonen poliittisen toiminnan näkökulma tuodaan esiin siten Kekkonen tilanteesta käsin. Tästä näkökulmasta aukeaa laaja retorisen tarkastelun ulottuvuus, jossa tulkinnan ydin (pointti) yhdistyy aikakauden keskusteluyhteyksiin, lingvistiseen kontekstiinsa.²³⁷

Retorisessa näkökulmassa on siis keskeistä tarkastella muutoksen aikaansaamista kielen välityksellä, esimerkiksi osoittaa muutoksen tarve ja vaihtoehdot sekä kaventaa vaihtoehtoja. Kekkonen valintana 1930-luvun puolivälissä oli retorinen linja, jossa hän policy-retoriikallaan pyrki osoittamaan IKL:n vaarallisuuden ja lopulta lakkautustarpeen.²³⁸

3.3.1 Kekkonen tasavaltaisena innovatiivina

Kekkonen kirjoitti 1972 *Demokratian itsepuolustuksen* uusintapainoksen alkupuheenvuorossa, että uskoi Mäntsälän kapinan jälkeen oikeiston vallankaappaushankkeiden kärsineen niin suuren tappion, ettei mitään välitöntä ja reaalista vaaraa enää ollut²³⁹. Vaikka Kekkonen väite sisältäisikin jonkin verran jälkiviisautta, niin kertoo se samalla omaa kieltään Kekkonen Mäntsälän kapinasta toiseen maailmansotaan

²³⁶ Historiallisen ajan ja teoreettisten lähtökohtien yhdistämisestä enemmän; Kalela 1993, s. 14-17.

²³⁷ Skinner 1988a, s. 64; ks. myös Palonen 1997, s. 132.

²³⁸ Vrt. Palonen 1993; Palonen&Summa 1996.

²³⁹ Kekkonen 1972b, s. 22.

jatkuneesta oikeiston vastaisesta retoriikasta ja poliittisesta valtataistelusta, jonka pyrkimyksenä oli keskiryhmien ja maltillisen vasemmiston hegemonia. Hän pyrki hyötymään politiikassa voimakkaana vellovista vastakkainasetteluista. On myös mietittävä, sisältääkö Kekkonen lausuma hienovaraisen vihjeen siitä, että mitä pidemmälle 1930-lukua mentiin, sitä taitavammaksi poliittis-retoriseksi strategiaksi Kekkonen oma politikointi muodostui. Ehkäpä hän halusi tuoda esiin jälkirationaalisen näkökulman.

Tässä mielessä onkin kiinnostavaa tarkastella Kekosta innovatiivisen ideologin näkökulmasta, koska juuri Kekkoseen yleisellä tasolla personoitui maalaisliiton oikeistoradikalismin vastaisuus. Hän oli myös yksi niistä henkilöistä, jotka toimivat oikeiston vastaisen ja tasavaltaa puolustavan 'ideologian' luojina maalaisliitossa. Tässä merkityksessä Kekkonen 1930-luvun puolivälin kirjoitukset ja puheet voidaan nähdä intentionaalisenä toimintana, puheakteina²⁴⁰, joilla on mahdollisesti jokin muutokseen pyrkivä tarkoitus.

Innovatiivisen ideologin tehtävä on vaikea, koska hänen tulisi pystyä legitimoimaan uusia sosiaalisia toimintoja, joita yhteiskunnassa pidetään jollain tapaa epäsovinnaisina tai illegitiimeinä. Kyse on paljolti termien manipuloinnista, jonka avulla voidaan muuttaa yhteiskunnan 'moraalista identiteettiä'. Illokutionaarisesta näkökulmasta innovatiivinen ideologi käyttää retorisia tehokeinoja, joita ovat mm. hyväksynnän tavoittelemine ja vaikuttaminen tunnetasolla.²⁴¹ Kekkonen tehtävä oli oikeiston vastaisessa taistelussa vaikea juuri syystä, että hän joutui käyttämään ns. valkoisia vastaan kielellisiä tehokeinoja, jotka eivät olleet suomalaisessa kulttuurissa, kielen käytössä ja moraalisisessa koodistossa vakiintuneita. Se, mikä teki Kekkonen illokutionaarisista puheintentioneista 'kyseenalaisia' oli hänen suhtautumisensa vielä 1930-luvun puolivälissäkin laajasti kannatusta saaneeseen äärioikeistoon.

Kekkonen itsekin painotti *Demokratian itsepuolustuksen* vuoden 1972 painoksen esipuheessaan, että kansalaissodan ja muidenkin demokratiaa järkyttäneiden kokemusten jälkeen - mm. kommunistien kumouksellinen toiminta 1920-luvulla - mielialat oppineistossa

²⁴⁰ Puheaktiteoriaa kehittäneen J.L. Austinin keskeisenä ajatuksena oli, että lauseita voidaan ajatella kielellisinä tekoina, ilman että tarvittaisiin ajatella niiden totuusarvoja. Austin erotti performatiivit, tekemiset konstatiiveista, jotka perustuvat totuusehtoihin. Myöhemmin Austin kehitti puheaktiteoriaa mm. siten, että konstatiivitkin sisältävät performatiivin ja erityisesti hän keskittyi performatiivilauseen kielelliseen tekoon, tätä lauseen "voimaa" Austin kutsui illokuutioksi. illokuutiivinen voima täytyy erottaa lauseen propositiosta, jolla ilmaistaan lauseen kontekstista riippumatonta perusermerkitystä. Puheaktilla on myös olemassa jokin vaikutus kohteeseen. Tätä vaikutusta Austin kutsui ilmauksen perlokuutioksi. Illokuution ja perlokuution yhdistäminen ja käsittely on kuitenkin erityisen ongelmallista, koska on vaikeaa palauttaa johtuiko tietty tulos juuri puheintentioneista. Ks. Leivo&Luukka&Nikula 1992, s. 24-25. Austinin puheaktiteoria on myös Skinnerin metodologisen ohjelman esikuvana. Skinner tutkii tekstejä puhetekoina ja on kiinnostuneempi siitä mitä "tekijä ilmaisee spesifillä illokuutiolla kuin siitä, millaisia seurauksia, perlokuutioita teolla on". Ks. Palonen 1997, s. 131.

²⁴¹ Skinner 1988a, s. 30.

ja johtavissa piireissä olivat suvaitsemattomat ja kiihkeät. Lisäksi tämä oppineisto ja johtavat piirit nauttivat kansan laajaa tukea. Poliittinen tietoisuus oli tuolloin 1930-luvun alussa asenteeltaan hyvin oikeistolaista ja oikeiston laittomiin toimiin ei reagoitu siinä suhteessa kuten esim. vasemmiston lailliseenkin toimintaan. Äärioikeiston laittomuuksien valvominen ja rankaiseminen nähtiin hyvin laajalti epäisänmaallisuutena.²⁴²

Kekkonen oli aluksi suhtautunut Lapuan liikkeen toimintaan ymmärtäväisesti. Vuonna 1930 "Lautamiehen lavitsalta"-nimimerkillä Kekkonen arvioi Lapuan liikkeen herättäneen isänmaallista ajattelevaa kansaa maan itsenäisyyden turvaamiseksi. Taistelun tarkoituksena oli kaiken kommunistien toiminnan estäminen, jonka myös Kekkonen katsoi tarpeelliseksi "valtion olemassaolon ja kansallisen itsenäisyyden turvaamiseksi"²⁴³.

Yhteiskunnallinen tendenssi näkyi mm. Mäntsälän kapinan jälkeisissä rikosoikeudellisissa tutkimuksien suoranaudessa velttoudessa ja rangaistusten mitättömyydessä, joka Kekosta harmitti²⁴⁴. Lisäksi suojeluskuntaa ei "puhdistettu" vaan kapina käsiteltiin suojeluskunnissa pitkälti sisäisenä asiana. Oikeisto piti myös kapinan rinnastamista vuoden 1918 kapinaan räävittömänä.²⁴⁵ Tästä hankalasta lähtökohdasta Kekkonen joutui lähtemään liikkeelle alkaessaan osoittaa äärioikeiston toiminnan illegitiimiyden ja aloittaessaan hienovaraisesti vihjailunsa, että äärioikeiston ja erityisemmin Lapuan liikkeen jälkeläisen IKL:n toiminta oli epäisänmaallista ja kansanvastaista.

Tämän toiminnan osoittaminen epäisänmaalliseksi ja kansanvastaiseksi oli hankalaa siitäkkin syystä, että IKL:n julkilausutuista kansallisista päämääristä monet olivat hyvin samankaltaisia kuin Kekkonenkin 'kansallis-siveellis-sivistyksellis-tervehenkiset' kannanotot. IKL:n kanssa vuonna 1933 vaaliliitossa ollut kokoomuskin joutui miettimään suhdettaan

²⁴² Kekkonen 1972b, s. 25. Jukka Kekkonen on huomionut, että viranomaistaho Etsivä keskuspoliisin (EK) merkitys, valtiopetoksellisen toiminnan paljastamisen ohella, oli siinä, että se aktiivisesti myös pyrki ohjailemaan syyttäjiä ja tuomioistuimien toimintaa. EK oli sidoksissa hyvin pitkälti kunkin hallituksen linjauksiin 'poliittisen rikollisuuden' suhteen, mutta pahoja ristiriitoja syntyi, kun 'isänmaallisia' aineksia syytettiin poliittisista rikoksista; heidän tekemisiään tutkittiin hellämielisemmin kuin vasemmistolaisten toimia. Näin ollen viranomaiset eivät noudattaneet objektiivisuuden ja yhdenvertaisen käsittelyn periaatetta. Kekkonen Jukka 1996, s. 193-194.

²⁴³ Kekkonen käsikirjoitus Suomen Heimon numeroon 7-8/1930 nimimerkillä Lautamiehen lavitsalta (toimitus sensuroi kriittisimmän aineksen Lapuan liikettä ja Vihtori Kosolaa kohtaan). Ks. Uino 2000, s. 129-132.

²⁴⁴ Mäntsälän kapinan tutkimuskomissiossa Kekkonen oli perusteellisten tutkimusten ja kovien rangaistusten kannalla. J.E. Sunilan hallituksen heikkous rangaistuksen valvomisessa harmitti Kekosta ja senkin vuoksi hän ajoi maahan vahvempia hallituksia, jotka paremmin pystyisivät panna vastaan äärioikeistoille. Uino 2000, s. 172-173.

²⁴⁵ Ahti 1990, s. 280-281, 287.

IKL: on ja sen poliittisiin päämääriin, koska IKL:n kannatus oli suoraan pois kokoomukselta, eikä keskiryhmiltä, kuten kokoomuksessa oli laskettu²⁴⁶.

Kokoomuksesta ensimmäisenä alkoi pesäeroa voimakkaasti IKL:n suuntaan tehdä J.K.Paasikivi. Samalla tavalla kuin Kekkosella oli Paasikivelläkin ongelmia kamppailla IKL:n julkilausuttuja päämääriä vastaan. Paasikivi joutui myöntämään, että "fascismin" ja kansallissocialismin päämäärissä oli hyväksyttävää mm. kansan yhteisyyden korostaminen, isänmaan kunnian ja vapauden puolustamistahdon vahvistaminen ja yleensäkin moraaliset ja henkiset päämäärät ja niiden ylläpitäminen²⁴⁷. Näiden päämäärien Paasikivi katsoi kuuluvan myös IKL:n ja kokoomuksen puolueohjelmaan. Nämä päämäärät olivat myös 'republikanistis-konservatiivisen' Kekkoson ahkerassa käytössä.²⁴⁸ Paasikivi aloitti kokoomuksen IKL:n vastaisen taistelun hyvin kekkoslaisin argumentein tultuaan kokoomuksen puoluevaltuuskunnan puheen johtajaksi²⁴⁹

Paasikivi käytti IKL:n vastaisessa taistelussaan teoriatasolla hyväkseen kekkoslaisten argumenttien lisäksi lähinnä 'burkelaista konservatismia', jonka päävihollisia olivat vallankumoukselliset massaliikkeet²⁵⁰. Kekkoson määrittely jonkin -ismin kautta on huomattavasti hankalampaa, koska hän haukkasi poliittista energiaa monista erilaisista ajatussuunnista muokatessaan poliittista todellisuutta. Erityisesti väitöskirjan jälkeen hän käytti hyväkseen äärioikeiston ja äärivasemmiston vastaisessa taistelussaan mm. republikanismin ja liberalismien traditioita sekä konservatismien kumouksellista toimintaa vastustavaa periaatetta.

²⁴⁶ Kokoomus sai vaaliliitossa IKL:n kanssa vähemmän kansanedustajia (32; kokoomus 18, IKL 14) kuin kolme vuotta aiemmin yksin (42). Vuoden 1936 vaaleissa kokoomus ei ollut enää vaaliliitossa IKL:n kanssa ja se sai 20 paikkaa, kun IKL sai samat 14 paikkaa. Vuosina 1939-1945 Kokoomuksella oli 25 kansanedustajaa ja IKL:lla 8.

²⁴⁷ Nämä periaatteet olisi voinut johtaa vaikkapa Englannin konservatiivisen puolueen johtavista periaatteista, joita Paasikivi korosti esitelmässään *Demokratia vai diktatuuri? Mitä kansallisen Kokoomuspuolueen periaatteet sisältävät?* Tampereen kokoomuksen kokouksessa 25.10.1934. Esitelmässä Paasikivi korosti kokoomuspuolueen konservatiivisuutta ja konservatismien eroa oikeistolaisia kumousliikkeitä (myös IKL:a) kohtaan. Paasikivi 1956a, s. 49-65.

²⁴⁸ Ks. Virkkunen 1981, s. 114-117. On mahdollista, että Paasikiven IKL: on kohdistuvan rajanvedon käynnistyminen oli kuitenkin peräisin taloudellisista eikä aatteellisista päämääristä. Paasikivi taloudellisen liberalismien edustajana vastusti voimakkaasti IKL:n ajamia 'valtiopainotteisia' taloudellisia aloitteita esim. lailla määrättävää teollisuustyömiehen minimipalkkaa. Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista havaita, että sotien jälkeen Paasikivellä oli valmiutta itsenäisyyden turvaamiseksi hyväksyä "kansallisenä kompromissina" talouden valtiojohtoisuuden sosialidemokraattinen linjaus. Ks. Pekkarinen & Vartiainen 1993, s. 110-111.

²⁴⁹ Vrt. Ikonen 1986.

²⁵⁰ Ks. Edmund Burkesta ja konservatismista Suvanto 1994. Aatteena konservatismiin määrittely on vaikeaa, eksakti määrittely on mahdotontakin. Tässä suhteessa Pekka Suvannon teos *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle* on erittäin hyvä ja monipuolinen konservatismien esittely.

Paasikivi, samoin kuin Kekkonenkin, oli lukenut Bryceä, jonka teksteistä hän ammensi 'liberaalia konservatiivisuutta'. Paasikivi katsoi liberalismiin ja konservatismiin puolustavan yksilöä, kun taas fasismi ja sosialismi alistivat yksilön totalitarismissa tahdottomaksi agentiksi.²⁵¹ Jos vertaillaan esim. Paasikiven ja Kekkonen kielenkäyttöä IKL:n vastaisessa politiikassa, näyttää siltä, että kokoomuksen puheenjohtaja Paasikivi läheni Kekkonen käsitteellisesti, joskaan kokoomuksen ja maalaisliiton yhteistyönä tai henkilö-lähestymisenä se ei näkynyt.

Vielä vuonna 1933 kokoomuksen ohjelmajulistus oli erittäin oikeistomielinen ja samansisältöinen IKL:n kanssa. Yhteisiä teemoja olivat mm. parlamentarismien arvostelu, lujemman hallitusvallan vaatimus sekä voimakas erityisesti kommunisteihin, mutta myös sosialidemokraatteihin, kohdistunut taisteluhaaste. Selvä eronteko IKL:ön näkyi kokoomuksen vuoden 1936 vaaliohjelmassa, jonka mukaan "on toimittava niin, että demokraattisen ja parlamentaarisen valtiojärjestyksen säännöllistä toimintaa ehkäisevät vaikeudet ja epäkohdat saadaan poistetuksi" sekä "on pidettävä huolta siitä, että maan hallitus pysyy yhteiskuntaa säilyttävien voimien käsissä". Erikseen mainitaan, että "isiltä perityille pohjoismaisille katsomuksille sekä valtiolliselle ja yhteiskunnalliselle vapaudelle vieraat fascistiset pyrkimykset on torjuttava". Vuoden 1939 vaaliohjelmassa tehtiin vieläkin selvempi ero IKL:ön, korostamalla erikseen IKL:n torjunnan tärkeyttä. Siten kokoomus tuli ohjelmatasolla oikealta aimo harppauksen kohti poliittista keskustaa, joka vuoden 1932 puolueohjelmassaan korosti tasavaltaista, kansanvaltaista valtiomuotoa sekä tarvetta ehkäistä kansanvallan väärinkäyttöä ja erikseen "huliganismia".²⁵²

Paasikivi, kuten Kekkonen jo aiemmin, alkoi kokoomuksen johdossa kyseenalaistaa aatteen tuomisen ulkomailta, silloin kun se ei sovellu Suomen oloihin. Hän korosti kansan ja yhteiskunnan liiallisen hajaannuksen demokratian turmioon vievää vaikutusta (Saksan esimerkki ja parlamentarismien korostus) ja katsoi pääasiaksi kansan siveellisen kunnan säilyttämisen. Hän painotti kansan ennen kaikkea yksimielisyyden tarvetta Snellmaniin vedoten²⁵³. Paasikiven verraten Kekkosella voidaan sanoa olleen käsitteellisesti innovatiivinen rooli.

Toisaalta jo 10 vuotta ennen Kekkonen ja Paasikiven edistyspuolueen kaksinkertainen pääministeri J.H.Vennola painotti teoksessaan *Kansanvaltainen valtioelämämme* kansalaisten velvollisuutta turvata kansanvallan tulevaisuus ja tehdä rikkinäisestä

²⁵¹ Suvanto 1994, s. 232.

²⁵² Vrt. Isänmaallisen Kansanliikkeen yleiset ohjelmaperusteet (Perusohjelma hyväksytty perustavassa kokouksessa Hämeenlinnassa 5.6.1932); Kansallisen Kokoomuspuolueen vaaliohjelmat (Hyväksytty puoluekokouksessa 7-8.5.1933): (13.14.4.1936): (1-2.4.1939); Maalaisliiton puolueohjelma (Hyväksytty ylimääräisessä puoluekokouksessa Helsingissä 24.1.1932). Ks. Borg 1965, s. 210-263.

²⁵³ Paasikiven puhe *Vapaus* kokoomuksen juhlassa Lapualla 21.6.1936. Paasikivi 1956a, s. 110-120.

kansakunnasta yhtenäinen, koska kansanvaltaisuuden lähtökohta on yhdistää eikä lyödä rikki²⁵⁴. Kekkonen tasavaltainen innovatiivisuus ei ollut mitään ainutlaatuista, mutta lähinnä hänen IKL:n osoittaminen epäkansalliseksi/epäisänmaalliseksi oli lähellä innovatiivisen ideologin toimintaa. Innovatiivisuutta enemmän hänen käyttämänsä kielen 'menestys' perustui kuitenkin sen notkeuteen ja ironiseen luonteeseen.

3.3.2 Kekkonen ja IKL:n käsitekamppailu

Kekkonen kirjoitukset ja puheet alkoivat ainakin *Demokratian itsepuolustuksen* jälkeen kiinnostaa laajasti poliittisia piirejä Suomessa. Kekkonen puheakteilla alkoi olla tuolloin laaja dialoginen merkitys. Kekkonen tekstien dialogisuus on nähtävissä ajan myötä myös laajenevassa diskurssin merkityksessä, jossa kielen konstitutiiviseen luonteeseen kuuluu, että Kekkonen kielelliset valinnat alkoivat hiljalleen vaikuttaa myös suomalaisen yhteiskunnan symbolisissa merkityksissä. Kekkonen alkoi käydä jatkuvaa vuoropuhelua 1930-luvulla lukijoidensa ja kuulijoidensa kanssa ts. hän oli jatkuvassa vuorovaikutuksessa sekä poliittisten vastustajiensa ja kannattajiensa kanssa. Dialogisuus korostui entisestään Kekkonen aloittaessa toimintansa eduskunnassa. Tieteentekijän tavoin Kekkonen kirjoituksissa dialogisuus korostui koko ajan myös siten, että oletukset kuulijakunnan tietämyksestä vaikuttivat jatkuvasti hänen tuottamaansa tekstiin²⁵⁵.

Osaltaan näiden Kekkonen kielellisten valintojen seuraukset on nähtävissä mm. eri ryhmien välisissä näkemyseroissa. On kuitenkin sanottava, että Kekkonen rooli symbolisten merkitysten tuottajana ei vielä 1930-lukulaisessa kielellis-sosiaalisessa kontekstissa ollut kovinkaan korostunut. Pidemmän aikavälin tarkastelussa nähdään Kekkonen diskurssin vaikutus yhteiskunnallisia ilmiöitä uusintavana ja kulttuuria muuttavana tekijänä.²⁵⁶

Demokratian itsepuolustus tehtiin melko laajaa politiikasta kiinnostunutta yleisöä kohtaan. Sen retorinen ja tieteellinen taso oli jollain tapaa karkeaa, koska kirjoittajan ja yleisön välille oli saatava yhteinen perusta 'yhteiseksi kieleksi' mm. arkikielen ilmauksia käyttämällä. Väitöskirjan osalta yleisö oli marginaalisempaa, mutta sen 'poliittisista' osista on luettavissa hienovaraisempia illokuutioita, jotka aiheuttivat diskurssia esim. IKL:n vaikuttajien kanssa väitöskirjan ilmestyttyä. Kekkonen etuna 1930-lukulaisessa kielipelissä oli, ettei hän kansan

²⁵⁴ Vennola 1924.

²⁵⁵ Vrt. Perelman 1982, s. 21. Chaim Perelman korostaa, että tehdäkseen omasta diskurssistaan tehokkaan, tulee puhujan "sopeuttaa itsensä" ja argumenttinsa yleisönsä. Ks. myös Summa 1996, s. 66-67. Summa painottaa, että argumentoinnin tavoitteena on määritellyn tai määrittämättömän yleisön hyväksynnän saavuttaminen. Argumentoinnissa ollaan kaiken aikaa kiinnostuneita siitä, mikä voisi olla 'hyväksyttävää' suhteessa yleisöön. Summan mielestä Perelmanin retoriikantutkimuksessa suuri merkitys on juuri yleisön merkityksen korostamisella. Argumentointi on Perelmanille osoitteellista kommunikointia, johon liittyy tietoisuus yleisöstä.

²⁵⁶ Vrt. Leiwo&Pietikäinen 1996, s. 102-106.

parissa ollut vielä niin tunnettu, kiistelty ja ristiriitainen henkilö kuin takinkääntämisen ja sotasyllisyysoikeudenkäynnin jälkeen, jolloin myös maalaisliitossa oli voimakkaita ennakkoluuloja hänen argumentointinsa suhteen.²⁵⁷

Taistelussaan 'isänmaallista oikeistoa' ja IKL:a vastaan Kekkonen pyrki osoittamaan oman toimintansa legitiimiyden ja vastustajan illegitiimiyden. Saavuttaakseen päämääränsä Kekkosella ei ollut muuta mahdollisuutta kuin käyttää hyväkseen myös vastustajiensa käyttämiä termejä siis käyttää vastustajien omia termejä heitä vastaan.²⁵⁸ Tämä tapahtuu mm. nostattamalla omaa näkökannan rohkeutta ja rehellisyyttä sekä paheksumalla vastustajien toimintaa petollisuutta ja epälojalisuutta. Juuri näitä keinoja Kekkonen alkoi käyttää puheissaan ja kirjoituksissaan jo hieman ennen *Demokratian itsepuolustuksen* ilmestymistä.

Demokratian itsepuolustuksessa Kekkonen tuo juonikkaasti esiin diktatuurin epäisänmaallisuuden, jolla hän selvästi viittaa IKL:n toimintaan. Kekkonen korosti, että on estettävä ulkomaalaisten diktatuurioppien tuominen maahan, koska niiden omaksuminen saattaa maan itsenäisyyden vaaraan ja etenkin niiden jäljitteleminen, johtaa oppien "aatteellisen isänmaan talutusnuoraan". Näin ollen Kekkonen luo kuvaa sellaisen toiminnan epäisänmaallisuudesta, jota IKL harjoitti.²⁵⁹ Vuoden 1936 eduskuntavaalien puhetilaisuuksissa Kekkonen kampitti IKL:a väittämällä, ettei se ole kansanliike, eikä isänmaallinenkaan, koska IKL oli mennyt Suomen ja Saksan kauppasodassa Saksan puolelle.²⁶⁰ Kuten voidaan havaita Kekkonen selkeänä tavoitteena oli osoittaa IKL:n epäisänmaallisuus ja oman tulkintansa 'siveellinen' isänmaallisuus.

Kirjoittaessaan kahden isänmaan miehistä Kekkonen halusi korostaa problematiikkaa, joka aiheutuu ulkomaisten oppien jäljittelystä. Hänestä se vie tielle, jossa vahvempi määrää, kuinka kansallisista asetelmista valtiollista politiikkaa voi harjoittaa. Siten kansallinen politiikka menettää merkitystään, koska on pakko totella vahvempansa. Kekkonen formulointi voisi tietysti koskea Neuvostoliiton ja Suomen välistä suhdettakin, mutta

²⁵⁷ Vrt. Kalelan artikkeli: *Missä merkityksessä historiantutkimus on retoriikkaa?*, jossa Kalela tuo esiin historiantutkimuksen dialogisuuden ja retoriikan merkityksen, joskin retoriikan käsittely on melko suppeaa ja Aristotelen eetos, päätöksen ja logoksen käsitteisiin keskittyvää. Joskin päätöksen käsittely luo mielenkiintoisen lähtökohdan siihen, miten yleisö ottaa tekstin vastaan (perlokutionaarinen näkökulma). Kalela 1993.

²⁵⁸ Vrt. Skinner 1988e, 112. "And to achieve this end, he has no option but to show that at least some of terms which his ideological opponents use when they are describing the actions and states of affairs of which they approve can be applied to include and thus legitimate his own untoward behaviour".

²⁵⁹ Kekkonen 1934, s. 36.

²⁶⁰ Skyttä 1980, s. 87.

pamfletin konteksti huomioon ottaen piikki on suunnattu selvästi IKL:n saksanmielisyyttä kohtaan.²⁶¹

IKL:n piti jatkuvasti uudentaa isänmaallisuuttaan myös eduskunnassa. Eduskuntakeskustelun perusteella se sai välillä melko epätoivoisiakin muotoja. Esimerkiksi kun eduskunta käsitteli joulukuussa 1936 ns. puserolain jatkoaikaa eduskunnassa, esitti Kares, että jos hallitus suvaitsee "marxilaisten voimistelujuhliissa poliittisia tunnusmerkkejä tai niitä suvaitaan marsalkkanauhojen muodossa esimerkiksi ruotsalaisten joukossa, jää kansalaisille oikeamielinen syy tarttua aseisiin.[!]". Oikeusministeri Kekkonen vastasi IKL:n kärsivän henkisestä masennuksesta, kun äänestää molemmilla nappuloilla. Sillä oikeusministeri tarkoitti IKL:n ristiriitaista käyttäytymistä, koska se oli koko toimintansa ajan pyrkinyt estämään kommunistien symbolien käyttämisen. Lisäksi Kekkonen osoitti urheilutietämyksensä luettelemalla urheiluseuroja, jotka käyttävät punaisia paitoja olematta kommunisteja. Siitä seurasi, että IKL:n Hilja Riipinen pyrki todistamaan oikeusministerin epäisänmaallisuuden väittämällä hänen puhuvan kommunistien puseroiden puolesta, johon eduskunta vastasi räjähtämällä nauruun:

Riipinen: "Sitähän te osaatte [nauraa]"; Tanner: "Kun on hovinarrit mukana"; Kekkonen vastauspuheenvuoro Riipiselle: "Riipinen väärästi lausuntoni niin perusteellisesti, etten katso olevan syytä siihen vastata."²⁶²

Vaikka poliittinen kiistatilanne ja vastakkainasettelu on Kekkonen ja IKL:n tapauksessa selkeä, eivät käsitteiden merkityserot ole kovinkaan selkeitä. Niinpä Kekkonen keinona olikin pyrkiä totalisoimaan ja universalisoimaan omia yksipuolisia merkityksiä käsitteiden sisällöksi. Hän pyrki marginalisoimaan vastustajan käsittemerkitykset ns. lingvistisen diskriminaation kautta.²⁶³ Kekkonen ei välttämättä edes suostunut vastavuoroiseen dialogiin. Hän oli jo ennen kesän 1936 vaaleja suoraan määritellyt *Maakansassa* IKL:n toiminnan ja päämäärät isänmaallista rintamaa hajottavaksi epäisänmaallisuudeksi²⁶⁴.

Temporaalisesti tarkasteltuna isänmaallisuuden/patriotismin käsite on pitkäkestoinen merkitykseltään. Käsitteenä se on kerännyt pitkäkestoisia merkityksiä, jotka eivät katoa jokaisessa poliittisen systeemin tai sosiaalisen tilanteen muutoksessa, koska tällaista

²⁶¹ Kekkonen 1934, s.38-39. Kekkonen kiinnitti huomiota siihen, että "harkitusti ja kylmäverisesti johdettu kumousliike voi helposti täyttää vaatimuksen muodollisesta laillisuudesta", jolla hän ilmeisesti viittasi Saksan tapahtumiin, joihin hän myös väitöskirjassaan laajemmin viittaa.

²⁶² Ehdotus laiksi valtiollista ajatussuuntaa ilmaisevien pukujen ja puvun osien käyttämiskiellosta. VP 1936 ptk. II, s. 1407-1410.

²⁶³ Ks. Räsänen 1997, s. 16-23.

²⁶⁴ *Maakansa* 9.6.1936; Ks. Uino 2000, s. 295-296. Kekkonen IKL:n ja oikeiston vastaista taistelua ei kuitenkaan tule nähdä pelkkinä kielellisinä temppuina, vaan on huomioitava, että IKL:n poliittiset ohjelmat olivat kaksinaamaisia ja myös melko läpinäkyviä. Tämän IKL:n julkisen poliittisen ohjelman ja "todellisen ohjelman" välisen eron suuri yleisökin varmasti näki. Vrt. esim. Paasikivi 1956a, s. 114.

peruskäsitettä käytetään toistuvasti erilaisissa poliittisissa yhteyksissä.²⁶⁵ Jos vertailemme Kekkonen ja 'IKL:n' isänmaallisuuden käsitettä tekstianalyytisesti semasiologisesta ja onomasiologisesta metodista²⁶⁶ käsin, voidaan havaita, että 'kekkoislainen' ja 'ii-koo-ällä:läinen' isänmaallisuuden merkitys sinänsä on hyvin samankaltaista ja isänmaallisuutta kuvaava sanasto on suorastaan samanlaista. Yhteisiä piirteitä ovat esimerkiksi, että isänmaassa yksilön velvollisuudet ovat suuremmat kuin hänen oikeutensa siten isänmaan etu on suurempi etu kuin ryhmäedut tai yksityisedut.²⁶⁷

Kekkonen käytti taistelussaan IKL:a vastaan hyvin kärkevää ironialla²⁶⁸ ja satiirilla²⁶⁹ höystettyä kieltä²⁷⁰. Esimerkiksi hän vertasi pamfletissaan diktatuurioppeja koleraksi, jonka leviäminen on tehokkaasti estettävä. Samanlaisia painotuksia ja samantapaisia kielikuvia, kuten ulkomaalaiset patenttilääkkeet ja appelsiinipuun viljely Suomessa, oli Kekkosella käytössään viikko väitöstilaisuuden jälkeen pitämässä Viipurin puheessa. Näin hän piti siis teemat ja tyylit pitkälle samanlaisina pyrkiessään osoittamaan fasismin ja kansallissosialismin opit pätemättömiksi Suomeen. *Demokratian itsepuolustuksessa* Kekkonen syytti saksalaisesta esikuvapuolueesta suomennuttua ohjelmaa epäterveeksi ja "tuollaisen puolueen" [IKL] esiintymistä suomalaiskansallisena suoranaisena huijauksena. Samoin hän viittasi siihen, että se mikä on kansallista Saksassa on epäkansallista Suomessa.²⁷¹

Ironian taitoaan IKL:a kohtaan Kekkonen oli osoittanut jo vuoden 1933 kirjoituksissaan maalaisliiton lehtiin. Esimerkiksi *Maakansassa* 22.6.1933 Kekkonen kuvaili oikeistoa ja etenkin äärimmäistä oikeistoa luuloterveiksi, koska heidän johtajansa puhuivat "virran viemisestä" oikealle ja käyttivät tästä monenlaisia ylisanoja. Tämä kuvastaa hyvin Kekkonen kielellistä leikittelyä ja IKL:n kanssa leikittelystä suoranaista nauttimista. Kontrasti luulosairaana ja luuloterveen välillä on selkeä ja sen tarkoituksena oli vähätellä oikeiston voiman paisuttelua.²⁷²

²⁶⁵ Vrt. Kurunmäki 1994.

²⁶⁶ Semasiologia tarkoittaa lähinnä 'käsiteasian' poliittisten ja sosiaalisten merkitysten tutkimista ja onomasiologia tarkoittaa 'käsiteasian' synonyymien ja nimien tutkimista.

²⁶⁷ Ks. Borg 1965, s. 210-211; vrt. Kekkonen 1934.

²⁶⁸ Ironia termi on lähtöisin antiikin retoriikasta, jossa sen merkitys oli salailu tai (näennäinen) tietämättömyys, jonka tarkoituksena oli ärsyttää vastustajaa. Juuri tähän vastustajan ärsyttämisen tarkoitukseen Kekkonen IKL-vastainen retoriikka usein pyrki. Erityisesti ironian kielellisten merkkien kielikuvista Kekkonen käytti kontrastia, jonka tarkoituksena oli saattaa IKL:n toimintaa mahdollisimman epäsuotuisaan ja naurettavaan valoon. Ks. Leiwo&Luukka&Nikula 1992, s. 37.

²⁶⁹ Sivistyssanakirjassa satiiri = pilkallinen kirjallinen tuote, jonka kärki kohdistuu ihmisen heikkouksiin tai yhteiskunnallisiin puutteellisuuksiin. Satiirin alalaji on parodia, jossa matkimalla vakavaa tuotetta saatetaan sen sisältö naurettavaksi. Ks. Aikio 1979. Ironia on ehkä syvällisempi kriittisempää kuin parodia, joka asettuu jonkin ilmiön viereen. Parodia on siis korostettua toistoa, jonkin asia uudelleenesitystä

²⁷⁰ Enemmän ironiasta, satiirista ja parodiasta esim. Hutcheon 1994 ja Rorty 1989.

²⁷¹ Kekkonen 1934, s. 50, 56.

²⁷² Kekkonen kirjoitus *Luuloterve* *Maakansassa* 22.6.1933. Ks. Uino 2000, 214-215.

Huvittavan esimerkin Kekkosesta satiirikkona ja hänen poliittisen parodian tajustaan tuo esiin hänen kertomuksensa puheen "ujuttamisesta" Vihtori Kosolalle. Kosolalla oli ollut määrä pitää suuri valtiollinen puhe, mutta häneltä olivat puheenkirjoittajat "hukassa" ja hän antoi puheenkirjoitustehtävän Kekkonen vanhalle tutulle Arvo Pylkkäselle. Pylkkäsestä ei kuitenkaan ollut puheenkirjoittajaksi ja niinpä hän pyysi Kekkostä apuun, jonka olisi nopeasti kyhättävä Kosolalle juhlapuhe. Kekkonen naputteli nopeasti aatteellisen puheen Kosolalle, jossa fraasit seurasivat toisiaan, mutta joka ei sisältänyt mitään uhkavaatimuksia. Kosola piti puheen, luulleen sitä Pylkkäsen kirjoittamaksi, saaden suuret suosionosoitukset puheesta. Parodialla ei ollut sen laajempaa parodista merkitystä kuin Kekkoselle ja hänen lähipiirilleen, mutta osaltaan esimerkki kertoo Kekkosesta tekstintekijänä sekä hänen ilkkurisesta luonteestaan.²⁷³

IKL:n ja sen vastustajien välisessä retorisisessa taistelussa IKL oli ottava osapuoli. *Svenska Dagbladetin* toimittaja P.H. Norrmèn, joka oli tutustunut IKL:ön ja Kosolaan kirjoitti, että "lapualaisuudessa on kääntynyt päällelle kaikki perinteiset käsitykset demagogiasta, agitaatiosta ja loistavista puhujanlahjoista". Kielen kankeus oli hänen mielestään pikemminkin tuskastuttavaa ja mielenilmaukset epäselviä. Sen sijaan lapualaisuuden vastustajilla oli sukkelimmat miehet, nopsemmat kielet ja tottuneemmat kynäniekat. Käytettäessä poliittista pilkkaa sekä ivan ja ilkunnan aseita oli heidän ylivoimansa Norrmènin mielestä musertava. Hänen mukaansa se teki pelin helpoksi, koska IKL teki jatkuvasti taktisia erehdyksiä, onnettomia julkilausumia ja julistuksia, huonoja sananvalintoja silloinkin, kun niiden tarkoitus oli kiistämätön.²⁷⁴ Samanlaiseen arvioon päätyi Ståhlberg, joka pyrki osoittamaan kansanliikkeen tietämättömyyden ja sekavat väitteet ironisin sanankääntein. Hän tuki kuitenkin Kekkostä IKL:n lakkauttamisyrityksessä, koska piti IKL:a "todellista" epäkansanvaltaista luonnetta vaarallisena kansanvallalle.²⁷⁵

Sinänsä äärioikeiston vastainen taistelu päättyi Kekkonen osalta 1930-luvun osalta tappioon, kun hän sisäministerinä epäonnistui IKL:n lakkautusyrityksessä loppuvuodesta 1938. Suoraan sanoen hänen perustelunsa eduskunnassa lakkautukselle olivat onnettomia. Perustelut olivat totutun IKL:n Lapuan liikkeen toiminnan jatkamisen lisäksi mm. Kuopion koululaisten provokatiivinen lentolehtisten levittäminen ja koululaisten räjäyttämä pommi työväentalon pihalla²⁷⁶. Niinpä IKL:n ohella mm. kokoomuksen Edwin Linkomies arvosteli Kekkonen demokratian periaatteille vieraita ajatuksia. Sisäasiainministeri oli lausunut Linkomiehen mukaan sellaisia ajatuksia, "ettei tarvitse olettaa pysymisen kansanvaltaisella

²⁷³ Ks. Kekkonen 1972b, s. 14-16.

²⁷⁴ Korjuksen 1976, s. 16 mukaan.

²⁷⁵ Blomstedt 1969, s. 471-475, 494-495.

²⁷⁶ Valtioneuvoston tiedonanto IKL:n lakkauttamisesta 22.11.1938. VP 1938 ptk. II, s. 1368-1375.

pohjalla olevan hänelle täysin verissä²⁷⁷. IKL ja kokoomuksen oikeistosiipi yritti jatkuvasti eduskunnassa aina talvisotaan asti väittää Kekkosta epädemokraattiseksi. He käyttivät jatkuvasti myös hyödykseen *Demokratian itsepuolustuksen* merkitysyhteydestä irrotettuja sitaatteja. Yhtä sitkeästi Kekkonen väitti IKL:a (johtajia) epäkansanvaltaiseksi ja epäisänmaalliseksi, kuten vielä IKL:n lakkautusoperaation yhteydessäkin:

"Olen varma, että suuri osa IKL:n jäseniä on isänmaallista ... varsinkin nuoriso noudattaa ihanteita, jotka ovat jaloja. ... Mutta valitettavasti tämä nuoriso on joutunut tunteettoman poliittisen kiihoituksen uhriksi. ... Olen varma, että tuo nuoriso vapauduttuaan siitä vihan ja koston hengestä, jonka se nyt on omaksunut, ryhtyy sille kuuluvalla innolla ja rakkautella aktiiviseen työhön kansalaissovinnon ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden sekä oikean kansallishengen toteuttamiseksi."²⁷⁸

IKL:n vastaista taistelua ja erityisesti IKL:n lakkautusoperaatiota on pyritty jälkikäteen rationalisoimaan ulkopoliittisilla motiiveilla, erityisesti Neuvostoliitto-suhteilla. Näin teki myös Kekkonen. Hänen IKL:n vastainen taistelunsa oli kuitenkin luonteeltaan sisäpoliittista - henkilökohtaistakin - eikä suinkaan ulkopoliittista, mitä Kekkonen jälkirationaalisesti yritti todistella. *Demokratian itsepuolustuksen* IKL:n vastaisesta 'iskusanastosta' käy hyvin ilmi, että taistelu oli luonteeltaan sisäpoliittista. Lakkautusprosessin alullepano ei nimittäin ajoittunut vuodelle 1938, jolloin Suomen ja Neuvostoliiton suhteet alkoivat kiristyä, vaan Kekkonen oli "poliittisessa ohjelmassaan" vaatinut IKL:n lakkauttamista jo vuonna 1933. Kekkonen ja Paasikiven IKL:n vastaisten motiivien taustalla oli nimenomaan raivata pois epädemokraattinen sisäpoliittinen vastustaja, syyt eivät tuolloin olleet ulkopoliittisia. IKL:n Kares totesi eduskunnassa odottaneensa lakkautusmääräystä siitä asti, kun oli lukenut "*Kansanvallan itsepuolustuksen*"²⁷⁹. IKL-vastaisuus oli tuolloin hyvin yleistä poliittisen keskustan ja vasemmiston osalta.²⁸⁰

3.3.3 Kekkonen kansallisena eheyttäjänä

Demokratian itsepuolustuksen pyrkimyksenä oli luoda siltaa työväenluokkaa ja implisiittisesti luettuna myös sosialidemokraatteja kohtaan. Toisaalta pamfletissa esiintyy aimo annos SDP-vastaisuutta. Siten se on luonteeltaan kaksijakoinen; sisällöltään jopa ristiriitainen. Ensinnäkin Kekkonen rinnasti kommunismin ja marxilaislähtöisen sosialidemokratian siinä mielessä, että katsoo niiden kummankin pyrkivän johdonmukaisesti ja häikäilemättömästi vallankumoukseen eli toteuttamaan sosialistisen valtion.²⁸¹

²⁷⁷ VP 1938 ptk. II, s. 1395.

²⁷⁸ Ibid., s. 1407.

²⁷⁹ Ibid., s. 1396.

²⁸⁰ Vrt. Uola 1982, s. 345, 365-367 ja Korjus 1976, s. 241. Korjuksen mukaan jo heti IKL:n perustamisen jälkeen keväällä 1932 liikkeessä pelättiin, että viranomaiset etsivät kaikin keinoin laittomuuksia, joiden perusteella IKL voitaisiin lakkauttaa.

²⁸¹ Kritiikki on samankaltaista kuin IKL:n ja kokoomuksen ohjelmakritiikit sosialidemokraatteja kohtaan vuosina 1933 ja 1933. Aseet kritiikille olivat olemassa, koska SDP itse korosti vuoden 1930 ohjelmassaan mm. kansainvälisen solidaarisuuden vältämättömyyttä sekä sosialisoimista. Ks. Borg 1965, s. 193-207.

Hänen mielestään demokratiolla ja sosialidemokratiolla ei siten ole mitään yhteistä. Sosialidemokraatit eivät voineet olla myöskään liberalististen vapausoikeuksien takana, vaan he olivat kollektivistejä, jotka käyttivät kansalaisvapauksia ja liberalismia hyväkseen tiellä valtaanpääsylleen. Samalla tavoin kuin IKL ei sosialidemokratia ollut Kekkoselle kotimainen liike, vaan ulkomaisia patenttilääkkeitä noudattava.²⁸² Kekkonen kritisoi sosialidemokraattista liikettä kovaotteisesti ja paljolti samoilla argumenteilla kuin äärimmäistä vasemmistoa ja oikeistoa. Toisaalta *Demokratian itsepuohustuksesta* on löydettävissä myös Kekkosien käden ojennus sosialidemokraateille.

Kekkonen loi "historiankirjoitusta", jonka mukaan suomalaisuusliike on ollut demokraattisella asialla. Tämän avustuksella työväenliikkeen valtiollinen ja taloudellinen asema olisi lähtenyt nousuun Snellmanin ja Yrjö Koskisen vaikutuksella. Vastaavasti suomalaisen työväestön kohoaminen valtiolliseen vaikutusvaltaan on edistänyt suomalaisuuden voittokulkua. Edelleen Kekkonen eheytti väittämällä, että sosialidemokraatit olivat itsenäisyyden aikana joutuneet salakavalasti ruotsinmielisten taktikoinnin uhriksi ja talutusnuoraan. Hän meni suomalaisuusasiassaan jopa niin pitkälle, että väitti ilman ruotsalaisen eduskuntaryhmän aikaansaamaa heterogeenisyyttä saatavan Suomessa aikaiseksi voimakkaita hallituskoalitiioita, joilla olisi takanaan laaja eduskunnan enemmistö.²⁸³

Kekkosien selitysmallia voidaan tarkastella ns. argumentin siirron näkökulmasta. Skinnerin pointti retorisen siirron näkökulmassa on, että on ymmärrettävä, miksi tietty väite on esitetty, jotta ymmärtäisi myös väitteen ja sen merkityksen. Väitettä ei Skinnerin mielestä tule nähdä pelkästään väitteenä vaan siirtona argumentaatiossa. On myös ymmärrettävä miksi juuri nimenomainen siirto tehtiin ja etsittävä ne motiivit, jotka liittyvät siirron esilletuontiin.²⁸⁴ Retorisen siirron näkökulma avaa tulkintamallin, jonka kautta voidaan ymmärtää Kekkosien uudenlaista, eheyttävää ja historiallisia mutkia oikovaa uudenlaista 'historiankirjoitusta', jonka tarkoituksena oli legitimoida uudenlaisia poliittisia näkökulmia. Kekkosien argumentaatiosta on implisiittisesti luettavissa jo punamulta-yhteistyön haaskelua, koska hän voimakkaasti suosi RKP:n epäedullisuutta SDP:n yhteistyökumppanina ja tulkitsi sosialidemokraattisten puolueiden olleen demokraattisen ajatustavan varmimpia kannattajia²⁸⁵.

²⁸² Kekkonen 1934, s. 51-56.

²⁸³ Ibid., s. 66-67.

²⁸⁴ Skinner 1988c, s. 274.

²⁸⁵ Kekkonen 1934, s. 52, 66-70.

Argumentaation motiivina oli juuri parlamentaarinen epävarmuus ja hallitusten lyhytikäisyys. Kekkonen motiiveissa oli jatkaa 'kärkiläis-ruutulaisen'²⁸⁶ piirin työtä ja integroida sosialidemokraatteja osaksi aktiivista ja kansallista poliittista toimintaa eheyttämällä kansaa ja luoden vastavoimaa oikeistolaiselle suuntaukselle. Kekkonen yhteiskunnallisessa ajattelussa eheyttämisen juuret ovat ajoitettavissa ainakin 10 vuotta aikaisemmaksi kuin vuoden 1934 eheyttämään pyrkimään pamflettiin. Yhteiskunnallisten vastakohtien tasoittaminen oli Kekkonen mielestä osa valtiollista kulttuuritehtävää eli Suomen kansan kansallista ja henkistä herättämistä. Kekkonen poliittisessa ohjelmassa eheytystyö ja kansallisuuspolitiikka olivat keskeisellä sijalla koko 1930-luvun ajan ja eräänlaisen huipentuman niiden voidaan sanoa saavuttaneen punamulta-yhteistyön aloittamisessa 1937, jonka aikaansaamisessa Kekkosella oli oma tärkeä roolinsa.²⁸⁷

Toisaalta punamultayhteistyökin oli luontevaa jatkoa sille demokratia- ja oikeusvaltioprojektia vahvistavalle työlle, jota sekä poliittinen keskusta että maltillinen vasemmisto harjoittivat 1920- ja 1930-luvulla. Huomattava merkitys äärioikeiston vastaisessa taistelussa oli, että poliittinen keskusta ja sosialidemokraatit harjoittivat aktiivista oikeiston vastaista politiikkaa taistellen oikeusvaltiollisten periaatteiden puolesta laillisuusrintamassa. Kuitenkin suurin oikeistotorjuntaan vaikuttanut tekijä oli kehityskulku, jossa oikeisto otteitaan koventamalla marginalisoi itse itsensä. Kansa ei hyväksynyt laittomia otteita ja äärioikeisto jäi lopulta "yksin".²⁸⁸ Maaseudun sankat joukot, jotka olivat vaa'an kielen asemassa ajatellen Suomen valtion sisäistä asemaa. 1920-luvun alusta lähtien aktiivisimmatkin oikeistoradikalistit olivat epäröineet; olisiko maaseutu tarpeen tullen mukana kumouksessa. Epäröivä ja kielteinen vastaus on Martti Ahdin mukaan selittänyt Suomen parlamentaaris-poliittisen järjestelmän pitkäikäisyyttä.

3.4 Kekkonen ajattelun suhde republikanismiin ja hegeliläis-snellmanilaisuuteen

Republikanisella ajattelulla on monia yhtymäkohtia ja sisällöllisiä samankaltaisuuksia kuin hegeliläisellä tai snellmanilaisella ajattelulla. Historianfilosofisesti sidoskohtia on turha yksityiskohtaisesti käydä erittelemään, mutta yhteisinä elementteinä nousevat esiin mm. patriotismin korostus, käsitys yhteisöllisten etujen ensisijaisuudesta yksilöllisiin etuihin nähden sekä vapaus-käsitys, joka korostaa juuri vapauden konkretisoituvan yhteisöissä.

²⁸⁶ Kärkiläis-ruutulaiset nimettiin AKS:n johtajan Niilo Kärjen ja Valtiososialistien johtajan Yrjö Ruudun mukaan. Kärkiläis-ruutulaisen tavoitteena oli paitsi vaalia kielikysymystä yliopistoissa ja yhteiskunnassa myös yhä enemmän keskittyä yhteiskunnallisten vastakohtien tasoittamiseen. Kärjen-Ruudun piiri katsoi, ettei voimakkaan, itsenäisen Suomen luominen onnistu ilman kansallista eheyttämistä. Kärki oli Ruutua enemmän käytännön poliitikko ja Ruutu vastasi kansallisen eheyttämisen ideologiasta. Soikkanen 1991, s. 240-244, 260.

²⁸⁷ Ks. Suomi 1986, s. 31, 59; Uino 1982, s. 82-84.

²⁸⁸ Vrt. Kekkonen Jukka 1996, s. 63 ja 1999, s. 64-68, 71-82.

Republikanismin²⁸⁹ esikuvat ovat antiikin - esimerkiksi Ciceron - ajattelussa. Cicero tunnetaan Rooman tasavallan loppuvaiheen voimakkaana tasavallan puolestapuhujana: Hänen merkityksensä republikanismille välittyikin suuresti hänen kehittämänsä retoriikan teorian vuoksi erityisesti puolustuksellisten puheaktiensa kautta. Myöhempi republikanismi Italiassa käytti Ciceron retorista taktiikkaa hyväkseen puolustaessaan tasavaltaisuutta ja kaupunkien itsenäisyyttä keisarin sekä paavin valtaa vastaan.²⁹⁰

Aikakaudet ja kulttuuriset merkitykset ylittävää yhteyttä antiikin retorisen republikanismin ja Kekkonen republikaanisen ajattelun välille on turha vetää, mutta syventymällä Kekkonen teksteihin ja poliittiseen ajatteluun voidaan havaita, että Kekkonen käytti omassa tasavaltaa puolustavassa retoriikassa hyväkseen republikanismin ja sen tuottaman retoriikan traditiota²⁹¹. Kuuluisin republikanisteista on varmasti "ensimmäinen valtio-oppinut" Niccolò Machiavelli²⁹², jonka republikanismilla on ollut suoranaista vaikutusta Kekkonen ajatteluun; onpa Kekosta kuvattu vallan käytöltään Machiavellin perilliseksikin. Tosin samankaltaisesti Machiavelli tulee lukea osaksi republikanismin traditiota²⁹³.²⁹⁴

Kekkonen monet käsitykset ja käsitteetkin ovat samankaltaisia verrattuna republikanistisiin teorioihin. Kekkonen osoittaa jo 1930-luvun teksteissään laajaa lukeneisuuttaan ja perehtyneisyyttään aina antiikin klassikoihin asti. Hän mm. kuvaa roomalaisen valtion ja vallan luonnetta *Demokratian itsepuolustuksessa* ja tuntuu kunnioittavan roomalaisen valtion pakkoon perustuvaa sisäistä luonnetta, jonka tunnusmerkkinä oli kirves ja vitsakimppu. Väitöskirjasta käy ilmi Kekkonen perehtyminen myös oikeustieteen

²⁸⁹ Alunperin lat. res. publika: Valtio; myös hallitustoiminta, poliittinen elämä, hallitusmuoto, valtiosääntö- ja järjestys. Ks. Otavan Suuri sivistyssanakirja 1979 (toim. Aikio). Republikanismi yleisemmin ja tässä työssä käsitetään tasavaltalaisuutena ja sen hallitusmuodon ihailuna. Ihmiset ovat res publikassa tasavertaisia kansalaisia, valta kuuluu kansalle ja toiminta tapahtuu julkisessa tilassa. Tasavalta on luonteeltaan sekä spatiaalinen että temporaalinen käsite.

²⁹⁰ Vrt. Skinner 1978, 23-48; ks. myös Palonen 1997, s. 129; Skinner 1990, s. 132.

²⁹¹ On sinällään huomionarvoista, että Kekkonen määritteli vapausoikeuksien historiallisen kehityksen syntyneen taistelussa ruhtinasmielivaltaa ja katolista kirkon ylivaltaa vastaan. 'Inhimillistä vapautta' puolustava rakennelma ei siis ollut Kekkonen mielestä lähtöisin liberalistisesta traditiosta. Ks. Kekkonen 1934, s. 11.

²⁹² Machiavellia tutkinut Maurizio Viroli on tähdentänyt Machiavellin luoneen uudenlaisen 'politiikkatieteen'. Vanhan näkemyksen mukaan politiikka perustui hyvän yhteisön luomiselle ja sen suojelemiselle, kun Machiavelli painotti, että politiikan tavoite on tieto vallasta ja vallan tavoittelu. Vaikka Machiavelli loi uudenlaista poliittista metodologiaa, on huomattava, että samalla hän edelleen ammensi voimakkaasti republikanismin traditiosta. Ks. Viroli 1990. Skinner on esim. kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka Machiavelli puolusti poliittisen elämän "rumuutta" varhaisessa Rooman tasavallassa. Ks. Skinner 1990, s. 135.

²⁹³ Ks. Viroli 1990. Machiavellille politiikka ei ollut, kuten hänen republikanistisille opetajillekaan, vain valtiomuodon muodollinen rakenne, vaan politiikan tarkoitus oli myös kouluttaa ja hioa kansalaisia poliittisesti.

²⁹⁴ On väitetty, että Kekkonen ei olisi ennen sotien päättymistä tutustunut Machiavellin tuotantoon, mutta yleisessä tiedossa on, että Kekkonen jo nuoruusvuosinaan ahkerasi luki *Ruhtinasta* ja teki sen marginaaliin merkintöjä.

historialliseen perspektiiviin, hänen eksplikoidessaan roomalaisen oikeudenkäytön lähtökohtia²⁹⁵. Liberalismi-kritiikin retoriikassa Kekkonen pyrki osoittamaan, että liberalismi loppuun asti vietyä kieltää kansallisuusaatteen merkityksen ja "kaikki ne sisäiset arvot, jotka liittyvät isänmaanrakkauteen ja uhrautuvaisuuteen isänmaan puolesta". Kekkonen käsitykset valtiosta yhteiselämän korkeimpana muotona, pakosta ja vapaudesta, sekä yksilön ja yhteisön välisestä suhteesta ovat merkillepantavan samanlaisia republikanismin 'ideologian' kanssa.²⁹⁶

Republikanistisen tradition ja kekkoslaisen ajattelun vertailussa herkullisen, joskin puolianakronistisen, vertailukohtaan ja esimerkin tuo esiin Kekkonen pakina Lautamiesnimimerkillä vuodelta 1928. Pakinassa Kekkosella on mitä ilmeisimmin esikuvanaan antiikin Rooman klassinen 'tasavallan diktatuurimuoto', joka esiintyy myös *Demokratian itsepuolustuksen* demokratian diktatuurissa.²⁹⁷ Kekkonen pakina *Minä olin Diktaattori* julkaistiin ylioppilaslehdessä ja sen yhtymäkohdat kahteen republikanistiseen vaikuttajaan eri aikakausilta ja kulttuureista, eli Cincinnatuksen ja George Washingtoniin luovat vertailukohtaa kekkoslaiseen ajatusmaailmaan. Kekkonen kirjoitti pakinassaan mm.:

"Minä olin diktaattori. Minua sanottiin Pohjolan Mussoliiniksi. Minäpä hallitsin rautaisella kädellä. ... Hallitustoimeni olivat hyviä. ... Poistin yhteiskunnalliset epäkohdat ja eheytin suomalaisen kansan. En IL:n avulla vaan IL:sta huolimatta. ... Varmemman vakuudeksi siitä, että yliopistoa johdetaan isänmaallisella ja kansanvaltaisella tavalla, panin Yrjö Ruudun yliopiston rehtoriksi. Edustin kauppaa ja taloutta, maanviljelystä, merenkulkua ja kaikkia elinkeinoja, kuten olin lukenut historiasta hyvien hallitsijain ennenkin tehneen. Ja kun sain kaikki hyvään kuntoon, ihmisiin mieluosion ja hyvän tahdon, luovuin kansalaisteni ihmeeksi ja murheeksi ja diktaattorin virasta ja lähdin perheineni Lotinapellon lähistölle ostamalleni maatilalle, jossa viljelin tulppaneja hamaan kuolemaani saakka."²⁹⁸

Paitsi Kekkonen kiihkeästä aitosuomalaisuudesta ja AKS:laisuudesta pakina kertoo Kekkonen 'tasavaltalaisesta diktaattori-ihanteesta', jossa diktaattori asiat järjestykseen laitettuaan antaa jälleen tilaa kansanvallalle ja vetäytyy maatilalleen. Ajatusrakennelman ihanteellinen taso esiintyy jo roomalaisesta tasavallan alkuaikoina, jossa hallitusvalta oli määräämisen ja hajautettua. Senaatin vaikutusvalta kasvoi, koska ylimpien virkamiesten hallitusaikaa rajoitettiin. Kuitenkin jos konsulit olivat keskenään ristiriidassa tai ulkoinen kriisi teki vallan jakamisen vaaralliseksi toimi varajärjestelmänä diktaattorijärjestelmä. Diktaattori edusti yksinvallan väliaikaista palauttamista, jonka tarkoituksena oli palauttaa tasavallan tilan vakaus.²⁹⁹

²⁹⁵ Ks. Kekkonen 1934, mm. s. 7, 14-15.

²⁹⁶ Ks. Kekkonen 1934, s. 8-11, 14-15, 21-22. Vrt. esim. Machiavelli 1998, s. 35-36 ja Pettit 1997, s. 26-32.

²⁹⁷ Ks. Bobbio 1988, s. 41; Skinner 1990, s. 132.

²⁹⁸ Kekkonen 1969, s. 88-90.

²⁹⁹ Reid&Marshall 1953, s. 183-184. Harris 2001, s. 137.

Roomalaisten diktaattori-esikuvana oli 400-luvulla ekr. elänyt ylimys Lucius Quintius Cincinnatus, joka valittiin diktaattoriksi ja armeijan ylipäälliköksi vihollisen uhatessa Roomaa. Lyötyään vihollisen hän vapaaehtoisesti luopui vallasta ja palasi maatilalleen kyntötöihin, vaikka Cincinnatus ilmeisesti kansan tuella olisikin voinut jäädä diktaattoriksi. Cincinnatuksessa ilmenivät ne hyveet, joita roomalaiset arvostivat: 'uhrautuvaisuus', 'velvollisuudentunne' ja 'uskollisuus valtiolle'. Nämä republikanistiset elementit olivat osaltaan myös esimerkkeinä modernien valtioiden poliittisille järjestelmille.³⁰⁰

Kuten myös tiedetään Yhdysvaltojen perustajat ammensivat poliittisia oppeja Rooman historiasta. Yhdysvaltojen itsenäistymiseen ja valtiolliseen kehitykseen voimakkaasti vaikuttanut George Washington jopa piti Cincinnatuksen toimintaa eräänlaisena esikuvanaan valtiollisissa tehtävissä. Vapaussodan ylipäällikkönä ollessaan Washingtonin toimivalta oli hyvin suuri ja hänen eroaan vaadittiin. Hän viivytti kuitenkin eroaan niin kauan, että ehti lyödä viholliset, jonka jälkeen luopui suurieleisesti vallasta, luovutti miekkansa ja palasi takaisin omalle maatilalleen Mount Vernoniin.³⁰¹

Pakinan ja Cincinnatuksen sekä Washingtonin toiminnan välillä sisällölliset yhtymäkohdat ovat moninaisemmat kuin pelkästään kansan harmiksi diktaattorinvirasta luopuminen ja palaaminen maatilalle, joka on selvin yhteinen teema. Myös *Demokratian itsepuolustuksen* tematiikka on hyvin lähellä näitä republikanistisia hyveitä. Liberalismin kritiikissä, vahvan valtion vaatimuksessa, yhteisen edun korostamisessa, demokratian puolustamisen siveellisyydessä ja rohkeudessa sekä ennen kaikkea tarpeen vaatiessa tapahtuvassa "väliaikaisen diktatuurin" vaateessa on viitteitä, mikä oli se ismi, josta Kekkonen poliittista teoriaansa osaksi ammensi.

Kekkonen ideologiset yhtymäkohdat Hegelin ja Snellmanin ajatteluun ovat yleisemmin tunnetut ja tunnustetut. Suomessa Kekkonen kytkeytyi snellmanilaisuuteen juuri fennomaanisen tradition kautta. Aluksi Kekkonen poliittinen toiminta oli AKS:n kautta kielipoliittista. Kielikysymys oli peruja jo autonomian ajalta. Fennofilia oli J.V. Snellmanin vaikutuksesta saanut poliittista luonnetta 1800-luvun puolivälissä. Fennomaanien

³⁰⁰ Cincinnatuksesta laajemmin Wills 1984; Harris 2001. Wills on kirjoituksissaan ja teoksissaan käsitellyt roomalaista kulttuuria sekä amerikkalaisen demokratian syntyprosessia että prosessin ideologisia yhtymäkohtia moniin yhteiskuntateorioihin.

³⁰¹ Markku Henrikson on omassa Yhdysvaltain itsenäistymistä koskevassa tutkimuksessaan nähnyt, että vapaussodan päättyessä Washington "luovutti miekkansa" kongressille, koska halusi osoittaa siviilivallan olevan sotilasvaltaa korkeampi. Henriksson 1990, s. 103. Ehkä näinkin, mutta amerikkalainen historianankirjoitus on korostanut ja ollut tietoinen "samaistuksista", joita oli vanhaan Roomaan. Esimerkiksi Andrew Sinclair kirjoittaa: "George Washington, unexpectedly, did not try to become the ruler of the new country. He was truly a republican, despite Horace Walpole's wordly belief that 'the American leaders will not easily part with dictatorships and consulships to retire to their private ploughs'. Washington behaved exactly like an early Roman, returning to the life a Virginia planter. Sinclair 1967, s. 45. Ks. myös Williamson 1989, s. 9, 14-15.

vastapuolella olivat liberaalit, jotka olivat ruotsinmielisiä. Kielipuolueet pysyivät hallitsevina aina 1800-luvun lopulle saakka, jolloin poliittinen puoluekenttä aloitti uudistumisensa.³⁰²

Kekkosen 1930-luvun poliittisen ajattelun yhteydessä voidaan havaita, että vielä tuolloinkin fennomaanisella ja liberaalisella suuntauksella oli merkittävä vaikutus ideologiatasolla Suomessa. Fennomaaneille suomalainen kulttuuri merkitsi kansan enemmistön kulttuuria. Fennomaaneille kansa oli historian subjekti, jossa kansasta johdettiin identiteetti. Näkemyksen taustalta löytyy hegeliläisen filosofian painotuksia, mutta ennen kaikkea Snellmanin käsitys kielen ja ajattelun sitoutuneisuudesta toisiinsa³⁰³. Kekkosen kansalaisen ja valtion välisen suhteen tarkastelu niveltyy *Demokratian itsepuolustuksen* osalta paremmin Snellmanin kuin Hegelin valtiofilosofian kanssa, joka on kulttuurisesti ottaen luontevaa. Hegel loi yhteiskuntateoriaa, jonka keskeisimmät käsitteet olivat perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio³⁰⁴.

Snellman sovelsi Hegelin teorioita sopiviksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Kummallekin heistä valtio oli siveellisen vapauden huipentuma. Snellman korosti myös kansalaisyhteiskunnan siveellisyyttä lakien seuraamisen tuloksena. Hänelle valtio oli prosessi, jossa lait laaditaan ja hän painotti kansallishengen prosessin merkitystä, patriotismin toimiessa liikuttajana. Kansalaisyhteiskunnan suhteen heidän käsityksensä eroavat selvimmin toisistaan. Kansalaisyhteiskunta käsitteen painotukset ja merkitykset olivat Hegelille suorastaan liberalistisia. Siinä myös ero Kekkosen ajatteluun on selvin. Hegelin yhtenä vaikeutena oli konkretisoida koko abstraktia valtio-käsitettään.³⁰⁵ Snellman, kuten Kekkonenkin, näki valtion enemmänkin alueena, jossa yksilöt toimivat moraalisisina poliittisina subjekteina.

"Yhteiskuntateoreetikkona" Kekkonen oli hyvin kansakeskeinen; vielä 1930-luvullakin suorastaan nationalistinen. Siksi Hegelin nationalistinen filosofia ei varmaankaan herättänyt Kekkosessa kovin suurta vastustusta³⁰⁶. Hegelille valtio oli "maailman järjen" toteuma, joka tahtona on yksilöiden yläpuolella. Kun Kekkonen korosti kansan roolia historiallisena 'käyttövoimana' ja 'identiteettinä', lähestyi hän Hegelin käsityksiä valtion ja kansan

³⁰² Jussila 1995, s. 56-57.

³⁰³ Pulkkinen 1989, s. 114.

³⁰⁴ Kansalaisyhteiskunta on Hegelille toiminnan alue, joka ei tapahdu perheessä ja valtiossa. Se on Hegelille erityisesti tarpeiden tyydyttämisen ja talouden alue, jossa toiminta egoistisesti vastaa yleistä etua. Kansalaisyhteiskunnan yhteisyys ei ollut Hegelin mielestä vapautta vaan välttämättömyyttä. Ks. Hegel 1994, s. 124, 188-189, 197. Valtio oli Hegelille tahto, maailmanjärjen toteuma, joka tahtona on yksilöiden yläpuolella. Abstraktisti valtio on subjekti, joka kohdistaa tahtonsa itseensä ts. laatii toimintansa säännöt automaattisesti. Ibid., 256-262.

³⁰⁵ Pulkkinen 1989, s. 14-18, 25.

³⁰⁶ Hegelin valtion ja kansakunnan luonnetta selittävät ideat saivat suurta huomiota 1800-luvun Euroopassa ja teorioilla oli suuri merkitys 1800-luvun nationalismissa myös maailmansotien välissä.

samaistamisesta. Samaistuksen Kekkonen aitosuomalaisena olisi halunnut nähdä "puhtaana" suomalaiskansallisena kansallisvaltiona³⁰⁷. Tämän olettamuksen puolesta viittaa John Stuart Millin käyttäminen *Demokratian itsepuolustuksessa* kansallisvaltiota ja demokratiaa puolustavana auktoriteettina. Millin mukaan demokratia ei voi menestyä muualla kuin kansallisvaltiossa, koska demokraattisen valtiojärjestyksen tulisi toimiakseen rakentua yhtenäiselle pohjalle. Tähän käsitykseen myös Kekkonen hanakasti yhtyi purnatessaan ruotsalaisen väestön oikeuksia vastaan.³⁰⁸

Valtion käsite oli Hegelillä saanut subjektin muodon; valtio oli normiyhteisönä subjekti, joka säätää itselleen lain. Myös Snellman ajatteli samantapaisesti, vaikka Snellman painottikin samoja teesejä jo kansalaisyhteiskunnan käsittelyn yhteydessä³⁰⁹. Kummallekin oli myös yhteistä patriotistinen ajattelutapa. Hegel totesikin, että patriotismi on tulosta valtiossa vallitsevista instituutioista³¹⁰. Hänen käsityksensä mukaan myös yksilön velvollisuudet ja oikeudet ovat valtiossa yksi ja sama asia. Niinpä yhteisen edun hyväksi tehty työ oli välittömästi myös oman edun ja vapauden mukaista.³¹¹ Hegelin ja Snellmanin käsityksiä yhteisestä edusta ja patriotismista voidaan kutsua jopa machiavellistisiksi, ainakin republikanismin omaisiksi. Siten Kekkonen yhtymäkohdat koko tähän ajattelutraditioon ovat mielestäni tarkastelemaani ajanjaksoa kohtaan olemassa, koska snellmanilainen traditio eli voimakkaasti yliopistossa ja poliittisessa keskustelussa vielä maailmansotien välissäkin.

Republikanismin tradition tai hegeliläis-snellmanilaisuuden suoraa vaikutusta Kekkonen ajatteluun ja poliittiseen toimimiseen on erittäin hankala yksityiskohtaisesti osoittaa; siinä suhteessa anakronismikritiikki tai kritiikki puutteellista vaikutetutkimusta kohtaan on tutkimustani kohtaan osittain paikallaan³¹². Toisaalta Kekkonen itse käytti teksteissään hyvin mielivaltaisesti ja poliittisesti tarkoitushakuisesti hyväkseen erilaisia historiallisia ilmiöitä, ideologioita ja käsitteitä irrallaan niiden alkuperäisistä käyttöyhteyksistään, joten se jo korostaa tulkinnan kyseenalaisuutta.

³⁰⁷ Väitöskirjassaan Kekkonen oli astetta maltillisempi ja katsoi kansan olevan valtion inhimillinen perusaines, joskin Kekkonen määrittellessä kansan tahdon valtion tahdoksi merkitysero ei ole lopultakaan kovin suuri. Ks. Kekkonen 1936, s. 43.

³⁰⁸ Kekkonen 1934, s. 79.

³⁰⁹ Snellman 1982, s. 240-241, 267, 341, 345, 355. Ks. myös Lehmusto s.a., 78-79 ja Pulkkinen 1989, s. 32-34.

³¹⁰ Hegel 1994, § 268.

³¹¹ Ks. Avaneri 1972, s. 179.

³¹² Vaikutetutkimusta (puutteellista) on kritisoitu mm. siksi, että vaikutteet ymmärretään herkästi ulkoisiksi syiksi ja teksti tai sen osat seurauksina. Tulkittua tekstiä voidaan lukea muiden tekstien kautta, jolloin "mieleenjuolahteneesta" tekstistä on tullut alkuperäisen tekstin konteksti. Niinpä tutkija päätyy käsitykseen aikaisemman tekstin vaikuttavuudesta tutkittuun tekstiin. Ks. Hyrkkänen 1995, s. 52. Tarkoitukseni ei ole ollut tehdä laajamittaista vaikuteanalyysiä Kekkonen tekstien pohjalta, vaan paremminkin tuoda esiin Kekkonen erilaisten "tekstitraditioiden" taktisena soveltajana.

Hän ei myöskään "hyvän historioitsijan" tavoin pyrkinyt juurikaan ymmärtämään menneiden henkilöiden motiiveja ja historiallisten tapahtumasarjojen taustoja, vaan käytti historiaa sumeilematta teksteissään hyväkseen poliittisena 'käyttövoimana'. Kekkonen ei yleensä - poliitikoille tyypillisesti - myöntänyt tehneensä virhearvioita. Yhden poliittisesti jännitteeseen tilanteeseen liittyvän virhearvion hän jälkikäteen suoraan myönsi tapahtuneen vuonna 1931. Silloin hän oli kaikin voimin taistellut Svinhufvudin presidentiksi valintaa vastaan. Neljä vuosikymmentä myöhemmin hän myönsi, että "Jussi Niukkanen ehkä teki elämänsä suurimman valtiollisen teon pakottamalla maalaisliiton valitsijamiehet mitä jyrkimmän vastustuksen jälkeen antamaan äänensä Svinhufvudille"³¹³. Svinhufvudin valinnassa pystyttiinkin eräällä tavalla yhdistämään antikommunistinen liike ja Suomen kansan legitiimiä oikeusjärjestystä kannattava linja, johon liittyi Lapuan liikkeen liiallisuuksien vastustaminen.³¹⁴

4 PATRIOTISMIN JA REAALIPOLITIIKAN LIITTO

Syksyn 1942 linjanmuutoksesta sodan suhteen alkavat ne Urho Kekkonen kannalta ratkaisevat tapahtumasarjat - sarjat uudelleenarviointeja - joiden vaikutuksesta Kekkonen hyvin pitkälti saavutti sotien jälkeisen asemansa ja itse asiassa pitkäaikaisen presidenttiyden. Tukholman puheessaan 7.12.1943 hän suuntaili sodan jälkeistä ulkopoliittista linjaa, joka perustui oletukselle Neuvostoliiton säilymisestä suurvaltana ja käsitykselle, että Suomen pitäisi hyväksyä realiteetit ja muuttaa ulkopoliittista linjaa Neuvostoliittoa kohtaan myönteisemmäksi. Kekkonen tuomitsi tuolloin myös Suomen maailmansotien välisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan epäonnistuneeksi.³¹⁵

Vaikka Kekkonen olikin etääntynyt AKS:laisesta ekspansiohaluisesta politiikasta jo hyvissä ajoin ennen toista maailmansotaa, tapahtui hänelle tässä suhteessa "taantumista" talvisodan ja jatkosodan aikana aina vuoden 1942 loppupuolelle asti. Talvisodan jatkuessa maaliskuussa 1940 ja Suomen tehdessä rauhan tunnusteluja, hän kiivaasti vastusti häpeällisenä pitämänsä rauhaa. Hän suhtautui sotaan jopa herooisella ajatusmaailmalla ladatusti. Hän ei missään tapauksessa olisi halunnut hyväksyä rauhanneuvotteluja ja rauhanehtoja, joita hän piti "hullutuksena". Jatkosodan kynnyksellä ja alkuaikoina Kekkosessa oli nähtävissä suoranainen revanssihenkisyyttä. Esimerkiksi maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa 18.6.1941 Kekkonen vaati uusissa olosuhteissa suuria

³¹³ Kekkonen 1972b, s. 20.

³¹⁴ Ahti 1987, s. 309; Virkkunen 1981, s. 18. Ks. myös Ahti 1990 sekä Klinge 1972.

³¹⁵ Urho Kekkonen puhe *Naapurisopu perivihollisen` kanssa* Tukholmassa 7.12.1943; mm. Kekkonen 1967a, s. 122-134.

tavoitteita Suur-Suomen suhteen ja hän pitikin sotaa erittäin tervetulleena mahdollisuutena.³¹⁶

Siitä syystä Kekkonen ajattelussa on nähtävissä takaumaa 1920-luvun AKS:laisuuteen, koska uudenlaiset olosuhteet olivat suotuisat tällaiselle ajatusmallille. Nämä uudenlaiset olosuhteet näkyivät käsityksinä sodasta suurena onnena, joka mahdollistaisi Karjalan takaisinsaamisen. On huomionarvoista, että Kekkonen syrjäytyminen sotakabinetin ulkopuolelle valtiollisista johtotehtävistä vuosina 1939-1944, ei kuitenkaan syrjäyttänyt häntä sotatapahtumien tiedonsaannin suhteen. Kekkonen tiedonsaanti todellisista sotatapahtumista säilyi koko sotien ajan hyvänä, koska tiedonsaannin turvasi hänen laaja ystäväverkkonsa, joka vaikutti tapahtumien polttopisteessä. Erityisesti sodanaikaisen sensuuripäällikön Kustaa Vilkunan merkitys oli huomattava Kekkonen tiedonsaannin kannalta.³¹⁷

Tietojen perusteella Kekkonen pakinoi lähes koko jatkosodan ajan *Suomen kuvalehdessä* Pekka Peitsi-nimimerkillä. Nimimerkillä kirjoittaessaan hän oli uskollinen Suomen sodan johdolle aina vuoden 1943 loppupuolelle asti, jolloin hän asteittain alkoi tuoda esiin Saksan häviön mahdollisuutta. Kekkonen oli itseasiassa jo syksyllä 1942 tullut siihen johtopäätökseen, että Saksa tulee häviämään sodan ja Neuvostoliitto tulee säilymään suurvaltana. Johtopäätökset tehtiin hyvin pienessä piirissä ja niiden kypsyttäminen julkisuuteen kesti siis noin vuoden päivät.³¹⁸

Vuoden 1944 aikana Kekkonen alkoi yhä selvemmin sekä nimimerkillään että omalla nimellään tuoda esiin uutta reaalipoliittista linjaansa, joka perustui sodan häviämisen myöntämiselle ja sodan jälkeiselle Neuvostoliiton intressien huomioonottamiselle suomalaisessa politiikassa. *Tässä sitä ollaan* teos ilmestyi Pekka Peitsi-nimimerkin lopetuksena lokakuussa 1944. Teos oli nopeasti kirjoitettu, mutta oli kaksivuotisen ajatteluprosessin eräänlainen loppupäätelmä Suomen kannalta järkevästä sotien jälkeisestä politiikasta.

Urho Kekkonen kirjoittelu Pekka Peitsi-nimimerkillä oli vaiennettu heinäkuussa 1944. Kekkonen oli pitkin vuotta kirjoitellut presidentti Rytille rauhanneuvotteluihin tähtääviä muistioita, mutta kesäkuussa tapahtuneen Ryti-Ribbentrop-sopimuksen jälkeen Kekkonen nousi täysin avoimesti presidenttiä ja hallitusta vastaan. Sen seurauksena myös nimimerkki Pekka Peitsi vaiennettiin, Kekkonen matkustusoikeutta rajattiin ja hän joutui myös Valtiollisen poliisin tarkkailulistalle. Ne poliittiset piirit, jotka vielä 1944 uskoivat Saksan

³¹⁶ Suomi 1986; Uino 1998.

³¹⁷ Suomi 1986, s. 278-281; Uino 1998, s. 24-25, 64.

³¹⁸ Kähkölä 2000, s. 77-78.

mahdolliseen nousuun sodassa tai uskoivat Saksan rakenteilla olevan salaisen aseiden tuovaan käänteeseen sotaan, pitivät Kekkosen käyttäytymistä oppurtunistisena tai suorastaan epäisänmaallisena.³¹⁹

Kekkonen alkoi profiloitua rauhanopposition yhdeksi keskeisimmistä johtohahmoista kesällä 1944, joka johti ankaraan vastustukseen "vanhojen vihollisten" taholta. IKL, kokoomus sekä maalaisliiton ja SDP:n oikeistosiipi hyökkäsivät voimakkaasti häntä vastaan. Hänestä näytti tulevan nyt poliittinen hylkiö, etenkin hänen joutuessaan jättämään oma eduskuntaryhmänsä heinäkuun lopussa 1944, koska häntä syytettiin epäisänmaallisuudesta ja maanpetoksellisesta toiminnasta. Poliittisen diasporan uhka Kekkoselle oli siten reaalinen, mutta tuskinpa hän tilanteessa oli vielä täysin maansa myynyt, koska ajatteli, että rauhan saavuttamiseksi Neuvostoliiton kanssa olivat henkilövaihdokset Suomen poliittisessa johdossa välttämättömiä.³²⁰ Jos Suomi olisi sodassa tuhoutunut, ei poliittisella "epäisänmaallisuudella" olisi ollut merkitystä.

Talvisodan ja jatkosodan aikaisesta herooisesta patriotista oli valtava ja nopea muutos vuoden 1942 uudelleenarviointiin ja varsinkin vuoden 1944 Kekkoseen, joka oli rauhan aikaansaamiseksi valmis koko Karjalan luovuttamiseen, tunnusti Suomen kansallisen heikkouden ts. "lopullisen" geopolittisen aseman Neuvostoliiton läheisyydessä ja kehotti lopullisesti hautaamaan kaikenlaisen revanssihenkisyyden Neuvostoliittoa kohtaan, koska Suomella "ei enää koskaan" olisi Neuvostoliiton läheisyydessä niin vahvaa asemaa kuin ennen sotia.³²¹ Suuri oli myös muutos sotia edeltäneeseen 'sisäpoliitikko' Kekkoseen, jonka ulkopoliittiset harrastukset ja saavutukset jäivät ennen sotia lähinnä Ruudun piiriin kansainvälisten asioiden keskustelukerhoon ja urheilusuhteiden katkaisemiseen Ruotsiin.

4.1 Tässä sitä ollaan

Teos *Tässä sitä ollaan* sai ilmestyessään yllättävänkin innostuneen vastaanoton osakseen. Sen ensipainos 6000 kappaletta myytiin heti loppuun ja samoin kävi toiselle painokselle.³²² Näyttääkin siltä, että kansa ei enää luottanut viralliseen tiedonvälitykseen, koska sodan päättymisen ja katkeran rauhan jälkeen ymmärrettiin paremmin myös sodanaikaisen sensuurin ja sotapropagandan tarkoituksia. Siten Pekka Peitsen astetta pessimistisempiin tilanteenmäärittelyihin varmasti luotettiin enemmän sotaonnan kääntyessä ja toisaalta sodan

³¹⁹ Ks. Suomi 1986.

³²⁰ Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa 29.6.1944 Reinikka väitti, että on syytä pelätä kokouksessa annettujen tietojen menevän Kekkosen kautta Ruotsiin ja Venäjälle. Ks. *ibid.*, s. 465, 475.

³²¹ Peitsi 1961 (Kolmas painos Kekkosen syyllä 1944 ilmestyneeseen teokseen).

³²² Kustaa Vilkun esipuhe vuoden 1961 painokseen.

jälkeen janottiin jonkinlaisia visioita siitä, minkälaista tulevan politiikan suunnan pitäisi olla Suomessa.

Tiedon- ja visioidennälkkää Kekkonen teos varmasti palveli Suomen psyykkisesti ankeissa oloissa syystalvella 1944, jolloin monien oma, mutta myös koko kansan tulevaisuus näytti kovin epämääräiseltä. Kaaosmaisen tilan selvittämiseksi Kekkonen oli kehittänyt uudet konstinsa, joista osaltaan aikaa myöten kehittyikin jopa Suomen ulkopoliitiikan virallinen 'doktriini'. Valmis sodanjälkeinen selviytymispaketti avitti myös hänen poliittisen uransa kehittymistä voimakkaasti.

Kekkonen maailmansotien välinen historiikki oli siten lähtökohtaisesti suunnattu suomalaiselle tavalliselle kansalle, koska Kekkonen pyrki näin heti sodan jälkeen maltillisella historiallaan, jossa 'sotasyllisiä' ei eritellä pitämään yllä kansan kollektiivista moraalia sodan jälkeisessä masennuksen tilassa ja tällä tavoin suostuttelemaan suomalaisia omalle ulkopoliittiselle linjalleen. *Tässä sitä ollaan* -teoksen retorinen keino onkin siis lähinnä neuvotteleva retoriikka, jonka kautta Kekkonen yrittää suostutella kansalaisia ajatuksiensa kannattajiksi³²³.

Machiavelli jaotteli ihmiset älynlahjojensa puolesta ironisesti kolmeen ryhmään: Ne, jotka ymmärtävät kaiken omilla aivoillaan; ne, jotka ymmärtävät asian selityksestä ja ne, jotka eivät ymmärrä selityksestäkään³²⁴. Jukka Kanervan mukaan juuri keskimäinen ryhmä on keskeinen poliittiselle retoriikalle, koska se muodostaa politiikan perusyleisön. Monien perusintressinä on itsesäilytys, joten monet eivät ole erityisen kiinnostuneita menetelmistä, joilla hallitusvalta vakiinnuttaa itsensä, kun toiminta osoittaa menestyksellisyytensä. Julkinen mielipide syntyy monien tavasta arvioida politiikkaa sen ilmiäsen ja tulosten perusteella.³²⁵ Tarkasteltaessa Kekkonen poliittista toimijuutta vuodesta 1944 lähtien, voidaan havaita, että hänen poliittinen menestyksensä - myös vastustuksensa - perustui pitkälti hänen näkyvään asemaansa ja politiikan tuloksiin.

4.1.1 Suomen itsenäisyyden ajan ulkopoliittisen linjan rekonstruktio

Suomen geopoliittista asemaa määrittä maailmansotien välisenä aikana tosiseikka, että Venäjä muodosti sille todellisen sotilaallisen uhkatekijän. Suomen turvallisuuden ensisijainen ongelma oli koko maailmansotien välisen ajan idän suunnalla, mikä ei Suomen

³²³ Vrt. Perelman 1982, s. 19; Aristoteles 1997, I.4.

³²⁴ Machiavelli 1984 XXII, s. 85.

³²⁵ Kanerva 1990; Kanerva 1994, s. 80-83. Vaikka Kanerva käsittelee lähinnä Machiavellin aikaista maailmaa, niin politiikan yleisön suhteen "analogia" sotien jälkeiseen Suomeen ei välttämättä ole kovin anakronistinen, jos ajatellaan vaikkapa Paasikiven ja Kekkonen politiikan ilmiäsenä, tuloksellisuutta ja kansakäsitystä.

historiallisessa asemassa ollut mikään uusi tekijä. Uusi tilanne oli se, että itsenäisenä maana Suomi joutui nyt itse ensimmäistä kertaa määrittämään oman puolustustarpeensa. Suomen puolustusvalmius olikin idän uhan vuoksi erillä tavalla esillä kuin muissa skandinavian maissa.³²⁶ Suomen idänpolitiikka oli alkujaan hyvinkin aggressiivista³²⁷, mutta pitkin 1920- ja etenkin -30-lukua hyökkäys- ja ekspansiivishaluinen idänpolitiikka lientyi ja laantui. Kuitenkaan missään vaiheessa maailmansotien välisenä aikana Suomen ulkopoliitiikka Venäjä-Neuvostoliittoa kohtaan ei ollut erityisen ystävällismielistä eikä aktiivistakaan.

Teoksessaan *Tässä sitä ollaan* Kekkonen kävi vielä kertaalleen *Suomen ulkopoliitiikka-*luvussa läpi Suomen maailmansotien välisen ajan sekä sotien aikaisen ulkopoliitiikan. Vastoin parempaa tietoa voitaisiin helposti olettaa, että Kekkonen argumentointi olisi tämän luvun yhteydessä Suomen mennyttä ulkopoliitiikkaa kyseenalaistavaa ja kritisoivaa, mutta Kekkonen päinvastoin pääasiassa pyrkikin ymmärtämään Suomen ulkopoliitiikan aiempia ratkaisuja ja hän nimen omaan katsoi monet niistä eri tilanteissa ainoiksi mahdollisiksi. Tässä yhteydessä Kekkonen historiatulkinta ei ole moralisoivaa ja jälkiviisasta, vaan paremminkin ymmärtävää.

Kekkonen katsoi, että Suomen Tarton rauhan jälkeinen pyrkimys etsiä sellainen ulkopoliittisten suhteiden järjestelmä, joka takaisi sille turvallisuuden ja vasta saavutetun itsenäisyyden, oli luonteva ja oikea vaihtoehto. Jokainen maa Kekkonen mielestä pyrki suojelemaan itsenäisyyttään parhaansa mukaan. Kekkonen määrittä Suomen aseman 1920-luvulla bolsevistisen Neuvostoliiton läheisyydessä olleen sellainen, että Suomen ja sen valtiotelinten oli kaikesta idealismista huolimatta toimittava myös "huonoimmankin mahdollisuuden huomioonottavina realisteina".³²⁸

Tämä realismi oli Kekkonen mukaan 1920-luvulla sellaista, että oli olemassa kaksi eri ulkopoliittista vaihtoehtoa, joista toinen oli Venäjän vastainen politiikka ja toinen vaihtoehto puolueettomuus Venäjää kohtaan. Realismi ilmentyi Venäjän vastaisena politiikkana, koska aatteelliset ja käytännölliset vastakohtat olivat niin suuria. Kekkonen huomioi terävästi, että vasta 1920-luvun lopulla alkoi tapahtua yleismaailmallista ulkopoliittista suunnanmuutosta, koska alettiin yleisemmin ymmärtää, että "neuvostojärjestelmä ei ollutkaan mikään nopeasti ohimenevä tila venäjällä". Suomeen vaikuttavana tekijänä hän nosti esille lainsäädännöllisesti toteutetun kommunistien julkisen toiminnan lakkauttamisen, jonka jälkeen kommunistit eivät muodostaneet enää minkäänlaista valtiollista uhkaa, joten suhteet Neuvostoliittoon pystyttiin sen jälkeen järjestämään eri pohjalta. Kekkonen toi esille myös vuoden 1918

³²⁶ Paasivirta 1986, s. 196.

³²⁷ Esim. Ahti 1987.

³²⁸ Kekkonen 1961, s. 42-43

tapahtumien vaikutukset Venäjän-vastaisuutta ruokkivana tekijänä, mikä Suomessa oli kasvavana ryssä-vihana helppo nähdä.³²⁹

Siten hän katsoi vuoden 1932 Suomen ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen syntyneen ja tästä kehityksestä alkaneen myös Suomen puolueettomuuspolitiikan. Kekkonen katsoi skandinaavisen suuntauksen, joka tapahtui vuodesta 1935, merkinneen yhä aktiivisempaa yleisskandinaavista puolueettomuuspolitiikkaa. Hän katsoi sen merkityksen olleen viesti Neuvostoliitolle, että Suomi sitoutui olemaan "Venäjää vastaan mahdollisesti syntyvien liittoutumien ulkopuolella".³³⁰ Vakuuttelun päämääränä oli osoittaa, että 1930-luvun viimeisinä vuosina johtomotiivina oli puolueettomuuden vakuuttelu ja puolueettomuuskannan vahvistaminen Neuvostoliiton suuntaan. Kekkonen nosti erityisesti Kallion presidenttikauden esiin, jolloin pyrittiin aktiivisesti luomaan luottamuksellisia suhteita ja osoittamaan suunnan vilpittömyys. Kallion korostaminen uuden ulkopoliittikan avauksen yhteydessä ei ole perustelematonta, koska Kallion neljännen hallituksen aikana tehtiin ulkoministeri Holstin johdolla avauksia itään. Kallion tultua presidentiksi Kallio-Holsti- akseli toimi lujasti poliittisten suhteiden parantamiseksi Neuvostoliittoon.³³¹ Myöhemmin 1970-luvulla Kekkonen puhuikin jo väärästä politiikasta.

Vakuuttelut päämäärätietoisesti luottamuksellisiin suhteiden pyrkimisestä ovat kuitenkin osittain ristiriitaisia siihen näkemykseen verrattuna, joka Kekkosella oli kirjassa ulkopoliittisesta realismista ja uudenaikaisista luottamuksellisista suhteista Neuvostoliittoon. Kekkonen ei tietenkään tuo esille ennen talvisotaa tapahtunutta ns. Jartsev-neuvottelujen³³²

³²⁹ Ibid., s. 44-45.; Matti Klinge on nähnyt ryssä-sanana negatiivisen konnotaation syntyneen vasta vuoden 1918 tapahtumien jälkeen Suomessa. Sen jälkeen etenkin AKS ja Elias Simojoen ja E.E. Kailan johtamat Vihan veljet aloittivat voimakkaita rotuhygienisiä piirteitäkin saaneen ryssävastaisuutensa. Ks. Klinge 1983. Klingen näkemys on kuitenkin sangen yksipuolinen, sillä ainakin isovihasta asti suomalaisilla näyttää olleen hyvin kielteisiä käsityksiä venäläisistä, joka myöhemmin ilmenee myös ryssä-sanana negatiivisessa merkityksessä. Ks. Karemaa 1998; myös jo 1800-luvulla esiintyneissä erilaisissa sanakirjoista voi nähdä ryssä "alatyylisenä" ilmauksena. Kekosta ei ole pidetty tutkimuksissa yleensä aktiivisimpina ryssä-vihaajana ja Yrjö Hakanen on nähnyt, ettei Kekkonen ollut AKS:n vuosinaan 'ryssävihainen' lainkaan. Ks. Hakanen 1982, s. 16-17, 28; Hakanen 1985, s. 27-28. Hakasella saattoi tietysti olla omat motiivinsa nähdä asiat näin, mutta toista todistaa esim. Kekkonen kirje E.E. Kailalle niinkin myöhään kuin 20.4.1928, joka päättyy ryssävihana toivotuksiin. Ks. Uino 2000, s. 94.

³³⁰ Peitsi 1961, s. 45-46.

³³¹ Kallio ja Holsti olivat kumpikin myös skandinaavisen puolueettomuuden kannattajia ja heillä oli selviä antipatioita Saksaa kohtaan. Ks. Hokkanen 1986b.

³³² Kekosta oli ilmeisen informoitu Jartsev-neuvotteluista hyvän ystävänsä Aaro Pakaslahden välityksellä. Vrt. Hokkanen 1986b, s. 248. Laajemminkin kuin Jartsev-neuvottelujen yhteydessä myöhempi suomalainen historiakirjoitus katsoi etenkin 1970-luvulla, että Neuvostoliitto suhtautui kriittisesti Suomen pohjoismaiseen suuntaukseen ja puolueettomuusvakuuteluihin, eikä uskonut niihin. Suomessa "ymmärrettiin" 1970-luvulla myös laajasti Neuvostoliiton 1930-luvun lopun motiiveja. Talvisodan syynä tuotiin epäsuorasti esiin ulkoministeri Eljas Erkon taipumattomuus neuvotteluissa. Ks. esim. Korhonen 1971; Huttunen 1974. Oikeastaan vasta 'glasnostin' aikana alettiin talvisotaa tulkita uudelleen kansainvälisistä

problematiikkaa, koska ensinnäkin aihe oli vielä niin valonarka ja toisaalta hänen tarkoituksena oli pitää yllä suomalaisten henkistä selkärankaa.

Hän ei siis voinut liian paljon kritisoida ennen sotia tehtyjä "tyhmyyksiä" vaan hän yritti näyttää kansalaisille uudenlaista mahdollisuutta elää sodan voittaneen Neuvostoliiton naapurina, ilman että se tapahtuisi täydellisen itseruoskinnan kautta. Tässä suhteessa Kekkonen politiikkakäsityksessä tapahtui sodan "pakon" saattamana suuri muutos. Kun Suomessa ei vielä vuonna 1938 ja 1939 alkupuolella kuitenkaan suhtauduttu kaikella vakavuudella Neuvostoliiton neuvotteluita kohtaan, niin sodan jälkeisessä tilassa Kekkonen mielestä oli ensisijaisen tärkeää pyrkiä ottamaan Neuvostoliiton intressit mahdollisimman pitkälle huomioon.

Hänen strategiansa oli tässä yhteydessä pitkälti samantyyppinen, jota historiankirjoituksemme käytti 1940-luvun puolivälistä aina 1960-luvulle saakka. Tuolloin historiankirjoitus laajasti asetti "tavoitteekseen" selittää parhain päin sotia edeltäneitä ja sodanaikaisia poliittisia ratkaisuja. Näistä tarkoituksenmukaisista teorioista kuuluisin on varmasti ns. ajopuuteoria³³³, joka kieltämättä olikin käyttökelpoinen teoria sodan jälkeisessä mentaliteetissä. Tällaisen historiankirjoituksen tavoitteena oli kohentaa suomalaisten maanpuolustusmoraalia, jonka pelättiin heikentyvän hävityn sodan ja tiiviin Neuvostoliitto-yhteyden vuoksi.³³⁴

Erityisesti Arvi Korhonen edusti kantaa, jonka mukaan sodan jälkeinen historiatietoisuus oli nopeasti modifioitava, koska kansan muistia oli vaalittava ja valettava suomalaisiin sisäistä lujuttua tietoisesti. Tämä 'kansallisen itsesäilytyksen historiakirjoituksellinen strategia' tuli tapahtua siten, että tutkijoiden tuli muuttuneessa tilanteessa iskostaa lukijoiden tajuntaan uudet poliittiset ja geopoliittiset realiteetit. Siksi oli myös näkemyksellisyys karsittava pois suomalaisesta historiakirjoituksesta, jotta saataisiin työnnettyä marginaaliin ne historiakirjoittajat, jotka kirjoittivat yhä vanhoista suomalais-kansallisista lähtökohdista historiaa, kuten esim. Jalmari Jaakola. Tätä kautta päästäisiin sellaiseen tilanteeseen, jossa pystyttäisiin välttämään yksipuolinen voittajan historia, joka palvelisi Neuvostoliiton ja suomalaisen äärivasemmiston tarkoituksia.³³⁵

Vuonna 1949 ilmestynyt *Suomen historian käsikirja* palvelikin edellä mainittuja tarkoituksia. Teoksessa "pelastettiin" Suomen menneisyys yksin kansiin, siltä varalta, että

yhteyksistä ja Neuvostoliiton voimapolitiikasta käsin. Ks. esim. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen artikkelijulkaisu *Tuntematon talvisota* 1989.

³³³ Erityisesti Korhonen Arvi 1961.

³³⁴ Nevakivi 1993, s. 30.

³³⁵ Ahtiainen&Tervonen 1996, s. 26.

Neuvostoliitto miehittäisi maan. Poliittista tilannetta käytettiin myös hyväksi tieteellisen arvovallan saavuttamisessa. Käsikirjassa korostettiin suomalaisen hallinnon ja kansanvallan ikivanhaa alkuperää ja teoksessa käsiteltiin kulttuuria politiikalle alistaisena.³³⁶ Toisaalta Arvi Korhonen kohensi omaa hovikelpoisuuttaan ymmärtämällä käsikirjan artikkelissaan Suomen uutta asemaa ja Neuvostoliiton maailmansotaa ennen esittämiä puolustuksellisia aluevaatimuksia³³⁷.

Nopean modifioinnin tarkoituksena oli antaa tiettyjä realismin vaateelle perustuvia "myönnytyksiä" historiankirjoituksessa, jotta voitaisiin kontrolloida jollain tavoin suomalaisille välitettävää sanomaa. Samalla suomalainen historiakirjoitus myös kansainvälistyi ja teoretisoitui, kun se enää voinut pitäytyä entisessä 'kansallismielisyydessään'. Suomalaisen historiakirjoituksen seuraava laajempi diskurssinmuutos tapahtui 1960-luvun loppupuolella, jolloin siirryttiin suoran neuvostomyönteiseen ja Paasikiven-Kekkonen-linjan poliittisia tarkoituksia tukevaan historiakirjoitukseen.

Historiantutkimuksen ja politiikan välinen kytkös tuli sodan jälkeisessä kontekstissa taas selvästi esiin. Kekkonen rekonstruktiossa oli kyse nimenomaan nykyisyyden historiallistamisesta, jossa historia on rakennuspuuta, jolla legitimoidaan nykyisyydessä tapahtuvaa toimintaa. Nykyisyydessä tapahtuvalla toiminnalla tehtiin taas aktiivisesti tulevaisuutta. Toisaalta Kekkonen Suomen henkisen selkärangan koossapitämiseksi korosti suomalaisen valtiojohton harrastaman puolueettomuuspolitiikan 'siveellisiä motiiveja', mutta toisaalta korosti myös Neuvostoliiton (turvallisuus)poliittisia motiiveja Suomea kohtaan kiristyneessä 1930-luvun kansainvälispoliittisessa järjestelmässä. Tässä suhteessa Kekkonen sanoma on, kuten myöhemmin tulemme näkemään, ristiriitainen jopa skitsofreeninen, koska hänellä on ikäänkuin kaksi täysin erilaista yleisöä, joita kumpaakin hänen täytyy koskiskella. Lisäksi *Tässä sitä ollaan* sisältää rakenteellisesti hieman eri aikoina kirjoitettuja tekstejä, joiden motiivitkin olivat hieman erilaisia.

Kaksijakoisuus tulee hyvin esille Kekkonen kirjoittaessa, että tuleva historiakirjoitus osoittaa Suomen olleen valmiina merkittäviin ulko- ja sisäpoliittisiin toimenpiteisiin Neuvostoliiton luottamuksen saavuttamiseksi. Tällä hän tarkoitti toimenpiteitä ja toimenpidevalmiutta Neuvostoliittoa kohtaan, jotta Neuvostoliitto uskoisi Suomen puolueettomuuden todellisuuteen³³⁸. Kaikista huvittavinta on, että samassa kappaleessa,

³³⁶ *Suomen kuvalehti* 3.8.2001 nro 31.

³³⁷ Ks. Tervonen 1996, s. 40-41.

³³⁸ Toimenpiteiden ja valmiuden taso tuskin olivat kuitenkaan riittävät vakuuttamaan Neuvostoliittoa Suomen puolueettomuuden vakavuudesta. Nykytietämyksen valossa ei myöskään voida sanoa, että Suomessa olisi ollut erityistä valmiutta merkittäviin sisä- ja ulkopoliittisiin toimenpiteisiin Neuvostoliittoa

jossa hän käsittelee näitä merkittäviä toimenpiteitä, tuo hän esille IKL:n lakkauttamisyrittäksen juuri Neuvostoliiton luottamusta parantavan toimenpiteen näkökulmasta, jota aihealuetta on sivuttu aiemmin.³³⁹ Vuonna 1938 tapahtuneen lakkautusyrityksen konteksti oli sanalla sanoen toisenlainen kuin Kekkonen antoi ymmärtää.

Ehkä IKL:n lakkauttamisyrittäksessä oli osaksi kyse siitä, että piti antaa ulkomaailmalle kuva Suomen hallituksen kyvykkyydestä kontrolloida äärivirtauksia ja osoittaa Suomen puolueettomuustahdon 'jatkuvuus'³⁴⁰. Sisäministerinä Kekkoselle IKL:n lakkauttamisyrittäys oli aloitetun tehtävän loppuunsaattamista. Lakkautusyritys on ymmärrettävä nimenomaan sisäpoliittisen taistelun näkökulmasta. Hän ei ollut missään vaiheessa *Demokratian itsepuolustuksen* jälkeen luopunut ajatuksesta lakkauttaa IKL ja poliittisten suhdanteiden ollessa suotuisia hän lähti mukaan yritykseen.³⁴¹ Kekkonen IKL:n vastaiset puheenvuorot eduskunnassa 1938 eivät myöskään tuo esille ulkopoliittista näkökulmaa³⁴², joten IKL:n lakkautusyritys perusteltuna Neuvostoliiton luottamusta kohentavilla argumenteilla on katsottava konstiksi, jolla Kekkonen yritti saavuttaa Neuvostoliiton luottamuksen. Etenkin kun hän sodan aikana oli kaivanut IKL:n suhteen rauhanpiipun esille ja ollut IKL:n kanssa yhteistyössä. Hän ei myöskään ollut isänmaallisuutta ja puolueettomuutta korostavassa ulkopoliitikassaan tehnyt juurikaan vastarintaa kehityskululle, joka johti Suomen sotaan Saksan rinnalle.³⁴³

Kieli keskellä suuta Kekkonen joutui kirjoittamaan myös varsinaisista sotatapahtumista ja etenkin sekä talvisodan että jatkosodan syistä. On kuitenkin huomattava, että tässä suhteessa syksyn 1944 Pekka Peitsi eroaa huomattavasti sotapropagandisti Pekka Peitsen kirjoituksista. Jo sanavalinnoista voi huomata, kuinka Kekkonen joutuu tasapainoilemaan 'kotikentän' ja itänaapurin välimaastossa tehdessään selkoa sotiin johtaneista syistä. Kekkonen tasapainoilee sotien syiden esilletuomisessa mm. seuraavin neutraalin sanakääntein:

"Suomen puolueettomuuspolitiikka tapasi loppunsa 30. marraskuuta 1939, jolloin Neuvostoliitto aloitti sotatoimet Suomea vastaan. Sota päättyi Moskovan rauhaan maaliskuussa 1940. Kun maailmansota

kohtaan. Toisaalta voidaan kysyä; olisiko valmiudella ollut mitään merkitystä Saksan ja Neuvostoliiton salaisen etupiiriin perusteella. Vrt. Paasivirta 1988, s. 239-241.

³³⁹ Peitsi 1961, s. 47-48.

³⁴⁰ Ks. Virkkunen 1983, s. 128-138. Virkkusen tekstistä saa sellaisen käsityksen, että Kallion mukaan saamiseksi lakkautuksen taakse Kekkonen legitimoiti lakkautusta juuri kansainvälispoliittisin argumentein ja ennenkaikkea sillä, että lakkauttaminen olisi lainmukainen ja oikeudellisesti pitävä.

³⁴¹ Hokkanen 1986b, s. 223-228. Virkkunen mielestä maalaisliiton ja Kekkonen aktiivisuus johtui sisäpoliittisista 'kilpailusyistä', koska maalaisliitto oli eri tavalla kuin SDP uhattuna IKL:n taholta. Virkkunen 1983, s. 129.

³⁴² Ks. VP 1938 ptk. II, s. 1368-1407.

³⁴³ Ks. esim. Uino 1998, s. 8; Vrt. Hakanen 1985, s. 69.

laajeni kesällä 1941 Saksan hyökättyä Venäjälle, joutui Suomi uudelleen sotaan itäisen naapurimaan kanssa. Tämä sota on nyt kolme vuotta kestätyään päättynyt Suomen poliittiseen antautumiseen.³⁴⁴

Kekkosen sanamuodoista on piilotetusti luettavissa asioita, joita Kekkonen haluaa tässä yhteydessä ensisijassa suomalaisille välittää, mutta toissijaisesti hän ajatteli myös Neuvostoliiton hyväksyntää, joka käy ilmi myöhemmästä tekstistä. Ensinnäkin hän halusi tuoda suomalaisille tiettäväksi, että Suomen puolueettomuuspolitiikka oli todellista ja se olisi jatkunut jos harmillista "häiriötekijää" ei olisi ilmaantunut.

Talvisota ei siis päättynytäkään tappioon ja alueluovutuksiin vaan se vain yksinkertaisesti päättyi. Jatkosodan taustan Kekkonen linkittää kansainvälispoliittiseen tilanteeseen: sota oli väistämätön, koska Suomi ei pyrkinyt vaan joutui sotaan häveliäästi ilmaistuna itäisen naapurin kanssa. Kekkonen oli siis yhdenlainen ajopuuteoreetikko jo paljon ennen historioitsijoita, jotka ajopuuteoriaa aktiivisesti 1960-luvulla kehittivät. Merkillepantavaa on myös havaita, ettei suomalaista "soturikansaa" Kekkonen muotoiluissa lyöty sotilaallisesti vaan ainoastaan poliittisesti. Suomea ei tosin miehitetty, mutta myös sotilaallinen tappio oli tapahtunut de facto.

Samalla kun Kekkonen pyrki historiallaan pitämään koossa suomalaisten henkistä selkärankaa, hän lähestyi Neuvostoliittoa ymmärtämällä myös heidän motiivejaan sota-aikaisessa epänormaalissa kansainvälispoliittisessa tilanteessa. Kekkonen pyrkimyksenä on tässä yhteydessä löytää ja osoittaa niitä syitä, jotka saivat Neuvostoliiton toimimaan niin kuin se toimi. Kekkonen halusi siis rationalisoida Neuvostoliiton politiikkaa kahdenkin eri seikan vuoksi.

Ensinnäkin siitä syystä, että Neuvostoliiton Suomea kohtaan harjoittamaa politiikkaa rationalisoitaessa avointa, laajaa ja haitallista Neuvostoliitto-vastaisuutta saataisiin vähennettyä. Toisaalta Kekkonen täytyi tehdä itseään tunnetuksi sodan uudelleen arvioijana ja luottamusta herättävänä poliitikkona myös Neuvostoliiton suuntaan. Kekkonen sisä- ja ulkopoliittinen akrobatia alkaa tuolloin saada poliittisessa mielessä aivan uudenlaisia tunnusmerkkejä. Kun vielä *Demokratian itsepuolustuksessa* Kekkonen julistus on hyvin suorasukaista, arvostelevaa, moralisoivaa ja normittavaa, niin syksyllä 1944 hän kirjoittaa:

"Tarkoituksenamme ei ole sodan ja sen yhteydessä tehtyjen poliittisten ratkaisujen kuvaaminen tai selostaminen. Liioin emme pyri Suomen tekemien ratkaisujen arviointiin ja arvosteluun. Sen sijaan pyytäisimme suorittaa eräänlaisen tarkastelun, jonka kohteena ovat Neuvostoliiton Suomea vastaan kohdistamien toimenpiteiden syyt, joita pyrimme katsastelemaan ikään kuin Neuvostoliiton kannalta".³⁴⁵

³⁴⁴ Peitsi 1961, s. 49. (Alleiviivaukset allekirjoittaneen)

³⁴⁵ Ibid.

Näin Kekkonen on eräällä tavalla muuttunut *Demokratian itsepuolustuksen* aikaisesta 'huonosta historioitsijasta', joka ei tarkastele ja tunnusta 'vastustajan' motiiveja tietyissä historian tapahtumissa, sotien jälkeiseksi 'hyväksi historioitsijaksi', joka ottaa huomioon myös vastustajan toimenpiteiden taustamotiivit sekä ennen kaikkea pyrkii ymmärtämään niitä. Näin ruusuisasti ja yhtäkkisesti Kekkosesta ei tietenkään tullut ymmärtävää historioitsijaa, vaan Kekkoson toimenpiteiden syyt ja Kekkoson Neuvostoliiton historian ymmärrys lähti liikkeelle hyvinkin käytännöllisistä tavoitteista eli kansallisen säilymisen tarpeista. Tähän tavoitteeseen kuului myös tarve todistella Suomen kansa vankan demokraattiseksi, koska sitä jatkosodan aikaisen Saksan kytköksen vuoksi oli ulkovaltojen taholta myönteiseksi kansallissosialismille arvioitu.³⁴⁶

4.1.2 Venäläisen politiikan legitimointi ja uuden ulkopolitiikan suunta

Jos Kekkoson sanoma suomalaisille oli kaksikulotteinen, oli se neuvostoliittolaisia kohtaan selkeän yksikulotteinen. Kekkoson sanoma Neuvostoliitolle oli, että Suomen linjan on Neuvostoliittoa kohtaan muututtava erityisen ystävällismieliseksi ja Neuvostoliiton intressejä erittäin pitkälle huomioonottavaksi. Hänen pyrkimyksensä oli mahdollisimman nopeasti osoittaa oma muuttunut poliittinen mielipiteensä sotapropagandistista Neuvostoliiton ystäväksi, koska valvontakomissio tuli Suomeen samoihin aikoihin Urho Kekkoson kirjan ilmestymisen kanssa. On ymmärrettävää, että Neuvostoliitto suhtautuikin aluksi epäluuloisesti oppurtunistiseen porvaripoliitikko Kekkoseseen. Hän joutuikin lopullisesti saavuttamaan Neuvostoliiton luottamuksen sanojen sijasta teoilla. Niinpä Kekkonen oikeusministerinä loppuvuodesta 1944 oli erittäin aloitteellinen, aktiivinen ja nopealiikkeinen toteuttamaan välirauhanehtoja. Esimerkiksi välirauhansopimuksen 20§:n mukaisesti hän toteutti puuhakkaasti ns. armahduslakia, josta hän sai vasemmistolta kiitosta, kuten myös "ennakkoluulottomuudesta" suhtautumisessa vankila-asioihin keväällä 1945.³⁴⁷

Hänen liikkeellelähtönsä kuitenkin tapahtui tekstitasolta. On huomattava, että taistelun vaiettu itärajalla, alkoi Suomessa uusi taistelu, joka oli taistelua mielipiteistä, koska sota-ajan sensuuri ei ollut enää voimassa. Sotavuosina - väkisinkin - ylläpidetty kansan yhtenäisyysajattelu oli murtunut ja taistelukenttä oli auki.³⁴⁸ Tässä suhteessa onkin ihmeelliseltä tuntuvaa, että Kekkoson kaltaisia poliittisia 'pamfletteja' ei tuolloin juurikaan esiintynyt. Voidaankin siis kysyä vaivasiko maata ja kärkipoliitikkoja, kommunisteja lukuunottamatta, syksyllä 1944 sellainen apatia, että taistelukentän avoimuuteen eivät pystyneet reagoida nopeasti kuin Paasikivi ja Kekkonen, jotka tehokkaasti pystyivät valtaamaan mielipiteillään tilaa otollisesta "tyhjästä" poliittisesta maaperästä.

³⁴⁶ Ibid., s. 51-52.

³⁴⁷ Ks. VP 1944 ptk I, s. 801, 827-828; VP 1945 ptk. I, s. 65.

³⁴⁸ Vrt. Kähkölä&Pihlajaniemi&Pyyluoma 1976, s. 51.

Poliittinen toiminta voidaankin ymmärtää areenana, jolla menestymisen edellytyksenä on jatkuvat ja aktiiviset strategiset valinnat. Siitä, mitä on jo tapahtunut määräytyy yhä enemmän se, mikä vielä oli mahdollista. Poliittinen toiminta on uuden luomista, joka ei perustu läheskään aina etukäteiseen logiikan toistamiseen vaan politiikan tilan luomiselle ja hallitsemiselle, tunnuksena uudelle ja tulevalle valtopolitiikalle.³⁴⁹ Kekkonen ja Paasikiven poliittisen toiminnan voi nähdä tähänneen juuri reaaliseen ja mahdolliseen, joiden tarkoituksena oli saavuttaa laaja politiikan tilan ja kielen hallinta. Heidän tärkeimpinä opinkappaleinaan sodan jälkeisen Suomen 'poliittisessa pelitilassa' voidaan pitää machiavelliläisittäin välttämättömyyttä hyveenä, joka näkyi pyrkimyksenä mahdollisen suureen 'strategiseen vapauteen' ts. heidän tarkoituksenaan oli kesyttää 'virtullaan' 'fortuna' -realisoida poliittisilla kyvyillään tilaisuus - hankalassa tasapainoilussa oikeiston ja vasemmiston välissä.³⁵⁰ Tämä näkyi, paitsi heidän toiminnassaan hallituksessa, myös heidän kirjoituksissaan heti sodan jälkeen.

Kekkonen esimerkiksi otti kirjasessaan huomioon Neuvostoliiton toisen maailmansodan aikaiset turvallisuusmotiivit ja hän painotti Venäjän laskeneen sodan Saksan kanssa olevan jossain vaiheessa väistämätön hyökkäämättömyyssopimuksesta huolimatta. Kekkonen "legitimoi" Neuvostoliiton painostuksen toteamalla, että "sotaa varten varustautuvalle maalle ei mikään varovaisuustoimi ole liiallinen", tätä käsityskantaa Kekkonen korosti myös neuvostodiplomaattien kesällä 1940 kannattaneen. Kekkonen mielestä "objektiivisesti tarkasteltuna" Venäjällä jopa oli tietynlaista aihetta epäluuloon Moskovan rauhan jälkeen, koska Venäjä saattoi odottaa, että Suomi ottaisi vastaan "luotettavalta näyttävän tarjouksen Karjalan takaisin valloittamiseksi."³⁵¹

Tässä sitä ollaan-teoksen yksiselitteinen kannanotto oli, että välirauhan pohjalta on suhteet Neuvostoliittoon pysyvästi rakennettava. Välirauhan säilymisen perusedellytys oli siis sillä, että Suomi onnistuu luomaan Neuvostoliittoon ei pelkästään korrektilt, vaan ennen kaikkea luottamukselliset suhteet. Luottamuksen saavuttamiseksi Kekkonen mielestä piti menneisyydestä puhua avoimesti. Avoimuus tarkoitti hänelle sitä, että tunnustettaisiin Venäjän epäluulon kesällä 1940 olleen perusteltua. Hän "syytti" maan yleistä mielipidettä eli kansaa tietynlaisesta revanssihenkisyydestä ja totesi valtiojohdon toimineen suhteissa Neuvostoliittoon asiallisesti.³⁵²

Vielä tuolloin hän ei millään tavalla vaatinut 'sotasyyllisten' tuomitsemista. Neuvostoliitto ei ollut sitä vielä vaatinut, eikä valtiojohdon syyllistäminen olisi tuolloin kirjan etuja

³⁴⁹ Kanerva 1990, s. 165-166, 198-199.

³⁵⁰ Vrt. *ibid.*, s. 164-167.

³⁵¹ Peitsi 1961, s. 50-56.

³⁵² Ks. *ibid.*, s. 54-55.

palvellutkaan. Kekkonen kirjasta on kuitenkin luettavissa kahdenlaisiakin jännitteitä. Ensinnäkin hän toisaalta korostaa tietynlaista ajopuuteoriaa jatkosotaan, mutta toisaalta tuo esiin kansan tietynlaisen revanssihenkisyyden. Toinen jännite aktualisoitui lähitulevaisuudessa, koska koko *Tässä sitä ollaan* -teoksessa Kekkonen ei esitä sotien aikaisen valtiojohdon toimineen taitamattomasti, vaan pikemminkin oikeudenmukaisesti.

Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet oli Kekkonen mielestä järjestettävä siltä pohjalta, että Neuvostoliitto kunnioittaa Suomen itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Ainoastaan se mahdollistaisi Suomen valtiollisen vapauden. Kekkonen painotti läpi kirjan samanlaisia teemoja: luottamuksellisia ja vilpittömiä suhteita Neuvostoliittoon. Tämän uudenlaisen ulkopoliittikan esiinmarssi tapahtuisi tosiasioiden tunnustamisen kautta. Tunnustettavia tosiasioita Kekkoselle olivat mm.: Suomi on hävinnyt sodan, Neuvostojärjestelmä on pysyvä Venäjällä, Neuvostoliitto tulee pysymään suurvaltana ts. Neuvostoliitto on toisen maailmansodan jälkeen sotilaallisesti ja poliittisesti Euroopan johtava suurvalta, Neuvostoliitto on Suomen naapuri ja on aina oleva. Sijaintia on siis mahdotonta muuttaa, suuren ja pienen maan ollessa rajanaapureita on etenkin pienen etu pitää naapurisuhteet hyvinä, koska tuleva maailmanjärjestys määrää Suomen aseman eli se merkitsee läheistä yhteistyötä Venäjän kanssa.³⁵³

Reaalipoliittinen suuntaus Kekkosella näkyi hyvin myös asennoitumisessa Kansainliiton toimintaan. Hän lähestyi Kansainliiton ideologiaa kansakuntien 'täydellisestä tasa-arvoisuudesta' melko rousseaulaisittain ihmisten välisestä tasa-arvoisuuden ideasta päin (Ranskan vallankumous). Hän eteni hegelläisittäin kansakuntien (nationalismin) suuren merkityksen ja tehtävän kautta loppupäätelmään, että kansakuntien tasa-arvoisuuden ideologia Kansainliitossa I maailmansodan jälkeen mureni, kun todellisuus oli uhrattu "abstraktisen periaatteen hyväksi".³⁵⁴

Luonnollisesti tasa-arvoisuus oli ideaali lähtökohta, mutta Kekkonen ei uskonut siihen olevan koskaan reaalista mahdollisuutta kansainvälisessä politiikassa. Hän ei enää kertakaikkiaan uskonut, että mikään suurvalta jättäisi intressejään ulkopuolisen tahon, kansainvälisen organisaation ratkaistavaksi. Niinpä Suomen ei kannattanut toisen maailmansodan jälkeenkään luottaa mihinkään muotoutuvaan maailmanjärjestöön liiaksi. Spekulaatioissaan hän kylläkin jo näki, että tuleva maailmanjärjestö tulee ratkaisevasti rakentumaan voittavien suurvaltojen sananvallan varaan. Kekkonen toivoi, että tuleva maailmanjärjestö rakennettaisiin sellaiselle pohjalle, joka "suurvaltojen allianssilla" pystyisi kollektiivisen turvallisuuden luomiseen ja säilyttämiseen tarvittavin voimakeinoin.³⁵⁵

³⁵³ Ibid., s. 66-71.

³⁵⁴ Ibid., s. 72-73.

³⁵⁵ Ibid., s. 72-76.

Nopeasti toisen maailmansodan jälkeen havaittiin, että suurvallat eivät tällaiseen järjestelmään ole tarpeeksi yksituumaisia, koska niiden valtopoliittikka kulki suoraan oman 'etupiiriin' mukaisesti suoraan ns. kylmään sotaan. Siinä sodassa Suomi oli taas yksin, jonka Kekkonen monien suomalaisten poliitikkojen kanssa hyvin ymmärsi.

Oikeastaan kirjan ainoa kohta, jossa Kekkonen kritisoi suomalaista valtiojohtoa, on kohta, jossa Kekkonen katsoi Suomen johdon toiveajatelleen Saksan tappion hämöttäessä Neuvostoliiton ja länsivaltojen välille syntyvän lähitulevaisuudessa avoimen konfliktin. Silloin Suomi voisi jatkaa sotaa Neuvostoliittoa vastaan länsivaltojen kanssa. Tällaista valtiojohto ei missään tapauksessa suunnitellut ja Kekkosen väite onkin väärä. Väitteen sanoma ehkä olikin, ettei Suomi edes saa lähteä spekuloidaan kansainvälispoliittisilla Neuvostoliiton vastaisilla suhdanteilla [välirauhan aikainen suhdanne]. Jos niin tehtäisiin oltaisiin jälleen hyvin hetteisellä alueella ja Suomi joutuisi automaattisesti jälleen eräänlaiseksi sotatoimialueeksi.³⁵⁶

Pamfletin painotuksena on, että Suomen hävinneenä ja heikompana osapuolena tulisi aktiivisesti omilla toimenpiteillä voittaa Neuvostoliiton luottamus. Nämä toimenpiteet merkitsivät Kekkoselle sisäpoliittisia muutoksia, joiden avulla luottamus saavutettaisiin. Tähän merkittävän sisäpoliittiseen muutoksen käynnistämisen ja ylläpitämiseen hän syksystä 1944 hanakasti tarttui. Hän katsoi, että "politiikan edesvastuullisena tehtävänä onkin kansan mielipiteen muokkaaminen, jotta suomalaiset voisivat antaa varuksettoman kannatuksensa hyvän naapuruuden politiikalle Neuvostoliittoa kohtaan ts. Suomen politiikkaa pitäisi johtaa edelleen johtajavetoisesti. Siten voitaisiin ajatella, että *Tässä sitä ollaan* oli suunnattu myös poliittisille mielipiteenmuodostajille.³⁵⁷ Machiavellilaisen jaottelun mukaisesti Kekkosen pamfletti olisi siten paremminkin suunnattu 'harvoille' ts. aktiivisille poliittisille toimijoille, jotka pystyvät "käsin kosketteleman ulottuvuudelta" arvioimaan vallitsevia seikkoja³⁵⁸.

Tässä sitä ollaan jatkoi 'snellmanilaista pitkän linjan perinnettä', joka Suomessa ilmeni ja edelleen ilmenee kansalaisyhteiskunnan eräänlaisena passiivisuutena ja suppeutena. Suomessa politiikka on ollut erittäin valtio ja -johtajavetoista, jossa politiikkaa on välitetty

³⁵⁶ Ibid., 81-83. Kekkosen mielipiteet tällaisista valtiojohdon vaarallisista harhakuvitelmissa voidaan suoraan osoittaa vääräksi tai sitten Kekkosen mielipiteet pitää lukea poliittisena propagandan näkökulmasta. Kekkosen mielestä valtiollinen johto syyllistyi tällaiseen ajatteluun silloin, kun heille Kekkosen mielestä alkoi käydä selville Saksan häviö eli kesällä 1944. On tietysti mahdollista, ettei hän kertakaikkiaan tiennyt, että korkein sodan johto ja valtiollisesta johdosta monet olivat jo ennen Kekkosta tulleet johtopäätökseen, että Saksa häviää sodan ja alkaneet aktiivisesti etsiä jo 1942-43 ulospääsytietä sodasta. Valtiojohto ei luonnollisestikaan voinut paljastaa rauhanoppositiolle, että sillä oli samansuuntaisia rauhansuunnitelmia, mitä Kekkonen ja rauhanoppositio vaativat. Mitään todisteita ei myöskään ole olemassa, että valtiollinen johto olisi reaalisesti kaavailut "sodan jatkamista" länsivaltojen kanssa. Ks. Tarkka 1987.

³⁵⁷ Peitsi 1961, s. 92.

³⁵⁸ Kanerva 1990, s. 89, 101; Kanerva 1994, s. 80.

hyvin paljon ylhäältä alaspäin. Poliittinen eliitti on säädellyt Suomessa hyvin pitkälle, mikä on oikeaa ja mikä väärää politiikkaa. Kekkonen ei suinkaan ollut poikkeus tämänkaltaisessa johtajavetoisessa traditiossa.

4.1.3 Machiavellismia sodassa ja rauhassa

Käsitellessä Machiavellin ja Kekkonen välistä yhteyttä tai paremminkin machiavellismin ja Kekkonen harjoittaman reaalipolitiikan kytköstä toisiinsa on otettava huomioon myös 'machiavellistisen valtapolitiikan' laajemmat ja pitempikestoiset yhteydet. Ensinnäkin voidaan helposti sinänsä kyseenalaistaa noin neljäsatua vuotta Kekosta aiemmin eläneen Niccoló Machiavellin suora teoreettinen vaikutus Kekkonen teksteihin ja toimintaan. Asiaa ei voida kuitenkaan käsitellä niin yksiulotteisesti.

Voidaan tietysti kiistellä siitä, kuinka hyvin Kekkonen oli vuoteen 1944 mennessä tutustunut Machiavellin ajatuksiin ja kuinka paljon ne hänen ajatteluaan ohjasivat³⁵⁹. Kiistely on lopultakin melko merkityksetöntä, koska kysymys Kekkonen vuoden 1944 'machiavellismin' määrittelyssä on eräänlaisen pitkäkestoisen realistisen valtapolitiikan tradition suodattumisesta suomalaiseen politiikkaan, jonka tietynlainen lähtöpiste Machiavellin alullepanema valtio-opillis-teoreettinen ajattelu kylläkin oli.

Kiinnostava vertailunäkökulma tulee esille Kekkonen teoksen *Tässä sitä ollaan* ja Machiavellin *Ruhtinaan* ja *Valtiollisten mietelmien* välillä siinä, että niiden synty-yhteys on lopultakin samantapainen. Machiavelli nimittäin kirjoitti teoksensa Firenzen pienen tasavallan puolustuksen näkökulmasta. Firenzen tasavalta oli kokenut samoin tavoin kuin Suomi sotien aikana kovia ja se osaltaan aiheutti³⁶⁰ sen realistisen argumentoinnin, jota Machiavelli aikoinaan käytti ja minkä realistista perinnettä myös Kekkonen teoksessaan syksyllä 1944 seurasi. Realistisen koulukunnan perinne näkyi mm. siinä, että Machiavellin tavoin Kekkonen näki pienten valtioiden mahdollisuudet suurten valtioiden puristuksissa sangen realistisesti ts. pienten valtioiden tulee yleensä noudattaa varovaisuutta suuria naapureitaan kohtaan ja välttää valloitusotia, koska ne pidemmän päälle kuitenkin uhkaavat pienten valtioiden vapautta.

Uusi ulkopoliittinen ja myös raa'an valtopoliittinen doktriini Kekkosella kuuluikin, että valtiolla [kuten Suomella], jolla ei ole käyttää riittäviä omia tai ratkaisuvaiheessa vieraita voimavaroja, tulee luopua sellaisista ulkopoliittisista päämääristä, jotka kylläkin olisivat valtion tulevaisuuden kannalta tarpeellisia, mutta joiden saavuttamiseksi tarvittaisiin

³⁵⁹ Monet tutkijat näkevät Kekkonen Machiavelli-lukeneisuuden tapahtuneen vasta myöhemmin, mutta kiistakysymyksenä tämä aihe on myös tässä yhteydessä lopultakin melko yhdentekevä.

³⁶⁰ Vrt. *Valtiollisia mietelmiä* ja *Tässä sitä ollaan*.

väkivaltaa. Tämä oli keskeinen ajatus Kekkosen valtapoliittisessa ajattelussa ja lähtökohta oli hyvin machiavellistinen eli ulkopoliittisia tavoitteita ei voi asettaa olemassa olevia voimavaroja korkeammaksi.³⁶¹

Machiavelli korosti Firenzen vapauden puolustamisessa nimenomaan realistista näkemystä omista voimista. Hän ei pitänyt hyvänä ratkaisuna turvautua apujoukkoihin, koska katsoi, että niiden kutsumisesta ei seuraa mitään hyvää. Machiavellin mielestä: "se, jonka avulla tuo valloitus on tapahtunut, voi sen helposti häneltä riistää". Hän korosti myös, että aseellistakin voimaa tarvitaan, mutta vasta äärimmäisessä tilanteessa, kun muut toimenpiteet eivät riitä. Taisteluun ei Machiavellin mielestä tule voimakasta vihollista (voittajaa) vastaan lähteä, jos vain luulee sen heikentyneen. Esimerkkinä Machiavelli käytti mennyttä Rooman suurvaltaa, jonka moneen otteeseen uskottiin väärin heikentyneen ja "heikkoa hetkeä" yritettiin käyttää hyväksi siinä kuitenkin onnistumatta.³⁶²

Machiavellin manaamat apujoukot voitaisiin tietysti mielessä "samaistaa" Suomessa sodan aikana olleisiin saksalaisiin, joita Suomen näkökulmasta käytettiin revanssienhenkisesti aluemenetyksen korvaamisprojektissa. Tähän Kekkosen jälkiviisas kommentti on hyvin samantapainen kuin Machiavellin pessimistinen näkemys apujoukoista sodassa. Kekkonen totesi yksiselitteisesti J.V. Snellmaniin vedoten, että "historia ei opeta, että jokin kansa olisi tehnyt toisille hyviä tekoja ilmaiseksi" ja edelleen "niin tuhmia [tyhmiä] emme täällä Suomessa ole, että uskoisimme suurvaltain tahtovan uhrata yhtään ainoa penniä tai yhden ainoankaan krenatöörin koipia meidän vähäpätöisen maamme puolesta". Yhteys machiavelliläiseen "kyynisyyteen" todentuu kuitenkin parhaiten hänen toteamuksessaan siitä, että "häviön uhatessa suurvalta on valmis myymään pienen liittokumppaninsa ilman mitään omantunnontuskia".³⁶³ Myös kansainvälisen (reaali)politiikan tutkija Hans J. Morgenthau varoittaa - Machiavellin opetuksiinkin vedoten - pieniä, heikkoja maita liittoutumasta suurvallan kanssa, paitsi pakkotilanteesta³⁶⁴.

Kekkoslainen machiavellismin vaade on kuitenkin asetettava hieman laajempiin yhteyksiinsä. Omaperäisemmän lähestymiskehikon tuo esille ajatus siitä, ettei Kekkonen itse asiassa keksinytkään tai paremminkin ollut machiavellistisen reaalipolitiikan innovatiivi sodanjälkeisessä Suomessa. Machiavelliläisen valtapolitiikan käsitettä ja toiminnallisuutta voidaan laajentaa Suomen sotien aikaisen valtiojohtoon ajatteluun ja toimintaan. Kekkonen

³⁶¹ Peitsi 1961, s. 26.

³⁶² Machiavelli 1998, XX, XXI, XXII, s. 213-219.

³⁶³ Peitsi 1961, s. 36-38; Machiaveli uskoi, että valtiota uhkaavan vaaran hetkellä kummatkin liittoutuneet osapuolet häviön välttääkseen rikkovat sanansa ja osoittavat kiittämättömyytensä. Machiavelli 1998, LIX s. 145. Kekkonen kylläkin "unohti", että myös Suomi itseasiassa petti Saksan sodassa välttyäkseen totaaliselta tuholta.

³⁶⁴ Morgenthau 1978, s. 192.

oli siis "ainoastaan" suomalaisen kovan reaalipoliittisen tradition harrastaja siinä missä esim. Ryti, Tanner ja Mannerheim. Kekkonen siis oikeastaan jatkoi tätä traditiota, joskin uusin ja omaperäisin oivalluksin.

Reaalipoliitikka termin käsitehistorian Kari Palonen on määrittänyt vuoteen 1853, jolloin Ludwig August v. Rochau otti sen käyttöön. Rochaulle 'reaalipoliitikka' termi merkitsi eräänlaista pettyneen liberaalin itsekritiikkiä, koska vuoden 1848 vallankumousliikkeen liberaalien ja radikaalien ei ollut tarpeeksi 'realistista'. Otto von Bismarckia on yleisesti pidetty reaalipoliittisen koulukunnan isänä, mutta on kyseenalaista liittykö Bismarckin politiikkakäsitys Rouchaun ajatusrakennelmiin. Bismarckille reaalipoliitikka merkitsi lähinnä periaatteiden halveksimista, kun taas Rouchaulle se merkitsi mahdollisuutta tinkiä periaatteissa.³⁶⁵

Tulkinnat Machiavellin poliittisesta sanomasta olivat pitkään yksiulotteisia ja tarkoitushakuisia³⁶⁶. Machiavellin monia näkemyksiä voidaan sinällään pitää kyynisinä, mutta hänen valtapoliittisiin teorioitansa tuskin kannattaa sotkea moraalisiin arvostelmiin. Siitä syystä machiavellismia ei kannata lähteä tuomitsemaan moraalittomana, koska Machiavelli itse ammensi teoriaansa ja moraaliaan pääosin irrallaan 'länsimaisesta kristillisestä moraalikäsitelmästä'³⁶⁷. Uskonnolla oli kylläkin Machiavellilla oma välineellinen asemansa yhteiskunnassa, mutta poliittisen toiminnan mittapuuna tällainen moraalikäsitelmä ei voinut valtiollisella tasolla toimia.³⁶⁸ On helppo todeta, että Suomen sodanajan olojen valtiollisessa päätöksenteossa "kristillisellä yksilömoraalilla" ei ollut paljon sijaa, vaikka kirkkoa ja uskontoa sinällään pyrittiin käyttämään tehokkaasti hyödyksi.

Jos mietitään Suomen talvisodan, jatkosodan ja sen välisen rauhan aikaa suomalaisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa voisi sitä hyvinkin kuvata myöskin machiavelliläiseksi reaalipoliitikaksi. Vaikka Kekkonen pyrki Paasikiven kanssa sotien jälkeen omimaan reaalipoliittisen ajattelun itselleen, niin toisesta perspektiivistä voidaan nähdä, että se oli vain jatkoa sotien aikaiselle realismille. Tämä valtiojohdon 'realismi' näyttäytyy useissa eri vuosien 1939-1944 ratkaisuissa. Kun Suomen valtiojohdon sotienaikaisia ratkaisuja on monesti suomalaisessa historiakirjoituksessa tarkasteltu vain jälkiviisaasta ja moralisoivasta näkökulmasta, niin huomio kannatta kiinnittää siihen 'pelivaraan', joka oli sodan aikaisten päättäjäien käytettävissä. Pelivaralla tarkoitan siis sitä, että valtiojohto pyrki pelaamaan

³⁶⁵ Palonen 1988b, s. 90-91.

³⁶⁶ Esim. Viroli 1990, s. 143-144.

³⁶⁷ Tämä käy hyvin ilmi esim. *VM:n* luvuista XI ja XXI s. 47-53, joissa Machiavelli käy taisteluaan paavinvaltaa vastaan ja korostaa Rooman kirkon suurta rappiota.

³⁶⁸ Ks. Apunen 1984, s. 79.

Suomen turvallisuusintressien kannalta tilanteet kulloinkin mahdollisimman hyvin ja heidän näkökulmastaan ratkaisut olivat myös mahdollisimman rationaalisia sekä perusteltuja.

Kekkosen aloittaessa *Tässä sitä ollaan*-teoksella ulkopoliittisen realismin esiinmarssittamisensa, jolla hän vain jatkoi suomalaisen reaalipolitiikan jatkumoa sovittaen tosin oppurtunistisesti politiikkaansa tilanteen vaatimuksia vastaaviksi. Jos mietitään esimerkiksi Kekkosen vuonna 1944 esittämää väitettä siitä, että valtiojohto ei olisi ymmärtänyt ja myöntänyt Saksan häviävän sotaa ja näin ollen valtiojohtoon käsitys sodasta olisi epärealistisella pohjalla, on kyse joko Kekkosen puutteellisesta tiedosta tai tahallisesta virhetulkinnasta. Esimerkiksi Mannerheim jo vuoden 1941 lopulla ymmärsi Saksan häviävän sodan ja Neuvostoliiton säilyvän suurvaltana. Samoin Väinö Tanner kirjoittaa muistelmateoksessaan varsin uskottavasti, että jo vuoden 1941 lopussa valtiojohto ymmärsi Saksan häviävän sodan³⁶⁹. Niinpä Suomen valtiojohto sekä sotilasjohto Rydin ja Mannerheimin johdolla alkoivat jo vuoden 1942 lopussa salaisesti kaavailla mahdollisuuksia sodasta irtaantumiseen. Ja jo seuraavan vuoden alusta alettiin aktiivisemmin tiedustella rauhanmahdollisuuksia ja -ehtoja.³⁷⁰

Tämä prosessi ei todennäköisesti vielä sodan aikana ollut Kekkosen tiedossa, vaikka hän yleisesti oli hyvin perillä sodan ajan tapahtumista. Kekkosen tietämättömyyttä rauhanprosessin olemassaolosta tukee se seikka, että hän pommitti poliittisilla rauhanmietinnöillään jatkuvasti Rytiä ja Mannerheimia³⁷¹. Vuoden 1943 joulukuinen Tukholman puhe oli läpeensä reaalinen katsaus Suomen asemasta ja suhteesta sodan jälkeen Neuvostoliittoon, mutta oikeastaan käsitys oli aivan sama joka Suomen valtiojohtolla jo oli. Vuodesta 1943 hallitus - Tanner eturintamassa - myös tunnusteli rauhan mahdollisuutta, jonka seurauksena Saksa ilmaisi, ettei Suomi pelaa reilua peliä. Tannerin rauhanaloitteiden motiivina oli eittämättä itsenäisyyden turvaaminen.³⁷²

Suomen vaikeutena vuoden 1943 aikana olikin, että Saksa oli vielä vahva ja se raivostui, kun Suomen uusi ulkoministeri Henrik Ramsay ehdotti "sivistynyttä välirikkoa" Saksan kanssa. Kekkosen näkemyksen mukaan rauha olisi pitänyt solmia jo syksyllä 1943, mutta Kekkosen ei halunnut ymmärtää problematiikkaa, joka sisältyi siihen, että Saksa lopultakin vielä 1943 oli vahva, eikä se olisi sallinut Suomen irtaantuvan sodasta ilman vakavia jälkiseuraamuksia. Etenkin Mannerheim piti Saksaa vielä erittäin tärkeänä tekijänä ja Edwin

³⁶⁹ Sen sijaan Tanner vääristelee väittäessään Suomen joutuneen yllättäen Neuvostoliiton hyökkäyksen kohteeksi, joten vaikka Suomi hänen mukaansa yritti säilyttää rauhallisuutensa ja puoluettomuutensa oli Suomi pakotettu puolustautumaan. Tanner 1952, s. 9.

³⁷⁰ Tarkka 1987.

³⁷¹ Esimerkiksi Kekkosen muistio Suomen Marsalkalle 29.6.1944. Kekkonen 1977a, s. 51.

³⁷² Ibid., s. 11-12, 28-29; vrt. Paavolainen 1989, s. 230-233.

Linkomies painotti saksalaisten joukkojen maassaoloa³⁷³. Myös Tanner korosti muistelmissaan, että hänenkin pelkoon oli sodan siirtyminen maan rajojen ulkopuolelle.³⁷⁴

Myös alkuvuodesta 1944 tiedoksiannetut rauhanehdot olivat sotilaalliseen tilanteeseen nähden niin kovia, että yleisen ilmapiirin Suomessa olisi niitä vaikea hyväksyä. Tälle realismille valtiojohto myös pohjasi politiikkansa. Kekkonen kirjoitus *Sankarillisesta itsemurhasta*, joka ilmestyi 3.3.1944 ja jonka perusteella Pekka Peitsi joutui karanteeniin, oli tehty selvästi vasta-argumentaatioksi sellaista mielialaa vastaan, jossa taistelua pitää käydä (katkeraan) loppuun saakka. Tämä ei luonnollisestikaan ollut Suomen valtiojohton tarkoitus, vaan argumentaatioissa oli kyse enemmänkin sotamoraalin ylläpitämisessä ja oikean hetken sodasta irtaantumiselle odotellessa.³⁷⁵ Samoihin aikoihin keväällä 1944, kun Kekkonen kirjoitti teostaan, piti Tanner SDP:n puolueuuevoston kokouksessa 11.4.1944 puheenvuoron, jonka mukaan: "Rauhan teko tarjotuilla ehdoilla merkitsee selvästi valtiollista itsemurhaa".³⁷⁶

Haastavan näkökulman valtiojohton ja etenkin presidentti Rydin machiavellistiselle realismille tuo esiin "suomalainen Ribbentrop-sopimus", jossa suomalainen poliittinen ja sotilaallinen johto Rydin omiin nimiinsä allekirjoittamalla paperilla de facto harhautti Hitleriä ja Saksaa. Tapahtumasarjassa näkyy selvästi myös valtioeliitin machiavelliläinen ajattelutapa toimintaan liitettynä. Machiavelli kirjoitti isänmaan puolustamisesta ja lupausten noudattamisesta mm. seuraavasti:

"Milloin on kysymyksessä isänmaan pelastus, ei tule tehdä eroa oikea ja väärän, inhimillisen ja julman, kunniaakaan ja häpeällisen välillä, vaan on epäröimättä seurattava ratkaisua, joka pelastaa maan elämän ja säilyttää sen vapauden."³⁷⁷

"...ei ole häpeällistä olla noudattamatta lupauksia, jotka on tehty pakosta. Pakosta tehdyt valtiolliset sitoumukset rikotaan aina, kun tuo pakko lakkaa olemasta, eikä se ole häpeällistä sille, joka ne rikkoo"³⁷⁸

Pyrkimykseni ei ole osoittaa, että Suomen poliittinen eliitti olisi seurannut Machiavellin oppeja politiikassaan, vaan siitä, että jo ennen Kekkonen reaalipolitiikkaa harjoitettiin toisen

³⁷³ Paavolainen 1989, s. 231.

³⁷⁴ Tanner 1952, s. 236.

³⁷⁵ Vrt. Tarkka 1987, s. 72-76; Suomi 1986, s. 459-464; *Sankarillisesta itsemurhasta* Suomen Kuvalehti (SK) 3.3.1944 (Peitsi 1961, s. 59-65). Kirjoittaessaan sankarillisesta itsemurhasta Kekkonen painotti kansan 'hengen' tärkeyttä sen yksilön 'henkeen' verrattuna. Kekkonen mielestä siis kansan 'elämää' ei saanut laittaa peliin liian riskialttein panoksin, vaan kansalle oli turvattava kaikissa olosuhteissa mahdollisuus elää. Hieman yllättäen Kekkonen tukeutuu tässä problematiikassa Hitlerin ja Hindenburgin auktoriteetteihin, joka ainakin Hitlerin suhteen pitää sisällään melkoisen anakronismin.

³⁷⁶ Tanner 1952, s. 236.

³⁷⁷ Machiavelli 1998, XLI (*Isänmaata on puolustetta häpeällisesti tai kunniaakkaasti, kumpikin tapa on hyvä, kunhan se vain on tuloksellinen*); s. 360.

³⁷⁸ *Ibid*, XLII (*Pakosta tehtyjä lupauksia ei ole noudatettava*), s. 361.

maailmansodan aikaisessa Suomessa 'reaalipoliittikkaa' ja Kekkonen liittyi osana tähän kehityskulkuun. Etenkin, kun voidaan perustellusti, joskin jälkiviisaasti, kyseenalaistaa Kekkonen monien sotien aikaisten suurten ajatusten realistisuus. Esimerkeistä käyvät hyvin mm. Kekkonen radiopuhe 23.12.1939, jossa Kekkonen painotti Suomen kansalle, että taistelu on oikeutettua ja hän kehotti kansaa taistelemaan "katkeraan loppuun" asti.³⁷⁹ Kuten hyvin tiedetään hän myös oli voimakkaasti talvisodan rauhan solmimista vastaan ja olisi mieluummin odottanut englantilais-ranskalaisia "apujoukkoja", joiden apu olisi tosiasiaa ollut hyvin kyseenalainen³⁸⁰. On muistettava myös, että Kekkonen oli hyvin innoissaan jatkosodan alkamisesta ja piti sotaa suurena onnena, koska talvisodan vääryys aluemenetyksineen oli oikaistava³⁸¹.

On todennäköistä, että jos Kekkonen olisi toiminut korkeammassa ja vastuullisemmissa poliittisissa tehtävissä sotien aikana, olisivat hänen aatoksena ja toimensa voineet seurata hyvin pitkälle samaa rataa kuin mitä Suomen poliittisella johdolla. Esimerkiksi rauhanoppositio, kera Kekkonen, vaati kesäkuussa 1944 Mannerheimia presidentiksi ja Paasikiveä pääministeriksi. Tuollaista järjestelyä hallituskin suunnitteli, mutta se mietti, milloin oli oikea aika tälle järjestelylle.³⁸² Reaalipoliittisen ajattelun kannalta hallituksen ja Kekkonen välillä ei siis ollut juurikaan eroavaisuuksia. Erona vain oli, että hallituksen kädet olivat laajemmin sidotut kuin Kekkonen. Kekkonen onnena olikin, tulevaa poliittista uraa ajatellen, ettei hän joutunut "ryvettymään" sodan aikana, vaan hän pääsi oivallisesta pelitilasta liikkeelle sotien jälkeen. Kekkonen sotien jälkeinen argumentaatio onkin ymmärrettävä pitkälti pelitilan haltuunoton sekä oman poliittisen edun näkökulmasta.

4.2. Idealismi ja realismi

Kekkonen ulkopolitiittisen itsetutkiskelun keskeiset avainkäsitteet olivat realismi ja idealismi. Idealistit olivat Kekkonen mielestä henkilöitä, jotka keskittyvät asioiden tilassa siihen miten asioiden pitäisi olla sivuuttaen asioiden todellisen tilan. Kekkonen mielestä idealisteille 'todellisuus' ilmenee eräänlaisena toivomusjärjestelmänä todellisuuden luonteesta siis siten miten asioiden pitäisi olla. Realistit sen sijaan Kekkonen mielestä hyväksyvät toimintansa perusteeksi asioiden todellisen luonteen ja pyrkivät sitä lähtökohtanaan pitäen selvittämään todellisuuden syitä ja vaikutuksia.³⁸³

³⁷⁹ Kekkonen radiopuhe 23.12.1939. Uino 1998, s. 17-20.

³⁸⁰ Ks. esim Kekkonen kriittinen puhe Moskovan rauhan johdosta eduskunnassa 15.3.1940; Uino 1998, s. 54-56; vrt. Nevakivi 1972 ja 2000; Morgenthau 1978 on painottanut apujoukkojen poliittista puolta, s. 12-13.

³⁸¹ Uino 1998, s. 64-65.

³⁸² Tarkka 1987, s. 91.

³⁸³ Peitsi 1961, s. 9-10.

Yleensä idealismia on käsitelty "filosofisemmin" kuin realismia. Sivistyssanakirja antaa idealismille määritelmän, jonka mukaan se on "ihanteiden leimaama elämäkatsomus itsekkään tai pelkkään tosiasioihin nojautuvan asennoitumisen vastakohtana; todellisuudelle vieras maailmankatsomus". Idealisti taas on "jaloihin päämääriin pyrkivä, ihanteellinen henkilö; epäkäytännöllinen haaveilija". Realismi taas on "todellisuudentajuisuutta; vain saavutettavissa olevien päämäärien tavoittelua".³⁸⁴

Morgenthau on määritellyt poliittisen realismin periaatteita kansainvälisessä politiikassa. Hänen mukaansa poliittisen realismin tunnusmerkkejä ovat mm. uskominen politiikassa vallitseviin objektiivisiin lakeihin, joita on ymmärrettävä, jotta ymmärrettäisiin miten yhteiskunnat toimivat sekä vallan käsitteen määrittäminen, jonka kautta myös kansainvälistä politiikkaa voidaan ymmärtää paremmin. Yksi tunnusmerkki on myös tietoisuus moraalien merkityksestä poliittisessa toiminnassa, mutta samalla kieltäytyminen tunnustamasta moraalisia aspiraatioita kansakunnissa. Ero muihin ajattelutapoihin on todellinen ja syvälinen³⁸⁵. Poliittisen realismin tunnusmerkit, jotka Morgenthau on määrittänyt laajassa tutkimuksessaan, tulevat esille myös Kekkonen reaalipoliittisessa ajattelussa etenkin moraalien suhteen.

Realistit eivät Kekkonen mielestä anna henkilökohtaisten toiveiden todellisuuden luonteesta vaikuttaa heidän käsityksiinsä todellisuudesta. Käsitys vaikuttaa suoranaisesti myös realistien käsityksiin politiikan luonteesta ja mahdollisuuksista ja mahdottomuuksista. Realistit erottavat Kekkonen mielestä selvästi sen mihin asioihin voidaan ja mihin asioihin ei voida juurikaan vaikuttaa, koska ne tietyssä ajassa ja paikassa ovat muuttumattomia. Kekkonen erottelu aktualisoi selvästi ns. mahdollisen ja mahdottoman politiikan³⁸⁶, jolla on selvät kytkökset esim. 'bismarcklaisen reaalipolitiikan' kanssa tai yleisemminkin saksalaisen reaalipolitiikan kanssa.³⁸⁷

Kekkonen näki reaalipolitiikan aktualisoituvan ja kulminoituvan Suomen sotien jälkeisestä poliittisesta todellisuudesta käsin. Siten moraalit olivat "suhteessa" kansainväliseen poliittiseen järjestelmään. Idealistin ja realistin suurimmaksi eroksi kansainvälispoliittisen viitekehyksen nojalla hän näki, että idealisti vetoaa valtioiden välisissä suhteissa samoihin moraalinäkemuksiin kuin ihmisten keskinäisissä suhteissakin. Realisti sen sijaan katsoo voiman olevan kansainvälisessä politiikassa määräävä tekijä ja siten realisti muodostaa käsityksen, ettei moraalilla ole mitään sijaa kansainvälisessä politiikassa. Tämä Kekkonen kuvaama hyvin jännitteinen asetelma realistin ja idealistin välillä on usein otettu

³⁸⁴ Uusi sivistyssanakirja Otava 1979.

³⁸⁵ Morgenthau 1978, s. 4-12.

³⁸⁶ Vrt. Palonen 1988b.

³⁸⁷ Peitsi 1961, s. 9-10.

lähtökohdaksi ja taustaoletukseksi, kun on tutkittu Kekkonen sotien jälkeisen ajattelun suuntaa. Kekkoista on päädytty tulkitsemaan siten, että hän asettaa selvästi realistin ja idealistin vastakkain ja päätyy tukemaan ainoastaan 'realistista' poliittista toimimista sivuuttaen kokonaan 'idealismia'. Näin ei kuitenkaan ole.³⁸⁸

Idealismia ja realismia Kekkonen ei tarkastele lainkaan niin yksilotteisesti kuin suomalaisessa kekkos-tutkimuksessa on annettu ymmärtää³⁸⁹. Ensinnäkin Kekkonen käsittelee idealismia ja realismia siitä näkökulmasta, kumpi minäkin historiallisena ajanjaksona voisi olla tarkoituksenmukaisempi - yksinkertaisesti kumpi ajatussuunta oli vallitseva - poliittisessa toiminnassa. Tässä mielessä Kekkonen realistinen tarkastelutapa on myös jossain suhteessa hyvin idealistinen, koska hän lähti liikkeelle jatkuvasti kansakunnan tulevan kokonaisedun ajatuksesta. Kekkonen käsittelee idealismia tietyille historialliselle ajalle ominaisena ilmiönä:

"Jos tarkastelemme uusinta poliittista historiaa, voimme todeta, että edellisen maailmansodan [I maailmansota] jälkeinen kymmenluku oli varsinkin teoriassa, mutta myös käytännössä, idealistisen katsomustavan aikaa ehkä enemmän kuin mikään aikaisempi jakso ihmiskunnan historiassa. ... 1920-luvulla vaati maailman yleinen mielipide ... yhtenäisempänä kun koskaan ennen, että valtioiden tuli politiikassaan ylläpitää yksilömoraalin normeja."³⁹⁰

Maailmansotien välissä pitkään aina 1930-luvun toiselle puoliskolle vaikuttaneelle idealistisella järjestelmällä Kekkonen tarkoitti silloista Kansainliittoon nojannutta kansainvälisen politiikan järjestelmää, joka oli näennäisesti hyvin idealistissävyytteinen. Idealismi lepäsi kuitenkin itse asiassa silloisessa "kauhun tasapainon" järjestelmässä, joka pyrki säilyttämään suurvaltojen välisen status quon verhottuna idealistisen kansainvälisen moraalien verhoon kaavuttuna. Kekkonen ymmärsi tämän idealistisen valtapoliittisen tasapainon järjestelmän hataruuden. Hän korosti, että sen jälkeen kun suurvaltojen valtamonopoli särkyi, palattiin välittömästi vanhan valtapoliittikan aikakauteen.³⁹¹

Idealismilla oli Kekkosesta myös pienten valtioiden kansallista realismia palveleva luonteensa. Hänen lähtökohtanaan kansainvälisessä poliittisessä järjestelmässä oli, että suurvallat toteuttavat joka tapauksessa tinkimätöntä valtapoliittikkaa omista moninaisista poliittisista intresseistään. Pienet valtiot eivät pysty toteuttamaan valtapoliittikkansa voimakeinojen avulla, joten niiden keinoksi suojella tärkeitä kansallisia intressejään jäi

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Esim. Paavonsalo 1995; Nevakivi 1996.

³⁹⁰ Peitsi, s. 10-11.

³⁹¹ Ibid., s. 14. Kansainliitto osoitti jo 1920-luvulla haavoittuvuutensa kansainvälisten kriisien ratkaisijana. Lopullisesti Kansainliiton merkityksen romutti sen kykenemättömyys estää ja rajoittaa ekspansiivihakuisten valtioiden interventioita. Kehitys osittain liittyi 1920-luvun lopulla alkaneeseen demokratian kriisiin, joka johti mm. nationalismien kasvuun ja totalitarismin esiinmarssiin. Tämä Kansainliittoon romuttanut kehityskulku tapahtui selvimminkin esim. Italiassa, Japanissa ja Saksassa. Paasivirta 1988, s. 199-222.

vetoaminen ulkopoliittiseen idealismiin. Ulkopoliittinen idealismi näyttäytyy Kekkonen mukaan siten, että pienten valtioiden on ulkopoliitikassaan korostettava valtioiden välisissä suhteissa ns. yksilömoraaliin perustavan politiikan noudattamista. Niiden on siis korostettava ja noudatettava ehdottomasti kansainvälisiä sopimuksia ja valtioiden tunnustettuja oikeuksia. Tällainen idealismi näyttäytyi siten pienten valtioiden realismina, eikä aatehistoriallisena tai ideologisenä ylevyytenä. Tässäkin suhteessa Kekkosella idealismi ja realismi muodostavat tiiviin yhteyden, joskin realismi on määrittävä mittapuuna kansallisessa ajattelussa.³⁹²

Olellista Kekkonen realistisuuden ja idealismin käsittelyssä on havaita, että Kekkosella ne kulkevat ikäänkuin käsikädessä. Realismin ja idealismin välille ei voida keinotekoisesti luoda sellaista juopaa, mitä usein on nähty hänen ajattelussaan. Kekkonen toiminnantaso ja tekstitaso eivät ole kovinkaan suuressa ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi Osmo Apunen on ehkä turhankin paljon painottanut tutkimuksissaan Kekkonen poliittista realismia ikäänkuin irrallisena Kekkonen idealistisesta tekstitasosta³⁹³.

Vertailtaessa esimerkiksi *Demokratian itsepuolustuksen ja Tässä sitä ollaan* tekstin tasoa poliittisen toiminnan tasoon ei Kekkonesta voida juurikaan syyttää tietoisesta kaksinaamaisuudesta, pikemminkin voisi väittää, että Kekkonen välillä liian naivisti tuo yleiseen tietoisuuteen poliittiset tavoitteensa. Näiden kahden aikakauden eri tekstin perusteella nojalla näyttää siltä, että Kekkonen poliittinen idealismi ja realismi kiinnittyvät luontevasti toisiinsa. Sen suhteen ei ole tapahtunut suurta muutosta kymmenen vuoden aikana, joskin on huomioitava sisäpoliittisen realismin painotuksen vaihtuneen ulkopoliittisen realismin painotukseen. Hieman yllättäen Kekkonen myös antaa sotien jälkeen hieman enemmän tilaa idealismille kuin *Demokratian itsepuolustuksessa*.

4.2.1 Reaalipoliittinen pragmatismi

Kekkonen ajattelussa tapahtunut käsitteellinen muutos, joka tapahtui kymmenen vuoden aikana, peilautuu jatkuvasti sodan raadollistaviin kokemuksiin. Kekkonen korostaessa idealismin ja realismin kytköksenä pienten valtioiden vetoamista oikeuden voimaan, merkitsi se erällä tapaa palaamista Suomen autonomian ajan oikeudellisiin ja poliittisiin käytäntöihin. Tässä idealismissa on kuitenkin selvä ristiriitaisuus hänen sisäpoliittisen toimintansa kanssa, kuten tulemme vaikkapa sotasyllisyysjutun yhteydessä huomaamaan. Kansainvälisessä valtioiden välisessä poliittisessä järjestelmässä vedottiin moraalisiin

³⁹² Peitsi 1961, s. 10-12, 23. Kekkonen korosti, että realismin ja idealismin välillä olisi saavutettava jonkinlainen sopiva tasapaino, "jossa realismi estäisi idealismia vaihtamasta tosiasioita toiveisiin ja idealismi kykenisi antamaan vastapainon realismia kahlehtivalle pessimismille". Puhtaissa muodoissaan hän näki sekä realismin että idealismin poliittisesti täysin hyödyttöminä; ks. s. 40-41.

³⁹³ Ks. Apunen 1984.

oikeuksiin ikäänkuin pyhänä järjestyksenä. Sotien jälkeisessä Suomessa kysymys oli paremminkin siitä, että pienet valtiot näin pyrkivät retorisin keinoin turvaamaan koskemattomuuttaan. Esimerkiksi YYA-sopimuksen ja "Porvoon sopimuksen" tulkinnassa on olemassa tietty analogia, koska kummassakin tapauksessa haettiin oikeudellisia perusteita Suomen aseman puolustamiseksi³⁹⁴.

Keskeinen muutos Kekkonen sotien jälkeisessä ajattelussa on hänen suhteensa poikkeusolojen moraalisiin tai laajemmin tarkasteltuna 'valtion hyvinvoinnin moraalisiin'. Vaikka hän käsitteli pienten valtioiden oikeusperiaatteisiin vetoavaa strategiaa, niin hän huomioi myös, että ihmiset eivät välttämättä tunnusta valtioiden välisissä suhteissa niitä moraalisaäntöjä, jotka he tunnustavat yksityisten välisissä suhteissa. Vallitsevan ristiriidan syyinä Kekkonen näki tietynlaisen kansallisen egoismin:

"Tämä johtuu siitä, että valtion kansalaiselle on hänen valtionsa menestys ja hyvinvointi jo arvo itsessään. ... Valtion etu on hänelle moraalinen tarkoitus sinänsä, jolloin valtion oikeus itsesäilytykseen on suurempi kuin mitkään moraaliset velvollisuudet vierasta valtakuntaa kohtaan. Tämä aiheuttaa se, että yksityinen kansalainen hyväksyy oman valtionsa taholta suhteessa vieraaseen valtioon teot, jotka hän tuomitsisi yksityisen tekemänä, puhumattakaan siitä, jos ne olisi tehnyt jokin vieras valtio."³⁹⁵

Tämän Kekkonen esittää toteavasti faktana. Tällaisiin johtopäätöksiin hän päätyi sotien opetusten saattamana. Yhtä toteavasti hän tuo esille koko todellisen poliittisen järjestelmän, jossa isänmaan edun puolesta voidaan toimia "keinolla millä hyvänsä". Ideaalitilannetta valtioiden välisissä suhteissa Kekkoselle edusti juuri yksilömoraaliin perustuva poliittis-oikeudellinen järjestelmä. Mutta samaan hengenvetoon hän korosti kansainvälisen politiikan todellista järjestelmää, joka perustuu voimaan. Kekkonen halusi iskostaa suomalaisten mieliin tosiasioiden hyväksymistä, joka oli hänen merkittävä iskusanaparinsa³⁹⁶.

Kansakunnan etu sääteli Kekkonen käsityksiä siitä, miten sotien jälkeen oli toimittava. Kansakunnan edun tarkastelussa hän ajautui jälleen hyvin machiavellilaisiin painotuksiin. *Demokratian itsepuolustuksessa* kylläkin painotettiin kokonaisuuden etua, mutta lähinnä sisäpoliittisesta näkökulmasta. Kekkonen kävi 1930-luvun puolivälissä maan sisäistä taistelua, jossa koviakin keinoja demokratian säilyttämiseksi piti harkita. Sotien jälkeen Kekkonen katsoi, että kyseessä oli taistelu koko kansakunnan olemassaolosta. Kyseessä oli siis taistelu ulkoisia uhkatekijöitä vastaan. Tässä suhteessa Kekkonen republikanistinen yksilömoraalin suuremmalle arvolle alistava käsitys tulee vielä paremmin esiin kuin *Demokratian itsepuolustuksessa*.

³⁹⁴ Jakobson 1999, s. 19-20.

³⁹⁵ Peitsi 1961, s. 15.

³⁹⁶ Ibid., s. 28.

Kekkonen machiavellistista "moraalitonta" politiikkaa hahmotettaessa on syytä lähteä liikkeelle jo aiemmin esillä olleen republikanistisen 'patriootti'-käsitteen kautta. Maurizio Virolin mukaan republikanistiselle traditiolle ja Machiavellille rakkaus isänmaahan oli rakkautta mm. isien perintöön, traditioihin ja elämäntapaan. Rakkaus isänmaahan merkitsi sellaisten asioiden rakastamista, jotka ovat muiden kanssa yhteisiä. Isänmaan yhteinen vapaus on ensiarvoisen tärkeä asia, jopa niin että isänmaanrakkaus saa yksilön uhrautumaan yhteisen vapauden puolesta. Poikkeusoloissa, joissa isänmaanvapaus voi pelastua yhdenkin yksilön ansiosta ei tekojen moraalittomuudella ole merkitystä.³⁹⁷ Republikanistinen politiikankirjoitus ei tässä suhteessa ole luonteeltaan juurikaan (yksilö)moraalista. Samalla tavalla Kekkonen heti sotien jälkeisistä teksteistä on luettavissa ajatus "välttämättömyydestä hyveenä"³⁹⁸.

Kekkonen patriotismia voisi luonnehtia sekä 1930-luvulla että 1940-luvulla jatkuvana huolena isänmaasta, jonka vapaus on turvattava. *Demokratian itsepuolustuksessa* tuo vapauden luonne oli lähinnä sisäistä demokraattista vapautta. Hänen väitöskirjassaan korostus oli yksilön vapautta ja moraalialue korostava, mutta korostus jäi lyhytaikaiseksi sotien vuoksi. Kekkonen kansallisen olemassaolon taistelu ja tietynlainen käsitteenmuutos verrattuna hänen väitöskirjaansa moraalialue- ja politiikkakäsitykseen näkyy hyvin Kekkonen yksilömoraalia suuremmalle hyveelle alistavista mielipiteistä läpi koko *Tässä sitä ollaan* -teoksen. Kekkonen totesi yksilömoraalin ja yleisen (kansallisen) edun suhteesta mm. seuraavaa:

"...tietyissä tilanteissa yksilömoraalin kannalta epämoraalinen teko saattaa tulla suorastaa kiitettäväksi, kun sen avulla on suoritettu ansiokas työ valtion hyväksi. Yhdistyneen Italian suurin valtiomies Cavour lausui kerran eräälle työtoverilleen: "jos me olisimme tehneet omaksi hyväksemme kaiken sen, mitä teimme Italian puolesta, olisimme olleet suuria vintiöitä." Sama ajatuksen juoksu kuvastuu Englannin pitkäaikaisen pääministerin Walpolen lausunnosta, että "mitään suurta maata eivät hyveelliset ihmiset ole koskaan pelastaneet".³⁹⁹

"Kun oman valtakunnan etu joutuu moraalikäsitteiden mukaisen toiminnan kanssa ristiriitaan, silloin maan etu saa ylliotteen useimpien niidenkin mielestä, jotka poliittiselta tunnustukseltaan lukeutuvat idealisteihin."⁴⁰⁰

"Kansakunnan elämän ja tulevien sukupolvien kannalta ei ole tärkeää se, jos joku yksityinen ihminen katsoo olleensa pakotettu menettelemään oikeudentuntoaan vastaan, vaan tärkeää on se, että kansakunnalle on siten voitettu mahdollisuus elää vapaana ja itsenäisenä. Sen päämäärän hyväksi kannatta jokaisen ihmisen suorittaa myös sielullinen alttiiksiapano, kuten sotilaat ovat saman päämäärän hyväksi panneet sodassa alttiiksi henkensä."⁴⁰¹

³⁹⁷ Viroli 1995, s. 37-38.

³⁹⁸ Ks. välttämättömyydestä hyveenä mm. Machiavellin esimerkki Ruhtinaan III:ssa luvussa, s. 20-22.

³⁹⁹ Peitsi 1961, s. 15.

⁴⁰⁰ Ibid., s. 21.

⁴⁰¹ Ibid., s. 40; Kekkonen sotien aikaisista yksityiskirjeistä tulee selvästi esille Kekkonen omakohtainen heroistinen suhtautuminen isänmaan puolustamiseen sodassa. Hän koki jatkuvasti huonoa omaatuntoa siitä, ettei ollut varsinaisissa taisteluissa rintamalla puolustamassa maataan. Kekkonen ilmeisen todellisena

Lauseiden takana oli yhteisen vapauden eetos ja lähes kaikki keinot tällaisen patriotismin toteuttamisessa olivat sallitut. Motiivina oli yhteinen vapaus. Machiavellille, kuten Kekkosellekin isänmaanrakkaus näyttyy varauksettoman, jossa tyrannian uhatessa yhteiset velvollisuudet lakkaavat ja on jopa hyveellistä toimia isänmaan hyväksi moraalittomasti.⁴⁰² Myös *Demokratian itsepuolustuksessa* näkyy selvästi, että tyrannian vastustamiseksi ovat raskaatkin otteet sallittuja. Keskeisenä piirteenä Kekkonen yleisedun ja realismin ylistyksessä tulee esiin Kekkonen elitistinen näkemys siitä, miten realismia on ajattava sotien jälkeisessä Suomessa ja miten ylipäättäänkin Suomen poliittisen järjestelmän tulisi toimia. *Tässä sitä ollaan* -teoksen toistuvina teema on johtajien ja kansan suhde sekä se miten tämä suhde olisi hoidettava. Erityisesti tämä korostuu kappaleessa *Ulkopoliittisesta realismista*. Kekkonen tekstiä voidaan tässä yhteydessä lukea eräänlaisesta kriisiajan näkökulmasta, jossa demokratiakritiikki näyttää omaa osaansa.

Ulkopoliittisen johdon oli tunnettava vastuunsa, eikä sitä kartellen annettava vastuuta politiikan suunnasta kansalle. Kekkonen mielestä valtiojohdolla oli kaksi vaihtoehtoa ulkopoliittisen suunnan vaihtamiseksi: 1) muuttaa kansan ulkopoliittinen käsityskanta houkuttelemalla kansa uuden ulkopoliittisen linjan taakse ja sen jälkeen vahvistaa sekä toteuttaa uusi toimintaohjelma, 2) vahvistaa ensin uusi ulkopoliittinen toimintaohjelma ja sen jälkeen hankkia sille kansan hyväksyntä. Näistä vaihtoehdoista jälkimmäistä Kekkonen alkoikin puuhakkaasti toteuttaa aseiden vaiettua. Hän näki, että valtiojohtoon on pakko oma-aloitteisesti ottaa ulkopoliittikan hoito itselleen, koska kansa ei reaalisen ulkopoliittikan ulottuvuutta itse löydä. Perusteluna oli, että kansa ei voi tuntea niitä tosiasioita, jotka määräävät terveen ulkopoliittikan suunnan.⁴⁰³

Elitististä ajattelua harrasti myös aikalaishistorioitsija Pentti Renvall, joka Kekkonen lailla oli tutustunut Kailan loogiseen empirismiin. Renvall loi jopa "teoriaa" yksittäisten johtajien vaikutuksesta Suomen kehityksessä. Ylipäättäänkin Renvall korosti valtaakäyttävän eliitin rationaalisuutta ja ajatuksellista ylemmyyttä verrattuna irrationaalisesti käyttäytyviin massoihin. Renvallin 'suuret teoriat' näyttävät aikalaiseliitille varmasti erilaisina kuin nykypäivään historiantutkijoille.⁴⁰⁴

Kekkonen ja Renvallin historia-ajattelua ei voida kuitenkaan sinänsä pitää läheskään yhdenmukaisena. Esimerkiksi Kekkonen korosti talonpoikien ja Renvall aateliston merkitystä historiankirjoituksen keskiössä. Yhdenmukainen suhtautumistapa löytyy

pyrkimyksenä oli sotien kestäessä päästä rintamalle "täyttämään kohtalon yhteisyytensä sukupolvensa miesten kanssa". Ks. esim. Kekkonen kirje veljelleen Jussi Kekkoselle 18.2.1940; Uino 1998, s. 44-45.

⁴⁰² Vrt. Viroli 1995, s. 33.

⁴⁰³ Peitsi 1961, s. 30, 33-34.

⁴⁰⁴ Ks. Renvall 1983.

kummankin ajattelussa kansalle varatussa "statistin" osassa valtiollista järjestelmää. Molempien ajattelussa johtajille, valtiomiehille, yksilöille oli varattu siveellisesti korkea osa, jossa he ymmärtävät korkeimpia päämääriä paremmin kuin tavalliset kansalaiset. Jatkosodan aikana Renvall *Historiallisissa Aikakauskirjoissa* suorastaan ylisti Pekka Peitsen realistisia teoksia, joissa hän nousi individinä massojen yläpuolelle ja ymmärsi kansakunnan kokonaisedun tavallista kansaa paremmin.⁴⁰⁵

Myös Snellman ja Yrjö-Koskinen olivat suomalaisuusliikkeen johtohahmoina ajaneet pragmaattista ulkopoliittista suuntausta, jossa ylhäältä päin tapahtuvalla 'patriarkalisella' kansan siveellistämällä oli keskeinen merkitys. Kun Kekkonen Pekka Peitsi-nimimerkillä alkoi vuonna 1944 vaatia uudenlaisen ulkopoliittisen linjauksen käyttöönottamista, ei kyse itse asiassa ollut erityisestä uudesta ulkopoliittisesta innovaatiosta, vaan palaamisesta idänpolitiikan järjestelmään, joka oli ollut käytössä jo autonomian ajalla ja erityisesti routavuosina. Siten itsenäisyyden alkuvuosikymmenten idänpolitiikka sodan päättymiseen asti oli lyhyen käsitteellisen sekä tradition katkoksen aikaa idänsuhteissa. Katkoksen päätyttyä siirryttiin samankaltaisiin argumentteihin idänpolitiikan hoitamisessa kuin autonomian ajanakin.

4.2.2 Juridiikan ja moraalien alisteisuus politiikalle

Jos ajatellaan Suomen sotien jälkeen harjoittamaa ulkopoliittista suuntausta juuri Paasikiven-Kekkonen-linjan näkökulmasta voidaan havaita, että Suomi otti kansainväliset sopimukset ja niiden noudattamisen kirjaimellisesti tosissaan. Etenkin Neuvostoliittoa kohtaan pyrittiin mm. sotasyllisysoikeudenkäynnin ja sotakorvausmaksujen suhteen noudattamaan tarkasti Neuvostoliiton ehtoja. Ehtojen täyttämisen suhteen juuri Paasikivi ja Kekkonen olivat porvaripoliitikoista Neuvostoliiton painostuksen alaisuudessa aktiivisimpia vaikuttajia.

Sotasyllisten tuomitsemisessa ei ollut kysymys niinkään juridisista tai eettisistä lähtökohdista, vaan aika tavalla puhtaasti poliittisesta toiminnasta. Kekkonen sotien jälkeistä politiikkakäsitystä voisi kuvata siten, että hänelle politiikka ei tuolloinkaan juurikaan merkinnyt "legalistista hallintoa" tai 'politya'⁴⁰⁶, vaan poliittisesti toimimista, jossa pelataan, toimitaan viekkaasti ja älykkäästi. Politisoinnissa (politicization) tulkitsevan toiminnan kautta luodaan tilaa ja avataan mahdollisuuksia poliittisesti toimimiselle.⁴⁰⁷ Sotasyllisysoikeudenkäynnin yhteydessä porvarillinen Kekkonen pystyi todistamaan Neuvostoliitolle, että hän myös toimi kirjoittamallaan tavalla. Oikeusministerin kirjoitusten

⁴⁰⁵ Ahtiainen & Tervonen 1996, s. 67-68.

⁴⁰⁶ Poliittinen järjestys, jota ohjataan ja muutetaan policy-politiikalla. Pekonen 1995, s. 66.

⁴⁰⁷ Ibid., s. 65-66, 70, 73-74.

ja toiminnan välillä ei ollut ristiriitaa. Monille suomalaisille hän pystyi osoittamaan, että tällainen toiminta on tarpeellista ja menestyksellistä. Pääministeri Paasikiven johdolla alettiin toteuttaa hyvin nopeaan tahtiin Kekkosen syksyllä 1944 uumoilemaa uuden ulkopoliitiikan vahvistamisen mallia.

Välirauhansopimuksen täyttäminen viimeistä pilkkua myöten oli Kekkoselle ensisijainen tehtävä. Puheessaan Helsingissä 31.5.1945 hän korosti etteivät hyvät naapuruussuhteet olleet luotavissa korulausein, noudatetun virheellisen ulkopoliitiikan jälkeen, vaan "kaiken edellytyksenä on teoissa ilmenevä vilpittön tahto, sellaisen politiikan edistämiseen, jonka pohjalla voidaan luoda kestävät suhteet maittemme välistä yhteistyötä varten". Samassa puheessa hän totesi Paasikiven hallituksen jo merkinneen ulkopoliittisen suuntauksen täydellistä muutosta. Hän nosti myös esille, että Suomi on pyrkinyt välirauhan hengen mukaisesti selvittämään oma-aloitteisesti sotarikokset, mutta ko. puheessa hän ei vielä ottanut kantaa sotasyllisyys-problematiikkaan.⁴⁰⁸

Välirauhansopimuksen 13. artiklaan sisältyivät säännökset sotarikollisista. Artiklan mukaan Suomi sitoutui yhteistoimintaan Liittoutuneiden Valtojen kanssa sotarikoksista syytettävien henkilöiden pidättämiseksi ja tuomitsemiseksi. Alunperin sotarikollisina Suomessa pidätettiin ja tuomittiin lähinnä sotavankeja kohtaan rikoksiin syylistyneet, mutta tämä ei valvontakomissiolle ja siten myös Suomen Kansan Demokraattiselle Liitolle (SKDL) kauan riittänyt, vaan he vaativat myös sotasyllisten rankaisemista.⁴⁰⁹ *Paasikiven päiväkirjasta* käy ilmi, että paine sotasyllisten tuomitsemiseksi kasvoi jatkuvasti valvontakomission, varsinkin Neuvostoliiton Zdanovin, taholta. Esimerkiksi 8.7.1945 Paasikivi kirjoitti päiväkirjaansa: "Sotasyllisyys. - Keskustelu venäläisten kanssa tästä aiheesta ei ole mukava. ... Venäläisten mielestä samalla tavalla kuin Hitler ja hänen miehensä on rangaistava siitä, että aloittivat maailmansodan samalla tavalla on suomalaiset sotaan syylliset rangaistava".⁴¹⁰

Sotasyllisten rankaiseminen oli vaikea siinäkin suhteessa, että Suomen lakien mukaan sotasyllisten tuomitseminen oli mahdotonta, koska tuomitsemiselle ei ollut laillista perustetta, jonka K.J. Ståhlbergin johtama työryhmä oli Paasikiven tehtävänannon perusteella todennut. Tämä legaalisuuden kyseenalaisuus mietitytti kovin Paasikiveä, joka pyrki jarruttelemaan koko sotasyllisyysasian etenemistä. Sen sijaan Kekkonen juristina ja oikeusministerinä pisti aktiivisesti lusikkansa soppaan sotasyllisyyskeskustelussa. Paasikivi periaatteessa neuvotteli ja päätti sotasyllisyysprosessista, mutta innovatiivinen voima

⁴⁰⁸ Kekkosen puhe *Välirauhansopimuksen täyttäminen ja luottamuksen rakentaminen Suomen ja Neuvostoliiton välillä* 31.5.1945 Helsingissä. Kekkonen 1967a, s. 152-156.

⁴⁰⁹ Jo syksyllä 1944 SKDL rinnasti sodanaikaiset johtajat sotarikollisiin ja vaati heidän tuomitsemista. Huttunen 1974, s. 272-273.

⁴¹⁰ Paasikivi 1985a, s. 297.

prosessissa oli kuitenkin Kekkonen. Tämä näkyy mm. hänen puheissaan eduskunnassa 4.7.1945 ja 6.9.1945, joissa hän käsitteli sotarikollisten ja syyllisten rankaisemista. Sotarikollisten tuomitsemisessa hän kritisoi tuomioistuinten liian laimeaa otetta tuomitsemisessa sekä sitä etteivät [riippumattomat!] tuomioistuimet olleet ottaneet tarpeeksi vakavasti oikeusministeriön tuomioiden tasoa ohjeistavaa kiertokirjettä.⁴¹¹

Kommunistien välikysymys, joka koski sotasyllisten saattamista vastuuseen kiristi henkistä ilmapiiriä eduskunnassa. Kommunistien mielestä "sotapoliitikot" olivat epädemokraattisia sotapolitiikan kannattajia ja he katsoivat hallituksen tehtävän olevan sotasyllisten asettaminen "oikeaan paikkaansa". SKDL listasi viisi nimeä ns. Kuusisen listassa, jotka on saatettava vastuuseen: Ryti, Rangell, Linkomies, Kivimäki ja Tanner, joka "valjasti myös työväen sodan vankkureiden eteen"⁴¹². Kommunistit esittivät hallituksen uuden suuntauksen vastustamisen epädemokraattisena. Siten he pyrkivät legitimoimaan oman linjansa demokraattisena, joka tulee esille sisäministeri Leinon välikysymys kannanotosta:

"...välikysymyksessä kosketeltu vaara on ilmeinen, se ilmenee muunakin kuin hallituksen omaksuman uuden suuntauksen jarrutuksena, sen halventamisena ja yleisenä maamme demokratisoinnin vastustuksena."⁴¹³

Kokoomuslaisten sekä osan sosialidemokraatteja ja maalaisliittolaisia strategiana puolestaan oli osoittaa sotasyllisiksi nimettyjen henkilöiden isänmaallisuus. Esimerkiksi kokoomuksen edustaja Arvo Salminen ja maalaisliiton Jussi Annala puolustivat sotien aikana toimineita poliitikkoja kuvailemalla heitä vilpittömästi maansa parhaaksi toimineiksi sekä paljon maalle palveluksia tehneiksi.⁴¹⁴ Kekkonenkin vetosi ahkerasti demokratiaan ja isänmaallisuuteen. Puheessaan 1.7.1945 Salossa hän pyrki yhdistämään nämä kaksi keskeistä käsitettä, joita kaikki poliittiset toimijat sodan jälkeen pyrkivät haalimaan ominaisuudekseen niiden merkittävän symboliarvon vuoksi. Hänen mielestään isänmaan käsitettä oli käytetty väärin, kuten IKL ja sodan aikainen "patentti-isänmaallisuus". Kekkonen isänmaallisuuskonseptissa isänmaa-käsite yhdistettynä demokratiaan sekä uuteen kansainvälispoliittiseen todellisuuteen toteutti "oikeaa uutta isänmaallisuutta". Isänmaallisuuden käsitteellinen ulottuvuus oli myös laajempi kuin ennen:

"Isänmaa on kaikkien suomalaisten isänmaa. Oli aika, jolloin se kiellettiin toisin ajattelevilta. Nyt on nähdäkseni tullut demokraattisen isänmaan aika: Kaikilla on oikeus, mutta myös velvollisuus olla isänmaallinen. Mitä tähän velvollisuuteen kuuluu? Toimiminen isänmaan hyödyksi, ei sen etua vastaan. Käyn käsittelemään asiaa, joka on monelle avoimen haavan kaltainen. Voi ottaa kipeää, kun sitä koskettaa: Uusi valtiollinen asemamme. Maailmanjärjestys (Krim, San Francisco) lopullinen. Meidän

⁴¹¹ VP 1945 ptk I.

⁴¹² Ibid., s. 627-628.

⁴¹³ Ibid. s. 623.

⁴¹⁴ Ibid., s. 634-635, 644.

sovittauduttava siihen. Tiemme siihen ei kulje Englannin tai Amerikan Yhdysvaltain vaan Neuvostoliiton kautta."⁴¹⁵

Hänen tarkoituksenaan oli pyrkiä määrittelemään isänmaallisuuteen ja demokratiaan kuuluvaksi myös realistiset Neuvosto-suhteet. Kielellisesti siihen sisältyi muutos, mutta lopultakaan se ei eronnut kovin paljon kommunistien käsityksestä. Paasikivikin todisteli itsenäisyyspäivänä 1944 demokratian merkityksen kasvamista sota-ajan olojen jälkeen.⁴¹⁶ Siten on luonnollista, että kyseisessä poliittisessä ilmapiirissä demokratian tutkija ja sen aatteellisen pohjan puolustaja Tuttu Tarkiainen pyrki 1945 demokratiatulkinnoissaan "kielenselkeyttämispyrkimyksellä" estämään demokratian käsitettä vesittymästä totutusta. Tarkiaisen tavoitteena oli etsiä antiikin demokratiakäsityksestä sellaista ydintä, joka modernisoituna toimisi myös nykyaikaisessa yhteiskunnassa.⁴¹⁷ Demokratia-käsite eli tuon ajan poliittisessa todellisuudessa kuitenkin täysin omaa elämäänsä, koska niin monet halusivat käyttää sitä hyödykseen.

Valvontakomission kiristäessä otettaan sotasyllisyysasiassa uhkaksi muodostui sotasyllisyysasian poisottaminen Suomen hallitukselta, niinpä hallitus oli pakkoraossa ja se antoi eduskunnalle 23.8 lakiehdotuksen erityislaista sotaan syyllisten rankaisemiseksi. Laki hyväksyttiin lopulta 11.9 äänin 129-12, kun 58 kansanedustajaa äänesti mielenosoituksellisesti tyhjää. Puhuessaan eduskunnalle 4.7.1945 Kekkonen toi esille sen tärkeyden, että Suomi sitoutuu kansainväliseen oikeudenkäyttöön sopimuskumppanina. Samanlaisilla perusteilla hän jatkui myös 6.9. Hän vetosi mm. siihen, että "Lontoossa elokuun 8. päivänä 1945 tehdyn sopimuksen mukaan sotaistuinten tuomiovalta on vaikutukseltaan taannehtiva". Oikeusministerin pyrkimyksenä oli osoittaa, että hallituksen esitys on sopusointuinen kansainvälisen oikeudellisen käytännön kanssa ts. välirauhansopimuksen 13. artiklassa Suomelle säädetyin laillisen velvoituksen mukainen. Näin hän pyrki siis "hämärtämään" sitä tosiasiaa, että hallituksen esitys ei ollut sopusoinnussa perustuslain kanssa. Lopulta Kekkonen oli kuitenkin puheessaan vedottava laillisuus elementtien sijasta "maan etuun".

"Kun kuitenkin otetaan huomioon, miten vakavaa aikaa elämme ja miten arkaluonteinen asia meillä on nyt hoidettavana, ei henkilökohtaisille tunteille ole annettava ensisijaista merkitystä, vaan asiaa ratkaistaessa on ajateltava yksin maan etua sen aseman valossa, missä valtakuntamme on, ei tilapäisesti vaan pysyvästi."⁴¹⁸

Sekä Paasikiven että Kekkonen uusi juridis-poliittinen-linja käy selvimminkin ilmi eduskunnassa 6.9.1945 käydystä ensimmäisestä sotasyllislakikeskustelusta, jossa he vastasivat oikeiston

⁴¹⁵ Kekkonen 1967a, s. 158.

⁴¹⁶ Vrt. Kekkonen 1967a, s. 151, 156, 177; Paasikivi 1956b, s. 9-12.

⁴¹⁷ Ks. Palonen 1980, s. 128-129.

⁴¹⁸ VP 1945 ptk I, s. 923-926.

kritiikkiin. Oikeusministeri joutui sitä legitimoimaan. Tästä Kekkonen selviytyi varmasti loistavasti, koska Paasikiven mukaan "Kekkonen puhui hyvin"⁴¹⁹. Esimerkiksi kokoomuksen Jussi Lappi-Seppälä piti käsittelyä niin veltttona ja uskallusta vailla olevana, että häntä hävetti. Hänen mukaansa kysymys oli siitä, tunnustaako Suomen eduskunta edustamansa Suomen kansan syylliseksi tekoon, "johon se on syytön". Lappi-Seppälän mielestä pääasia oli, että Suomi säilyy oikeusvaltiona:

"Pieni ja voimaton maa, joka urhoollisesti taistellen hävisi sodan, johon se ei ollut itse syyppää, ei voi näyttää voimaansa. Ainoa tuki ja turva, mikä meillä nyt on, on perustuslakimme. Siitä meidän on pidettävä kiinni."⁴²⁰

Samoin SDP:n Yrjö Kilpeläinen ehdotti lain hylkäämistä, koska se sisälsi hänen mielestään raskaita yleisten oikeusperiaatteiden loukkauksia. Hänen mielestään 13. § ja Lontoon sopimus eivät vaatineet hallitukselta toimenpiteitä.⁴²¹ Paasikivi hänelle tyypillisesti rähisi em. mielipiteiden edustavan kevytmielistä ajattelua, koska Suomen asema hävinneenä on "nyt toisenlainen". Hän vetosi vasta toissijaisesti oikeusministerin perusteisiin.⁴²² Kahta päivää myöhemmin edistyksen Bruno Sarlin voimakkaimmin kyseenalaisti hallituksen kannan laillisuuden ja oikeellisuuden. Hän sai Paasikiveltä ja Kekkoselta ärhäkkäimmät vastaukset väittäessään hallituksen esityksiä ristiriitaisiksi hallitusmuodon ja koko pohjoismaisen oikeusjärjestelmän periaatteiden kanssa sekä kritisoidessaan hallitusta, että se julistaa oikeudettomasti Suomen kansalaisia rikollisiksi ja Suomea hyökkääjäksi, vaikka se ei historiallisten tosiasioiden mukaan sitä ole. Vetoamalla Ståhlbergiin hän yritti saada asiaansa "oikeuden symbolin avulla" mahdollisimman legitimeiksi.⁴²³ Kekkonen ja Paasikivi vastauksissaan sivuuttivat tehokkaasti perustuslain:

[Paasikivi:] "... kaikki haluavat vedota oikeuteen, mutta historian edessä lopulta oikeutta, se voidaan sanoa vasta vuosikymmenten vuosisatojen jälkeen. Suuret valtakunnat ovat muotoutuneet oikeuden periaatteita loukkaamalla. Sellainen on historian meno, sellainen on historian kulku. ... Maailmaa ei voi enää katsoa fantasioiden läpi."⁴²⁴

[Kekkonen]: "Sarlinin ehdotus voidaan ottaa vakavasti ainoastaan, jos Sarlin ehdottaa myös yksityiskohtaisen ja täsmällisen valtiollisen toimintaohjelman, joka voi pelastaa Suomen tilanteesta, johon se on sodan päättymisen johdosta joutunut. ... Laki perustuu siihen velvollisuuteen, mihin Suomi on sitoutunut välirauhansopimuksen hyväksyessään. ... Edustaja Ahmavaara ... ja edustaja Sarlin ... ovat pyrkineet yhä edelleenkin puolustamaan korkeimman oikeuden kantaa ... Herra pääministeri täällä jo muutamalla sanalla osoitti kuinka mieletöntä on yrittää esittää sellaista tulkintaa, että esim. käsitteillä sotarikos ja sotarikollinen ei olisi mitään yhteistä keskenään. Olisi ollut parempi, että edustaja Ahmavaara ei olisi enää kiinnittänyt korkeimman oikeuden lausuntoon kansan edustajien huomiota, niin valitettavan varomaton tämä lausunto on ollut ... erikoisesti siihen nojaten edustaja Sarlin täällä on katsonut voivansa tehdä ehdotuksia, joita ei voi valitettavasti ottaa vakavalta kannalta."⁴²⁵

⁴¹⁹ Paasikivi 1985a, s. 208.

⁴²⁰ VP 1945 ptk. I, s. 929.

⁴²¹ Ibid., s. 930-932.

⁴²² Ibid., s. 934-935.

⁴²³ Ibid., s. 977-982.

⁴²⁴ Ibid., s. 982. Paasikivi puolusti eduskunnassa Lontoon sopimusta pitäen sitä pätevänä.

⁴²⁵ Ibid., s. 1005-1006.

Tämä merkitsi käytännössä sitä, että suomalainen oikeuskäytäntö tuli alisteiseksi kansainväliselle voittajien oikeudelle. Tämä Kekkonen katsontakanta näkyi jo eduskuntakäsittelyssä 6.9.1945. Kekkonen vetosi siihen, että "vanhentuneet opinkappaleet", kuten valtiopäämiehen immuniteettia oikeudellisesta vastuusta ei voida hyväksyä puolustukseksi, joten hän vetosi kansainväliseen oikeuteen.⁴²⁶ Kekkonen ja Paasikiven taktiikkana näyttää olleen eräänlainen välttämättömyysretoriikka, jossa mahdollisuuksia rajataan ja Kekkonen, samalla tavalla kuin jo 1930-luvulla IKL:n vastaisissa puheenvuoroissa, ei anna minkäänlaista arvoa vastustaville puheenvuoroille. Itse asiassa hän kieltäytyy niihin vastaamasta, "rikkoen" siten argumentaation ja retoriikan "dialogisääntöjä"⁴²⁷.

Oikeudellisessa mielessä Kekkonen keskeinen sanoma kansalaisille olikin eräässä mielessä käänteinen suomalaisen oikeuden sopimusten kunnioittamisen periaatteelle. Kekkonen nimittäin pyrki suostuttelemaan kansaa myötämielisiksi politiikalle, joka korosti yhteistyötä Neuvostoliittoa kohtaan, vaikka Neuvostoliitto olikin rikkonut Suomen kansan oikeuskäsityksiä vastaan vahvuutensa ja väkivallan avulla. Kekkonen myönsi, että eräällä tapaa yhteistyön kannattaminen merkitsee epäoikeutetun hyökkäyksen hyväksymistä, mutta "valtion etu kylmästi ajateltuna puoltaa yhteistyötä".⁴²⁸

Sotasyllisyysprosessin oikeusministeri Kekkonen vei päättäväisesti mutkien kautta loppuun Neuvostoliittoa tyydyttävällä tavalla. Prosessin loppuunsaattaminen ei ollut ongelmatonta. Esimerkiksi Tanner pyrki puolustautumaan syytöksiä vastaan vetoamalla ajan yleiseen henkeen, historian reaalisisältöön ja hän halusi esittää sodan aikaista materiaalia, jotka tukisivat hänen puolustustaan. Hän halusi esittää oikeudessa mm. Pekka Peitsen kirjoituksia.⁴²⁹

Tanner siten koetti vieokkaasti vetää mukaan "osasylliseksi" myös oikeusministeri Kekkonen. Tähän oikeus ei kuitenkaan suostunut vaan se hylkäsi Tannerin aineistosta Pekka Peitsen kirjoitukset. Tanner korostaessaan loppulausunnossaan 1.2.1946, että sotasyllisyysjuttu oli luonteeltaan poliittinen, oli varmasti oikeassa, mutta juuri siksi sillä ei vallitsevassa poliittisessa tilanteessa ollut merkitystä. Eikä myöskään sillä, että Tanner osoitti Kekkonen kannattaneen ja propagoineen sodan puolesta.⁴³⁰ Kekkonen oli saanut jo syksyllä 1944 Neuvostoliiton hyväksynnän ja poliittisen tuen johdonmukaisesta ja

⁴²⁶ Ibid, s. 923-926.

⁴²⁷ Ks. Huttunen 1999.

⁴²⁸ Peitsi 1961, s. 39.

⁴²⁹ Paavolainen 1989, s. 349.

⁴³⁰ Ibid. 1989, s. 349-354.

'patrioottisesta' toiminnastaan rauhan hyväksi sekä "Suomen edun kannalta oikeilla linjoilla olemisesta"⁴³¹.

Poliittinen johdonmukaisuus näkyi myös toimintana ns. uusien kasvojen saamiseksi eduskuntaan kevään 1945 vaaleissa sekä tuomitsevana suhtautumisena asekatkentaan. Eduskuntavaalitaistelussa oikeusministeri Kekkonen toimi myöskin juridisesti laittomin keinoin painostamalla entisiä IKL-kansanedustajia luopumaan ehdokkuudesta. Kun painostuksen alla ei haluttu taipua, ilmoitti oikeusministeri, että jos ehdokkuuksista ei luovuta säädetään laki, joka kieltää IKL:n kuuluneiden, suojeluskuntalaisten tai lottien asettumisen ehdokkaaksi. Tällä uhkauksella Kekkonen pääsi haluamaansa lopputulokseen.⁴³² Myöskään sodan aikana johtopaikoilla olleet henkilöt eivät saaneet osallistua vaaleihin. Heti eduskuntavaalien jälkeen hän radiopuheessa vakuutteli, että "vaalien tulos on omiaan vakiinnuttamaan maamme aseman demokraattisessa maailmanjärjestyksessä. ... uuden eduskunnan kokoonpano tulee luomaan edellytykset eduskunnan vakavaan enemmistöön perustuvan määrätietoisen politiikan harjoittamiselle"⁴³³.

Vähemmän mieluisa kuin uuden eduskunnan koostumus oli Kekkoselle ns. asekatkentaajuttu, jonka Kekkonen pelkäsi kiristävän henkistä ilmapiiriä Suomessa. Hänen mielestään asekatkenta oli "suuri onnettomuus maalle". Hän taisteli eduskunnassa kiivaasti sen puolesta, että asekatkennan johtohahmojen tuomitsemisessa käytettäisiin rangaistusasteikon yläpäättä, eikä lievempiä rangaistuksia niin kuin eduskunnassa yleisesti vaadittiin. Hän ei kuitenkaan suhtautunut yhtä ankarasti useampaan tuhanteen rivimieheen, jotka hänen mukaansa eivät olleet käsittäneet tekonsa vaarallisuutta. Edustaja Kivelää vastaan, joka oli ollut upseerina johtavassa asemassa asekatkennässä, Kekkonen hyökkäsi suoraan ja kehotti tätä olemaan vaiti, koska oli maalle jo tarpeeksi tuhoa aiheuttanut.⁴³⁴

Kekkonen jatkoi näin suoraviivaisesti sitä poliittista linjaustaan, jonka hän oli määritellyt jo *Tässä sitä ollaan* -teoksessa. Samalla tavoin ennen sotaa poliittiset vaikuttimet olivat menneet oikeudellisten elementtien edelle IKL:n lakkautusyrityksessä, siten Kekkosen oikeuskäsitys oli hyvin elastista. Yksilömoraalisilla ja juridisilla (perustuslaillisilla) argumenteilla ei lopultakaan ollut kovinkaan suurta sijaa, kun Kekkonen politiikan keinoin taisteli kansakunnan olemassaolon puolesta tehokkaimmaksi katsomallaan tavalla. Joskin esimerkiksi tasavallan suojelulain jatkamisen yhteydessä 1945, kun oikeisto syytti

⁴³¹ Kekkosen muistiinpanot lähetysneuvos Jelisevin kanssa 28.10.1944 käydystä keskustelusta. Uino 1998, s. 367-370.

⁴³² Uola 1982, s. 475-476.

⁴³³ Kekkosen radiopuhe *Luottamus uuteen eduskuntaan* 19.3.1945. Kekkonen 1967a, s. 149-151.

⁴³⁴ Kekkosen puhe *Mielialojen kehityksestä välirauhan jälkeen* radiossa 5.10.1945. Kekkonen 1967a, s. 171-173 sekä puhe *Asekatkōpuuhasta* eduskunnassa 14.1.1947. Ibid. s. 192-195

kommunisteja - erityisesti sisäministeri Leinoa - terroristista ja diktatuurista ja vastusti suojelulain jatkamista, Kekkonen puolusti suojelulain jatkamista sillä, että poikkeuslaki on "juridiikkaa eikä tämä ole mitään politiikkaa"⁴³⁵.

Kekkonen sotien jälkeisessä poliittisessa toiminnassa oli kysymys tasapainoilusta. Hänen vastustajiaan olivat sekä äärimmäinen oikeisto että vasemmisto. Oikeisto siksi, että se ei ollut tarpeeksi realistinen Neuvostoliiton vaatimuksia kohtaan. Vasemmisto siitä syystä, että se oli liian idealistinen Neuvostoliittoa kohtaan. Kommunisteja vastaan Kekkonen ei voinut hyökätä, ollakseen uskottava Neuvostoliitossa. Oikeiston "idealismia" vastaan hän oli hyvinkin kärjekäs eduskunnassa. Oikeastaan oikeisto muodosti hänelle hyvän vastustajan eduskunnassa, koska sitä ryöpyttämällä hänen uskottavuutensa venäläisten silmissä kasvoi ja hän pystyi julkilausumaan sen, mitä on oikea realistinen politiikka. Siten hän pystyi kaventamaan myös kommunistien liikkuma-alaa.

4.2.3 Paasikiven-Kekkonen-linjan vanhat raamit

Suomalaisen ulkopoliitiikan harjoittamisessa palattiin sotien jälkeen Paasikiven ja Kekkonen johdolla autonomian ajan kaltaiseen ulkopoliittiseen ilmapiiriin. Erona oli, että Suomi oli itsenäinen ja myös pyrki pitämään itsenäisyydestään kiinni. Autonomian aikainen fennomania oli hyvin eliittipainotteista luonteeltaan ja etenkin fennomaanieliitti katsoi Venäjän suhteiden hoidon olevan harvan herraseuran privilegio, johon tavallisen kansan ei siihen tule puuttua.⁴³⁶

Fennomanis-snellmanilaisen ulkopoliittisen viitekehyksen kanssa Suomen sotien jälkeinen idänsuhteiden ulkopoliittikka ei kuitenkaan ole suoraan vertailtavissa, koska konteksti oli eri ja nuori Snellman oli alituisen sukset ristissä itäisen naapurin valtaapitävien kanssa. Varttuneempi, maltillinen Snellman kuitenkin muutti ajatteluaan 1850-luvulla, koska hän alkoi tarkastella kansallisuuskysymystä 'olevien olojen', eikä enää Venäjän "salakavaluuden" näkökulmasta. Niinpä hän alkoi kannattaa Suomen ja Venäjän etujen yhteensovittamista. Snellmanin politikointi sai reaalipoliittisia muotoja mm. senaatissa. Hän ymmärsi, että Venäläisten vallanpitäjien fennomaanien suosiminen perustui poliittisiin laskelmiin, koska siten vallanpitäjät katsoivat vastustavansa ruotsin kielisten (länsimielisten) liberaalien pyrkimyksiä. Kekkonen tuntuu myös laskeneen, että itänaapurin tuki on tärkeää poliittisesti, koska muutoin esimerkiksi asema hallituksessa voi muodostua kestävämmäksi.⁴³⁷

⁴³⁵ VP ptk. II, s. 2150-2151.

⁴³⁶ Voidaan kysyä, onko ulkopoliittikka yhä edelleen EU-Suomessa salaseuramaista toimintaa. Esimerkistä käy poliittisen eliitin salamyhkäisyys syksyn 2001 NATO-keskustelussa.

⁴³⁷ Skyttä&Skyttä 1981; Pulkkinen 1989, s. 25; Sélen 1990, s. 79-80; Alapuro 1997, s. 124

Paasikiven ja Kekkonen hahmottama sodan jälkeinen ulkopoliittikka "palautuu" Snellmanin linjaa paremmin Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen myöntävyyssuuntauksen lähimaastoon. Erona tietysti oli, että 1944 kyseessä oli kahden valtion (kansan) välisen konfliktin selvittäminen, kun autonomian ajan ongelmat olivat hallitsijan ja kansan välisiä. Yrjö-Koskinen oli 1890-luvun routavuosien aikana vanhasuomalaisen johdossa. Sen lähtökohtana oli, että Venäjän intressit Suomea kohtaan ovat rajatut ja kysymys oli tilapäisistä häiriöistä Suomen ja Venäjän välisissä suhteissa. Yrjö-Koskinen uskoi, että häiriöt saataisiin korjattua tekemällä realistisia myönnytyksiä ts. sovittelun kautta oli löydettävissä kompromissi. Vanhasuomalaiset lähtivät liikkeelle myös fennomanian perinteisestä lojaalisuusasenteesta ja he pyrkivät hallituspuolueena korostamaan vastuuta kaikenlaisissa olosuhteissa.⁴³⁸

Myös tuoreessa autonomiassa suomalaisen poliittisen eliitin tavoitteena oli venäläisten luottamuksen herättäminen ja saavuttaminen. Tavoite saavutettiinkin ajan myötä ja Venäjän valtaapitävät halusivat pitää, aina 1880-luvun loppupuolelle saakka, suomalaiset tyytyväisenä asemaansa ja oloihinsa.⁴³⁹ Kekkonen vertasi Suomen sodan jälkeistä uutta tilannetta autonomian ajan alkuun, jolloin Suomi oli hävinnyt sodan Venäjälle: "Tilanne muistuttaa hieman v:n 1808-1809 sodan jälkeistä aikaa, jolloin hävityn sodan päätyttyä oli luotava suhteet Venäjään kokonaan uudelle pohjalle".⁴⁴⁰ Molempina aikakausina idänsuhteiden iskusanastona olivatkin mm. luottamuksen, avoimuuden ja rehellisyyden käsitteet.

Hän korosti syksyllä 1944 radiopuheessaan myös kansan historiatietouden merkitystä; samalla tavoin syksyllä 1944 kuin vuonna 1809 hänen mielestään tärkeintä oli ymmärtää välttämättömyys ja järjestää hyvät välit entisen vihollisen kanssa. Suomen tilanne syksyllä 1944 osoitti Kekkonen mielestä, että viimeaikainen politiikka oli ollut erehdystä, siitä saatiin nyt maksaa ja uusi idänpolitiikan yksimielisyysvaatimus koski myös tähän asti politiikasta määränneitä.⁴⁴¹ Siten Kekkonen kumosi jo *Tässä sitä ollaan* -teoksessa esiintynyttä "ajopuuteoriaa" sekä Tukholmassa 1943 esitetystä uudistuslinjan avauspuheenvuorossa esittämiään teesejä Suomen maailmansotien välisen ajan ulkopoliittikan oikeellisuudesta.

Vanhasuomalaiset taistelivat Yrjö-Koskisen johdolla vuoden 1893 vaaleissa ruotsinmielisiä vastaan. Yrjö-Koskisen tavoitteena oli saada Venäjän tuki vakuuttamalla keisari Suomen kansan uskollisuudesta. Ministerivaltiosihteeri von Daehn ja Yrjö-Koskinen hoitivat "kahden miehen liitolla" paljolti Suomen virallista suhtautumista Venäjää kohtaan 1890-luvun alkupuolella. Voidaan sanoa, että Yrjö-Koskinen anasti idänpolitiikan hoitamisen

⁴³⁸ Paasivirta 1978, s. 330.

⁴³⁹ Paasivirta 1978, s. 405.

⁴⁴⁰ Kekkonen radiopuhe 25.9.1944 *Suomen uusi asema ja sen velvollisuudet*. Kekkonen 1967a, s. 138-142.

⁴⁴¹ Ibid.

suomalaisen puolueen yksinoikeudeksi. Hänen ja von Daehnin idänsuhteiden monopolisoinnin motiivina oli aktiivisesti pyrkiä ennalta estämään venäläistäminen sekä estää Venäjän vastaisten mielialojen esiintyminen. Vaalitaistelun aikana Yrjö-Koskisen ja hänen kannattajiensa toiminta pyrittiinkin leimaamaan epäisänmaalliseksi.⁴⁴²

Paasikiven ja Kekkonen tavoitteena oli myös saada itäinen naapuri vakuuttumaan Suomen uudenlaisesta ystävällismielisestä suhtautumisesta siihen. Paasikivi oli viimeistään syksystä 1943 tullut johtopäätökseen, että Neuvostoliitosta tulisi pitkäaikaisesti Manner-Euroopan voimakkain sotilasmahti. Suomen oli siis unohdettava haihattelut ja tunnustettava tosiasiat, siten pienen valtion turvallisuus oli parhaiten turvattavissa.⁴⁴³ Paasikiven ja Kekkonen perusidea siitä, miten itsenäisyyden turvaamiseksi on sodan jälkeen edettävä oli hyvin samankaltainen. Niinpä heidän oli idän sodan päätyttyä melko helppoa toimia yhdessä, vaikka he eivät aiemmin juurikaan olleet yhteistyötä tehneet.

Sekä vanhan myöntöväisyysslinjan edustaja Paasikiven, että myös Kekkonen idänpolitiikan linjauksissa, oli kyse uudesta myöntöväisyysspolitiikasta, jossa haluttiin hallitusvallan kautta saavuttaa Neuvostoliiton luottamus "sillanrakennuspolitiikalla". Samalla tavalla olivat tehneet vanhasuomalaiset, jotka myös nojautuivat näkökannoissaan enemmänkin historian todistusvoimaan kuin oikeusopillisiin periaatteisiin⁴⁴⁴. Myös Kekkonen ja Paasikivi alkoivat sodan jälkeen nojautua yhä enemmän historian todistuksiin kuin oikeusopillisiin muotoseikkoihin. Tämä käy hyvin ilmi heidän sodan jälkeistä poliittista toimintaansa tarkastellessa. Politisointiretoriikallaan he pyrkivät osoittamaan toiminnan pelivaran. Politisointiretoriikka ilmenee mm. vakiintuneen polityn purkamisena ja mahdollisuuksien uudelleen tulkitsemisena. Käsitteillä, luokituksilla ja nimillä tehdään politiikan pelitilaa pelattavaksi.⁴⁴⁵ Kekkonen ja Paasikivi pyrkivät osoittamaan pelitilan määrittämällä, miten Neuvostoliitosta tulee puhua. He myös samaistivat toimintansa isänmaallisuuteen.

Risto Alapuro on oivallisesti kuvannut Paasikiven-Kekkonen-linjaa osaltaan kielikysymykseksi, jossa ei voinut irrottaa merkityksiä merkeistä. Merkitysten oli vastattava toisiaan yksi yhteen suhteessa venäläisiin: se oli ulkopoliittista realismia.⁴⁴⁶ Alapuron tulkinta on tulkitsemani aineiston ja Kekkonen käytännön politiikan perusteella oikea. Juuri tätä merkitysten oikeellisuutta ja kaksinaamaisuuden välttämistä Kekkonen tarkoitti korostaessaan luottamuksellisten suhteiden luomista Neuvostoliittoon. Kekkonen myös toimi kuten oli luvannut. Käytännön toiminnassa selvimmin nousee esiin Kekkonen toiminta

⁴⁴² Virtanen 1974, s. 42-45.

⁴⁴³ Polvinen 1995, s. 431.

⁴⁴⁴ Apunen 1984, s. 131.

⁴⁴⁵ Palonen&Summa 1996, s. 12.

⁴⁴⁶ Alapuro 1997, s. 123-124.

esimerkiksi Suomen kannalta hyvin hankalassa sotasyllisyysasiassa. Hieman kärjistetysti voidaan todeta, että Kekkonen piti poliittista pelivaraa Neuvostoliittoa kohtaan melko kapeana, mutta suomalaisessa politiikassa hän toimi demokratian totuttuja rajoja venyttäen.

5 KEKKONEN PRESIDIAALISEN VALLAN ITSEYMMÄRTÄJÄNÄ

Kaksi ensimmäistä Kekkonen presidenttikautta olivat jatkuvan sisäpoliittisen taistelun kausia, jolloin tasavallan presidentti ei saavuttanut vielä sellaista poliittisesti suvereenia asemaa, joka vallitsi hänen kolmen viimeisen presidenttikautensa aikana. Kekkonen poliittisella karriäärillä oli suorat seuraussuhteet hänen ajamansa sotien jälkeisen Neuvostoliitto-politiikan kanssa. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi selvittää, kuinka Kekkonen pääsi osaksi idänsuhteiden hoitamisen varjolla valtaan. Relevantimpana tutkimuskohteena pidän kuitenkin tarkastelua siitä, miten Kekkonen 1970-luvun alussa politiikan ja demokratian luonteen ymmärsi ja mitä hän lopulta kaikella saavutetulla vallallaan teki.

Tämä ulkopoliittikan, sisäpolitiikan kielellisen ja sosiaalisen symbioosin viimeinen huipentuma on Urho Kekkonen "kruunaus" presidentiksi poikkeuslakivalinnalla vuonna 1973, johon sisältyi myös ulkopoliittisia аспекteja. Joillekin politiikan tutkijoille se on ollut osoitus 1970-luvun suomalaisen demokratian mädänneisyydestä, toiset tulkitsevat sen tarpeelliseksi yksimielisyyden politiikaksi ja jotkut ovat tarkastelleet tätä poikkeuksellista järjestelyä suomalaisen politiikan vastavoimien puutteen näkökulmasta⁴⁴⁷. Vaikka pääasiallinen tutkimusaineistoni koostuu Urho Kekkonen demokratiaa ja perusoikeuksia koskevista vastauksista, kuljetan samalla mukana poikkeuslakiproblematiikkaa, koska se erittäin hyvin kuvaa sitä suomalaisen politiikan viitekehystä, jossa elettiin 1970-luvun alkupuolella.

5.1 Ulko- ja sisäpolitiikan symbioosista välttämättömyysretoriikkaan

Suomen sotien jälkeisen virallisen ulkopoliittikan perusajatus oli luottamuksellisten suhteiden hoitaminen ja säilyttäminen Neuvostoliittoon. Tämä ohjenuora säilyikin virallisena ulkopoliittisena doktriinina aina 1980-luvun lopun suuriin mullistuksiin saakka. Paasikiven ja Kekkonen lähes kaikista teksteistä käy ilmi, että heidän mielestään tärkeintä oli suhde nimenomaan Neuvostoliittoon: se oli Suomen kohtalonkysymys⁴⁴⁸.

⁴⁴⁷ Vrt. esim. Häikiö 1993; Paavonsalo 1995, s. 153-161; Kähkölä 2000, s. 155-160.

⁴⁴⁸ Erityisen selvästi tämä tulee esiin heidän kirjoituksistaan Kekkonen 1977a ja Paasikivi 1985a+b.

Siitä seurasi, että kansainvälinen politiikka suodattui paljolti Neuvostoliiton kautta Suomeen ja se nimenomaisesti hyväksyttiin niin sanottuna realiteettina⁴⁴⁹. Toisaalta on muistettava seikka, mikä usein unohdetaan: ulkopoliitiikan realistinen hoitaminen oli mahdollista vain sisäpoliittisen hegemonian kautta. Tähän Kekkonen oli pitkin presidenttikautiaan pyrkinyt ja tultaessa 1970-luvulle voidaan sanoa, että hyvin lähelle hegemonista asemaa hän kanssahiihtäjineen oli päässyt. Sekä Paasikivi että Kekkonen korostivat ulkopoliitiikan ensisijaisuutta, mutta samanaikaisesti he sisäpoliittisesti painottivat voimakkaasti esimerkiksi lain suomaa turvaa, laillista järjestystä, eduskunnan valtaa ja parlamentaarista järjestystä⁴⁵⁰. Ilkikurista sinällään oli, että 'parlamentaarinen järjestys' oli sotien jälkeen pitkälti heidän hyppysissään, etenkin Kekkosella 1970-luvulla, ja he pystyivät koplaamaan yhteen sisä- ja ulkopoliittisen edun, myös itselleen.

Jukka Seppinen pitää Paasikiven sotien aikaista ja jälkeistä Neuvostoliitto-suhteiden luottamuksellista hoitamista maamme kannalta suoranaisesti petturimaisena toimintana. Paasikiven neuvosto-suhteiden motiivina oli Seppisen mielestä Paasikiven oman poliittisen johtajuuden varmistelu sotien jälkeen. Siitä Seppisen mielestä lähti liikkeelle myös 'suomettuminen'. Yhtä mustavalkoista kuvaa Kekkonen sotien jälkeisestä poliittisesta toiminnasta on luonut Jukka Nevakivi, jonka mielestä Kekkonen, mutta myös Paasikivi, edistivät Neuvosto-suhteillaan räikeästi omaa poliittista etuaan sotien jälkeen. Nevakiven mielestä suomettuminen alkoi 1940-luvun lopulla suomalaisten omasta aloitteesta.⁴⁵¹ Nevakivi kirjoitti *Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui* tutkimuksensa "loppulausunnossaan":

"Suomen kansan sielua voi vaivata pitkään tietoisuus siitä, että se on joutunut elämään Neuvostoliiton naapurina suurimman osan itsenäisyyden kautta suomettumisen valheen, teeskentelyn ja itsepetoksen ilmapiirissä. Minkään muun Euroopan maan ei ole tarvinnut vajota poliittisessa kulttuurissaan vastaavalle limbotasolle".⁴⁵²

Paavo Kähkölä on havainnut, että vielä 1981 Nevakivi kirjoitti siitä ironiasta, joka ilmeni suomettumis-termin tulemisena läntisten arvostelijoiden sanavarastoon aikana, jolloin Suomen suhteet ovat kehittyneet länteen ripeämmin sodan jälkeen.⁴⁵³ Voidaanko siis Nevakiveä itseään kuvata suomettuneeksi? Edellisen kaltaiset suomalaiset "rähmällään olemisen itseruoskinnat" alkoivatkin historiankirjoituksessamme yleistyä vasta 1990-luvun alussa. Niissä on yleisenä piirteenä harjoitetun politiikan ja keskeisten vaikuttajien jälkiviisaskin moralisointi. Vaikka moraalinen kritiikki sinällään olisikin paikallaan, monissa

⁴⁴⁹ Apunen 1977, s. 350-351.

⁴⁵⁰ Ks. esim. Kekkonen 1977b, s. 388-391 ja Paasikivi 1985a, s. 724-725.

⁴⁵¹ Nevakivi 1996; Seppinen 2001.

⁴⁵² Nevakivi 1996, s. 226.

⁴⁵³ Ks. Kähkölä 2000, s. 270.

suomettumisen historioissa kuitenkin unohdetaan tarkastella vaikuttajien muita kuin sisäisiä motiiveja.

Kekkosella kuten Paasikivelläkin, oli epäilemättä motiivinaan myös kansallisen edun ja eheyden vaaliminen ja lopultakin Suomen suvereenisuuden puolustaminen. En ota kantaa siihen kuinka moraalisesti oikeutettuja heidän poliittiset ohjelmansa (policy) olivat, pyrkimykseni on lähinnä tuoda esiin miten Kekkonen yhdisti poikkeuslakivalintaprosessin aikana sisä- ja ulkopoliittisen käsitteistön ja kuinka hän sitä poliittisella kentällä hyödykseen käytti.

Virallisen ulkopoliittisen doktriinin toteuttamista oli Kekkoselta vielä hänen presidenttikautensa alkupuolella haitannut hänen sisäpoliittisen asemansa heikkous. Kekkonen oli pitänyt pystyä vahvistamaan sisäpoliittista asemaansa harjoittaakseen mieleistensä ulkopoliitiikkaa, mutta jossain määrin paradoksimaisesti tämä tapahtui ulkopoliitiikan avulla. Kekkonen sisäpoliittisesti heikko tilanne näkyi mm. Neuvostoliittosuhteiden kriiseissä hänen ensimmäisellä kaudellaan, erityisesti ns. yöpakkasten aikana ja esimerkiksi Honka-liiton Kekkonen poliittiselle uralle aiheuttamassa vaarassa⁴⁵⁴.

5.1.1 Ulkopoliitiikan symbolinen valta

Vielä 1960-luvun alussa hyväksyntä Kekkoselta ajamalle politiikalle ei ollut selvää edes oman puolueen piirissä, mutta viimeistään silloin, kun valta oli ja näytti pysyvän Kekkosella käsissä, melkein koko puolue siirtyi ns. K-linjalle. 1960-luvun edetessä muissakin puolueissa alkoi tapahtua perässähiittämisen oireilua⁴⁵⁵, joka edesauttoi "retorista dynastiaa". Kekkonen rakensi 1960-70-luvuilla suomalaisen poliittiseen elämään eräänlaisen ikiliikkuja-aparaatin. Hänen täytyi hallita ulkopoliitiikkaa voidakseen hallita sisäpolitiikkaa. Sisäpolitiikkaa hän hallitsi vetoamalla ulkopoliitiikkaan. Kekkonen poliittisessa vallassa oli olennaista, että hän auktorisoi politiikan pelikentällä tarpeelliset symbolit.

Symbolisen vallan merkitys on ymmärrettävissä Kyösti Pekosen mukaan siten, että valta yhteiskunnassa on hallussa niillä ryhmillä ja voimilla, jotka auktorisoivat ko. symbolit, keiden itseymmärrys saa ilmaisunsa näissä symboleissa ja keiden ne ovat. Henkinen poliittinen johtajuus ja poliittinen valta on poliittisilla voimilla, joiden kieltä puhutaan ja joiden määrittelemästä tilanteesta ja todellisuudesta tietynlaisena merkitysjärjestelmänä ja tulkintakoodistona tulee vallitseva. Kieli ja retoriikka onnistuessaan määrittelemään jonkin

⁴⁵⁴ Kriisien luonne tulisi ymmärtää kuitenkin myös niiden laajemmasta kansainvälispoliittisesta näkökulmasta, eikä yksin korostaa Suomen tai jopa Kekkonen merkitystä kriisien aiheuttajana. Ks. Jakobson 1983.

⁴⁵⁵ Vrt. Paavonsalo 1995, s.14-15.

keskeisen tapahtuman olemuksen sitovalla tavalla on auktorisoitua kieltä.⁴⁵⁶ Kekkosen reaalipoliittisessa kielellisessä menetelmässä oli olennaisesti kyse kielellisestä hegemoniasta, ainakin pyrkimyksestä kielelliseen hegemoniaan, jossa määriteltiin legaali ja illegaali.

Kun Kekkosen presidenttikausien myötä kielipeliä eli neuvostosuhteissa esiintyvää fraseologiaa ja ulkopoliittista "liturgiaa" jatkuvasti kehiteltiin ja vietiin kohti korkeampia ulottuvuuksia, niin lopulta saavutettiin tila, jota eräällä tavalla voidaan kuvata 'organisoidun valheen' käsiteparilla. Kanonisoitu poliittinen diskurssi ja siihen liittyvä organisoitu valhe ei ollut eikä ole ominaista ainoastaan totalitaristisille valtioille. Suomessa pitkin 1970-lukua tilanne kehittyi siihen suuntaan, että Suomen kansainvälispoliittisesta asemasta ja Neuvostoliitto-suhteista oli legitimiä puhua ainoastaan yhden diskurssin mukaisesti. Kanonisoidusta ulkopoliittisesta diskurssista ja organisoidusta valheesta hyvänä esimerkkinä käy ns. juhannuspommi 1979.⁴⁵⁷ Teknisesti Kekkosen argumentaatio oli 1970-luvulla tehokasta, koska se perustui jatkuvaan toistoon ja viestin vahvistamiseen siitä millaista on oikea politiikka⁴⁵⁸. Viestimiä, kuten 1970-luvulla yleistynyttä televisiota, Kekkonen osasi myös käyttää tehokkaasti hyväkseen: esimerkiksi runnaamalla suorassa lähetyksessä läpi Mieltusen kansallisen hätätilahallituksen 1975.

Myös ns. Zavidovo-vuodon aikana Kekkonen pyrki ulkopoliitiikan avulla kiristämään myönnytyksiä sisäpolitiikassa ja närkästyi, kun häntä julkisesti ja harvinaisen laajasti uskallettiin vastustaa. Joulukuun puolivälissä 1972 34 tunnettua kansalaista Görän von Bonsdorffin johdolla esitti kirjelmän normaalien presidentinvaalien järjestämisen puolesta, koska Kekkonen oli loppukeväästä 1972 antanut ymmärtää olevansa käytettävissä presidentinvaalissa, muttei normaalijärjestelyin. Kirjelmään Kekkonen vastasi ärtyneellä myllykirjeellä Bonsdorffille, jossa hän ilmoitti tai paremminkin "uhkasi", ettei ole enää käytettävissä syksyisen Zavidovo-vuodon jälkeen:

"Herra Professori, Olette kintereillänne joukko muita arvossapidettäviä kansalaisia allekirjoittanut minulle osoitetun kirjeen jossa minun toivotaan "estävän kansalaisten syrjään sysäämisen presidentin vaaleissa, jotta valtion päämiehen ja kansan välinen luottamuksen suhde säilyisi". Kuten Te Herra Professori, tunnettuna valtio-oppineena tiedätte, on poikkeaminen normaalista presidentin vaalitavasta valtiosäännön mukaan mahdollinen ... Kun viime huhtikuun 18. päivänä esitin kantani tulevasta presidentin vaalista ilmoitin olevani käytettävissä, mikäli kansan enemmistö katsoo valitsemiseni parhaaksi. ... minulle ei kuulu, millä tavalla sanotunlainen tulos on saavutettavissa. ... Sen jälkeen kun lähes 8 kuukautta sitten ilmoitin olevani käytettävissä tulevassa presidentinvaalissa, ovat silloin arvioimani edellytykset presidentintoimen hoitamiseksi kuitenkin muuttuneet. Ensi kädessä siihen on vaikuttanut toimittaja Tor Högnäsin 31.10.1972 mm. Dagens Nyheterissä julkaisema uutinen Neuvostoliiton johtajien ja minun välillä viime elokuussa käydyistä luottamuksellisista keskusteluista. ... Tämä luottamuksellisten keskustelujen julkaiseminen on saattanut minut sellaiseen asemaan, että katson

⁴⁵⁶ Pekonen 1991, s. 33, 47.

⁴⁵⁷ Paastela 1995, s. 167-168; ks. myös Virolainen 1982.

⁴⁵⁸ Vrt. Summa 1996, s. 59.

olevani vapaa viime huhtikuussa toisten edellytysten vallitessa antamastani lupauksesta olla käytettävissä."⁴⁵⁹

Uhkaus realisoitui nopeasti. Vain muutama päivä kirjeen jälkeen seitsemän puoluetta "ymmärsi" esittää vetoomuksen Kekkonen jatkoajasta ja presidenttitilanne "normalisoitui".⁴⁶⁰ Kirjeestä Bonsdorffille näkyy Kekkonen suuttumus, joka ilmenee näpäytyksenä valtiosäännön mahdollisuuksista, jatkuvana virallisen muodollisena puhutteluna ja kunnioittamisena sekä yleensäkin kirjeen saattamisesta yleiseen levitykseen STT:n kautta. Bonsdorffin rikoksena ilmeisesti oli kritisoida poikkeuslain kansanvaltaisuutta. Bonsdorff siis kyseenalaisti presidentinvalintatavan kansanvaltaisen olemuksen ja Kekkonen sankaruuden. Siten 'auktorisoitu kieli'⁴⁶¹ kyseenalaistui ja siitä seurasi presidentin voimakas reaktio, jonka seurauksena puolueet vetosivat Kekkoeseen, jonka "kansanvaltaisuus" ja "sankaruus" palautuivat. Myllykirjeet ovat oiva esimerkki, miten Kekkonen reagoi välillä pienempäänkin häneen tai politiikkaansa kohdistuneeseen arvosteluun⁴⁶².

5.1.2 Kekkonen haaste historioitsijoille

Suomen puolueettomuus-formuloinnit olivat vuodesta 1969 asti alkaneet joutua ahtaalle. Kremlissä suunniteltiin ja harjoitettiin Suomea kuristavaa politiikkaa.⁴⁶³ Kekkonen kolmannen presidenttikauden aikana tapahtui paitsi idän myös lännen suuntaan merkittäviä ulkopoliittisia hankkeita. Kekkonen varmasti alkoi itsekkin uskoa, että hän oli Suomen ulkopoliittikan, puolueettomuuden ja turvallisuuden takuumies, joka pystyi Suomen kannalta pelaamaan ainutlaatuisen taidokkaasti monimutkaista ulkopoliittista peliä.

Monimutkaiset puolueettomuus-formuloinnit ja nykyajasta mitättömiltä sekä merkityksettömiltä tuntuvat ulkopoliittiset fraseologiat muodostavat kuitenkin nykyajasta tiirailevalle historian tutkijalle melkoisen haasteen. Miten siis presidentti Urho Kekkonen ahkerasti käyttämiin käsitteisiin, kuten esim. 'puolueettomuus' olisi suhtauduttava ja mitä käsite itse asiassa tarkoitti? Tarkasteltaessa Suomen puolueettomuus- tai puolueettomuuspolitiikka-termiä Kekkonen käyttämänä voidaan havaita, että julkaistujen Kekkonen puheiden ja kirjoitusten perusteella tasavallan presidentti otti nämä termit erityisen ahkeraan käyttöön jo 1960-luvun puolivälissä ja käsitteen käyttövauhti vain kiihtyi

⁴⁵⁹ Presidentin kirje Professori Göran von Bonsdorffille 14.12.1972 annettiin STT:n levitykseen samana päivänä. Kekkonen 1976b, s. 128-129.

⁴⁶⁰ *Uusi Suomi* 13.12-20.12.1972.

⁴⁶¹ Ks. Pekonen 1991, s. 47.

⁴⁶² Ks. Kekkonen 1976a; 1976b.

⁴⁶³ Seppinen 1997, s. 344-347; Juhani Suomi onkin laittanut Kekkonen elämäkertasarjassaan vuosien 1968-1972 toimintaa kuvaavan teoksen nimeksi *Taistelu puolueettomuudesta*.

kohden 1960-luvun loppua ja 1970-luvun alkua⁴⁶⁴. Puolueettomuus-käsitteellä oli siis oltava jokin tärkeä tehtävä. Avaimen tämän käsitteen aukaisemiseen antaa pitkäaikainen diplomaatti ja historioitsija Max Jakobson.

Max Jakobson eli suomalaisen diplomatian keskiössä juuri tuona aikana. Hänen mukaansa kyseessä oli kamppailu Suomen itsenäisyydestä. Juuri se oli puolueettomuuspolitiikan merkitys. Kekkonen taistellessa Suomen puolueettomuuspolitiikan puolesta raivoisesti, taisteli hän itse asiassa Suomen itsenäisyyden puolesta. Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin vaikutti myös jatkuvasti yleinen kansainvälisen politiikan ilmapiiri, eivätkä Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olleet suinkaan kahdenvälisiä⁴⁶⁵.

Kuitenkin puolueettomuuspolitiikka-käsitteellä saattoi luoda Suomen ylle sellaista suojaa, että siitä oli hyötyä niin kansainvälisen politiikan suoja-ajoin kuin kriisiaikojenkin aikana. Tällainen salakieli ei ulkopoliitikassa kuitenkaan ole ollut harvinaista, päinvastoin. Esimerkiksi autonomian aikana käsitteitä käännettiin ja väännettiin. Kun Kekkonen vielä 1930-luvulla ja sodan jälkeen rummutti lujasti itsenäisyyden ja isänmaallisuuden puolesta, olivat nämä käsitteet vaihtuneet 1970-luvulle tultaessa puolueettomuuden korostamiseksi. Siten käsitteet taipuivat Kekkosella historian tendensseissä välttämättömyyksiä mukaisesti.

Kekkonen antoi jo aikalaihistorioitsijoille suoria haasteita: Urho Kekkonen tulevalta "hovihistorioitsijalta" Juhani Suomelta ilmestyi vuonna 1973 väitöskirja *Talvisodan tausta*, jossa Suomi toi esille suomalaisten politiikkojen idänsuhteiden merkitysten ymmärtämättömyyden talvisodan alla. Samalla hän pääsi julistamaan Paasikiven-Kekkonen ulkopoliitiikan välttämättömyyttä. Väitöskirjansa lähtökohdan Suomi palautti Kekkonen 6.12.1967 pitämään itsenäisyyspäiväpuheeseen, jossa Kekkonen kyseenalaisti talvisodan väistämättömyyden.⁴⁶⁶ Näin Kekkonen oli vaihtanut talvisodan aiemman tulkintansa paremmin aikakauden yleistä henkeä palvelevaksi. Erityisen aktiivista aikaa hänen historiaprojektissaan oli 1970-luvun alkupuolisko, jolloin hän otti esimerkiksi YYA-juhlapuheissaan ja myllykirjeissään kantaa siihen, miten "oikeaa synteisiä" menneisyydestä on tehtävä.⁴⁶⁷

Keskeistä on, että Kekkonen 1970-luvun historiakäsityksen mukaan Lenin antoi Suomelle itsenäisyyden. Samoin hän oli jo 6.3.1953 radiossa pitämässään Stalinin muistopuheessa korostanut Stalinin suhtautuneen lämpimästi Suomea kohtaan heti sotien jälkeen. Myös

⁴⁶⁴ Ks. esim. Kekkonen 1967b, s. 364-365, 368-369, 377-378, 393, 396, 404, 406, 409, 431-432, 436; Kekkonen 1977b.

⁴⁶⁵ Jakobson 2001.

⁴⁶⁶ Suomi 1973, s. 11; vrt. Ahtiainen&Tervonen 1996, s. 157.

⁴⁶⁷ Kekkonen 1976b; ks. Skyttä 1977.

Lenin oli "päättävästi" asettunut Suomen oikeuksien puolelle itsenäistymisprosessissa 1917, jonka "johdonmukaisena seurauksena" Lenin ja Stalin tunnustivat ja allekirjoittivat Suomen itsenäisyyden⁴⁶⁸. Tällainen historiakäsitys palveli Kekkonen mielestä Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita, joskin Hrushtshevin aikana Stalin luonnollisesti korvattiin Leninillä. Kekkonen satoi Leninin ja Stalinin Suomen itsenäisyyden takuumiehiksi.⁴⁶⁹ Siten väittämällä Neuvostoliiton symbolin Leninin antaneen Suomelle itsenäisyyden, vankistettiin samalla Suomen itsenäisyyttä. Täten taktiikka olisi samantyylinen kuin autonomian aikana, jolloin Venäjän keisarin julistettiin nostaneen Suomen kansakuntien joukkoon.

Kokonaan eri asia on, ymmärsivätkö historian tutkijat Kekkonen 'taktista työhypoteesia'. Suomessa joka tapauksessa sankoin joukoin riennettiin kirjoittamaan, paitsi Leninin antamasta itsenäisyydestä Suomelle, niin myös Suomen syyllisyydestä talvisotaan. Nämä Kekkonen tulkinnat kohtasivat akateemisissa piireissä kuitenkin sen verran vastustusta, että yhtä ainoaa kanonisoitua akateemista totuutta ei päässyt asioista syntymään, vaikka presidentti voimakkaasti ripitti vastakkaisten näkemysten esittäjiä ja puolusti omia tarkoituksenmukaisia totuuksiaan⁴⁷⁰.

E erityisen voimakkaasti Kekkonen nyrästi *Suomen Sosialidemokraatin* pakinoitsijan "Simpan" näkemys, jonka mukaan presidentin yritykset Suomen historian uudelleen kirjoittamiseksi olivat masentavia ja sääliittäviä. Myllykirjeessään lehden päätoimittajalle Kekkonen "jäi odottamaan" lehden reaktioita Simpan kirjoittelusta, koska hänen mukaansa Simpalta hallituspuolueen johtavana skribenttinä pitäisi odottaa "myönteistä suhtautumista ulkopoliittikaamme".⁴⁷¹ Näin ollen Kekkonen samaisti itsensä ja Suomen ulkopoliittikan. Hyökkäys Kekkonen historiatulkintaa kohtaan oli hyökkäys myös Suomen ulkopoliittikkaa kohtaan.

Myös L.A. Puntilan päiväkirjamerkinnöistä 16.5.1973 käy ilmi, että Kustaa Loikkanen oli lähettänyt kirjeen, jossa varoitettiin puuttumasta talvisodan sotasyllisyyskysymykseen. Puntilan mukaan Loikkanen puhui suulla suuremmalla [UKK]. Puntilan mielestä hän oli sanonut sanottavansa poliittisen historiansa viimeisessä laitoksessa. Kuitenkin päiväkirjamerkinnöistä käy ilmi, että Puntila ja Renvall eivät aiheesta olleet halukkaita keskusteluun laajemmassa piirissä.⁴⁷² Osaltaan Kekkonen pelko siis pystyi hiljentämään avointa ja julkista historiakeskustelua Suomessa.

⁴⁶⁸ Radiopuhe J.V. Stalinin muistolle 6.3.1953. Kekkonen 1967a, s. 282-285.

⁴⁶⁹ Vrt. Jakobson 1999.

⁴⁷⁰ Ahtiainen&Tervonen 1996, s. 122.

⁴⁷¹ Suomen Sosialidemokraatin päätoimittajalle 18.11.1974. Kekkonen 1976b, s. 195-196.

⁴⁷² Puntila 1995, s. 256-257. Puntila kylläkin uskaltanut kritisoimaan suomalaista ulkopoliittista keskustelua, koska ulkopoliittikasta oli tullut hänen mukaansa salatiehdettä, jossa oli tabun muodostamisen

Huvittava ajankuva Kekkonen aikakauden historiankirjoituksesta sinällään on Kekkonen politiikkaan kriittisesti suhtautuva kokoomateos *Kaventunut kansanvalta* (1980). Siinä esitettiin sinänsä ansiokasta kriittistä kuvausta suomalaisesta historiankirjoituksesta, joka on ulkopoliittikan puristuksessa, vääristelee Lenin kuvaa, ei pureudu suomettumisen todellisuuteen, on itesensuroivaa jne. Huvittavaa teoksessa on se, että siitä ei löydy yhtenkään kirjoittajan nimeä. Esipuheessa nimetön toimittaja tuo esille, että vaikeutena oli löytää sellaisia kirjoittajia, jotka uskaltavat kriittistä historiaa kirjoittaa, mutta nekin jotka uskaltavat, eivät ole voineet suostua nimensä julkaisemiseen, koska silloin heidän olisi ollut pakko kirjoittaa toisin. Voidaan vain kysyä: näinkö suuri todella oli vanhentuneen ja jo sairastuneen Kekkonen mahti?

5.2 Suomalainen 1970-luvun poliittinen "polyfonia"

Kieli on vallan välikappale. Pitkästi kielen 'ulkopoliittisen korrektiuden' mukaan suomalaisia poliitikkoja jaettiin Kekkonen valtakaudella kategorioihin ("me/ne"). Poliittisessa korrektiudessa pyrittiin kielen kontrolloimiseen. Antonio Gramscin mukaan kieli on "metaforien jatkuvana prosessina". Hänen mukaansa kieli on sekä elävä että muuttuva, mutta myös "menneen elämän ja menneiden sivilisaatioiden fossiilinen museo"⁴⁷³. Tässä metaforien jatkuvassa prosessissa muiden päätöksen tekijöiden oli syytä olla kielellisesti tarkkoina, mikäli halusivat olla mukana politiikan korkeimmalla huipulla. Siten kieli voidaankin ymmärtää poliittisena ja kulttuurisena ohjausjärjestelmänä, johon periytyvät arvot tallennetaan⁴⁷⁴

Kekkonen ei suvainnut ääniä, jotka rikkoivat hänelle mieleisen yksiaänisen poliittisen harmonian. Hänen taistelunsa palveli edelleen kansallista eheyttä ja kansakunnan etua "kumouksellisia voimia" vastaan. Virallisesta ulkopoliitikasta ja sen hoitamisesta piti tulla Kekkonen yksinoikeus, jonka monimuotoisuuden vain hän yksin hallitsi. Hänen suhtautumisensa virallista linjaa vastustavia toisinajattelijoita, kuten Veikko Vennamo, Tuure Junnila, J.V. Procopé ja Georg C. Ehrnrooth, kohtaan oli selvä; se oli kuin stalinistien iskulauseesta "jos et ole puolellamme olet meitä vastaan"⁴⁷⁵. Edellä mainitut henkilöt eivät olleet politiikan julkisilla näyttämöillä Kekkonen puolella ja siten mm. poikkeuslakikäsittelyssä tammikuussa 1973 pyrkivät äänellään rikkomaan poliittisen monofonian.

päämäärä. Puntila ei kuitenkaan suoraan kohdistanut kritiikkiään presidenttiä kohtaan. Ks. *Kanava 4 1973*, s. 236-240.

⁴⁷³ Gramsci 1975 teoksessa *Quaderni del carcere* Paastelan 1995, s. 165 mukaan.

⁴⁷⁴ Pekonen 1991, s. 42.

⁴⁷⁵ Vrt. Junnilan käsitys hänen teoksestaan *Jäädetytty demokratia* (1968).

5.2.1 Poikkeuslakikäsittelyn äänet

Keskeiset politiikan toimijat samaistuivat kuitenkin hyvin kekkoslaiseen kerettiläisyyden vastustamiseen, joka käy hyvin ilmi poikkeuslakikäsittelyn ryhmäpuheenvuoroista eduskunnassa. Esimerkiksi SDP:n Rafael Paasion mukaan lain vastustaminen oli poliittista kiihkomielisyyttä, hän myös vetosi ulkopoliitiikan hoitamiseen⁴⁷⁶. Myös SKDL:n Paavo Aitio painotti UKK:n linjan tuloksellisuutta ja piti oikeiston käytöstä tuomittavana, joskin nosti esille myös EEC:n vahingollisuuden Neuvostoliittosuhteiden kannalta⁴⁷⁷. Keskustan "uusi itsenäisyyspäivä" Eino Uusitalo toi esiin edelleen ulkopoliitiikan, mutta meni vieläkin pidemmälle kuin vasemmisto hyökätessään poikkeuslakia vastustaneita kohtaan:

"Lain käsittely perustuslakivaliokunnassa on saanut outoja ja demokratian vastaisia piirteitä. ... Oikeisto sanoo puolustavansa demokratiaa, mutta heidän menettelynsä on käytännössä hyvien tapojen ja demokratian vastaista."⁴⁷⁸

Kokoomuksen Harri Holkeri myönsi kokoomuksessa mielipiteiden jakaantuvan, mutta huomautti enemmistön kuitenkin olevan poikkeuslain takana ja edelleen jatkoi ulkopoliittisen linjan kiittelyä. Kokoomus piti ulkomaankaupan "kestävän järjestelyn välttämättömyyttä" myös poikkeuslain motiivina.⁴⁷⁹ RKP ja Liberaalinen Kansanpuolue (LKP) olivat samaten jakaantuneet kahtia, mutta ryhmäpuheenvuoroissaan nekin korostivat reaalipoliittikkaa, kaupan tärkeyttä ja ulkopoliittista linjaa.⁴⁸⁰

Kun puolueet yleisesti tukivat poikkeuslakia ulkopoliittisin ja ulkopoliitiikan hoitamisen presidenttiin persoonalisoituvien argumenteilla, pyrki SMP - etenkin Vennamo - osoittamaan, ettei Neuvostoliitto itse asiassa ole uhannut Suomea toisen maailmansodan jälkeen väkivallalla, joten poikkeuslakia ei voida legitimoida ulkopoliittisin perustein. Hänen mielestään häpeällinen poikkeuslaki oli syntynyt kahden voimavirran [oikeisto ja vasemmisto] yhteisvaikutuksesta, jotka murentavat tervettä kansanvaltaa poliittisilla valheilla, sumutuksella ja diktatuurimaisella tiedotustoiminnalla. Juristina Vennamo vetosi myös lain laittomuuteen. Vennamosta poikkeuslaki riisti äänioikeuden kansalta, jonka kannanottoon ulkopoliitiikan tuli rakentua; se oli siis kansan vastainen. Kuitenkin Vennamo mukaan SMP kannatti hyviä Neuvostoliitto-suhteita⁴⁸¹. Siten Vennamon retorisenä keinona oli kyseenalaistaa poikkeuslain kansanvaltaisuus ja samalla näyttää, että SMP ei pyri

⁴⁷⁶ VP 1973 ptk. IV, s. 4374.

⁴⁷⁷ Ibid., s. 4375-4377.

⁴⁷⁸ Ibid, s. 4377.

⁴⁷⁹ Ibid., s. 4378-4379.

⁴⁸⁰ Ibid, s. 4380-4383; RKP:n Tallgren toi esiin RKP:n voimakkaan keskustelun kysymyksestä ja ongelman vaikeuden: "Inom vår grupp har vi vana att respektera annorlunda tänkande, men vi brukar kräva parlamentariskt godtagbara formen, oberoende av frågans natur och oberoende av hur hårt de politiska åsikterna kan gå isär. LKP eduskuntaryhmä teki 9.1.1973 äänin 4-3 päätöksen kannattaa poikkeuslakia. Häikiö 1993, s. 330.

⁴⁸¹ VP 1973 ptk IV, s. 4382-4383.

muuttamaan ulkopoliittista linjaa, vaan sen epäkansanvaltaisen ja diktatuurimaisen luonteen.⁴⁸²

Pääministeri Kalevi Sorsan kanta "oikeistolaisia demagogeja" kohtaan oli yhtä jyrkkä kuin presidentilläkin. Sorsa painotti poikkeuslakikäsittelyssä Suomen kansan tuomitsevan seuraavissa vaaleissa "sisäpoliittisesti taantumuksellisen linjauksen ja ulkopoliittisesti epäilyttävän liittouman". Myös hänen mukaansa reaalipolitiikka oli ymmärrettävä, joten eduskunta ei voi ottaa kansan valtuuksia. Hänkin siis pyrki yhdistämään ulkopoliitiikan ja kansan, mutta käänteisesti poikkeuslain vastustajiin. Sorsa yhdisti presidentin ulkopoliitiikan hoitamisen kansan tahtoon, mutta ei nähnyt ristiriitaa siinä, että eduskunta - ei kansa - valitsi presidentin, joka hoitaa ulkopoliitiikkaa.⁴⁸³

Lähes kaikki poliittiset toimijat, jotka vastustivat poikkeuslakia määrittelivät puheenvuorojensa aluksi, etteivät halua muuttaa Suomen ulkopoliitiikan suuntaa⁴⁸⁴. Se oli tabu, jota ei kyseenalaistettu, vaikka poikkeuslakia ja Kekkonen vallan legitimizeettiä olisikin kritisoitu. RKP:n ja LKP:n poikkeuslain vastustajat lisäksi pyrkivät tekemään selvän pesäeron oikeistopopulisteihin. He tarkoittivat esimerkiksi kokoomuksen Junnilaa, jonka mielestä poikkeuslaki oli "vallankaappaus laillisuuden varjolla"⁴⁸⁵ ja SMP:n Juhani Kortosalmea, jonka mukaan poikkeuslaki oli "korpimusta, selvästi fasisinen" ja poikkeuslain vastustajista on tehty fasisteja ja epäisänmaallisia⁴⁸⁶. Fasisinen olikin molempien osapuolien toisistaan käyttämä keskeinen käsite. Samalla tavoin kuin poikkeuslakia pyrittiin leimaamaan fasisiseksi, nimettiin poikkeuslain vastustajia fasisteiksi⁴⁸⁷, kuten SDP:n Erkki Tuomiojan puheenvuorossaan, joka vertasi oikeiston kielen olevan identtistä 1930-luvun äärioikeistolaisen IKL:n kanssa:

"... Äärioikeiston puheet osoitus alamittaisesta poliittisesta tyylistä ulkopoliittiseen linjaan kohdistuessaan. ... Terveellinen opetus niille, jotka kiistävät äärioikeistolaisen fasismin olemassaolon Suomessa."⁴⁸⁸

Fasistiksi leimaamisen ohella kielellinen taistelu keskittyi demokratian, diktatuurin ja laillisuuden käsitteisiin. Lakia arvosteltiin epädemokraattiseksi ja diktatuurimaiseksi. Esimerkiksi Suomen Kristillisen Liiton (SKL) Raino Westerholmin mielestä vallan keskittyminen johtaa lopulta diktatuuriin⁴⁸⁹ ja Vennamo kysyi vangitaanko poikkeuslakia

⁴⁸² Vrt. Vennamo 1989.

⁴⁸³ Vp 1973 ptk. IV, s. 4390-4391.

⁴⁸⁴ Esimerkiksi kristillisten Westerholm. Ks. *ibid.*, 4389-4390.

⁴⁸⁵ *Ibid.*, s. 4394.

⁴⁸⁶ *Ibid.*, s. 4402.

⁴⁸⁷ Esimerkiksi SKDL:n Aitio. *Ibid.*, s. 4403.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, s. 4442.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, s. 4459

vastaan äänestäneet yöllä vai vasta aamulla⁴⁹⁰. Kokoomuksen Eeva Kauppi ihmetteli niitä, jotka demokratian nimiin taistelevat "mies ja ääni periaatteen" mukaisesti yliopistossa, mutta ovat valmiita eduskunnassa valitsemaan presidentin poikkeuslailla⁴⁹¹. Lain kannattajat taas käyttivät aivan samoja käsitteitä - arvokkaimpana demokratia - lain luonteesta ja mustamaalasiivat samoilla käsitteillä kuin vastustajat poikkeuslakioppositiota. Esimerkiksi SKDL:n Taisto Sinisalo piti poikkeuslakia menestyksenä demokratialle ja leimasi Ehrnroothin imperialistiksi⁴⁹².

Painavimman puheenvuoron demokratiakysymyksestä piti hallituspuolue LKP:n varapuheenjohtaja valtio-opin professori Olavi Borg, joka piti historiankirjoituksen kannalta välttämättömänä eritellä poikkeuslakikäsitteitä demokratian eli kansanvallan näkökulmasta. Hän tunnustautui UKK:n horjumattomaksi kannattajaksi ja irtisanoutui äärisuunnan edustajista. Borgista oli ollut masentavaa olla mukana poikkeuslakiprosessissa, koska poikkeuslaki oli arveluttava paitsi valtiosäännön myös maan kehityksen kannalta. Hänen mukaansa kansan itsensä suorittama vaali vahvistaa presidentin asemaa, joten hän katsoi, että hänen liberaalina on noustava vastustamaan tällaista epätarkoituksenmukaista lakia, ettei "tapahtuisi historiallista häväistystä".⁴⁹³

Borg heitti ilmaan kolme demokratian kannalta perustavanlaatuista kysymystä: 1) kumpi on enemmän demokraattista vaalit vai vaalien estäminen, 2) kumpi on demokratian menettelytapojen mukaista, että ilmoitetaan avoimesti syyt poikkeuslailla vai ei mainita yhtään yksityiskohtaista seikkaa, 3) kumpi on maan edun kannalta parempaa se, että kansalaiset olisivat antaneet suoraan tukensa UKK:lle vai se, että puolueiden johtoryhmän kesken mielipidepainostuksella saadaan aikaan kivulias yhteispäätös poikkeuslaista.⁴⁹⁴ Pelkiksi heitoiksi Borgin kysymykset jäivätkin, koska niihin ei haluttu tarttua. Ehrnrooth sanoi Borgin puheenvuoron sisältävän oikeaa asiaa, mutta syytti samalla häntä solidaarisuuden puutteesta muita poikkeuslakia vastustavia kohtaan⁴⁹⁵.

Lopulta poikkeuslaki hyväksyttiin värikkäiden vaiheiden ja ryhmien sisäisen painostuksen jälkeen kiireellisenä 17.1.1973 yli 5/6 osan turvin äänin 170-28. On kyseenalaista kuinka tarkoituksenmukainen tapahtuma poikkeuslaki tuolloin oli. On kuitenkin selvää, että tapahtumalla oli yhteys Kekkosen käsityksiin maan elintärkeiden ulko- ja kauppapoliittisten kysymyksien kanssa.⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ Ibid., s. 4464.

⁴⁹¹ Ibid., s. 4461.

⁴⁹² Ibid., s. 4454-4455.

⁴⁹³ Ibid., s. 4412-4415.

⁴⁹⁴ Ibid., s. 4414.

⁴⁹⁵ Ibid., s. 4415.

⁴⁹⁶ Huttunen 1974; Häikiö 1993; Seppinen 1997; Suomi 1998.

Kekkosen linjan mukaisesti Suomen virallisen linjan takana tuli olla yksimielisyys. Ulkopoliittisen vähemmistön tuli Kekkosen mielestä muuttaa virallista ulkopoliitiikkaa vastustavat mielipiteensä, julkisestikin, silloin oli mahdollisuus päästä mukaan Kekkosen "hoviin" jakamaan valtaa. Näin tapahtui selvimmin Väinö Leskisen kohdalla, jota Kekkonen piti yhtenä päävastustajanaan pari vuosikymmentä. Leskinen vaihdettuaan ulkopoliittista linjaustaan myötämieliseksi Neuvostoliittoa kohtaan pääsi vallan diaporasta poliittisen vallan keskiöön aina ulkoministeriksi asti. Presidentti sanoi suoraan Väinö Leskisen elämäkertaa varten tehdyssä haastattelussa, että Leskisen käänös johtui siitä, ettei hänellä ollut muuta mahdollisuutta, jos hän halusi valtaa⁴⁹⁷.

Inhimillisesti ajatellen on ymmärrettävää, että yhdenmukaisuuden tarve ja K-linja kasvoivat kasvamistaan, lopulta niin suureksi, että seitsemän eri puolueen edustajat pyysivät Kekkosta jatkamaan presidentin virassa vuonna 1973. Vuonna 1975 Kekkosen pitkäaikainen vastustaja SDP pyysi Kekkosta presidenttiehdokkaakseen vuoden 1978 presidentinvaaleihin. Kekkosen politiikalla oli olemassa omat vastavoimansa, mutta niiden merkitys ja voima on yleisesti katsottu vähäiseksi. Tällaisen Kekkosen politiikan vähäisen vastavoiman tulkintamalli on mielestäni osittain erheellinen. Se nimittäin ohittaa yhden olennaisen seikan: Poikkeuslakivalintaprosessin liikkeellepaneva voima oli lopultakin Kekkosen vastaisuus, jota istuvan presidentin oli hankala hyväksyä.

Urho Kekkonen oli vuoden 1968 presidenttikamppailun jälkeen antanut lupauksen, ettei hän enää asetu ehdolle seuraavissa vaaleissa. Tähän lausuntoon sisältyi kitkeruus ja katkeruus sitä "ala-arvoista" vastustusta kohtaan, jota hän kohtasi vuoden 1968 presidentinvaalien vaalikampanjan aikana. Kekkonen oli saanut vuoden 1968 presidentinvaaleissa taakseen 201 valitsijamiestä, joka oli hänen mielestään liian vähän. Matti Virkkusen ja Veikko Vennamon runsas äänisaalis oli Kekkosen mielestä ilmeinen protesti hänen ulkopoliitiikkaansa kohtaan. maan ulkopoliittista luotettavuutta ja sekä kansakunnan etua oli "väärin äänistämällä" vahingoitettu. Valtion päämies siis eräällä tavalla rinnasti oman persoonansa kansakunnan etuun ja ulkopoliittiseen luotettavuuteen.

Vuoden 1968 vaaleissa ollut avoin vastustus oli ollut Kekkoselle liikaa. Erityisesti hän oli loukkaantunut siitä "alatyylisestä" kampanjoinnista, jota harjoittivat juuri Vennamo ja Virkkunen. Juhani Suomen mukaan Kekkonen katui vielä 1971 suostumistaan ehdokkaaksi 1968 vaaleissa.⁴⁹⁸ Suomen katumusteesi on Kekkosen osalta liioittelua, kyseessä lienee ollut Kekkosen paasikivimäinen pahan päivän vuodatus. Joka tapauksessa vielä vuoden 1971

⁴⁹⁷ Keskinen 1978, s. 263-264.

⁴⁹⁸ Ks. Suomi 1998, s. 15-17.

ajalta ei löydy mitään viitteitä siitä, että Kekkonen olisi järjestellyt itselleen jatkoaikaa, mutta jo seuraavana vuonna alkaa selvää liikettä presidenttiyden jatkamiselle tapahtua.

Suomen maaseudun puolue (SMP) sai vuoden 1970 eduskuntavaaleissa 18 paikkaa. Kekkonen tiesi, että SMP asettaisi Vennamon ehdolle vuoden 1974 presidentinvaaleissa, eikä Kekkonen halunnut sitä. Hän pelkäsi, että Vennamo saisi vaaleissa "suhteettoman" suuren kannatuksen, keräämällä häntä vastaan suunnatut protestiään⁴⁹⁹. Mahdollisen arvovaltatappion lisäksi Kekkonen todennäköisesti pelkäsi suuren Kekkos-vastaisuuden olevan haitaksi ulkopolitiikan hoitamisessa. Neuvostoliitto oli tullut muutoinkin hyvin epäluuloiseksi Suomessa "neuvostovihamielistä-politiikkaa" harjoittavia kohtaan, ja jopa vainoharhaiseksi tulkitessaan suomalaisia poliittisia merkityksiä, kuten Karjala-olutta ja puolustusvoimain komentaja Yrjö Keinosen erottamista.⁵⁰⁰

On mahdotonta sanoa, mikä sai Kekkosen muuttamaan mielensä jatkokauden suhteen, mutta prosessina poikkeuslakivalinta on mielenkiintoinen ja tulkinnanarvoinen. Poikkeuslakivalinnan yhteydessä Kekkonen nähdäkseni pelasi oman pelinsä, jossa hän määritteli itse pelin kulun ja säännöt koplaamalla yhteen jälleen sisäiset ja ulkoiset syyt, kuten Zavidovo-vuodon yhteydessä. Koetan lähestyä poikkeuslakiproblematiikkaa aluksi Kekkosen näkökulmasta ts. pyrkien tekemään oikeutta Kekkosen ajattelulle, jonka jälkeen pyrin laajentamaan poikkeuslakiproblematiikkaa sen laajempaan kansainvälispoliittiseen ympäristöön.

5.2.2 Presidentin näkökulma parlamentarismiin ja presidentin valtaan

Demokratian nykytilaa (1972) koskevista Kekkosen vastauksista professorien Jan-Magnus Janssonin ja Antti Eskolan kysymyksiin mielenkiintoisimpana tämän työn kannalta voidaan pitää Janssonin kysymystä presidentin asemasta. Muut kysymykset ovatkin melko myötäsukaisia Kekkosen politiikkaa kohtaan, mutta Janssonin kysymyksessä on sentään uskallettu tuoda esiin kriittisiä näkökulmia. Jansson ei kysymyksessään presidentin asemasta ota kantaa presidentin laajoihin valtaoikeuksiin, vaan siirtää kritiikin kysymyksessään hyvin yleiselle tasolle väittämällä, että "vasemmistolaiset teoreetikot katsovat nykyisen hallitusmuodon liian monarkiseksi" tai "porvarillinen taho on esittänyt välittömiä kansanvaaleja ja samalla presidenttikaudet rajattaisiin".

Kekkosen korosti vastauksessaan ehdotonta ja lujaa tasavaltalaisuuttaan. Hän katsoi, että perustuslaissa eduskunnalle varattiin tarpeeksi suuret valtaoikeudet. Presidentti painotti, että hän on aina kannattanut presidentinvaalin siirtämistä eduskunnalle. Hän katsoi, että

⁴⁹⁹ Suomi 1998, s. 16.

⁵⁰⁰ Ks. Akulov 1996, s. 169-170; Derjabin 1997, s. 76.

'monarkistien' ja 'tasavaltalaisten' välisen hallitusmuototaistelun kompromissina päädyttiin presidentin valitsijamiesvaaleihin, joka historiallisena ilmiönä varmaan pitääkin paikkaansa.⁵⁰¹ Erityisen jyrkin sanankääntein Kekkonen hyökkäsi vastauksissaan valitsijamiesvaalia vastaan, jota hän piti vain huonona kompromissina. Kekkonen tuo eduskunnan paremmuutta presidentinvalinnassa koskevissa perusteissaan esille mm. Ståhlbergin, jonka eduskunta valitsi vuonna 1919 presidentiksi, mutta jonka arvovalta ja itsenäisyys eduskuntaan oli kuitenkin korkeinta tasoa. Merkillepantavaa onkin, että Kekkonen piti juuri näitä presidentin itsenäistä asemaa korostavia ominaisuuksia arvossaan.⁵⁰²

Vaikka Kekkonen julkisessa esiintymisessään kansanmies olikin, jatkoi hän samanlaista "suoran kansanvallan vastaista"-linjaansa kuin aiemminkin. Hän ei vielä 1970-luvullakaan pitänyt kansalaisia tarpeeksi valistuneina valitsemaan välittömästi kaikkia parlamentaarisia edustajiaan. Tasavallan presidentti esitti presidentin suoraa kansanvaalia vastaan mm. sellaisia argumentteja, että vaaleista tulisi liian mutkikas ja aikaavievä prosessi. Erityisesti hän oli huolissaan mahdollisesta häikäilemättömästä demagogiasta, jolla voitaisiin saada aikaan lopputulos, joka ei olisi maan edun mukainen. Näin syvälle oli syöpinyt Kekkosella 1968 vaalien Vennamon ja Virkkusen harjoittama "demagogia". Vastaavanlaisessa merkityksessä Kekkonen oli kritisoinut jo 1930-luvulla äärioikeistoa "demagogisista keinoista". Vastauksessa viitattiin erityisesti ulkopoliittisen demagogian mahdollisuuteen, joka voisi kansanvaalissa koitua maan kannalta jopa kohtalokkaaksi. Hän näytti luottavan kansalaisiin vastuullisina poliittisina päätöksentekijöinä aivan yhtä paljon kuin lähes kolmivuosisikymmentä aiemmin sotien päätyttyä.⁵⁰³

Linja presidenttikausien rajoittamisen suhteen noudatteli Kekkosella samankaltaista sisäistä logiikkaa. Hänen mielestään presidenttikausia ei ollut syytä rajata, koska se johtaisi moniin huonoihin tuloksiin. Kekkoson mielestä tieto siitä, että kyseessä olisi presidentin viimeinen virkakausi vaikuttaisi vallankäyttöön. Kekkoson mukaan presidentti voisi tuolloin harrastaa liian omapäistä ja muita instansseja pelkäämätöntä politiikkaa, esimerkiksi jäädyttää yhteistyön eduskunnan kanssa.

Ranskalaisen historioitsijan ja poliitikon Alexis de Tocquevillen teoria presidentin uudelleenvallinnasta lähti liikkeelle tyystin erilaisesta perspektiivistä. Hän analysoi jo vuonna 1835, että kun presidentti voidaan valita uudelleen, niin korruption uhka koskee koko valtiota, ei vain yhtä henkilöä. Valtion asioista huolehtimisesta tulee toissijaista, koska

⁵⁰¹ Vrt. Vares 1998.

⁵⁰² Kekkonen 1972a, s. 166.

⁵⁰³ Ibid., s. 166-167.

uudelleenvalinta on hallinnon keskeinen motiivi. Tocqueville teki analyysia Yhdysvalloista, jossa presidenttikaudet oli ja on rajattu kahteen nelivuotiskauteen.⁵⁰⁴

Kekkosen eksplikoima uudelleenvalintaproblematiikka oli monessa suhteessa käännteistä Tocquevilleen verrattuna. Kekkonen näki ennemminkin ongelmana, jos presidenttiä ei voisi valita uudelleen tai kausia rajattaisiin; se paremminkin johtaisi poliittiseen korrupioon. Valtion asioista huolehtimista ja uudelleen valitsemista hän ei myöskään nähnyt ristiriitaisina asioina, vaan pikemminkin ne yhdistyivät kekkoslaisessa ajattelussa ja toiminnassa. Hän mainitsi omakohtaisena esimerkkinä vuoden 1970 vaalilain käsittelyn, jonka hän oli vienyt eduskunnalle ilman valtioneuvoston kantaa. Jälkeenpäin ajatellen Kekkonen toteaa paradoksaalisesti, että jos hän olisi aikonut asettua ehdokkaaksi seuraavissa vaaleissa, ei hän tätä ratkaisua olisi voinut tehdä.⁵⁰⁵ Lisäksi hän käytti presidentille suotuja valtaoikeuksia hyvin laajamittaisesti, eikä hänen voida sanoa juurikaan orjailleen hallituksen tai eduskunnan näkökantoja.⁵⁰⁶

Ehkäpä Kekkonen juonikkaana miehenä halusi kuitenkin yhden vinkin kansalle jatkosuunnitelmistaan antaa. Hän nimittäin ujutti vastauksensa väliin lyhyen "koomisen tarinan" siitä, kuinka yksi hänen maaseudulla asuva ystävänsä oli sitä mieltä, että Kekkonen presidenttikausi tulisi päättyä vuonna 1974. Nyt tuo ystävä oli muuttanut mielipidettään sen vuoksi, ettei ollut valmis presidentiksi vasta kun 1980. Silloin oli ystävän mielestä henkilövaihdoksen kuitenkin tapahduttava.⁵⁰⁷ Tarinan "piiloviestin" hahmotti myös Kekkonen teoksen *Kanavassa* arvostellut Ilkka Sumu, mutta hän ei laajemmin halunnut lähteä spekuloidaan tarinan merkityksellä⁵⁰⁸.

Tarinasta ei kannatakaan suuria tulkintoja lähteä tekemään, mutta voidaan kuitenkin olettaa, että tarinaan kuitenkin sisältyi piilotettu viesti siitä, että Kekkonen halusi poikkeusjärjestelyillä kauttansa jatkettavan kuudella vuodella vuoteen 1980 asti. Toinen vaihtoehto tietysti on, että hän ajatteli presidentin työtänsä vieläkin pidemmälle. Sitten hänen virkakauttaan jatkettiin Ahti Karjalaisen esityksestä vain neljällä vuodella, josta

⁵⁰⁴ Tocqueville 1969; Paastela 1995, s. 70-71.

⁵⁰⁵ Jo tammikuussa 1972 Olavi J. Mattila, mitä ilmeisimmin Kekkonen vihjauksesta, oli pyytänyt Ahti Karjalaista ottamaan yhteyttä Urho Kekkoseen presidenttiehdokkuuden selvittämiseksi. Ahti Karjalaisen mielestä jo tuolloin taustalla oli ajatus virkakauden jatkamisesta poikkeuslailla. Ks. Karjalainen-Tarkka 1989, s. 188-190. Johannes Virolaisen mukaan neuvottelut poikkeuslain säätämisestä aloitettiin jo vuoden 1971 lopulla. Virolainen 1986, s. 371.

⁵⁰⁶ Kekkonen 1972a, s. 168.

⁵⁰⁷ Ibid., 169.

⁵⁰⁸ Ks. Sumu 1972, s. 113-114. Sumu on kirja-arvostelussaan virallisella linjalla: hän pitää UKK:n puheita demokratiaa edistävinä ja pitää kirjaa tarpeellisenä, koska katsoi uhkaavia pilviä leijuvan demokratian yllä edelleen. Hän totesi "viime vuosien poliittisen karusellin" osoittaneen *Demokratian itsepuolustuksen* olleen oikeassa.

epäluuloinen Kekkonen alkoi kantamaan kaunaa Karjalaiselle⁵⁰⁹. Neljän vuoden määräaika johtikin lopulta myös uuteen kuusivuotiskauteen tunnetuin seurauksin.

Kokonaisuudessaan Kekkonen puolusti presidentin voimakasta ja itsenäistä asemaa suomalaisessa demokratiassa kynsin hampain vetoamalla jälleen kerran historian opetuksiin. Hän korosti, että Suomi oli silloin puolivuosisataisen itsenäisyytensä aikana joutunut elämään niin vaikeita aikoja, että presidenttien itsenäinen asema ja itsenäiset kannanotot maan edun nimissä ovat tuota taustaa vasten perusteltavissa. Merkittävimpänä esimerkkinä Kekkonen mielestä on Paasikiven suostuminen YYA-neuvottelujen aloittamiseen vastoin valtioneuvoston enemmistön kantaa. Kekkonen tuo esille jälkijättöisesti myös Risto Rytin isänmaallisuuden vuoden 1944 ns. Ryti-sopimuksen yhteydessä. Kekkonen rehabilitoi Rytin kunniaa seuraavin sanankääntein:

"Rytin sotilaallisessa pakkotilanteessa tekemän toimenpiteen isänmaallisuutta ei silloisen tilanteen kannalta voi asettaa kyseenalaiseksi, mutta samalla se oli tietoisesti harkittu petos ``aseveljeä`` Suur-Saksan valtakuntaa kohtaan. Kysymys on siitä, mille näkökohdalle antaa suurimman merkityksen".⁵¹⁰

Vaikka Kekkonen tuokin esille Rytin toiminnan valtiosäännön vastaisuuden, tulee hänen mielipiteistään selkeästi ilmi, miten presidentin on hänen mielestään toimittava niissä ristiriitatilanteissa, joissa vastakkain ovat muutoseikat ja maan etu. Kekkonen realismissa vaaka kallistuu poikkeusoloissa selvästi presidentin itsenäisten "maan etua" palvelevien päätösten puolelle, vaikka ne olisivat muodollisesti laittomia ja demokraattisen valtiosäännön vastaisia. Kekkonen pitkä linja säilyy tässäkin asiassa *Demokratian itsepuolustuksesta* aina 1970-luvulle asti.

Kekkonen presidiaalinen asema oli etenkin hänen kolmannelta presidenttikaudeltaan lähtien suomalaisen vallan kolmijako-opin mukaan ylikorostunut. Marjatta Ojala-Lairas onkin Kekkonen poliittista ideologiaa koskevassa tutkimuksessaan aiheellisesti kysynyt; onko suomalaisen demokratian taso ollut vielä niin alhainen, ettei se toiminut ilman vallanjakoperiaatteen mukaisesti käyttäytynyttä hallitsijaa.⁵¹¹

Presidentti puolusti viimeiseen asti presidentin laajoja valtaoikeuksia vallan kolmijakojärjestelmässämme. Kekkonen ei vuoden 1972 kirjoituksessaan suostunut presidentin toimivallan minkäänlaisiin vähentämisyrityksiin, hän esimerkiksi puolusti presidentin oikeutta hajottaa eduskunta, koska katsoi järjestelmän toimineen hyvin. Kekkonen itse hajotti neljä kertaa eduskunnan. Ainoa myönnytykseksi tulkittava asia

⁵⁰⁹ Ks. Karjalainen-Tarkka 1989; Seppinen 1997.

⁵¹⁰ Kekkonen 1972a, s. 171.

⁵¹¹ Ojala Laires 1985, s. 78.

presidentinvallan vähentämiselle oli, että hänen mielestään presidentin valtaa voitiin kaventaa "luonnollista" tietä ilman, että valtiosääntöä tarvitsisi muuntaa. Luonnollisella tiellä hän tarkoitti sitä, jos eduskunta onnistuu aikaansaamaan vahvan hallituksen, jolla on määrätietoinen pääministeri, niin silloin presidentin asema, valta ja merkitys vähenevät luonnollista tietä. Kauhuskenaariota Kekkoselle kuitenkin edusti kehitys, jossa presidentin valtuudet on vähennetty minimiin ja presidentistä tulee ainoastaan "representatiivinen figuuri".⁵¹²

Hallitukset eivät olleet vielä 1970-luvunkaan alussa kovin pitkäikäisiä, joka vaivasi 1930-luvun alun tapaan Kekosta. Hänen mielestään vaikka hallitusmuoto olisi kirjoitettu kuinka tyylipuhtaasti tahansa niin se ei auta, jos eduskunta ei kykene luomaan vakavaa hallituspohjaa, ja jos pääministeri osoittautuu "heikoksi, päättämättömäksi, epäjohtonmukaiseksi ja epäluotettavaksi". Kekkonen mielestä hallitusmuoto salli presidentille olosuhteisiin ja persoonallisuuteen sopivan vallankäytön. Kekkonen mielestä ulkoisten ja sisäisten vaikeuksien aikana vahva presidentti voi johtaa maata tehottomasta hallitusvallasta huolimatta. Vahvan hallituksen ja pääministerin aikana presidentin tehtävänä voisi olla Ståhlbergin määrittelemä 'puolueettomana erotuomarina' toimiminen.⁵¹³

Ståhlbergin puolueettoman erotuomarin määritelmä muistuttaa ns. *pouvoir neutre*-näkemys. Benjamin Constantin poliittisessa teoriassa valtionpäämiehen tulee toimia sovittavana voimana, silloin kun valtiokoneiston kolmijakojärjestelmän välillä syntyy ristiriitoja tai jännitteitä. Tämän vuoksi valtiopäämiehelle on annettava valtaa mm. nimittää ja vapauttaa hallituksia ja määrätä ennenaikaisista vaaleista. Suomessa *pouvoir neutre*-oppia alettiin soveltaa tasavaltalaisten ja monarkistien taistellessa valtiosäännöstä.⁵¹⁴

Ståhlbergin johtama perustuslakikomitea halusi antaa valtionpäämiehelle itsenäistä päätösvaltaa edistääkseen jatkuvuutta valtioelämässä. Kekkonen viittasi Ståhlbergin oikeaan ratkaisuun hajottaa eduskunta vuonna 1924, koska se oli tullut vajaalukaiseksi kommunistien vangitsemisen jälkeen. Myös Ståhlberg itse katsoi, että tuo toimenpide edisti parlamentaarista jatkuvuutta: "Valtiollinen elämä on saatettu säännöllisille raiteille", oli Ståhlbergin perustelu asioihin puuttumiselle. Jatkuvuusperiaatteelle on löydettävissä

⁵¹² Kekkonen 1972a, s. 172-173.

⁵¹³ *Ibid.*, s. 173.

⁵¹⁴ Ojala-Laires 1985, s. 18-19; Ojala-Laires on huomionut sen ongelmallisuuden, jos valtionpäämies käsitetään sovittavaksi voimaksi. Sen lisäksi, että hänen tulisi pystyä sääntelemään poliittisten puolueiden mielipide-eroja ja olemaan puolueiden yläpuolella edustamassa kansakunnan "objektivistista etua", pitäisi hänen myös pystyä eliminoimaan henkilökohtaisen poliittisen ideologiansa vaikutus päätöksenteossa. Se on mahdotonta. Poliittisessa mielessä presidentti ei voinut olla neutraali vallankäytön suhteen, koska hän esim. valitsi pääministeriehdokkaan; *ibid.*, s. 24, 76. Ks. myös Kekkonen 1972a, s. 172.

suomalaisia juuria jo J.V Snellmanin valistusfilosofiasta asti, josta tietysti on omat yhteytensä Hegelin yhteiskuntafilosofiaan.⁵¹⁵

Ajatusta Kekkosesta puolueettomana erotuomarina 1970-luvun kontekstissa on vaikea hyväksyä. Kekkosen politiikkakäsityksessä puolueettoman erotuomarin rooli saattoi kirkastella ideaalitapauksena, mutta käytännössä Kekkonen sekaantui liaksi kaikkeen ollakseen puolueeton erotuomari. Kekkonen oli varannut presidentille suuren roolin sisäisten tai ulkomaisten kriisien aikana, mutta tosi asiassa presidentin rooli oli instituutiona jatkuvasti kasvanut riippumatta henkilöistä ja tilanteista. Presidentin asema Suomessa ei itsenäisyyden aikana ja sotien jälkeen olojen stabilisoituessa ollut suinkaan parlamentarisoitunut, vaan suomalaisen demokratian hallintapa oli entisestään saanut presidiaalisia piirteitä. Esimerkiksi Kekkosen kolmannella presidenttikaudella ei hallituksia muodostettu, ennenaikaisista vaaleista päätetty, eikä juuri minkäänlaisia ulkopoliittisia päätöksiä tehty ilman Kekkosen mielipidettä⁵¹⁶.

Kyösti Skyttä kuvasi *Kanavan* artikkelissaan *Vastustaako Kekkonen maakuntaitsehallintoa?* vuonna 1973 suomalaisen yhteiskuntapolitiikan silloista tilannetta seuraavasti: "Ensin odotetaan Kekkosen lausuntoa jostakin ongelmavyyhdistä, ennen kuin tehdään mitään tai asian ääressä istuvat virkamiehet avaavat suunsa". Skyttä oli myös huolestunut siitä, miten yhteiskuntapolitiikan Suomessa käy UKK:n jälkeen. Hänen pelkonsa oli, että kehitys juuttuu paikalleen, kun uutta "kaikkia hyviä asioita harrastavaa" valistunutta diktaattoria⁵¹⁷ ei ole näkösellä.⁵¹⁸ Skyttän artikkelin keskeinen merkitys on, että se on, paitsi tosimiellellä tehty Kekkosen korvaamattomuuden ylistys, osoitus siitä kuinka keskeinen oli presidentin rooli kaikessa poliittisessa keskustelussa 1970-luvulla.

Näin jälkeen päin voidaan sanoa, että vasta Mauno Koivisto pystyi presidenttikausillaan omasta tahdostaan siirtämään suomalaisen demokratian kohti vallan kolmiojakoperiaatteen toimivaa parlamentaarista käytäntöä. Näin tapahtui Jukka Kanervan kuvailema "grazyin" tilanne, jossa presidentin on itse ryhdyttävä painostamaan vastahakoisia puolueita ja eduskuntaa presidentin vallan vähentämiseksi.⁵¹⁹ Kekkosen presidenttikausilla eivät koskaan kohdanneet Kekkosen mainostama "luonnollisen tien" vallansiirtymä ja käytäntö. Kekkonen piti politiikan ohjat tiukasti käsissään ja ulkopoliitiikan ohjaksia hänelle 1970-luvulta lähtien suorastaan tyrkytettiin kaikkien puolueiden toimesta. Antero Jyrängin mukaan Kekkonen oli itse sanonut presidentinvallasta syksyllä 1970:

⁵¹⁵ Ibid.

⁵¹⁶ Vrt. Ojala-Laires 1985, s. 12-13.

⁵¹⁷ Vrt. s. 68.

⁵¹⁸ Skyttä 1973, s. 87-90.

⁵¹⁹ Kanerva 1987, s. 35-41.

"En ole periaatteessa koskaan puoltanut vahvaa presidentinvaltaa, koska se ei ole demokratian kanssa sopusoinnussa. Asiat eivät kuitenkaan luista ilman presidentin henkilökohtaista vallankäyttöä. Presidentin toimeen tullessani ajattelin, ettei pitäisi olla henkilökohtaista vallankäyttöä. Käytännön paineesta olen joutunut muuttamaan ajatuksiani".⁵²⁰

Jyrängin huomio pitää hyvinkin paikkaansa. Kekkonen vaati poliittisella urallaan enemmän valtaa aina sille organille, missä hänen toimintansa painopiste kulloinkin oli: sotien aikana eduskunnalle, 1950-luvulla pääministerille ja ulkoministerille sekä vuoden 1956 jälkeen presidentille. Kekkonen valtapoliittiset käsitteenmuutokset olisivat luettavissa myös hänen kulloisenkin valtapyrkimyksiensä kautta. Jyrängin mukaan Kekkonen hyvin harvoin, ainakaan suoraan, myönsi presidentin vallankäyttäjäksi. Jos Suomessa ei olisi ollut vahvaa presidiaalista järjestelmää 1950-70-luvuilla, niin tuskinpa Kekkosella olisi ollut suurta hinkua presidentiksi. Presidenttinä toimessaan hänen tuli ulkoisesti näyttäytyä puolueettomana, mikä tuotti ongelmia paitsi suhteessa keskustapuolueeseen, niin myös ideologisena "puolueettomuutena", joka näyttäytyi Kekkonen pelkona hänen haastattelukysymyksiin tekemien liian "vasemmistolaisten" vastausten vuoksi.⁵²¹

5.2.3 "Liian vasemmistolaiset vastaukset"

Liian vasemmistolaisiksi vastauksiksi presidentti pelkäsi ilmeisesti vastauksiaan mm. demokratian sisällöstä, suorasta kansalaiskontrollista, omistusoikeudesta, omaisuuden perimisestä ja globalisaation sekä teknologian uhkatekijöistä. Kekkonen voidaan sanoa olleen eräällä tavalla uusvasemmistolaisen politiikan edelläkävijöitä Suomessa globalisaatiovastaisuudessaan. Kekkonen varoitteli esim. yli valtioiden kontrollivallan kasvavista keskitetyistä taloudellisista koneistoista ts. tuotannollisista jättiläisorganisaatioista, joiden vallan hän pelkäsi kasvavan voimakkaasti.

Hänen mielestään parlamentaarisen demokratian oli oltava edelleen koko ajan varpaillaan, koska edustuksellinenkaan demokratia ei ollut hänen mielestään enää riittävä kansanvaltaiseen kontrolliin. Teollisuuden keskittyminen suuryhtiöiksi huononsi Kekkonen mielestä yksittäisten kansalaisen elinolosuhteita. Hän piti kehitystä myös demokratian kannalta huolestuttavana. Kansallinen demokraattinen kontrolli saattaisi menettää merkitystään kansainvälisen vallankäytön piiriin. Hän mainitsi esimerkkinä kainuulaisen pienviljelijän, jonka kohtaloa säädellään myös Suomen ulkopuolelta.⁵²²

Kekkonen konstit 1970-luvun hengessä liittyivät suoran demokratian vaatimuksiin. Näitä vaatimuksia ei hänen mukaansa saanut leimata maolaisuuden, uusvasemmistolaisuuden tai

⁵²⁰ Jyränki 1990, s. 70.

⁵²¹ Ibid., s. 70-71, 79, 81.

⁵²² Kekkonen 1972a, s. 113-115.

populismin nimilapuilla. Hän kannatti esimerkiksi keskitettyjen koneistojen kontrollia niin tuotantoelämässä, yhdyskuntasuunnittelussa, valtakunnansuunnittelussa kuin kansainvälisessä suunnittelussakin. Lisäksi hän kannatti suoraa kansalaiskontrollia myös työpaikoilla, kouluissa ja yliopistoissa. Kekkonen legitimoii suoran demokratian ja välittömän kansalaiskontrollin vaatimuksia niin Andreas Papandreoun ja J.K. Galbraithin kuin "eräiden äärivasemmistolaisten" mielipiteilläkin. Kekkonen pitää näitä vaateita 1970-luvun demokratian itsepuolustuksena. Välittömän kansalaiskontrollin, suoran demokratian vaatimuksista huolimatta hän myöntää, että mitään demokratiamallia on "kaukotulevaisuudessakaan" vaikeaa toteuttaa ilman edustuksellista demokratiaa.⁵²³ Suoran demokratian vaatimuksessa on joka tapauksessa olemassa selkeä ristiriita poikkeuslakiprosessiin, koska siinä kansa ei saanut laisinkaan ilmaista mielipidettään.

Hänen teksteistään pystyy aistimaan ajan melko radikaalia yleistä vasemmistolaisista henkeä. Minkäänlaiseen yhteiskunnan sosialisointiin Kekkonen ei kuitenkaan halunnut lähteä, paremminkin hän piti kommunistista järjestelmää liian utopistisena toteutettavaksi.⁵²⁴ Pikemminkin Kekkonen räjäköi vasemmistolaisilta tuntuvien vaatimusten vastapainoksi vastauksista löytyy myös "tuttu ja turvallinen konservatiivi-Kekkonen". Konservatiivi-Kekkonen vastusti esim. kansanäänestyksiä sekä mielipidetiedusteluja keinotteluvälineinä sekä ylisti poliittisen eliitin rohkeutta ja ylevyyttä tehdä vaikeita poliittisia päätöksiä vastoin kansalaisten mielipidettä.⁵²⁵

Suora kansalaiskontrolli, jota Kekkonen kauppasi uutena 1970-luvun demokratian itsepuolustuksena ja uudenlaisten yhteiskuntarakenteiden tuottajana, jää siten vain retorisen siirron tasolle. Vaikka Kekkonen pyrkii profiloitumaan uudenaikaisella vasemmistolaisella politiikkatietoisuudellaan ja -käsitteilläään jäi profiloituminen osittain epäuskottavaksi, koska tulkitsemansa Kekkonen vastaukset sisältävät paljon ristiriitaisia asenteita suoraa demokratiaa kohtaan. Paljon uskottavammin Kekkonen esitti suomalaisiin omistusoikeuksiin liittyvän kritiikkinsä, jota voi myös tarkastella 'vasemmistolaisesta viitekehystä'.

Kekkonen lähtökohta yksityistä omaisuutta kohtaan oli, ettei se ole olemassa omistajan oikeutta ja intressiä varten (tarkoitus sinänsä), vaan sitä on pidettävä "eräänä yhteiskunnan olemassaoloon liittyvänä järjestelynä, johon sisältyy omistajan vastuu yhteiskuntaa kohtaan ja jonka sisältö muuttuu yhteiskunnan kehittyvien tarpeiden mukaan". Hänen mielestään silloisessa yhteiskunnassa omistusoikeutta suojattiin perustuslain voimalla ja juristien avulla "pikkumaisesti". Omistusoikeus ei siten Kekkonesta palvele yhteiskuntaa ja sen tarkoituksia, niin kuin sen pitäisi tehdä. Hän kylläkin myöntää yksityisen omistusoikeuden tärkeyden niin

⁵²³ Ibid., s. 115-116.

⁵²⁴ Ibid., s. 164.

⁵²⁵ Ibid., 115-117, 119.

kapitalistisissa kuin sosialistisissa maissa, mutta perustuslain turva yksityisomaisuudelle on hänen mielestään liian suuri yhteiskunnan tärkeitä tarpeita vastaan esim. lunastustapauksissa. Hän oli huolissaan myös tuloerojen kasvusta ja erityisesti työttömyydestä, joka johtui hänen mukaansa valtarakenteista. Kekkonen mielestä myös oikeuslaitos saattaa kohdella eriarvoisesti kansalaisia heidän varallisuutensa mukaan.⁵²⁶

Omaisuuteen, omaisuuden kasautumiseen ja ylipäätään yhteiskunnan epätasa-arvoisuuteen liittyvissä kysymyksissä Kekkonen argumentaatio on sisäisesti paljon ristiriidattomampaa ja loogisempaa kuin suoraan demokratiaan liittyvissä kysymyksissä. Hän ei ota demokratian laajentamista koskevassa kysymyksessä kantaa siihen, millaisia uudistuksia esim. hallitusmuotoon pitäisi tehdä, vaan korostaa tämänkin kysymyksen yhteydessä radikaalia puuttumista yksityisten ja yhteisöjen omistusoikeuteen ympäristön saastumisen ehkäisemiseksi. Samoin utopia-Suomea hahmotellessaan Kekkonen kysyy, miksi omaisuuden periytyminen on niin epätasa-arvoista. Esimerkiksi köyhän perheen lapsi saa taloudellisesti paljon huonommat eväät elämään kuin rikkaan perheen lapsi, joka ainoastaan sattuu syntymään "oikeaan perheeseen". Koulutuksessa ja työelämään sijoittumisessa erilaiset lähtökohdat tulevat Kekkonen mielestä hyvin esille.⁵²⁷

Vaikka nämä painotukset voivat tuntua omistusoikeuteen liittyvissä kysymyksissä radikaaleilta, niin on todettava, että Kekkonen linja kaikissa niissä omistusoikeuteen liittyvissä teksteissä, joita 1930-luvulta asti olen läpikäynyt on pysynyt hyvin samanlaisena. Jo *Demokratian itsepuolustuksesta* käy selvästi ilmi hänen näkemyksensä omistusoikeuden alisteisuudesta valtiolle. Myös väitöskirjassa esiintyy näkökanta, jonka mukaan "omaisuus on olemassa yhteiskuntaa varten sen muuttuvien intressien mukaisesti". Hän kirjoittikin vuoden 1972 vastauksissaan kahlanneensa väitöskirjaansa varten myös yksityisestä omistusoikeudesta esitettyjä teorioita. Ehkä vastaukset olivat hieman kärkevämmin muotoillut kuin aiemmissa puheissa ja kirjoituksissa perusoikeuksia ja valtarakenteita koskeviin kysymyksiin vuonna 1972, mutta suurta eroa niissä ei ollut Kekkonen aiempiin linjauksiin. Kaiken kaikkiaan epätasa-arvoisuuden problematiikan suhteen Kekkonen asettui "pienen ihmisen" asialle: juridis-poliittisten instituutioiden ulkopuolelle.

Tätä näkökantaa tukee Ojala-Laireksen Urho Kekkonen henkilökohtaisesta poliittisesta ideologiasta tekemä väitöskirjatutkimus, jossa hän vertaili Kekkonen vuoden 1968 vaalitulanteen argumentaatiota hänen julkisiin puheisiinsa vuonna 1972. Hän havaitsi empiirisen aineistonsa pohjalta, että Kekkonen asennoituminen vuonna 1972 oli selkeästi ihmiskeskeisempää kuin se oli vuoden 1967-1968 vaalitulanteessa. Tuolloin Kekkonen

⁵²⁶ Ibid., s. 125, 133-135.

⁵²⁷ Ibid., s. 161, 163.

erityisesti korosti yksityisten ihmisten mahdollisimman hyvää elinympäristöä. Sen lisäksi hänen painotti vuonna 1972 valtiollisten instituutioiden ja yksittäisten ihmisten yhteistyötä tasa-arvon lisäämiseksi. Julkisista puheista ei Ojala-Laireksen mukaan tullut juurikaan esille puoluepoliittiset sidonnaisuudet. Tässä suhteessa yhteiskunnallisen 'sovittelijan' rooli sopii Kekkonen poliittiseen profiiliin poikkeuslain alla.⁵²⁸ Sovittelijan roolista käsin oli myös helppo "myöntyä" jatkamaan maan isänä valtakunnan edun ja tarpeen niin vaatiessa poikkeusmenettelyn kautta.

5.3 Poliittisen integroinnin ja konsensuksen strategia

Paitsi omistuksellisten olosuhteiden muutosten ja suoran demokratian vaatimusten suhteen oli Kekkonen ajan hermolla myös muiden yhteiskunnallisten tendenssien suhteen. Nuoriso oli radikalisoitunut 1960-luvulla suurimmassa osassa maailmaa. Suomessakin ns. radikaali nuorisoliike alkoi nosta päätään 1960-luvun loppupuolella. Suomessa kumouksellinen nuorisoliike kuitenkin pystyttiin integroimaan yhteiskuntaan ja siten estettiin Ranskan väkivaltaisten levottomuuksien toistuminen Suomessa⁵²⁹. Nuorisoliikkeille antoi energiaa huoli omasta paikasta yhteiskunnassa, mutta taustalla oli myös paljon uusia aatteita ja asenteita, jotka kävivät taistoon vanhaa suomalaista kodin, uskonnon ja isänmaan pyhän kolminaisuuden oppia vastaan.

Samaan aikaan korkeakoulujen opiskelijamäärä lähti jyrkkään nousuun ja kun etenkin radikaalit opiskelijat alkoivat tuntea kohtalonyhteyttä Suomen sankan työläisjoukon kanssa, heistä muodostui 1970-luvulla varteenotettava poliittinen voimatekijä Suomessa. Matti Hyvärinen kuvasi väitöskirjassaan *Viimeiset taistot* 'ylipolitisoitumisen aikakautta' kaikkien poliittisten järjestöjen yhden liuskan "tiedotteiden" jakamisen aikana, jolloin mm. Tampereen yliopiston pääovella saattoi olla vuosina 1972-74 neljän eri järjestön tiedotteiden jakajia⁵³⁰

Hyvärisen mukaan taistolaisen opiskelijaliikkeen yrityksenä oli kuitenkin lopettaa politiikka ts. uuden yhteisöllisyyden kautta vapautua politiikasta. Haaveena oli Hyvärisen mukaan politiikan (likaisuus, pienuus, epävarmuus) ylittävä politiikka, jolla taisteltiin politiikan lopettamisen puolesta. Poliitiikan keskeisten ulottuvuuksien - politikoinnin ja politisoinnin - tieteellistäminen aiheutti ongelmia, koska tieteellinen politiikka lopultakin yhtäläistyi oikeaoppisen politiikan kanssa. Intresseistä ja eduista luopumisen kautta pyrittiin kuitenkin kokonaisuuteen, joka olisi luonteeltaan epäpoliittista.⁵³¹ Pertti Timonen on kuitenkin aiheellisesti kritisoinut Hyvärisen tulkintaa, koska taistolainen yhteisö itse asiassa tulkit

⁵²⁸ Ojala-Laires 1985, s. 64-65.

⁵²⁹ Kärenlampi, s. 128.

⁵³⁰ Hyvärinen 1994, s. 28.

⁵³¹ Ibid., s. 332-344.

lähes kaiken poliittiseksi. Turun poliittisen historian professori Juhani Paasivirta määritteli 1973 politiikan olevan julkiseen valtaan liittyvää toimintaa, jonka pyrkimyksenä on valtarakenteen muuttaminen. Poliitikka-käsitteen alainen 'poliittisuus' merkitsi liittymistä vallankäyttöön valtion piirissä tai kansainvälisissä suhteissa.⁵³²

On aivan varmaa, että presidentti Kekkonen ymmärsi vasemmistolaisen liikkeen 1970-luvulla läpeensä poliittisena joukkona, joka pyrkii käyttämään valtaa yhteiskunnassa. Kekkonen esitti 1970 *Lakimies*-lehdessä mielipiteen, jonka mukaan yhteiskunnassa koko julkinen sektori on poliittinen. Siten hän kritisoi niitä, joiden mielestä esimerkiksi suomalainen oikeusjärjestelmä ja suomalaiset virkamiehet ovat epäpoliittisia:

"En kuitenkaan usko, että sillä tiedollisella ja yhteiskunnallisella tasolla, jota lainvalmisteluun kykenevä henkilö edustaa, on yhtäkään "puolueetonta" henkilöä. ... Puoluepoliittisesti saattaa asiantuntija sanoa olevansa puolueeton. Mutta hän ei ole puolueeton suhteessa yhteiskuntajärjestelmään eikä erilaisiin yhteiskuntapoliittisiin päämääriin."⁵³³

Kekkonen tulkinnan mukaisesti koko julkinen järjestelmä oli siis luonteeltaan poliittinen. Politisoimalla "kaiken" hän halusi ilmeisesti näyttää, ettei ole olemassa mitään objektiivista julkista hallintoa. Kekkonen halusi itse asiassa herättää keskustelua myös siitä, miten tuomarin virkoja jaetaan eli korostuiko yläluokan osuus virkojen suhteen.⁵³⁴ Politisoiva ajattelutapa sopi myös hyvin Kekkonen 1970-lukulaiseen tasa-arvoa edistävään ja maailmakatsomuksellisia vastakohtaisuuksia tasoittavaan politiikkakäsitykseen. Erityisesti Kekkonen mielenkiinnon kohteena oli vasemmistoradikalismi.

Vasemmistoradikaalit olivat äänekäs ja helposti havaittava poliittinen tekijä. Suomalainen nuorisoälymystö oli alkanut vasemmistolaistumisensa jo 1960-luvun alkupuolella vuosikymmenen loppupuolelle mennessä mukaan "barrikadeille" oli astellut jo laaja nuorisojoukko. Heistä radikaalimmat ns. stalinistit/taistolaiset halusivat irtaantua parlamentaarista demokratiasta ja he sitoutuivat Neuvostoliiton totalitaariseen ideologiaan. Vaikka taistolaisten tosiasiallinen osuus ja vaikutusvalta oli melko pieni, niin Kekkonen joutui miettimään suhdettaan yleisempään vasemmistolaisuuden aaltoon 1970-luvun alkupuolella.⁵³⁵

5.3.1 Muodikkaat poliittisen mielenkiinnon kohteet

Merkille pantavaa Kekkonen vastauksissa demokratiaa ja perusoikeuksia koskeviin kysymyksiin oli, että Kekkonen itse nosti aktiivisesti vastauksissaan esille sellaisia

⁵³² Kärenlammen 1999, s. 131 mukaan.

⁵³³ Kekkonen 1970 *Lakimies*-lehdessä Pekosen 1995, s. 68 mukaan.

⁵³⁴ Vrt. Kekkonen kirje Paavo Kastarille 3.7.1972. Kekkonen 1976b, s. 114-117.

⁵³⁵ Ks. esim. Tarkka 1992, s. 206-207, 212.

aihealueita, joihin en ole hänen aiempia mm. 1950-luvun ja 1960-luvun alkupuoliskon kirjoituksiaan lukiessani juurikaan törmännyt. On myös huomattava, että aihealueiden esiinotto ei ollut Eskolan tai Janssonin kysymyksenasetteluista riippuvaa, vaan Kekkonen halusi ne itse esille nostaa. Joskin Eskolan kysymystä porvarillisesta hegemoniasta voidaan pitää vasemmistoprovokatiivisena kysymyksenä⁵³⁶. Kekkonen näki vastauksissaan politiikan ja poliittisuuden paljon laajempänä ja monimutkaisempänä ongelmakimppuna kuin aikaisemmissa teksteissään.⁵³⁷

Uudet poliittisen kiinnostuksen kohteet voisi jaotella kuuteen eri alalajiin aiemmin käsitellyn (1) globalisaatio-tekniologia-uhan lisäksi näitä olivat 2) ympäristön saastumiseen sekä suojeluun liittyvät kysymykset, 3) sukupolviristriidat, 4) imperialismiin vastustaminen, 5) huolestuneisuus kolmannen maailman ongelmista sekä 6) liiallisen kulutusyhteiskunnan kritisointi. Verrattuna esimerkiksi kahteen aikaisemmin tutkimaani aikakauteen Kekkonen ajattelumaailman voidaan sanoa merkittävästi 'universalisoituneen'. Kun hän oli 1930-luvulla ja heti sotien jälkeen kiinnostunut lähes yksinomaan suomalaisesta demokratian tilasta tai paremminkin kansakunnan sisäisestä turvallisuudesta ja kansakunnan edusta, olivat hänen kiinnostuksensa kohteet tultaessa 1970-luvulle siirtyneet kansainvälisempiin kysymyksiin.⁵³⁸

Näitä poliittisen kiinnostuksen kohteita voitaisiin pitää hyvin samankaltaisina kuin 1970-luvun alun ylioppilasliikkeiden kiinnostuksen kohteita, joiden mielipiteissä korostui aikalailla sama kirjo kuin Kekkosellakin. Esimerkiksi uusvasemmistolaiset protestoivat voimakkaasti kulutusyhteiskuntaa vastaan, marssivat oman sukupolvensa "moraalisen oikeudentunnon" hengessä ja vastustivat lukuisin mielenosoituksin (USA:n) imperialismia, erityisesti Vietnamin sotaa. Teoreettisena käyttövoimana heillä oli mm. Herbert Marcusen opit, jotka keräsivät yhteen "riistettyjä ja vainottuja".⁵³⁹

Kekkonen oli tietysti koko sotien jälkeisen ajan ottanut kantaa myös kansainvälisen politiikan alan kysymyksiin, mutta lähinnä vain kylmään sotaan ja sen Suomea koskeviin heijasteluihin. Suomi oli toisen maailmansodan jälkeen ylipäätään ollut hyvin varovainen kansainvälistä politiikkaa - etenkin suurvaltoja - koskevissa kysymyksissä, mikä on helposti nähtävissä esim. Suomen toiminnasta YK:ssa⁵⁴⁰. Vuoden 1972 vastauksissaan Kekkonen

⁵³⁶ Eskolan kysymykseen liittyy Lenin-sitaatin lisäksi suora väite siitä, että porvarillinen hegemonia olennaisesti rajoittaa mielipiteen muodostuksen vapautta ja demokratian toimintaa ja hän kysyykin miten porvarillisen hegemonian epäkohta tulisi korjata. Ks. Kekkonen 1972a, s. 154.

⁵³⁷ Toimiessaan Suomen kuvalehdessä nimimerkillä Liimatainen Kekkonen tosin otti innokkaasti ja provokatiivisestikin kantaa esim. Vietnamia ja korkeakoulu-uudistuksia koskeviin aiheisiin, mutta hän ei juurikaan sivunnut esim. ympäristökysymyksiä, teknistymisriskejä tai laajamittaisemmin nuorten asemaa koskevia kysymyksiä. Ks. Liimatainen 1970.

⁵³⁸ Ks. Kekkonen 1972a, s. 139, 143-148.

⁵³⁹ Tarkka 1992, s. 212.

⁵⁴⁰ Ks. Jakobson 1981, s. 92-98.

otti kuitenkin aika tavalla rohkean linjan juuri imperialismia koskevissa vastauksissaan. Syyt tähän irtiottoon olivat varmasti sekä sisäisiä että ulkoisia.

Imperialismin vastaisen asenteensa Kekkonen osoittaa rauhantahtoista politiikkaa korostaessaan ja kritisoidessaan Vietnamin sota varsinkin sen amerikkalaisten sodankäyntitapojen vuoksi, jotka kohdistuvat myös siviiliasukkaisiin. Helpompaa ja legitiimimpää Suomessa oli tuolloin tuoda esille amerikkalaisten moraalittomat toimet kuin Neuvostoliiton politiikka kolmannessa maailmassa. Hän tuo amerikkalaisten toimien julmuuden Vietnamin varsin provokatiivisesti esille:

"Jos tulee ydinsota, niin jokainen ihminen, aseistettu tai aseistamaton seisoo etulinjassa. Mutta myös ns. tavanomaisin aseinen käytävässä sodassa ei liioin eroteta siviiliasukkaita sotilaista, sen on Vietnamin sota ``tavanomaisine`` aseineen ja ``tavanomaisine`` sodankäyntitapoineen osoittanut. ... Mitä sankaruutta ja uhrautuvaisuutta tuntee esimerkiksi amerikkalainen B 52-lentokoneen miehistö, joka suorittaa pommituslentoja Pohjois-Vietnamiin. Torjuntatulen ulottumattomissa se pudottaa tappavan pommilastin, joka hävittää asutuskeskuksia, patolaitteita, kirkkoja, sairaaloita ja kouluja."⁵⁴¹

Näin dramaattinen vasemmistolais-Kekkonen teksti liittyy yhteyteen, jossa hän osoittaa ymmärtävänsä nuorison sodanvastaisuuden järkevyyden. Moderni sodankäynti oli Kekkonen mielestä tappanut vanhan 'romanttisen sodankäynnin' idean, johon kuuluivat mm. uhrautuvaisuus ja henkilökohtainen rohkeus. Kekkonen linja tässä suhteessa on kokenut selkeän muutoksen verrattuna hänen vanhaan runebergiläisen sotaisan suomalaisen ideaan, jota hän ihannoiti vielä maailmansotien välisellä kaudella, toisen maailmansodan aikana ja hieman sen jälkeenkin.⁵⁴²

Presidentti itse kiteytti asian siten, että poikavuosien kyynel silmäkulmassa laulettulle Sotilaspojan valalle ja runebergiläiselle sotilasihanteelle antoi kuoliniskun Hiroshiman pommitus. Kekkonen nuorison rationaalisuuden ylistys on systemaattista. Paitsi suhteessa sotaan Kekkonen ylistää nuorison ennakoivaa ja vanhempia järkevämpää asennoitumista mm. luonnonvarojen käyttämiseen ja ylipäätään kaikkea inhimillistä olemassaoloa koskeviin kysymyksiin. Kekkonen nuoriso vs. vanhemmat vastakohta-asettelu on silmiinpistävä. Siinä osansa on varmasti kekkosmaisella tahallisella ärsytyksellä, mutta taustalla oli myös painavampia syitä.⁵⁴³

⁵⁴¹ Kekkonen 1972a, s. 141.

⁵⁴² Ibid., s. 141-142

⁵⁴³ Ibid., s. 139-143; Kekkosmaisesta ärsytyksestä olkoon esimerkkinä vaikkapa se, että Kekkonen hyökkäsi yhtä 'suomalaisen kolmiyhteyden' elementtiä päin kritisoimalla kristillistä kirkkoa kaksinaismoralismista ja syyttämällä varttuneempaa polvea kirkon käyttämisestä sotaan valmistautumisen välikappaleena.

5.3.2 Yhteiskunnallisen assimilaation taktiikka

Suomalaisen sosiologian ja ylipäätään poliittisen teorian kentällä vaikutti voimakkaasti 1960-luvulta lähtien Erik Allardtin yhteiskunta-ajattelu. Allardtin sosiologian 'suureen linjan' painotuksiin kuuluivat suomalaisen yhteiskunnan rakenteen tutkiminen ja rakenteeseen liittyvät ristiriittekijät. Erityisesti Allardt korosti 'poliittisten paineiden', 'sosiaalisten jännitteiden' ja 'jännitystilojen' merkitystä yhteiskuntatutkimuksen kannalta. Allardt tukeutui käsittelyssään mm. Dahrendorffin ristiriita-käsitteeseen⁵⁴⁴. Suomalainen yhteiskuntatutkimus oli hyvin pitkään ollut melko sokea suomalaisen yhteiskunnan kipupisteitä kohtaan, mutta viimeistään Allardtin vaikutuksesta pelkästä rakenteiden tutkimisesta siirryttiin myös ristiriitojen tutkimukseen.⁵⁴⁵

Allardtin mielestä valtio oli hävinnyt kokonaan pois 1950-60-luvun sosiologiasta ja valtiopista. Se oli hänen mielestään ironista, koska valtion rooli näinä vuosikymmeninä kasvoi nopeasti vaikuttaen voimakkaasti kansalaisten arkielämään. Toisenlaista ironiaa oli, että kommunismin kannatus alkoi vähentyä samaan aikaan, kun Länsi-Euroopan ja Suomen ylioppilaat radikalisoituivat. Suomessa ylioppilasliikehdinnän huippukausi, joka ajoittui vuosiin 1968-1972, meni melko nopeasti ohi ja ylioppilaiden liikehdintä alkoi saada rutinoituneita ja institutionalisoituneita toimintamuotoja.⁵⁴⁶

Toimintatavoista yliopistoissa saatettiin taistella 1970-luvulla hyvinkin tarkasti ja aikaavievästi, mutta suuri osa entisistä radikaaleista alkoi "byrokratisoitua" puoluepoliittisen järjestelmän alaisuuteen. Radikaali ylioppilasliike alkoi menettää merkitystään sen kannalta epäsuotuisien sosiaalisten muotojen vahvistumisen vuoksi. Toisaalta valtio ja valtiollinen byrokratia vahvistui, toisaalta kiinnostus etnisiin ryhmiin ja kansallisuuskysymyksiin vahvistui.⁵⁴⁷

Vielä vuoden 1972 tilanteesta päin ei Suomesta varmasti osattu nähdä radikaalin liikehdinnän nopeasti maltillistuvan ja lipuvan hiljalleen institutionaalisempiin toimintamuotoihin. Sen vuoksi poliittinen jännittyneisyys oli Suomessa edelleen 1970-luvun alussa melko suurta ja Kekkonen presidenttinä toimi varmasti parhaansa mukaan lieventääkseen tuota jännitystä. Tässä jännityksen lieventämisessä Kekkonen noudatti kahta pääperiaatetta, joilla oli selvät kytkökset Allardtin yhteiskuntateoreettiseen ajatteluun. Suomalaisessa yhteiskunnassa oli vaikeiden itsenäisyyden vuosien aikana totuttu ajattelemaan, että suomalaisen yhteiskunnan toimivuus rakentuu "yhteen hiileen

⁵⁴⁴ Ks. Paakkunainen 1985, s. 353.

⁵⁴⁵ Alapuro 1994, s. 171-172; Pitkään Suomessa vellonut kansalaisotakeskestele osaltaan "viivytti" historia- ja yhteiskuntatieteiden siirtymistä kohti ajankohtaisempaa ja 'jänniteteoreettisempaa' keskustelua.

⁵⁴⁶ Allardt 1994, s. 161-162.

⁵⁴⁷ Ibid.

puhaltamisen" varaan. 1960- ja -70-luvun alun voimakkaat poliittiset vastakkainasettelut tekivät tuon yhteen hiileen puhaltamisen ajattelumallin mielekkyyden kuitenkin kyseenalaiseksi.⁵⁴⁸

Kekkonen alkoi soveltaa poliittiseen ajatteluunsa ja myös toimintaansa 1960-luvun loppupuolelta Allardtin työn jaollista orgaanisen solidaarisuuden mallia, joka pohjautui Émile Durkheimin työnjakoteorioihin. Durkheim käsitteli työnjakoa yhteisöllisenä ominaisuutena, joka kehittyneissä yhteiskunnissa luo solidaarisuutta ja yhteisyyttä. Työnjako oli hänelle yksilöiden yläpuolelle menevä yhteisöllinen ominaisuus, jonka funktio on kehittyneissä yhteiskunnissa pitää yhteiskuntaa koossa. Yhteiskuntaa koossapitäviä työnjaollisia solidaarisuuden muotoja hän nimitti mekaaniseksi ja orgaaniseksi solidaarisuudeksi.⁵⁴⁹

Juuri mekaanisesta solidaarisuudesta orgaanisen solidaarisuuteen siirtymisen malli kuvaa Allardtin mielestä parhaiten sitä siirtymävaihetta, joka tapahtui Urho Kekkosen presidenttikausilla. Hän jopa korostaa, että Durkheimin työnjakoteoria on kuin varta vasten tehty suomalaisen yhteiskunnan siirtymävaiheen kuvaukseen.⁵⁵⁰ Tätä orgaanisen solidaarisuuden teoriaa sekä yhteiskunnallisen integroimisen mallia Kekkonen sovelsi poliittisessa toiminnassaan.

Ensinnäkin Kekkonen porvarillisesta puolueesta valittuna presidenttinä ei pyrkinyt hyökkäämään esimerkiksi radikaalia ylioppilas- ja kommunistista toimintaa vastaan, vaan paremminkin antoi niille liikkumatilaa ja tiettyyn pisteeseen asti puolusti vasemmistolaista liikehdintää. Kekkonen ei siis kokenut tavoiteltavana yhdenmukaista Suomea, jossa oli olemassa voimakas yhdenmukaisuuden paine, vaan hänen mielestään pluralistisempi ilmapiiri oli edullisempaa Suomen kannalta. Olkoonkin, että se oli väritykseltään 1960-70-lukujen taitteessa vasemmistoväritteinen. On kuitenkin syytä muistaa, että vaikka presidentin rohkaisemana ylioppilasliike mursi porvarillista hegemoniaa, ei tuo hegemonia tosiasiallisesti suomalaisessa yhteiskunnassa koskaan murtunut.

On tietysti helppoa väittää, että Kekkonen harjoitti 1970-luvun sisäpolitiikkaansa yksin poliittisen tilanteen perusteella ilman, että hän tietoisesti olisi ottanut poliittiseksi ohjenuorakseen 'durkheimiläis-allardtlaisen' teoreettisen viitekehyksen. On kuitenkin olemassa yksi puhe, joka erinomaisen selvästi osoittaa Kekkosen tietoisuuden sosiologian

⁵⁴⁸ Ibid., s. 158.

⁵⁴⁹ Durkheim huomioi esimerkiksi moraalisaäntöjen ja työlainsäädännön imperatiivisuuden. Ne pakottavat yksilön toimimaan päämäärien mukaisesti, jotka eivät ole hänen omiaan. Olemme velvollisuuksien verkossa ja erityisesti riippuvuussuhteemme orgaaniin nimeltään valtio kasvaa. Durkheim 1990, s. 212.

⁵⁵⁰ Allardt 1994, s. 158.

metatasoista ja myös siitä, että hänen mielestään modernin yhteiskuntatieteiden teorioita ja tuloksia oli käytettävä hyväksi käytännön poliittisessa elämässä. Kekkonen nimittäin piti Pohjois-Pohjanmaan osakunnan 60-vuotisjuhlassa 4.2.1967 puheen, joka otsikolla *Yhdenmukaisuudesta erilaisuuteen* käsitteli juuri yhteiskunnassa esiintyviä ristiriitaisuuksia ja uudenlaista kansallisen eheyden olemusta⁵⁵¹.

Sukupolvien välinen kuilu oli Kekkonen teemana myös Helsingin puheessa. Hänen mukaansa sukupolvien välinen kuilu oli olemassaolossa säännömukaista, joskin ihmiskunnan historian aikana Kekkonen mielestä kontrasti vanhojen ja nuorten välisen maailman välillä oli tuolloin kaikkein suurin. Tekninen vallankumous ja totaalisen tappamisen estojen poistaminen eli atomipommiaika muuttivat hänen mielestään maailmankuvaa ja ajatustottumuksia totaalisesti. Vaikka uusi aikakausi onkin hänen mielestään parhaillaan muotoutumassa, niin vanha aikakausi ei siirtymäkauden aikana ole vielä menettänyt merkitystään. Kokonaisuudessaan hänen kuvaamaa siirtymäkausi-ajattelua voisi jälkiviisaasti kuvata, tunnusmerkkien samankaltaisuuksien vuoksi, siirtymänä modernista maailmasta ns. postmoderniin maailmaan, vaikka aikakontekstuaalisesti postmoderni ei olekaan sopiva käsite.

Kekkonen historiakatsauksessa vanhan yhteiskunnan tunnusmerkkejä olivat mm. vakiintuneet toimintatavat ja normit sekä voimakas yhdenmukaisuuden tarve. Aikanaan tarkoituksenmukainen kiinteän solidaarisuuden yhteiskunta väistyi kuitenkin taloudellisen ja teknisen kehityksen sekä jatkuvan koulutuksen kautta pluralistiseen yhteiskuntaan ts. jäykkärakenteisesta luokkayhteiskunnasta siirrytään moniarvoiseen yhteiskuntaan. Yksi keskeisimmistä Kekkonen teeseistä olikin, että erilaistumisen ja erikoistumisen kehittyessä myös yhteistyön tarve kasvaa. Yhtenäistävän normipaineen ja perinteisen tiukan solidaarisuuden sijaan Kekkonen tarjoaa painotuksissaan erilaisuuden ja erikoistumisen mahdollistamaa vapaaehtoista yhteistyötä ja solidaarisuutta, joka tekee yhteiskunnan ongelmia kohtaan joustavammaksi ja sopeutuvammaksi. Erikseen hän mainitsi Erik Allardtin, Antti Eskolan ja Yrjö Littusen ansiot tutkimusalueen piirissä.

Tässäkin puheessa merkittävään rooliin nousi kansallinen eheyttäminen. Kekkonen loi puheessaan historiallisen katsauksen, jossa hän yhdistää omaelämäkerrallisia aineksia Suomen 1900-luvun historia tapahtumiin. Synteettisessä analyysissään hän tuo esiin eheyttämisen muutoksen sääty-yhteiskunnasta nykyaikaan. Itsereflektiivisessä eheyttämistulkinnassaan hän toi itsekriittisesti esiin, ettei 1920- ja 1930-luvuilla ymmärretty, ettei työväestöä ja vasemmistoa voi eheyttää tarjoamalla "eheyttä" ylhäältä alaspäin.

⁵⁵¹ Kekkonen puhe *Yhdenmukaisuudesta erilaisuuteen* Helsingissä 4.2.1967b; Kekkonen 1967, s. 438-440.

Eheyttäminen olisi siis pitänyt tapahtua yhteistoiminnassa vasemmiston kanssa. Silloin ei kuitenkaan porvariston piirissä ollut tarvittavaa todellisuudentajua tätä ymmärtämään. Kekkonen myös myönsi, että maailmansotien välissä yhdenmukaisuuden vaatimuksella oli myös kansainvälinen taustansa ts. turvallisuuspoliittinen tausta. Jälkeenpäin Kekkonen totesi ymmärtäneensä, että ensin on tunnustettava erilaisuus, jotta erilaisuuksien välillä voitaisiin käydä keskustelua ja siten päästä kohti kokonaisuutta. Sanelulla ei hänestä päästy kohti kansallista eheyttä. Tämä näkyi hyvin hänen mielestään maailmansotien välisenä aikana ylioppilaittein liikehtimisena ajopuunomaisesti äärioikeiston syliin.⁵⁵²

Suomalaisen politiikan tunneperäinen luonne oli Kekkonen mielestä juuri synnyttänyt tilanteen, jossa oli vaikeaa luoda kansallista solidaarisuutta. Ojennetun käden ja yhteistyön avulla oli Kekkonen mielestä ainoastaan mahdollista luoda kansallinen solidariteetti. Ojennetulla kädellä Kekkonen tarkoitti vasemmiston, erityisesti SDP:n, kanssa harjoitettavaa yhteistyötä. Kekkoselle käden ojentaminen SDP:n suuntaan ei ollut pelkkä retorinen temppu, vaan jo syksyllä 1964 Kekkonen oli tehnyt symbolisesti merkittävän eleen mennessään Siltasaaren työväentalolle pitämään puhetta. Puheessa Kekkonen ilmoitti tulevan sosialidemokraattista liikettä vastaan puolitiehen ja tarvittaessa pidemmällekkin.⁵⁵³

SDP:n silloinen puheenjohtaja Rafael Paasio, joka uskalsi olla avoimesti Kekkostä vastaan myös pääministerinä ollessaan, kirjoitti muistelmissaan ettei Kekkonen ole koskaan ollut sosialidemokraattien ystävä ja ettei hän Kekkosesta ole koskaan pitänyt. Paasion mukaan SDP:n turha kaunaisuus Kekkostä kohtaan oli kuitenkin antanut kaikki kortit Kekkoselle, joka oli vahingollista paitsi puolueen myös maan kannalta. Niinpä myös sosialidemokraatit alkoivat Paasion puheenjohtajakaudella harjoittaa omaa reaaliiteetti-ajattelua, jossa lopetettiin turha taistelu tuulimyllyjä vastaan, koska siten SDP saavutti "tiettyjä etuja".⁵⁵⁴ Sillä tavoin Kekkonen palkitsi SDP:n muuttuneen sisä- ja ulkopoliittisen linjan tietyillä eduilla. Heidän kannattaessaan Kekkostä vuoden 1968 vaalien, poikkeuslakivalinnan ja vielä 1978 vaalien yhteydessä saattoivat he olla varmoja etujen jatkuvuudesta. Tällä tavoin puolue eräällä tavalla sitoi itsensä Kekkoseseen oman sisäisen reaalipoliittisen ajattelun tuotoksena.

SDP:n puolelta Pekka Kuusi huseerasi aktiivisesti sisäpolitiikan eheytyksen puolesta. SDP:n integroiminen Paasikiven-Kekkonen-linjalle onnistui hyvin ja puolue palasikin vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen hallitusvastuuseen kahdeksan vuoden tauon jälkeen. Leskisen, Rafael Paasion ja Kuusen johtamana sosialidemokraatit asettuivat vuonna 1966

⁵⁵² Ibid., s. 441-442.

⁵⁵³ Huttunen 1974, s. 451-452; Kulha 1976, s. 283.

⁵⁵⁴ Paasio 1980.

kannattamaan Urho Kekkosen asettamista kansanrintaman yhteiseksi presidenttiehdokkaaksi.⁵⁵⁵

Heti 1960-luvun puolivälin jälkeen SDP oli jo osa Suomen korrektia poliittista kulttuuria, eikä puolue ulko- ja sisäpolitiikassa enää tuottanut hankaluuksia Kekkoselle. Presidentin huolenaiheena oli paremminkin äärivasemmiston, radikaalin nuorison ja sekasortoisen työmarkkinapolitiikan ohjaaminen poliittisesti turvallisille urille, jonka problematiikkaa olen aiemmin käsitellyt Kekkosen retoriikan näkökulmasta. Näidenkään poliittisten liikkeiden suostuttelu ei jäänyt Kekkosella teoreettiselle tasolle, vaan hän aktiivisesti pyrki toimenpiteillään luomaan erilaisissa poliittisissa tilanteissa edellytyksiä kansallisen solidaarisuuden ohjelmassaan.

Kansandemokraattien kohdalla Kekkonen piti välttämättömänä, että myös heidät ulotettaisiin hallitusvastuun piiriin. Hänen mielestään oli tärkeää, ettei syntynyt voimakasta luokkajaollista ristiriitaa kansandemokraattien ja muiden puolueiden välillä, koska se vaikeuttaisi ristiriitojen sääntelyä. Kansandemokraattien hallitusvastuun piiriin ottaminen siis ensin teki heistä Kekkosen mielestä legitimejä yhteistyökumppaneja muiden puolueiden hyväksymien politiikan pelisääntöjen mukaisesti ja sen kautta integroi heidät osaksi demokraattista päätöksentekokoneistoa. Allardtilla mukaillen Kekkosen mielestä oli yhteiskunnan rauhallisen kehityksen kannalta tärkeää turvata, se että kansandemokraateilla oli periaatteellinen oikeus olla tasaveroisina muiden puolueiden kanssa päättämässä valtion asioista. Isänmaallisuus oli Kekkosen mielestä tullut kommunistien "ominaisuudeksi" siinä, missä muidenkin suomalaisten.⁵⁵⁶ Siten kommunisteista oli tullut hänen mielestään, paitsi isänmaallisia, 1930-luvun terminologialla 'siveellishenkistä kansaa', joka tarkoitti, että Kekkonen pystyi katsoa suuren eheyttämisen linjansa onnistuneen.

Tasavallan presidentti toimikin julkilausutun periaatteensa mukaisesti Kekkonen runttasi SKDL:n mukaan jo Paasion I hallitukseen toukokuussa 1966 ja kansanrintamahallitus oli nähnyt oli nähnyt päivänvalon 18 vuoden tauon jälkeen. Hallituksessa Kekkonen SKDL:n pitikin vuoteen 1971 asti tasoittaakseen yhteiskunnan vastakohtaisuuksia. Kommunistien totaalinen hajaannus lopetti hallitusvastuun.⁵⁵⁷ Keskiryhmien ja SDP:n suhtautuminen kansandemokraatteihin oli potentiaalisina yhteistyökumppaneina joka tapauksessa muuttui myönteisemmäksi, mutta SKP:n vähemmistöryhmän ns. taistolaisten kriittisyys hallitusyhteistyötä kohtaan vähensi myös muiden puolueiden halukkuutta toimia 1970-luvulla yhteistyössä kommunistien kanssa.

⁵⁵⁵ Ibid.

⁵⁵⁶ Ks. Kekkonen 1967b, s. 445-447.

⁵⁵⁷ Huttunen 1974, s. 458-459, 481-484.

Vaikka kommunistien vähemmistösiipi olikin kriittinen muiden puolueiden kanssa demokratian pelisäännöillä tehtävää yhteistyötä kohtaan, kannatti se julkisesti kuitenkin Kekkosen ulkopoliittikkaa. Eikä vähiten sen vuoksi, että Neuvostoliittokin sitä kannatti. SKP:n hajaannukselle Kekkonen ei sinällään mitään voinut, niinpä hän tyytyikin tarkkailemaan mikä kanta jäisi voitolle ja varmistamaan, että ns. stalinisteista ei olisi vaaraa Suomen sisäiselle turvallisuudelle.⁵⁵⁸

Radikaalin nuorison ymmärtämisestä parhaana esimerkkinä voisi toimia Kekkosen pitämät ns. lastenkutsut, jossa hän aistiskeli Suomen nuoren älymystön mielialoja ja jopa viekkaasti sitoutti heitä oman ajatusmalliansa taakse. Hyvästä esimerkistä käy Antero Jyräntä, joka vielä vuonna 1967 *Helsingin Ylioppilaslehdessä* vaati Kekkosen korvaamista sosialistisella presidentillä, koska hänen mielestään Kekkonen oli edistyksellisen sisäpolitiikan jarru. Jyrängin mieli Kekkosen konservatiivisuudesta alkoi kuitenkin muuttua Kekkosen pitäessä Vanhan valtauksen jälkeisenä päivänä HYY:n 100-vuotisjuhlassa puheen, jossa hän ilmaisi tukensa valtaajille, puhui akateemisen opetuksen demokratisoinnin tarpeesta ja sanoi, että "ennakkoluulottomasti ajatteleva nuoriso on tulevaisuuden pommi. Siinä on maailman toivo". Kekkonen oli myös kutsunut nuoria keskustelemaan puheen sisällöstä. Urho Kekkonen alkoikin näyttäytyä Jyrängille ja kumppaneille radikaalina ja uudistumiskykyisenä poliitikkona.⁵⁵⁹

Kesällä 1969 Jyräntä olikin jo nuorisokutsuilla puhumassa Kekkosen kanssa vasemmiston yhteistyöstä. Keväällä 1970 oltiinkin jo siinä pisteessä, että Jyräntä aloitti työt presidentin kanslian kansliapäällikkönä⁵⁶⁰. Tapaus on ääriesimerkki, mutta se kertoo hyvin, miten Kekkosen vallan imuun oli helppo juopua ja miten hyvin Kekkonen käsitteli jyrkkiäkin vaatimuksia esittävää nuorisoa. Kalevi Sorsa on kuvannut lastenkutsujen henkistä ilmapiiriä siten, että Kekkonen loi tunnelmaa nuorison keskuudessa renessanssiruhtinaan tavoin ja kaikki hänen sanansa "kätettiin sydämiin"⁵⁶¹. On turha kuitenkaan luulla, että presidentti olisi ollut mikään vasemmistolaisuuden tai radikalismien varsinainen kannattaja. Päinvastoin, Kekkonen oli paremminkin tyypillinen konservatiivi sanan poliittisessä merkityksessä, joka kävi selvästi ilmi hänen presidentin valtaa koskevista vastauksistaan.

Monet, jotka tunsivat Kekkosen hyvin ovat sijoittaneet hänen radikaalin kautensa vuosiin 1968-1972. Kekkosen lähipiirin mielestä sen jälkeen hänen radikalisminsa asteittain sammui. Kauko Sipposen mielestä presidentti laski rationaalisesti, että radikaaleina vuosina kannattaa

⁵⁵⁸ Ks. esim. Suomi 1998, s. 375; Virolainen 1986.

⁵⁵⁹ Jyräntä 1990, s. 16-21; Kärenlampi 1999, s. 121.

⁵⁶⁰ Jyrängin mielestä kansliapäällikön työn saamisessa auttoi, että hän oli SDP:n jäsen ja Kekkonen pyrki samanaikaisesti vahvistamaan yhteyksiään SDP:en.

⁵⁶¹ Sorsa 1995, s. 96.

asettua nuorison puolelle.⁵⁶² Tutkittava ajanjakso edustaa siis oikeastaan jo Kekkonen vasemmistolaisuuden ylimenokautta tai eräänlaista huipentumaa ja sen jälkeen vasemmistolaisuudella ei ollut Kekkonen ajattelussa ja toiminnassa enää niin merkittävää funktiota.

Työmarkkinapolitiikasta Kekkonen pyrki myös vähentämään voimakkaimpia jännitteitä orgaanisen solidaarisuuden oppien mukaisesti toimimalla itse puolueettomana välittäjänä työmarkkinaristiriidoissa. 1970-luvun alussa työmarkkinaosapuolet olivat hyvin kaukana toisistaan ja tulopoliittisiin kokonaisratkaisuihin oli hyvin vaikeaa päästä. Esimerkiksi syksyllä 1970 Kekkonen puuttui henkilökohtaisesti työmarkkinaneuvotteluihin ja teki oman välitysehdotuksensa, joka myöhemmin suurimmat työmarkkinajärjestöt hyväksyivät. Näin hän alkoi toimia myös ylimpänä "valtakunnansovittelijana", joka on linjassa Ojala-Laireksen kuvaaman *pouvoir neutre* periaatteen kanssa. Monet aikalaiset mielsivätkin UKK-suosituksen/UKK-sopimuksen vahvimaksi osoitukseksi presidentin omaksumasta erotuomarin roolista.⁵⁶³

Syksyllä 1971 Kekkonen hajotti eduskunnan katsoessaan, että UKK-kauden päättyessä sisäpoliittinen kriisi olisi kuitenkin ennemmin tai myöhemmin puhjennut. Uudet vaalit olivat tärkeitä myös siksi, että Kekkonen näkemyksen mukaan tarvittiin vahvaa hallitusta hoitamaan edessä olevia Suomen kannalta elintärkeitä asioita, joita olivat mm. Euroopan turvallisuuskonfressi, neuvottelut EEC:n kanssa sekä kevään 1972 työehtosopimusneuvottelut. 1972 tammivaalien jälkeen Kekkonen oli epävirallisten neuvottelujen johtajana ja hän tavoitteli laajaa kansanrintamaa, jotta kansallisesti suurien kysymysten takana olisi hallituksessa mahdollisimman suuri joukko. SKDL ei kuitenkaan lähtenyt hallitukseen pääasiassa EEC-kielteisyytensä vuoksi. Syksyllä 1972 saatiin Suomessa aikaiseksi kuitenkin niukka Sorsan enemmistöhallitus, jonka voimin mm. EEC-vapaakauppasopimus toteutettiin. Samainen Sorsan hallitus sai ohjelmakseen myös Kekkonen uudelleenalinnan toteuttamisen poikkeuslakivalinnalla.⁵⁶⁴

⁵⁶² Repo 1985, s. 230-232.

⁵⁶³ Martti Rinne kuvasi Kekkonen roolia vuonna 1972 seuraavasti: "Hän on viheltänyt paitsioita, kulumureita ja rangaistuspotkuja kumpaankin suuntaan tosin tulkiten pelin sääntöjä melko gaullistisesti. Samalla hän on toiminut molempien joukkueiden valmentajana. Vasemmistolle hän on ojentanut välillä enemmänkin kun kätensä, tullut puolitiichen vastiaan. Hän on ottanut kommunisteja hallitukseen, lähettänyt osanottokirjeitä päähän potkituikke radikaaleille, puuttunut oikeuslaitoksen vanhoillisuuteen, kannattanut lähidemokratiaa jne. Mutta oikeisto on saanut häneltä vähintään samalla mitalla. Hän on pönkittänyt talouselämää UKK-sopimuksella, vihkinyt yksityisiä tehtaita, ottanut vastaan vartioparaateja, vastustanut puoluetukea jne." Ks. Huttunen 1974, s. 545-546.

⁵⁶⁴ Häikiö 1993.

5.4 Poikkeuslain caesaristiset ja ulkopoliittiset raamit

Kekkonen oli lähtenyt kolmannelle presidenttikaudelleen sanoen sen, ilmeisen vilpittömästi, olevan hänen viimeinen kautensa. Kekkonen kolmannelta presidenttikaudelta tuli kuitenkin ennakoimattoman vaikeaa aikaa ulkopoliittisesti. Se johtui pääasiassa Neuvostoliiton kiristyneestä 'brezhneviläisestä' asenteesta. Leonid Brezhnev ja muut Neuvostoliiton kovemman linjan kommunistit eivät tarvinneet Hruschtshevin tavoin Suomea enää rauhanomaisen rinnakkaiselon näyteikkunaksi.

Poikkeuslakivalinta oli Kekkoselle ehdoton toimenpide, jotta hän voisi jatkaa presidentin virassa. Lopulta siihen realiteettiin oli myös valtuotuneiden mahdollisten presidenttikandidaattien suhteutettava toimintansa. Poikkeuslakivalinta oli Kekkoselle siis välttämätön toimenpide, joka antaa mahdollisuuden tarkastella välttämättömyyden kytköstä kasvavan vallan yhteydessä. Poikkeuslakivalintaa voidaan toisaalta tulkita hieman psykologisoiden myös Kekkonen 'caesarismin' ilmentymänä⁵⁶⁵. Vielä parempi Kekkonen caesarismin ilmentymä oli hänen lupautumisensa jo kaksi vuotta poikkeuslakivalinnan jälkeen ehdokkaaksi vuoden 1978 presidentinvaaleihin, joka tapahtui normaalijärjestelyin.

Presidentti J.F. Kennedyn neuvonantajana toimineen ja valtaa tutkineen J.K. Gallbraithin mukaan valta on säädyllyistä, jos sitä tavoittelee alistaakseen muut moraaliin arvoihinsa tai ajakseen näkemyksiään yhteisestä hyvästä, mutta ei ole sallittua tavoitella valtaa vain sen tarjoaman nautinnon vuoksi⁵⁶⁶. Urho Kekkonen vallan profiilissa on nähtävissä merkkejä hänen kahtena viimeisenä presidenttikautenaan tapahtuneesta luisumisesta kohti vallan itsetarkoituksellisuutta. Vaikuttavia tekijöitä olivat mm. puoliso Sylvän sairastuminen ja kuolema, joka aiheutti "yksinäisyyttä" ja elämän "merkityksettömyyttä" sekä alkava oma sairastuminen⁵⁶⁷. Matti Kekkonen onkin todennut, ettei hänen isäänsä valta turmellut vaan sairaus⁵⁶⁸.

Näin ollen alkaa hahmottua ajatus vanhenevasta ja sairastuvasta johtajasta, joka pitää itseään korvaamattomana ts. sankarillisena persoonallisuutena. Jos tällaista ajatusmaailmaa pyrki konstruoimaan niin siihen liittyy Kekkonen vankka usko siihen, ettei kukaan muu hän voi menestyksekkäästi hoitaa sisä- ja ulkopoliittikan symbioosille kietoutunutta monimuotoista järjestelmää. Kyseessä oli siis eräänlainen monimutkainen taktis-strateginen työhypoteesi, jonka monimuotoisuuden vain Kekkonen katsoi hallitsevansa. Kekkonen ulkopoliittisen

⁵⁶⁵ Caesarismi-käsitteen ulottuvuuksista; Gramsci 1982, s. 20-23.

⁵⁶⁶ Gallbraith 1984, s. 23.

⁵⁶⁷ Suomi 1998, s. 570-578.

⁵⁶⁸ Ks. Kähkölä 2000, s. 276.

strategian varjelu alkoi 1970-luvulla saada jopa mustasukkaisuuteen taipuvaisia vallan itsetarkoituksellisia piirteitä.

Yksi hyvä esimerkki tämänkaltaisesta voimapolitiikasta voisi olla Kekkonen suhtautuminen 1970-luvun edetessä entiseen suosikkiinsa Ahti Karjalaiseen, jonka piti olla Kekkonen kruunuprinssi. Kekkonen alkoi kuitenkin poikkeuslakimenettelyn aikoihin pitää Ahti Karjalaista kilpailijanaan, koska Karjalainen, eikä Kekkonen, loisti Neuvostoliitto-suhteissa. Kekkonen halusi pitää Neuvostoliitto-suhteiden hoitamisen niin pitkälle privilegionaan kuin mahdollista. Kekkonen kokiessa monopoli asemansa uhatuksi, purkautui se ulos lapsellisenakin hiekkalaatikon vaalimisena, joka näkyi Kekkonen jyrisemisellä Karjalaiselle: "Minun ja Neuvostoliiton väliin ei pääse kukaan"^{569, 570}

Vaikka tunnustettaisiin Kekkonen kyvyt ulkopoliittisena pelimiehenä ja pidettäisiin hänen asemaansa keskeisenä Suomen ulkopoliittikan määrittäjänä 1970-luvulla, niin on huomattava, ettei Suomi tietenkään ollut immuuni järjestelmä kansainvälis-poliittisen järjestelmän muutoksissa ja paineissa. Esimerkiksi ulkomaiset tutkijat kuten George Maude ja Hans-Peter Krosby hämmästelevät poikkeuslakimenettelyä sinänsä, mutta pystyvät ymmärtämään sen Neuvostoliiton-politiikan näkökulmasta.

Mauden mielestä Kekkonen valintaa on pidettävä Suomen puolueiden ulkopoliittisen konsensuksen osoituksena, näin suomalaiset poliittiset voimat parhaiten suojelivat omaa yhteiskuntaa ja sen erityisintressejä, kuten edellä mainittuja integraatiopyrkimyksiä.⁵⁷¹ Samoin Krosby liittyy poikkeuslakivalinnan EEC-ratkaisun yhteyteen. On huomionarvoista, että lännessä ajateltiin EEC-sopimusta Suomen ja Neuvostoliiton suhteista käsin, Suomen suvereeniin päätäntävaltaan ei juurikaan uskottu Suomen puolueettomuusvakuutteluista huolimatta.⁵⁷²

Kuten jo aiemmin on todettu, Suomen puolueettomuusmuotoilut olivat kuitenkin Suomen valtion kannalta tärkeitä, koska Suomea pyrittiin painamaan Sveitsin, Ruotsin ja Itävallan seurasta ystävällismieliseksi valtioksi, joka harjoittaa Neuvostoliiton kanssa harmonisoitua ulkopoliittikkaa.⁵⁷³ Siten Kekkonen rauhanpolitiikalla ja puolueettomuuspolitiikalla oli realismia palveleva funktio. Se näkyi myös tietoisena Neuvostoliiton vastaisen asenteen

⁵⁶⁹ Apunen 1984, s. 200; Jakobson 1992, s. 243.

⁵⁷⁰ Jukka Seppisen kirjoittamasta Ahti Karjalaisen poliittisesta elämäkerrasta käy hyvin ilmi paitsi Karjalaisen poliittinen toiminta myös Karjalaisen nousu ja tuho yhteydessä Kekkonen tuhoaviin machiavellistisiin otteisiin. Ks. myös mielenkiintoisena, joskin anakronistisena, elementtinä Karjalaisen ja Kekkonen väliseen suhteeseen, mitä Machiavelli kirjoitti luvussa XXII; 1984, s. 85-86 Ruhtinaiden sihteereistä.

⁵⁷¹ Maude 1977, s. 74-75.

⁵⁷² Krosby 1978, s. 274-275.

⁵⁷³ Jakobson 1983, s. 315.

torjumisena, koska se ei pohjannut todelliseen poliittiseen tilanteeseen. Katarina Brodin on ilmaissut asenneilmaston siten, että Suomen täytyi ulkopoliitikassaan ottaa huomioon Neuvostoliiton turvallisuusetujen vaatimukset⁵⁷⁴.

Vasta 1980-luvun loppupuolella Kekkonen sotien jälkeisessä ilmastossa formuloivat fraasinomaiset käsitteet ja lauseet kuten mm. aktiivinen, rauhantahtoinen ja puolueeton ulkopoliitiikka menettivät merkitystään ja ne voidaan ymmärtää aikansa lapsina. Vaikka niitä nykyhetkestä käsin tarkasteltaisiin aikansa lapsina, niin on tärkeää ymmärtää, että aikanaan tuolla liturgisella fraseologialla oli oma loogis-rationaalinen funktionsa, jota ei ole jälkiviisaasti syytä sivuuttaa.

Suomen ja Neuvostoliiton ulkopoliitikassa oli vallinnut jonkinasteinen viileys koko 1970-luvun alun. Neuvostoliiton kovan linjan kommunistit olivat samanaikaisesti huomattavan aktiivisia toimittamaan Suomen sisäisiä asioita yhdessä SKP:n kanssa. Sisäpoliittisesti on jopa kansandemokraattisen vallankumouksen uhkasta puhuttu, joskaan minkäänlaisia reaalisia mahdollisuuksia sen läpimenoon ei ollut olemassa. Tilanne maassamme oli joka tapauksessa poliittisesti jännittynyt esim. metallin lakon ja tapaus Beljakovin yhteydessä⁵⁷⁵. Kuitenkaan Suomessa ei ollut olemassa tuolloin mitään sellaista todellista ulkoista tai sisäistä uhkaa, että sellaisen nojalla olisi pitänyt ryhtyä poikkeuslakijärjestelyihin.

6 DISKUSSIO

Tämän tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli selvittää Urho Kaleva Kekkonen poliittista ajattelua ja toimimista kolmen suomalaisen yhteiskunnan muutoskohdan aikana. Siten tarkoituksena oli tutkia, miten hänen politiikkakäsityksensä tutkimuksen kohteena olevana ajanjaksona säilyi/muuttui, ja miten hän retorisesti toimi erilaisissa historiallisesti hankalissa tilanteissa. Käsitteellisten muutosten etsiminen määrittyi tutkimusprosessin aikana toissijaiseksi tutkimustehtäväksi, koska opinnäytetyössä monien hyvin hienovaraisten käsitteellisten merkityserojen aukaiseminen olisi ollut liian haasteellinen tehtävä. Niinpä Kekkonen käsitteellisten muutosten raportointi jäi yleiselle tasolle. Jatkotutkimuksen kannalta tarkemman käsitteellisen muutoksen tulkitseminen olisi kylläkin oivallinen tutkimusnäkökulma.

Tutkimuksen perusteella Urho Kekkosella oli poliittisessa ajattelussaan olemassa suuri linja. Se säilyi koko hänen poliittisen toimintansa ajan aina 1930-luvulta 1980-luvulle. Suuren

⁵⁷⁴ Brodin 1975, s. 15.

⁵⁷⁵ Enemmän aiheista esim. Karjalainen-Tarkka 1989, s. 175-177; Seppinen 1997, s. 479-483; Suomi 1996, s. 514-523.

linjan tavoitteena oli pitää yllä kansallista yhtenäisyyttä. Suuren linjan tarkoituksena oli siis pyrkiä Suomen sisäiseen yhtenäisyyteen, jotta Suomi ei hajoaisi vuoden 1918 tapaan, ja että Suomi yhtenäisenä kansakuntana olisi voimakas ulkoisia uhkia vastaan. Siten Kekkoesta voidaan nimittää patriootiksi, isänmaan ystävän merkityksessä, yhtä hyvin kuin ketä tahansa suomalaista valtiomiestä itsenäisyyden aikana. Tämän suuren linjan ovat myös useat muut Kekkonen politiikkaa tutkineet havainneet, joten siten tämä tulos ei ollut uusi, vaan hyvinkin samantapainen aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna.

Erona aiempiin tutkimuksiin oli kuitenkin se, että tässä tutkimuksessa suuren linjan "poliittinen yhtenäisyys" osoitettiin kyseenalaiseksi. Metodinen ote Kekkonen politiikan analysoimisessa oli myöskin uusi. Yhdistämällä historian ja politologian tarkastelutapoja pystyttiin luomaan Kekkonen lähes koko poliittisesta urasta kokonaiskuva, joka oli laajempi ja monivivahteisempi kuin mihin kumpikaan tarkastelutapa yksinään olisi kyennyt. Joskin on suoraan myönnettävä, että pro gradu-työhön tutkittava ajanjakso oli liian laaja ja tarkempaa analyysia olisi voitu tehdä, jos olisi keskitytty yksityiskohtaisempaan ongelmaan; esimerkiksi 1930-luvun puolivälin demokratiakeskusteluun, joka jatkotutkimuksen kannalta olisi kieltämättä herkullinen aihealue. Joka tapauksessa tutkimuksessa onnistuttiin luomaan kohtuullinen kokonaiskuva Kekkonen poliittisesta ajattelusta ja toimijuudesta yksissä kansissa, jota ei ole - ainakaan akateemisesti - juurikaan tehty.

Kekkonen "toimi poliittisesti" politisoimalla tutkiminani ajankohtina nykyisyyden ja avaamalla mahdollisuuksia tulevaisuudessa poliittisesti toimiselle policyn kautta. Kyse oli siis politisointiretoriikasta, jolla osoitetaan ja avataan toiminnan pelivara. Se ilmenee esimerkiksi vanhan polityn purkamisena. Kekkonen pyrki siis kunakin tutkittavana ajankohtana neutralisoimaan kontingenttisuutta (policy) sangen oppurtunistisena pidettävän älykkään ja viekkaan politisoinnin kautta.⁵⁷⁶

Mitään johdonmukaista ideologista politiikkakäsitystä hänellä ei ollut suuren linjansa takana, vaan paremminkin hän ymmärsi politiikassa onnistumisen toteutuvan parhaiten muuttamalla jatkuvasti tilanteen mukaan käsityksiään politiikasta. Hänen käsityksensä ja käsitteensä muuttuivat hyvinkin voimakkaasti eri aikoina. Esimerkiksi 1970-luvun presidentinvaltaoikeuksia koskevassa keskustelussa hänen voidaan katsoa käyttäneen hyväksi polity-retoriikkaa, jossa Palosen mukaan "poliittisuus näyttäytyy vakiintuneiden toimintatapojen, normien ja rakenteiden merkityskenttänä". Esimerkiksi valtiosääntö ja puhekäytännöt ovat keskeisiä teemoja polity-retoriikassa. Siten symbolien ja diskurssien vakiinnuttaminen kuuluvat polity-retoriikkaan.⁵⁷⁷

⁵⁷⁶ Pekonen 1995, s. 65-66; Palonen&Summa 1996, s. 11-12.

⁵⁷⁷ Palonen&Summa 1996, s. 11.

6.1 Innovatiivisen ideologin, retoriikan ja käsitteiden näkökulmat tutkimuksessa

Tasavallan presidenttinä 25 vuotta toiminut Urho Kekkonen onnistui poliittisella urallaan siinä, missä monet ns. asfalttimaalaisliittolaiset epäonnistuivat. Hän onnistui akateemisesti koulutettuna kaupunkilaisena viemään poliittista uraansa johdonmukaisesti eteenpäin agraaris-painotteisessa maalaisliitossa. Jussi Teljon sanoin: "Känä ilmeisesti onnistuu siinä, missä kaikki muut ei-agraarit kaupunkilasherrat ovat epäonnistuneet: saavuttamaan aseman maalaisliitossa"⁵⁷⁸. Hän onnistui myös lähes koko puoluepoliittisen toimintansa ajan olemaan hyvin lähellä vallankäytön keskiötä. Se ei varmasti olisi onnistunut ilman innovatiivista ja muuntautumiskykyistä ajattelua.

Pitkän valta-aseman mahdollisti, että Kekkonen poliittinen itseymmärryskyky oli, kuten todettua, hyvin joustava. Hänen poliittisessa ajattelussaan oli ehkä johdonmukaisinta se, että hän poliittisen tarpeen vaatiessa jatkuvasti pystyi vaihtamaan mielipiteitään ja näkemyksiään. Erityisen hyvin tämä näkyi tutkimuksessa sodan aikaisessa nopeassa ajattelutavan muutoksessa, mutta myös muiden tarkastelutapauksien yhteyksissä kävi ilmi hänen ajattelunsa ja politikoimisensa tarkoituksenmukaisuuden ensisijaisuus aiemmin määriteltyyn linjaukseen verrattuna.

Erityisen innovatiivisena poliittisen kielen käyttäjänä ja muuttajana Kekkoista ei tutkimuksen perusteella kuitenkaan voida pitää, vaikka hän notkea ja oivaltava sanan säilän heiluttaja olikin. Enemmänkin hän keskittyi jo olemassa olevien ja kielellisesti vakiintuneiden termien käyttämiseen. Kuten 1930-luvun puolivälissä hän ammensi terminologiaansa IKL:n vastaisessa taistelussa jo olemassa olevasta oikeiston vastaisesta poliittisesta sanastosta.

Heti sotien jälkeen Kekkonen voidaan katsoa olleen (kielellisesti) ideologisesti innovatiivisimmillaan, mutta toisaalta itsenäisyyden alkuvuosikymmeniä voidaan tarkastella käsitteellisen katkoksen aikana, siten Kekkonen innovatiivisuus näyttäytyy pikemminkin paluuna vanhaan autonomian aikaiseen käsitteistöön. Ylipolitisoituneen 1970-luvun alussa presidentti enemmänkin seurasi 'radikaalia politiikan sanastoa' kuin pyrki tuomaan esille uusia poliittisiä näkökantoja. Samoin hänen konsensus-strategiansa on termistöltään pitkälti palauttavissa Durkheim-Dahrendorf-allardtlaiseen "sanastoon"⁵⁷⁹.

Innovatiivisen ideologin näkökulmaa tutkimalla voidaan kuitenkin todeta, että tuosta politologisesta näkökulmasta Kekkoista ei kannata juurikaan tutkia. Tutkimuksen kannalta parempi näkökulma olisikin voinut olla retorinen tarkastelu, jossa olisi tarkasteltu, miten Kekkonen puheakteihin eri ajankohtina ja eri tilanteissa reagoitiin ja miten Kekkonen reagoi

⁵⁷⁸ Uino 2000, s. 5 mukaan.

⁵⁷⁹ Vrt. Ralf Dahrendorfin yhteiskunnallisten ristiriitojen teoreettisesta käsittelystä esim. Dahrendorf 1965.

muiden puheakteihin. Tällöin olisi voitu luoda parempi kuva Urho Kekkosesta retoriikan käyttäjänä.

Käsitteellisesti neljän vuosikymmenen jaksoa hahmottaessa voidaan havaita, että tärkein poliittinen käsite, jonka kaikki poliittiset toimijat tai ryhmittymät halusivat haalia yksityisomaisuudekseen oli demokratia. Kekkonen samaisti demokratian ja kansan vallan, mutta ei oikeastaan missään vaiheessa ollut valmis antamaan täysimittaisesti kansan valtaa kansalle. Hän ei myös juurikaan eksplisiittisesti teoretisoinut, mitä hän demokratialla tarkoittaa ja miten sen merkitys on muuttunut eri aikoina. Leimaamalla poliittisia vastustajiaan epädemokraattisiksi hän pyrki kaventamaan demokratiaa ominaisuudekseen, mutta demokratian täydellistä yksiaanisyyttä ei päässyt syntymään edes 1970-luvun voimakkaan yhdenmukaisuuden vuosina.

On todettava, että Kekkonen poliittinen "demokratiatoiminta" soti paikoin 'demokratian' politologisia aikalaiskäsityksiä vastaan, kuten sotien jälkeen. Samoin käsitteet kuten isänmaallisuus ja siveellisyys esiintyivät Kekkoselle poliittisena käyttövoimana, joilla ylennettiin "meitä", kun taas epäisänmaallisuudella ja diktatuurilla alennettiin vastustajia. Aikasidonnaisuus tuli esiin tarkasteltaessa käsitteellisiä muutoksia. Kun demokratia-käsitettä käytettiin 1930-lukulaisessa kontekstissa vastakkaisena kansaan perustuvana järjestelmänä (oikeisto)diktatuurille, legitimoitiin demokratia-käsitteen avulla, sitä ulkopoliittista linjausta, jota Paasikivi ja Kekkonen pyrkivät viemään läpi sotien jälkeen. 1970-luvulla demokratia-käsitteellä sen sijaan oli vahva vasemmistolainen konnotaationsa, koska Kekkonen katsoi radikaalin ajan sitä vaativan. Demokratiaa Kekkonen käsitteli pluralistisemmin 1970-luvulla kuin 1930-luvulla ja sotien jälkeen, joka näkyi hänen konsensusdemokratiassaan.

Isänmaallisten joukkoa Kekkonen laajensi 1930-luvulta 1970-luvulle merkittävästi. Kun vielä 1930-luvulla epäisänmaallisia olivat niin kommunistit, sosialidemokraatit kuin IKL:laisetkin; niin 1970-luvulla isänmaallisten joukkoon kuuluivat myös vasemmistolaiset aina äärilaitaan asti. Ainoastaan äärioikeistolaisia "taantumuksellisia" Kekkonen voidaan katsoa pitäneen epäisänmaallisina, koska he kyseenalaistamalla Kekkonen ulkopoliittista linjaa vaaransivat maan turvallisuuden. Poliitiikka-käsitteessä tapahtunutta muutosta on vaikeampi eksplikoida, koska Kekkonen oli koko poliittisen uransa ajan läpipoliittinen persoona 'homo politicus', joka politisoi lähes kaiken ympärillään. Hän näki ajan myötä politiikan yhä enemmän kaikkialla, kun vielä uransa alkuvaiheessa hän näki ympäristössään myös epäpoliittisia elementtejä, kuten esimerkiksi lainkäyttö. Kekkosta voidaankin tarkastella weberläisittäin täysipäiväisenä poliitikkona, etenkin kun Kekkoselle politiikka oli lähes puolivuosisatainen ammatti.

6.2 Poliitikka ammattina

Max Weber on käsitellyt politiikkaa ammattina. Hänen mukaansa on ihmisiä, jotka elävät politiikkaa varten ja ihmisiä, jotka elävät politiikasta. Poliitiikkaa varten elävät nauttivat vallan käytöstä ja tekevät siitä elämänsä tarkoituksen omistautuen vallalle. Poliitiikasta elävät sen sijaan harjoittavat politiikkaa enemmänkin ulkoisista syistä kuten rahasta. Molemmat poliitikon lajit ovat täysipäiväisiä poliitikkoja.⁵⁸⁰

Urho Kekkonen oli täysipäiväinen, täysiverinen poliitikko, joka eli politiikkaa varten. Hän ei poliittista uraansa tehnyt varmastikaan ulkoisen materian vuoksi. Lakimiehenä tai muissa tehtävissä hän olisi ansainnut varmasti enemmän. Kekkonen oli karismaattinen johtaja ja hänen valtakauttaan voidaan tarkastella johtajakeskeisen demokratian näkökulmasta, jossa on demokratia toimii ikäänkuin 'koneistona', eikä niinkään perustuslakien viitekehystä.⁵⁸¹

Vallan legitiimiksi tekemisen muotoja on Weberin mukaan kolmea pääalajia. Hänen mukaansa hallitut tunnustavat vallan legitiimiksi, jos 1. valtaa käyttää karismaattinen persoonallisuus, 2. valtaa käytetään perittyjen järjestystä koskevien traditioiden mukaisesti tai 3. valtaa käytetään rationaalisten sääntöjen mukaisesti. Kekkonen presidentin vallan määrittämisessä on luonnollista käyttää hyväkseen karismaattisen johtajan käsitettä, koska Kekkonen on kohdistunut kaikista suomalaisista poliitikoista "palvontaa" ja "ruoskintaa". Weberin mukaan karisma on yksilölle suotu lahja. Karisma, omistautuminen ja sankarillisuus ovat hänen mukaansa johtajuuden ominaisuuksia. Hänen mielestään kutsumus korkeimmassa muodossaan on tärkeää karismaattiselle johtajalle.⁵⁸²

Epäilemättä Kekkonen itsekin alkoi uskoa, että hänellä on olemassa erityisiä lahjoja suomalaisen politiikan vallankäyttäjänä. Tuskinpa hän muuten olisi valittanut itseään presidentiksi enää 1973 ja 1978. Kutsumuksen politiikkaan täytyi myös olla melkoinen, kun tarkastelee millä intensiteetillä presidentti puuttui pienimpiinkin päivänpoliittisiin asioihin ja kuinka hän vielä 1978 lähti mukaan presidentinvaaleihin. Siten omistautuminen vallalle määrittä Kekkosen myöhempää poliittista toimijuutta. Myös heti poliittisen uransa alkuvaiheessa hänellä oli liike kohti vallan keskiötä, joka näkyi kahtenakin ministeryytenä ennen sotia. Sotien jälkeen vallan tavoittelu oli vielä selvempää mm. viisi pääministeryyttä ja presidentinvaalit 1950. Ja, kun Kekkonen viimein korkeimpaan mahdolliseen valtaan pääsi, ei hän siitä luopunut, kuin vasta pakon edessä.

⁵⁸⁰ Weber 1994, 318-319.

⁵⁸¹ Vrt. *ibid.*, s. 351.

⁵⁸² *Ibid.*, s. 310-312.

6.3 Historia käyttövoimana

Historia vapautui Kekkoselle käyttövoimana tai käyttövarastona, josta hän poimi perusteluja erilaisissa ajankohtina argumentaatiotilanteissa. Kekkonen luki historiaa paljon ja monipuolisesti, joka näkyy selvästi hänen viittauksistaan historian tapahtumiin, keskeisiin vaikuttajiin ja historioitsijoihin. Hän kirjoitti yhtä "luontevasti" niin Tacituksesta, Lutherista kuin Bismarckistakin. Vaikka hän historiaa laajasti tunsikin, ei hänellä ollut tiedemiehen vastuuta harteillaan kirjoittaessaan historiaa ts. hän kirjoitti historiaa enemmän omiin motiiveihinsa sovittaen kuin "objektiivisuuteen" pyrkien.

Tutkimistani ajankohdista sekä sotien jälkeen että 1970-luvun alussa Kekkosella oli olemassa oma innovatiivinen historiaprojektinsa, joissa hän pyrki ravistelemaan siihen asti vallinneita totuuksia historian kulusta. Hänen ja Paasikiven käsityksiä myös tiedeyhteisö ahkerasti seuraili. Voidaan tietysti väittää, että kyse oli tietoisesta historian vääristelystä, kun hän alkoi ymmärtää Neuvostoliiton turvallisuusmotiveja talvisodan alla ja seuraavaksi kyseenalaisti talvisodan "vääjäämättömyyden". 1970-luvulla hän otti esille uudestaan talvisodan kysymällä kuka itse asiassa oli syyllinen talvisotaan. Kekkonen ei kuitenkaan ollut historioitsija, eikä hän kirjoittanut tieteellistä tekstiä, siksi hänen tuotoksiaan ei välttämättä kannata arvioida suoraan historian kirjoituksen vaan politiikan näkökulmasta. Politisoimalla historiaa hän pyrki avaamaan itselleen parempia vaikutusmahdollisuuksia erityisesti idänsuhteita silmällä pitäen. Sinänsä on moraalisesti arveluttavaa, että hän 1970-luvun institutionaalista asemastaan pyrki määrittämään, miten historiaa pitää kirjoittaa.

Hän myös pyrki aika ajoin jälkirationalisoimaan omia ja muiden tekemisiä tavalla, jolla ei ollut yhteyttä alkuperäiseen tapahtumaan, kuten hän teki esimerkiksi IKL:n lakkautusyrityksen jälkipalautuksessa. Voidaan kuitenkin myös olettaa, että hän aidosti uskoi tietynlaisiin historian lainalaisuuksiin. Ehkä hän ei suorastaan uskonut historian "syklisyyteen", mutta hänen sotien jälkeistä ajatteluaan voidaan tulkita siten, että hän ajatteli historiassa olevan tiettyjä säännönmukaisuuksia, joita analysoimalla ja sovittamalla käytäntöön Suomi pienenä kansakuntana voisi säilyä suurvallon puristuksessa. Lähin esimerkki tietysti löytyi Suomen autonomian ajalta.

Kekkonen vetosi mielellään Snellmaniin ja Yrjö-Koskiseen perustellessa Suomen uuden aseman realiteetteja. Samoja auktoriteetti-symboleja käytti kuitenkin myös hyväkseen Kekosta vastustanut oikeisto eri aikoina. Ståhlbergin demokratia- ja oikeuskäsityksiin vedottiin vasemmalta oikealla jatkuvasti eduskunnassa jo hänen elinaikanaan, joten hän oli kuitenkin keskeinen symboli, johon Kekkonen myötäilijöineen ja vastustajineen yhdessä vetosi osoittaakseen asiansa oikeutuksen ja saadakseen laajan yleisön. Hänen poliittis-historiallisesta ajattelussaan on myös löydettävissä jälkiä hegeliläis-snellmanilaiseen

ajatteluun sekä republikanistiseen traditioon, koska historiatodisteluisaan hän näitä aatevirtauksia käytti eniten hyväksi.

6.4 Kekkonen poliittinen valta ja vallan perintö

Puhuttaessa politiikkojen poliittisesta vallasta, valta sinänsä hyväksytään, mutta samalla kysytään, miten he ovat sitä käyttäneet. Puheen siirtyessä vallasta vallankäyttöön, tulee yleisesti esiin kriittinen aspekti mukaan analysointiin. Hyväksyvä puhe vallasta on yleisimmin yhteydessä kansanvallan repertuaariin. Poliittisten toimijoiden motiivina asemien saavuttamiseksi on esittää itsensä kansanvaltaisena ja arvostelemalla vastustajiaan vallan tavoittelusta. Vallan ja kansanvallan retoriikka on ymmärrettävä osallistumisena valtapeliin: toivotun vallan konstruomisena ja vastustajien vallan syömisenä.⁵⁸³ Kekkonen vallankäyttö oli hänen presidenttikausinaan voimakasta ja sitä onkin kritisoitu voimakkaasti, mutta pääasiassa vasta sen jälkeen, kun Kekkonen joutui sairautensa takia luopumaan vallasta.

Kekkonen vallan kritisoinnin suhteen kävi täsmälleen niin kuin historian tutkija Kyösti Skyttä uumoili 1977 uumoili:

"Haluaako Kekkonen - kuten yleensä suurmiehet - että hänet jo eläessään nähdään patsaana, miehenä joka ei ole koskaan syyllistynyt virheisiin, joka alun alkaen on nähnyt selvemmin, terävämmin ja kaukonäköisemmin kuin kukaan. Ehkä hän näkee itsekkin itsensä sellaisena. ... Pelkään että kun Kekkonen on kuollut, pääsee Kekkonen välillisesti tai välittömästi kannattama itsesensuuri irti pidäkkeistään."⁵⁸⁴

Itsesensuuri pääsi ulos pidäkkeistään ja monien kohdalla neuroottinen suhde Kekkonen ajan vallan käyttöön, sensuurin ja itsesensuuriin jatkuu yhä. Miten muuten voidaan selittää, että vielä kaksi vuosikymmentä Kekkonen vallasta luopumisen jälkeen Kekkonen demokraattisuudella, diktatuurilla, isänmaallisuudella ja epäisänmaallisuudella tapellaan kynnet verillä myös akateemisessa yhteisössä. Jotakin perin traumaattista Kekkonen vallan käytön on siis täytynyt sisältää.

Mauno Koivisto siirsi omaehtoisesti presidentiltä valtaa eduskunnalle ja hallitukselle. Suomessa ollaan myös peruslakiuudistuksin presidentin valtaoikeuksia vähentämällä siirretty lähemmäs 'parlamentaristista' järjestelmää. Syy siihen on varmasti osaksi sillä, ettei ole enää haluttu yhtä voimakkaita yksinvaltaisia presidenttejä kuin Kekkonen. Lopulta on kuitenkin muistettava se, että Kekkonen valtaakin on käsiteltävä osana suomalaista establismenttia, ettei paradoksaalisesti tulkittaisi Suomen poliittista järjestelmää osana Kekkonesta. Kekkonen valta on lopultakin johdettavissa Suomen kansasta ei suinkaan sen ulkopuolelta. Kekkonen

⁵⁸³ Hyvärinen 1996, s. 188-189, 192.

⁵⁸⁴ Skyttä 1977, s. 164.

aikana ei sittenkään eletty diktatuurissa, vaan kansa äänesti hänet johtajakseen ja halusi säilyttää presidentin valta-aseman⁵⁸⁵.

⁵⁸⁵ Vuonna 1975 tehdyn laajan valtiosäännön uudistamistarpeita koskevan kyselyn perusteella presidentin valtaa ja valtaoikeuksia ei haluttu kaventa, vaikka ristiriitaisesti haluttiin eduskunnan valtaa lisätä. Pesonen&Sänkiäho 1979. Ks. taulukko 1.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet

Valtiopäivä pöytäkirjat 1934-1938, 1944-1947, 1973

Urho Kekkosen kirjoitukset

Kekkonen, Urho: Demokratian itsepuolustus. WSOY, Helsinki 1934

Kekkonen, Urho: Kunnallinen vaalioikeus Suomen lain mukaan. Otava, Helsinki 1936

Kekkonen, Urho: Puheita ja kirjoituksia I. Puheita vuosilta 1936-1956 (toim. Tuomas Vilkuna). Weilin+Göös, Helsinki 1967

Kekkonen, Urho: Puheita ja kirjoituksia II. Puheita vuosilta 1956-1967 (toim. Tuomas Vilkuna). Weilin+Göös, Helsinki 1967

Kekkonen, Urho: Löysin rantein. Pakinoita, polemiikkeja, kuvauksia vuosilta 1916-1955. Puheita ja kirjoituksia III (toim. Tuomas Vilkuna). Weilin+Göös, Helsinki 1969

Kekkonen, Urho: Demokratia ja perusoikeudet. Teoksessa Puheita ja kirjoituksia IV (toim. Tuomas Vilkuna). Weilin+Göös, Helsinki 1972

Kekkonen, Urho: Miksi kirjoitin "Demokratian itsepuolustuksen". Teoksessa Puheita ja kirjoituksia IV (toim. Tuomas Vilkuna). Weilin+Göös, Helsinki 1972

Kekkonen, Urho: Kirjeitä myllystäni 1 1956-1967 (toim. Maarit Tyrkkä ja Keijo Korhonen). Otava, Helsinki 1976

Kekkonen, Urho: Kirjeitä myllystäni 2 1968-1975 (toim. Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen). Otava, Helsinki 1976

Kekkonen, Urho: Nimellä ja nimimerkillä 1 (toim. Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen). Otava, Helsinki 1977

Kekkonen, Urho: Nimellä ja nimimerkillä 2 (toim. Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen). Otava, Helsinki 1977

Kekkonen, Urho: Vuosisatani 1. Otava, Helsinki 1981

Liimatainen: Pahaksi on päässyt. Otava, Helsinki 1970

Peitsi, Pekka: Tässä sitä ollaan. Tammi, Helsinki 1961

Kirjallisuus

- Aarnio, Eeva:** Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle. Sophi, Jyväskylä 1998
- Ahti, Martti:** Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918-1919. WEILIN+GÖÖS, Espoo 1987
- Ahti, Martti:** Kaappaus? Otava, Helsinki 1990.
- Ahtiainen, Pekka&Tervonen, Jukka:** Historiatiede oman aikansa tulkkina. Teoksessa Historia nyt (toim. Pekka Ahtiainen et al.). WSOY, Juva 1990
- Ahtiainen, Pekka&Tervonen, Jukka:** Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaisen historiankirjoitukseen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996
- Ahtiainen, Pekka et al.:** Historia, sosiologia ja Suomi (toim. Pekka Ahtiainen, Teuvo Rätty, John Strömberg ja Jukka Tervonen). HANKI JA JÄÄ, Helsinki 1994
- Aikio, Annukka (toim.):** Otavan uusi sivistysanikirja. Otava, Helsinki 1979
- Akulov, Albert:** Vuodet tehtaankadulla. Otava, Helsinki 1996
- Alapuro, Risto:** Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. WSOY, Helsinki 1973.
- Alapuro, Risto:** Erik Allardt ja suomalaisen sosiologian suuri linja. Teoksessa Historia, Sosiologia ja Suomi (toim. Pekka Ahtiainen et al.). HANKI JA JÄÄ, Helsinki 1994
- Alapuro, Risto:** Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933. WSOY, Helsinki 1994
- Alapuro, Risto:** Suomen älymystö Venäjän vallan varjossa. Tammi, Helsinki 1997
- Allardt, Erik:** Vertaileva politiikan tutkimus intelluktuaalisen omaelämäkerran keskeisenä osana. Teoksessa Historia, sosiologia ja Suomi (toim. Pekka Ahtiainen et al.). HANKI JA JÄÄ 1994
- Apunen, Osmo:** Paasikiven-Kekkonen linja. Tammi, Helsinki 1977
- Apunen, Osmo:** Tilinteko Kekkonen kauteen. Kirjayhtymä, Helsinki 1984
- Aristoteles:** Retoriikka. Aristotelen teokset osa IX (selitykset laatinut Juha Sihvola). Gaudeamus, Helsinki 1997
- Avineri, Shlomo:** Hegel's Theory of Modern State. CUP, Cambridge 1972
- Baker, Keith Michael:** Inventing the French Revolution. Essays on French Political Culture in the Eighteenth Century. CUP, Cambridge 1990
- Ball, Terence:** Transforming Political Discourse. Political Theory and Critical Conceptual History. Basil Blackwell, 1988 Oxford
- Berndtson, Erkki:** Poliittika tieteenä. Johdatus valtio-opilliseen ajatteluun. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1994
- Blomstedt, Yrjö:** K.J. Ståhlberg. Valtiomieselämäkerta. Otava, Helsinki 1969
- Bobbio, Norberto:** Marx, valtio ja klassikot. Kolme esseettä "MondOperaiossa". Julkaisusarja 27, Jyväskylä 1988

- Borg, Olavi:** Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964. WSOY, Porvoo 1965
- Bryce, James:** Nykyajan kansanvaltoja I-II. WSOY, Porvoo 1933
- Brodin, Katarina:** Urho Kekkosen poliittinen ajattelutapa: jatkuvuutta ja uudistumista. Teoksessa Urho Kekkonen rauhanpolitiikka (toim. Keijo Korhonen). Otava, Helsinki 1975
- Dahrendorf, Ralf:** Class and Class Conflict in Industrial Society. Routledge&Kegan Paul, London 1965
- Derjabin, Juri:** Omalla nimellä. Reunamerkitöjä Juri Komissarovin kirjoihin ja omaan elämään. Otava, Helsinki 1997
- Durkheim, Émile:** Sosiaalisesta työnjaosta. Gummerus, Jyväskylä 1990
- Foucault, Michel:** Tarkkailla ja rangaista. Otava, Helsinki 1980
- Gallbraith, John Kenneth:** Vallan anatomia. WSOY, Juva 1984
- Gramsci, Antonio:** Vankila vihkot valikoima 2 (toim. Mikael Böök). Kansankulttuuri oy, Helsinki 1982
- Haapala, Pertti:** Sosiaalishistorian lupaus. Teoksessa Historia nyt (toim. Pekka Ahtiainen et al.). WSOY, Juva 1990
- Haapala, Pertti:** Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920. Painatuskeskus, Helsinki 1995
- Hakanen, Yrjö:** Kansallinen etu ja eheyttäminen. Urho Kekkosen yhteiskunnallisen ajattelun lähteillä. Tutkijaliiton julkaisusarja 19, Helsinki 1982.
- Hakanen, Yrjö:** Kekkosen kehittyvä linja. Teoksessa Kekkosen aikaan (toim. Ilkka Vehkalahti). Kirjayhtymä, Helsinki 1985
- Hakanen, Yrjö:** Kuusi kuvaa Kekkosesta. Love kirjat, Helsinki 1985
- Harris, Nathaniel:** Antiikin Rooma. Gummerus, Jyväskylä-Helsinki 2001
- Hegel, G.W.F.:** Oikeusfilosofia. Kustannus pohjoinen, Oulu 1994
- Henriksson, Markku:** Siirtokunnasta kansakunnaksi. Johdatus Yhdysvaltain historiaan. Gaudeamus, Jyväskylä 1990
- Hobbes, Thomas:** Leviathan (ed. C.B. Macpherson). PENGUIN BOOKS, London 1985
- Hobsbawm, Eric:** Nationalismi. Vastapaino, Tampere 1994
- Hokkanen, Kari:** Kyösti Kallio osat I-II. Osa I Kyösti Kallio 1873-1929 ja osa II Kyösti Kallio 1930-1940. WSOY, Juva 1986
- Hutcheon, Linda:** Irony's Edge. The theory and politics of irony. Routledge, New York 1994
- Huttunen, Rauno:** Opettamisen filosofia ja sen kritiikki. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1999
- Huttunen, Veikko:** Talvisodasta turvakokoukseen. WSOY, Porvoo 1974
- Hyrkkänen, Markku:** Merkityksien kontekstit ja kontekstien merkitys. Teoksessa Helmi Simpukka Joki. Kirjallisuushistoria tänään (toim. Markku Ihonen&Yrjö Varpio. SKS, Helsinki 1995
- Hyvärinen, Matti:** Viimeiset taistot, Vastapaino, Tampere 1994

- Hyvärinen, Matti:** Vallan retorinen konstruointi teoksessa Pelkkää retoriikka. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat (toim. Kari Palonen&Hilkka Summa. Vastapaino, Tampere 1996
- Häikiö, Martti:** Presidentin valinta. WSOY, Juva 1993
- Hänninen, Sakari:** Aika, paikka, politiikka. Marxilaisen valtioteorian konstituutiosta ja metodista. Tutkijaliiton julkaisusarja, Oulu 1981.
- Ihalainen, Pasi:** The Discourse on Political Pluralism in Early Eighteenth-Century England. A Conceptual Study with Special Reference to Terminology of Religious Origin. SHS, Helsinki 1999
- Ikonen, Kimmo:** Juho Kusti Paasikivi. Linjan rakentajan tie 1870-1941. Lahden Paasikivi seura r.y., Orivesi 1986
- Jakobson, Max:** Veteen piirretty viiva. Havaintoja ja merkintöjä vuosilta 1953-1965. Otava, Helsinki 1981
- Jakobson, Max:** 38. kerros. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1965-1971. Otava, Helsinki 1983
- Jakobson, Max:** Vallanvaihto. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1974-92. Otava, Helsinki 1992
- Jakobson, Max:** Väkivallan vuodet. 20. vuosisadan tilinpäätös I. Otava, Helsinki 1999
- Jakobson, Max:** Pelon ja toivon aika. 20. vuosisadan tilinpäätös II. Otava, Helsinki 2001
- Junnila, Tuure:** Jäädetytty demokratia. WSOY, Juva 1968
- Jussila, Osmo:** Suomi suurruhtinaskuntana 1809-1917 teoksessa Suomen poliittinen historia 1809-1995. WSOY, Juva 1995
- Jyränki, Antero:** Kolme vuotta linnassa. WSOY, Juva 1990
- Jyränki, Antero:** Valta ja vapaus. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1994
- Kaila, Eino:** Nykyinen maailmankäsitys. Otava, Helsinki 1929
- Kalela, Jorma:** Aika, historia ja yleisö. Kirjoituksia historiantutkimisen lähtökohdista. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1993
- Kalela, Jorma:** Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki 2000
- Kanerva, Jukka:** Kansanvaalista lisää valtaa presidentille. Teoksessa Paradoksi VB. Hyppysammakon paluu - lyhyt johdatus presidenttitieteen perusteisiin (toim. Vesa Koivu). Paradoksi, Tampere 1987
- Kanerva, Jukka:** Diagnoosi ja toiminta. Tutkimus Machiavellin Il Principe-teoksen poliittisesta retoriikasta. Jyväskylän yliopisto valtio-opin laitoksen julkaisuja 61, 1990
- Kanerva, Jukka:** "Ryvettymisen hyvä puoli". Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa. Jyväskylän yliopisto Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 40, Jyväskylä 1994
- Karjalainen, Ahti&Tarkka, Jukka.** Presidentin ministeri. Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa. Otava, Helsinki 1989

- Karvonen, Lauri:** Fascismen i Finland. Högerextremistens fögankring, hos väljakären 1929-1939. Åbo akademi, Åbo 1984
- Kaventunut kansanvalta - diktaturia demokratiassa.** Kokoomateos. Kustannuspiste OY., Tampere 1980
- Kekkonen, Jukka:** Kriisit, valta ja oikeus. Näkökulmia Suomen oikeushistoriaan. Lakimiesliiton kustannus Helsinki 1996
- Kekkonen, Jukka:** Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja. Hakapaino Oy, Helsinki 1999
- Kelsen, Hans:** Hauptprobleme der Staatsrechtslehre. SVA, Tübingen 1984
- Keskinen, Tuomas:** Aika sotia - aika sopia. Väinö Leskinen 1917-1972. Tammi, Helsinki 1978
- Kettunen, Pauli:** Poliitiikan menneisyys ja poliittinen historia. Teoksessa Historia nyt (toim. Pekka Ahtiainen et al.). WSOY, Juva 1990
- Klinge, Matti:** Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. WSOY, Porvoo 1972
- Klinge, Matti&Harmo, Mauno:** Ylioppilaslehden historia. Gaudeamus, Helsinki 1983
- Korjus, Jaakko:** Vihtori Kosola legenda jo eläessään. WSOY, Porvoo 1976
- Korhonen, Arvi:** Barbarossa-suunnitelma ja Suomi. Jatkosodan synty. WSOY, Porvoo 1961
- Korhonen, Keijo:** Turvallisuuden pettäessä. Tammi, Helsinki 1971
- Krosby, H.Peter:** Kekkonen linja. Suomi ja Neuvostoliitto 1944-1978. Kirjayhtymä, Helsinki 1978
- Kulha, Keijo K.:** Uudelleenorioituminen - Sodanjälkeinen aika. Teoksessa Suomen poliittinen historia 2. osa 1905-1975. WSOY, Porvoo 1976
- Kurunmäki, Jussi:** Patriotismin käsite 1860-luvun poliittisessa radikalismissa Ruotsissa teoksessa Vai pelkkää retoriikkaa 2? (toim. Jari Hoffrén&Kari Palonen). Julkaisuja 67, Jyväskylä 1994
- Kähkölä, Paavo&Pihlajanniemi, Toivo&Pyyluoma, Sauli:** Toinen tasavalta. Otava Helsinki 1976
- Kähkölä, Paavo:** Urho Kekkonen 1900-1986. Kansanmies ja ruhtinas. Gummerus, Jyväskylä 2000
- Kärenlampi, Paavo:** Taistelu kouludemokratiasta. Kouludemokratian aalto Suomessa. SHS, Helsinki 1999
- Lagerspetz, Eerik:** Hobbes, luonnontila ja tulkinta. Teoksessa Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön. Hakapaino Oy, Helsinki 1990
- Lehmusto, Heikki:** Kansallisfilosofimme aatemaailma. Karisto, s.a.
- Leiwo, Matti&Luukka, Minna-Riitta&Nikula, Tarja:** Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1992

- Leiwo, Matti&Pietikäinen, Sari:** Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä teoksessa Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino, Tampere 1996
- Locke, John:** Tutkielma hallitusvallasta. Gaudeamus, Helsinki 1995
- Machiavelli, Niccolò:** Ruhtinas. WSOY, Juva 1984
- Machiavelli, Niccolò:** Valtiollisia mietelmiä. WSOY, Juva 1998
- Maude, George:** Suomalainen dilemma - puolueettomuus suurvallan varjossa. Otava, Helsinki 1977
- Mikkeli, Heikki:** Aatevirtauksista käsittehistoriaan. Teoksessa Historia nyt (toim. Pekka Ahtiainen et al.). WSOY, Juva 1990
- Morgenthau, Hans J.:** Politics Among Nations. The Struggle for Power and peace Fifth Edition, Revised. Alfred A. Knopf, New York 1978.
- Nevakivi, Jukka:** Apu jota ei pyydetty. Liittoutuneet ja Suomen talvisota 1939-1940. Tammi, Helsinki 1972
- Nevakivi, Jukka:** Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen. Loimaan kirjapaino, Loimaa 1993
- Nevakivi, Jukka:** Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui. Otava, Helsinki 1996
- Nevakivi, Jukka:** Apu jota ei annettu. Länsivallat ja Suomen talvisota 1939-1940. WSOY, Porvoo 2000.
- Nisbet, Robert:** The Making of Modern Society, Wheatsheaf Books, Kent 1986
- Ojala-Laires, Marjatta:** Urho Kekkosen poliittinen ideologia. Tutkimus presidentin poliittisesta ideologiasta ja mahdollisuuksista toimia sovittavana voimana. Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos tutkimuksia 83/1985, Tampere 1985
- Paakkunainen, Kari:** Demokratia, tiede, kansanvalistus. Valtiotieteellisen yhdistyksen intellektuaalihistoria 1935-1985. Gummerus, Jyväskylä 1985
- Paasikivi, Juho Kusti:** Paasikiven linja. Juho Kusti Paasikiven puheita ja esitelmiä vuosilta 1923-1956 osat I-II. WSOY, Porvoo 1956
- Paasio, Rafael:** Kun aika on kypsä (toim. Heikki Kymäläinen). Tammi, Helsinki 1980
- Paasivirta, Juhani:** Suomi ja Eurooppa. Autonomiakausi ja kansainväliset kriisit (1808-1914). Kirjayhtymä, Helsinki 1978
- Paasivirta, Juhani:** Suomi ja Eurooppa 1914-1939. Kirjayhtymä, Helsinki 1984
- Paasivirta, Juhani:** Pienet valtiot Euroopassa. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800- ja 1900-luvuilla. SHS, Helsinki 1988
- Paasivirta, Juhani:** Suomi ja Eurooppa 1939-1956. Sotien ja murrosten ajanjakso. Kirjayhtymä, Helsinki 1992
- Paastela, Jukka:** Valhe ja politiikka. Tutkimus hyveestä ja paheesta yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä. Gaudeamus, Tampere 1995
- Paavolainen, Jaakko:** Väinö Tanner patriootti. Elämäkerta vuosilta 1937-1966 4. Tammi, Helsinki 1989.

- Paavonsalo, Matti:** Kekkonen valta. Gummerus, Jyväskylä 1995
- Palonen, Kari:** Poliitiikan ja valtion käsitteiden kriiseistä suomalaisen valtio-opin historiassa. Jyväskylän yliopisto valtio-opin laitoksen julkaisuja no: 39, Jyväskylä 1980
- Palonen, Kari:** Yleisen valtio-opin perustaminen Helsingin yliopistoon teoksessa Valtio ja yhteiskunta. WSOY, Juva 1983
- Palonen, Kari:** Urho Kekkonen tiedemiehenä. Teoksessa Paradoksi VB. Hyppysammakon paluu - lyhyt johdatus presidenttitieteen perusteisiin (toim. Vesa Koivu). Paradoksi, Tampere 1987
- Palonen, Kari:** Sanansaivartelua. JYY:n julkaisusarja, Jyväskylä 1988
- Palonen, Kari:** Tekstistä politiikkaan. Vastapaino, Jyväskylä 1988
- Palonen, Kari:** From policy and polity to politicking and politicization. Teoksessa Reading the Political. Exploring the Margins of Politics (ed. Kari Palonen&Tuija Parvikko). The Finnish Political Science Association, Helsinki 1993
- Palonen, Kari:** Kootut retoriikat. Sophi, Jyväskylä 1997
- Palonen, Kari&Summa, Hilikka:** Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa Pelkkää retoriikkaa (toim. Kari Palonen ja Hilikka Summa. Vastapaino, Tampere 1996
- Pekkarinen, Jukka&Sutela, Pekka:** Kansantaloustiede I. WSOY, Juva 1983
- Pekkarinen, Jukka&Vartiainen, Juhana:** Suomen talouspolitiikan pitkä linja. WSOY, Juva 1993
- Pekonen, Kyösti:** Kansalainen ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Kansalaispalkka (toim. Ilpo Lahtinen). Ylioppilaspalvelu r.y:n julkaisusarja 2/88, Helsinki 1988
- Pekonen, Kyösti:** Symbolinen modernissa politiikassa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1991
- Pekonen, Kyösti:** Kohti uutta hallinta-ajattelua julkisessa hallinnossa? Hallinnon kehittämiskeskus, Helsinki 1995
- Perelman, Chaim:** The Realm of Rhetoric. University of Notre Dame Press, London 1982
- Pesonen, Pertti&Sänkiaho, Risto:** Kansalaiset ja kansanvalta. Suomalaisten käsityksiä poliittisesta toiminnasta. WSOY, Juva 1979
- Pettit, Philip:** Republicanism. CUP, Oxford 1997
- Pietarinen, Juhani:** John Locke. Teoksessa Poliitiikan teorian klassikoita (toim. Jukka Kanerva). Gaudeamus, Helsinki 1984
- Pietarinen, Juhani:** John Locken liberaalit oikeudet. Teoksessa Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön (toim. Kaarlo Tuori ja Jaana Matikainen. Hakapaino Oy, Helsinki 1990.
- Polvinen, Tuomo:** J.K.Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 3 1939-1944. WSOY, Juva 1995.
- Pulkkinen, Tuija:** Valtio ja vapaus. Gummerus, Jyväskylä 1989
- Punttila, L.A.:** Ulkopoliittikka ja demokratia. Kanava 4 1973 (päätoimittaja Seikko Eskola). Suomalaisuuden liitto r.y., Helsinki 1973

- Puntila, L.A.:** Huomautin hyvin täsmällisesti... Tuokiokuvia L.A. Puntilan Suomesta (toim. Kauko I. Rumpunen). Otava, Helsinki 1995
- Reid, J.S.&Marshall, F.H.:** Roomalaiset. Teoksessa Kansakuntien vaiheet II. WSOY, 1953 Porvoo
- Rentola, Kimmo:** Niin kylmää että polttaa. Otava, Helsinki 1997
- Renvall, Pentti:** Nykyajan historian tutkimus. WSOY, Juva 1983
- Repo, Eino S.&Repo, Ville:** Päämies. Henkilokuva Urho Kekkosesta hänen presidenttiajaltaan. Weilin+Göös, Espoo 1985
- Rorty, Richard:** Contingency, irony and solidarity. CUP, 1989 Cambridge
- Rousseau, Jean-Jacques:** Yhteiskuntasopimuksesta. Karisto Oy, Hämeenlinna 1998
- Rousseau, Jean-Jacques:** Tunnustuksia. Gummerus, Jyväskylä 1999
- Russel, Bertrand:** Länsimaisen filosofian historia poliittisten ja sosiaalisten olosuhteiden yhteydessä varhaisimmista ajoista nykyaikaan asti 2. osa. WSOY, Juva 1997
- Räsänen, Iisa:** "Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten". Itsenäisyyteen liittyvät valtamerkitykset EU:N vastaisina argumentteina suomalaisessa integraatiokeskustelussa. Julkaisuja 71, Jyväskylä 1997
- Sélen, Kari:** Miten J.V. Snellman otti senaattorin tehtävässään huomioon Venäjän edut? Teoksessa Snellman, valtakunta ja keisarikunta (toim. Heikki Viitala). Gummerrus, Jyväskylä 1990
- Seppinen, Jukka:** Ahti Karjalainen. Poliittinen elämäkerta. Otava, Helsinki 1997
- Seppinen, Jukka:** Mahdottomasta mahdollinen. Suomen tie Euroopan unioniin. Ajatus, Helsinki 2001
- Sinclair, Andrew:** A Concise History of the United States. The Viking Press, New York 1967
- Skinner, Quentin:** The foundations of modern political thought. Volume one: The Renaissance. CUP, Cambridge 1978
- Skinner, Quentin:** Meaning and understanding in the history of ideas. Teoksessa Meaning and Context (ed. James Tully). Polity Press, Cambridge 1988
- Skinner, Quentin:** Motives, intentions and the interpretation of text. Teoksessa Meaning and Context (ed. James Tully). Polity Press, Cambridge 1988
- Skinner, Quentin:** 'Social meaning' and the explanation of social action. Teoksessa Meaning and Context (ed. James Tully). Polity Press, Cambridge 1988
- Skinner, Quentin:** Some problems in the analysis of political thought and action. Teoksessa Meaning and Context (ed. James Tully). Polity Press, Cambridge 1988
- Skinner, Quentin:** A reply to my critics. Teoksessa Meaning and Context (toim. James Tully). Polity Press, Cambridge 1988

- Skinner, Quentin:** Machiaveli's *Discorsi* and the pre-humanist origins of republican ideas. Teoksessa Machiavelli and republicanism (ed. Gisela Bock, Quentin Skinner ja Maurizio Viroli). CUP, Cambridge 1990
- Skyttä, Kyösti:** Vastustaako Kekkonen maakuntaitsehallintoa. Kanava 2 1973 (päätoimittaja Seikko Eskola). Suomalaisuuden liitto ry., Helsinki 1973
- Skyttä, Kyösti:** Oisko maata armaampaa eli suomalainen minä. WSOY, Porvoo 1977
- Skyttä, Kyösti:** Tuntematon Kekkonen. Kirjayhtymä, Helsinki 1980
- Skyttä, Kyösti&Skyttä, Päivi:** Tuntematon Snellman. Kirjayhtymä, Helsinki 1981
- Smith, Steven:** Hegel and the French Revolution: Social Research 1989
- Snellman, J.V.:** Oppi valtiosta. Teoksessa Teokset 1 Aika Ruotsissa (toim. Reijo Wilenius). Gummerus, Jyväskylä 1982.
- Soikkanen, Timo:** Kansallinen eheytyminen - Myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939. WSOY, Juva 1984
- Soikkanen, Timo:** Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. WSOY, Juva 1991
- Sorsa, Kalevi:** Muistikuvia, Mielikuvia. Otava, Helsinki 1995
- Summa, Hilikka:** Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan teoksessa Pelkkää retoriikkaa (toim. Kari Palonen&Hilikka Summa). Vastapaino, Tampere 1996
- Sumu, Ilkka:** Demokratiasta. Kanava 2 1972 (päätoimittaja Seikko Eskola). Suomalaisuuden liitto ry., Helsinki 1972
- Suomi, Juhani:** Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopolitiikassa 1937-1939. I Holstista Erkkoon. Otava, Helsinki 1973.
- Suomi, Juhani:** Myrrysmies. Urho Kekkonen 1936-1944. Otava, Helsinki 1986
- Suomi, Juhani:** Vonkamies. Urho Kekkonen 1944-1950. Otava, Helsinki 1988
- Suomi, Juhani:** Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968-1972. Otava, Helsinki 1996
- Suomi, Juhani:** Liennytyksen akanvirrassa. Urho Kekkonen 1972-1976. Otava, Helsinki 1998
- Suvanto, Pekka:** Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle. SHS, Helsinki 1994
- Tanner, Väinö:** Suomen tie rauhaan 1943-44. Tammi, Helsinki 1952
- Tarkka, Jukka:** Ei Stalin eikä Hitler. Suomen turvallisuuspolitiikka toisen maailmansodan aikana. Otava, Helsinki 1987
- Tarkka, Pekka:** Taistelut kulttuurista. Valtiollistettu kulttuuri. Teoksessa Itsenäisen Suomen historia 4 (päätoimittaja Jukka Tarkka). Weilin+Göös, Vantaa 1992
- Tervonen, Jukka:** Kansa taisteli, historioitsija kertoo. Arvi Korhonen ja historiantutkimus kansakuntaa yhdistävien arvojen vaalijana. Teoksessa Historia, sosiologia ja Suomi (toim. Ahtiainen et. al). Hanki ja jää. Helsinki 1996
- Tocqueville, Alexis de:** Democracy in America. Doubleday, New York 1969

- Tolonen, Juha:** Jean-Jacques Rousseau. Teoksessa *Politiikan teorian klassikoita* (toim. Jukka Kanerva). Gaudeamus, Helsinki 1984
- Tolonen, Juha:** Valtio ja oikeus. Tutkimus lain käsitteestä. Åbo Academy Press, Åbo 1989
- Tuntematon talvisota:** Suomi 1939-1940. Eri kirjoittajia. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos, Helsinki 1989
- Tuori, Kaarlo:** Oikeuden rationaalisuus. Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuskehityksen tulkitsijoina. Hakapaino, Helsinki 1988
- Tuori, Kaarlo:** Oikeus, valta ja demokratia. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1990
- Uino, Ari:** Nuori Urho Kekkosen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900-1936). Kirjayhtymä, Helsinki 1985
- Uino, Ari:** Kielitaistelu ja "uusi suomalaisuusliike". Teoksessa *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia* (toim. Päiviö Tommila). Kustannus Kiila oy, Kuopio 1989
- Uino, Ari:** Sodan ja rauhan mies. Urho Kekkosen sotavuodet 1939-1944. Otava, Helsinki 1998
- Uino, Ari:** Sanka-rillinen Känä. Urho Kekkosen tie politiikkaan. Otava, Helsinki 2000
- Uola, Mikko:** Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932-1944. Otava, Helsinki 1982.
- Yrjönsuuri, Mikko:** Locken filosofian päalinjoja; esipuhe teokseen *Tutkielma hallitusvallasta*. Gaudeamus, Helsinki 1995
- Vares, Vesa:** Kuninkaan tekijät. Suomalainen monarkia 1917-1919. Myytti ja todellisuus. WSOY, Juva 1998
- Weber, Max:** The Profession and Vocation of Politics. Teoksessa *Political Writings* (ed. Peter Lassman&Ronald Speirs). CUP, Cambridge 1994
- Vennamo, Veikko:** Kekkos-diktatuurin vankina. Gummerus, Jyväskylä 1989
- Vennola, J.H.:** Kansanvaltainen valtioelämämme. Vapaita huomioita ja arvosteluja. Otava, Helsinki 1924
- Wiberg, Matti:** Thomas Hobbes. Teoksessa *Politiikan teorian klassikoita* (toim. Jukka Kanerva). Gaudeamus, Helsinki 1984
- Wilenius, Reijo:** Suurella linjalla. Teoksessa *Kekkosen aikaan* (toim. Ilkka Vehkalahti). Kirjayhtymä, Helsinki 1985
- Williamson, David:** Presidents of the United States of America. Webb&Bower, London 1989
- Wills, Garry:** *Cincinnatus*, Northwestern University 1984
- Virkkunen, Sakari:** Ståhlberg. Suomen ensimmäinen presidentti. Otava, Helsinki 1978
- Virkkunen, Sakari:** Svinhufvud. Kansallinen presidentti. Otava, Helsinki 1981
- Virkkunen, Sakari:** Kallio. Talonpoikaispresidentti. Otava, Helsinki 1983
- Virolainen, Johannes:** Yöpakkasista juhannuspommiin. Otava, Helsinki 1982
- Virolainen, Johannes:** Vallankäyttö Kekkosen kaudella. Otava, Helsinki 1986

Viroli, Maurizio: Machiavelli and the republican idea of politics. Teoksessa Machiavelli and republicanism (ed. Gisela Bock, Quentin Skinner ja Maurizio Viroli). CUP, Cambridge 1990

Viroli, Maurizio: For Love of Country. Clarendon Press, Oxford 1995

Virtanen, Kari O.: Kansakunnan historia 5. Ahdistettu kansakunta 1890-1917. WSOY, Porvoo 1974

Virtanen, Matti: Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. SKS, Helsinki 2001

Sanoma- ja aikakauslehdet

US 13.12-20.12.1972

HS 30.8.2000

HS 15.2.2001

SK 3.8.2001

Muut lähteet

Nygård, Toivo: Poliittiset liikkeet maailmansotien välisenä aikana. Luentosarja Jyväskylän yliopistossa syksyllä 2000

LIITTEET

Käsitykset valtasuhteiden muuttamisesta
 ("Jos valtiosääntö uudistetaan, pitäisikö valti-
 elinten nykyistä valtaa lisätä vai vähentää tai
 säilyttää ne nykyisellään?") (kys. 39)

	Lisätä	Säilyt- tää	Vähentää	Ei osaa sanaa	Yhteensä %
KAIKKI (N = 1224)					
Eduskunta	25	57	8	11	100
Tasavallan presi- dentti	10	72	12	6	100
Hallitus	12	65	12	11	100
Kunnat	40	47	3	10	100
Puolueet	6	44	36	14	100
MUUTOS TARPEELLINEN (N = 582)					
Eduskunta	35	49	11	5	100
Tasavallan presi- dentti	12	69	16	3	100
Hallitus	17	61	16	6	100
Kunnat	47	44	4	5	100
Puolueet	10	44	36	9	100
MUUTOS TURHA, EI OSAA SANA (N = 642)					
Eduskunta	15	64	5	16	100
Tasavallan presi- dentti	8	74	9	9	100
Hallitus	7	70	7	16	100
Kunnat	32	50	2	16	100
Puolueet	2	44	35	19	100

Taulukko 1. Suomen valtiosäännön uudistustoiveet kesällä 1975 (Peonen&Sänkiäho 1979, s. 59)

Sairas demokratia
 Liberalismi
 Aitosuomalaisuus
 Isänmaallisuus
 Epäisänmaallisuus
 Fasismi

Oikea demokratia
 Ulkopoliittinen
 realismi
 Idänsuhteet
 Idealismi
 Fasismi

Suora demokratia
 Politisointi
 Puolueettomuus-
 politiikka
 Idänsuhteet (YYA)
 Äärioikeisto

1930

1945

1975

Taulukko 2. Urho Kekkosen keskeisimmät käsitteet tutkittavina ajanjaksoina